

KÄSIKIRJA

Käsikirja Euroopan lapsen oikeuksia koskevasta oikeudesta

COUNCIL OF EUROPE

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto, 2015

Käsikirja valmistui kesäkuussa 2015.

Käsikirjan päivitykset ovat jatkossa saatavana FRA:n verkkosivuilla osoitteessa <http://fra.europa.eu>, Euroopan neuvoston verkkosivuilla osoitteessa www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/children-rights ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen verkkosivuilla osoitteessa echr.coe.int (Case-Law -valikko).

Jäljentäminen on sallittu muihin kuin kaupallisiin tarkoituksiin, kunhan lähde mainitaan.

***Europe Direct -palvelu auttaa sinua löytämään
vastaukset EU:hun liittyviin kysymyksiisi.***

Yhteinen maksuton palvelunumero (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Saat pyytämäsi tiedot maksutta. Myös useimmat puhelut ovat maksuttomia, joskin jotkin operaattorit, puhelin kioskit tai hotellit voivat periä puhelusta maksun.

Foto (kansi & sisäpuolella): © iStockphoto

Suuri määrä muuta tietoa Euroopan unionista on käytettävissä internetissä Europa-palvelimen kautta (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2016

Euroopan neuvosto: ISBN 978-92-871-9907-2

FRA – print: ISBN 978-92-9239-920-7 doi:10.2811/4144 TK-04-15-510-FI-C

FRA – web: ISBN 978-92-9239-910-8 doi:10.2811/27512 TK-04-15-510-FI-N

Printed in Belgium

PAINETTU KLOORIVALKASEMATTOMALLE PAPERILLE (ECF)

Tämä käsikirja on laadittu englanniksi. Euroopan neuvosto ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin eivät vastaa muille kielille tehtyjen käännösten laadusta. Käsikirjassa esitetyt näkemykset eivät sido Euroopan neuvostoa eivätkä Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta. Käsikirjassa viitataan Euroopan ihmisoikeussopimusta koskeviin kommentaareihin ja käsikirjoihin. Euroopan neuvosto ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin eivät vastaa näiden julkaisujen sisällöstä, eivätkä ne välttämättä edusta Euroopan neuvoston ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kantaa, vaikka ne on sisällytetty kirjallisuusluetteloon. Muita ihmisoikeussopimusta koskevia julkaisuja on lueteltu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kirjaston tietokannassa osoitteessa <http://echr.coe.int>, ja lasten oikeuksiin liittyvää aineistoa on osoitteessa <http://coe.int/children>.

Käsikirja Euroopan lapsen oikeuksia koskevasta oikeudesta

Esipuhe

Tämän lapsen oikeuksia koskevaa eurooppalaista oikeutta käsittelevän käsikirjan ovat laatineet Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) ja Euroopan neuvosto (EN) yhdessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) sihteeristön kanssa. Lapsen oikeuksia koskeva käsikirja on neljäs näiden organisaatioiden yhdessä laatima käsikirja sarjassa, joka käsittelee eurooppalaista oikeutta. Aiemmissa käsikirjoissa on käsitelty syrjinnänvastaista oikeutta, turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevaa oikeutta sekä tietosuojaa.

Tähän uuteen yhteishankkeeseen lähdettiin, kun kaikkien Euroopan valtioiden ratifioima Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista täytti 25 vuotta. Hankkeen tarkoituksena on selvittää eurooppalaisten standardien roolia lasten universaalien oikeuksien turvaamisessa.

Lapset ovat itsenäisiä oikeussubjekteja. Tämän käsikirjan tarkoituksena on lisätä tietoisuutta sekä eurooppalaisten lasten oikeuksia suojaavien ja edistävien standardien tuntemusta. Euroopan unionista tehdyssä sopimuksessa (SEU) määrätään EU:n velvollisuudesta edistää lapsen oikeuksien suojelua. Euroopan unionin perusoikeuskirjassa, EU:n asetuksissa ja direktiiveissä ja EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä on täsmennetty edelleen lasten oikeuksien suojaa. Monissa Euroopan neuvoston yleissopimuksissa keskitytään erilaisiin lapsen oikeuksien suojelemisen erityisnäkökohtiin, esimerkiksi lasten oikeuksiin ja turvallisuuteen kybertoimintaympäristössä sekä lasten adoptointiin. Nämä yleissopimukset täydentävät Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean päätöksissä vahvistettua lasten oikeuksien suojaa.

Käsikirja on tarkoitettu sekä sellaisille oikeusalan ammattilaisille, tuomareille ja syyttäväviranomaisille, jotka eivät ole erikoistuneet lapsen oikeuksiin, että lastensuojeluviranomaisille ja muille lasten oikeuksien kanssa työskenteleville ammattilaisille ja organisaatioille.

Kiitämme lämpimästi seuraavia henkilöitä osallistumisesta käsikirjan laatimiseen: professori Ton Liefwaard (LL.M.), Simona Florescu (JD.), Margaret Fine, professori Karl Hanson, professori Ursula Kilkelly, tohtori Roberta Ruggiero, professori Helen Stalford ja professori Wouter Vandenhoele. Kiitokset myös kaikille valmistelutyössä autaneille ja tukeneille.

Snežana Samardžić-Marković

Demokratia-asioista vastaava
johtaja Euroopan neuvosto

Michael O’Flaherty

Euroopan unionin
perusoikeusviraston johtaja

Sisällys

ESIPUHE	3
LYHENTEET	11
KÄSIKIRJAN KÄYTTÖ	13
1 JOHDANTO EUROOPPALAISEEN LASTEN OIKEUKSIA KOSKEVAAN OIKEUTEEN: TAUSTA JA AVAINPERIAATTEET	15
1.1. Keskeiset käsitteet	17
Keskeistä	17
1.1.1. Euroopan lapsen oikeuksia koskevan oikeuden kattavuus	17
1.1.2. ”Lapsi” oikeussubjektina	18
1.2. Euroopan lapsen oikeuksia koskevan oikeuden tausta	19
1.2.1. Euroopan unioni: lapsen oikeuksia koskevan oikeuden kehitys ja sen kattamat suojelun alueet	20
1.2.2. Euroopan neuvosto: lapsen oikeuksia koskevan oikeuden kehitys ja sen kattamat suojelun alueet	23
1.3. Lapsen oikeuksia koskeva eurooppalainen oikeus ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus	26
Keskeiset asiat	26
1.4. Euroopan tuomioistuinten rooli lasten oikeuksien tulkinnassa ja täytäntöönpanossa Euroopan tasolla	28
1.4.1. Euroopan unionin tuomioistuin	28
1.4.2. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin	30
1.5. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea	31
2 PERUSKANSALAIISOIKEUDET JA -VAPAUDET	33
2.1. Ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus	35
Keskeiset asiat	35
2.1.1. Lapsen oikeus uskonnonvapauteen	35
2.2. Vanhempien oikeudet ja heidän lastensa uskonnonvapaus	37
2.3. Sananvapaus ja tiedonvälityksen vapaus	39
Keskeiset asiat	39
2.4. Oikeus tulla kuulluksi	41
Keskeiset asiat	41
2.5. Kokoonntumis- ja yhdistymisvapaus	44
Keskeiset asiat	44

3	YHDENVERTAISUUS JA SYRJINNÄN KIELTO	47
3.1.	Euroopan syrjinnän vastainen lainsäädäntö	49
	Keskeiset asiat	49
3.2.	Rotuun tai etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kielto	51
	Keskeiset asiat	51
3.3.	Kansalaisuuteen ja siirtolaisasemaan perustuvan syrjinnän kielto	54
	Keskeiset asiat	54
3.4.	Ikään perustuvan syrjinnän kielto	56
	Keskeiset asiat	56
3.5.	Muuhun suojeltuun perusteeseen perustuvan syrjinnän kielto	57
	Keskeiset asiat	57
4	HENKILÖLLISYYTEEN JA IDENTITEETTIIN LIITTYVÄT KYSYMYKSET	61
4.1.	Syntymän rekisteröinti ja oikeus nimeen	63
	Keskeiset asiat	63
4.2.	Oikeus identiteettiin	65
	Keskeiset asiat	65
	4.2.1. Isyyden vahvistaminen	66
	4.2.2. Äitiyden vahvistaminen: nimettömänä synnyttäminen	68
4.3.	Alkuperän vahvistaminen: adoptio	69
4.4.	Henkilöllisyysvarkaus	69
	Keskeiset asiat	69
4.5.	Oikeus kansalaisuuteen	70
	Keskeiset asiat	70
4.6.	Kansalliseen vähemmistöön kuuluvien lasten identiteetti	72
	Keskeiset asiat	72
5	PERHE-ELÄMÄ	75
5.1.	Oikeus perhe-elämän kunnioittamiseen	77
	Keskeiset asiat	77
5.2.	Lapsen oikeus saada vanhemmiltaan huolenpitoa	78
	Keskeiset asiat	78
5.3.	Oikeus ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaan	81
	Keskeiset asiat	81
5.4.	Lapsen epäasianmukainen vieminen toiseen maahan – lapsikaappaus	89
	Keskeiset asiat	89

6	SIIJAISHUOLTO JA ADOPTIO	95
6.1.	Sijaishuollon yleiset periaatteet	97
	Keskeiset asiat	97
6.2.	Lapsen huostaanotto	101
	Keskeiset asiat	101
6.3.	Adoptio	106
	Keskeiset asiat	106
7	LASTEN SUOJELEMINEN VÄKIVALLALTA JA HYVÄKSIKÄYTÖLTÄ	113
7.1.	Väkivalta kotona, koulussa tai muussa ympäristössä	116
	Keskeiset asiat	116
	7.1.1. Valtion vastuun laajuus	116
	7.1.2. Ruumiillinen kuritus	119
	7.1.3. Seksuaalinen hyväksikäyttö	121
	7.1.4. Perheväkivalta ja lasten kaltoinkohtelu	123
7.2.	Lasten hyväksikäyttö, pornografia ja houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin	126
	Keskeiset asiat	126
	7.2.1. Pakkotyö	126
	7.2.2. Lapsikauppa	128
	7.2.3. Lapsipornografia ja lasten houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin	132
7.3.	Riskialttiit ryhmät	133
	Keskeiset asiat	133
	7.3.1. Vähemmistöön kuuluvat lapset	134
	7.3.2. Vammaiset lapset	134
7.4.	Kadonneet lapset	135
8	TALOUDELLISET, SOSIAALISET JA SIVISTYKSELLISET OIKEUDET SEKÄ RIITTÄVÄ ELINTASO	137
8.1.	Lähestymistapoja taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin	140
	Keskeiset asiat	140
8.2.	Oikeus koulutukseen	141
	Keskeiset asiat	141
	8.2.1. Maahanmuuttajalasten oikeus koulutukseen	145
8.3.	Oikeus terveyteen	150
	Keskeiset asiat	150

8.4.	Oikeus asuntoon	155
	Keskeiset asiat	155
8.5.	Oikeus riittävään elintasoon ja oikeus sosiaaliturvaan	157
	Keskeiset asiat	157
9	MAAHANMUUTTO- JA TURVAPAikka-ASIA	161
9.1.	Maahanpääsy ja oleskelu	164
	Keskeiset asiat	164
9.2.	länmääritys	167
	Keskeiset asiat	167
9.3.	Perheen yhdistäminen ja perheestään eroon joutuneet lapset	169
	Keskeiset asiat	169
9.4.	Säilöön otto	172
	Keskeiset asiat	172
9.5.	Karkotus	175
	Keskeiset asiat	175
9.6.	Oikeussuoja	179
	Keskeiset asiat	179
10	KULUTTAJANSUOJA JA HENKILÖTIE TOJEN SUOJA	183
10.1.	Lasten suojeleminen kuluttajina	185
	Keskeiset asiat	185
10.1.1.	Kuluttajan oikeudet	185
10.1.2.	Lapsiin kohdistuvat sopimattomat kaupalliset menettelyt	187
10.1.3.	Tuotteiden turvallisuus	187
10.1.4.	Lapsilla tehtävät kliiniset lääketutkimukset	188
10.1.5.	Vauvoille ja pikkulapsille tarkoitetut elintarvikkeet	189
10.1.6.	Lelujen turvallisuus	189
10.1.7.	Lapset ja mainonta	190
10.2.	Lapset ja henkilötietojen suoja	191
	Keskeiset asiat	191
10.2.1.	Euroopan tietosuojalainsäädäntö	191

11	LASTEN OIKEUDET RIKOSOIKEUDESSA JA TUOMIOISTUINTEN ULKOPUOLISISSA MENETTELYISSÄ	197
11.1.	Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat takeet	199
	Keskeiset asiat	199
11.1.1.	Tehokas osallistuminen	204
11.1.2.	Oikeus käyttää avustajaa	206
11.2.	Nuorten rikoksentekijöiden oikeudet vapaudenmenetyksen yhteydessä	207
	Keskeiset asiat	207
11.2.1.	Vapaudenmenetyksen muodot (aineelliset ja menettelylliset takeet)	208
11.2.2.	Vapaudenmenetyksen olosuhteet	212
11.2.3.	Suojeleminen pahoinpitelyltä ja kaltoinkohtelulta	213
11.3.	Lapsiuhrien ja -todistajien suojeleminen	214
	Keskeiset asiat	214
	KIRJALLISUUTTA	221
	OIKEUSKÄYTÄNTÖ	235
	MITEN LÖYTÄÄ EUROOPPALAISTEN TUOMIOISTUINTEN OIKEUSKÄYTÄNTÖÄ?	243
	LÄHTEENÄ OLLEET SÄÄDÖKSET	249
	YK:n sopimukset	249
	Euroopan neuvoston sopimukset	249
	EU:n säädökset	252

Lyhenteet

EIS	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
ETA	Euroopan talousalue
ETY	Euroopan talousyhteisö
EU	Euroopan unioni
EU-tuomioistuin	Euroopan unionin tuomioistuin (ennen joulukuuta 2009 Euroopan yhteisöjen tuomioistuin, EYTI)
FRA	Euroopan unionin perusoikeusvirasto
GRETA	ihmiskaupan vastaisen toiminnan asiantuntijaryhmä
ILO	Kansainvälinen työjärjestö
LOS	Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lasten oikeuksista (lapsen oikeuksien sopimus)
SEU	Sopimus Euroopan unionista
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta
UNHCR	YK:n pakolaisvaltuutettu
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Käsikirjan käyttö

Tässä käsikirjassa luodaan yleiskatsaus lasten perusoikeuksiin Euroopan unionin (EU) ja Euroopan neuvoston (EN) jäsenvaltioissa. Käsikirja on laaja-alainen. Sen lähtökohta on se, että kaikki ihmis- ja perusoikeudet kuuluvat myös lapsille. Toisaalta lapsiin sovelletaan erityisiä säännöksiä lasten erityisominaisuuksien vuoksi. Lasten oikeudet ovat merkityksellisiä monen oikeudenalan kannalta. Käsikirjassa painotetaan niitä alueita, jotka ovat lasten kannalta erityisen tärkeitä.

Käsikirja on suunniteltu avuksi sellaisille oikeusalan ammattilaisille, jotka eivät ole erikoistuneet lasten oikeuksiin. Se on tarkoitettu lakimiehille, tuomareille, syyttäjäviranomaisille, sosiaalityöntekijöille ja muille kansallisten viranomaisten kanssa työskenteleville sekä kansalaisjärjestöille ja muille elimille, jotka saattavat joutua käsittelemään lasten oikeuksiin liittyviä oikeudellisia kysymyksiä. Käsikirjassa selitetään, miten kussakin asiassa sovelletaan EU:n oikeutta sekä Euroopan ihmisoikeussopimusta (EIS), Euroopan sosiaalista peruskirjaa ja muita Euroopan neuvoston säädöksiä. Jokaisen luvun alussa on taulukko kummankin eurooppalaisen oikeusjärjestelmän mukaisesti sovellettavasta oikeudesta. Sen jälkeen kummankin järjestelmän oikeutta käydään läpi jokaisen käsitellyn aiheen osalta. Näin lukija näkee, missä EU:n ja EN:n oikeusjärjestykset yhtenevät ja missä ne eroavat. Tarvittaessa viitataan myös Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleissopimukseen lapsen oikeuksista (lapsen oikeuksien sopimus, LOS) ja muihin kansainvälisiin sopimuksiin.

EU:n ulkopuolisissa EN:n jäsenvaltioissa – ja siten EIS:n sopijavaltioissa – toimivat oikeusalan ammattilaiset saavat oman maansa kannalta merkityksellistä tietoa siirtymällä suoraan Euroopan neuvostoa koskeviin osuuksiin. EU:n jäsenvaltioissa toimivien ammattilaisten on käytettävä molempia osioita, sillä EU:n jäsenvaltioita koskee kumpikin oikeusjärjestys. Käsikirjan osiossa ”Kirjallisuutta” on luetelo erikoistuneemmasta aineistosta niille lukijoille, jotka tarvitsevat lisätietoa tietyistä kysymyksestä.

Euroopan neuvoston oikeutta esitellään käsittelemällä lyhyesti käsikirjan aiheisiin liittyviä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeustapauksia. Oikeustapaukset on valittu lapsen oikeuksia koskevista ihmisoikeustuomioistuimen tuomioista ja muista ratkaisuista.

EU-oikeus perustuu annettuihin säädöksiin, perussopimusten määräyksiin ja erityisesti Euroopan unionin perusoikeuskirjaan sellaisina kuin niitä on tulkittu Euroopan unionin tuomioistuimen (EU-tuomioistuin, ennen joulukuuta 2009 Euroopan yhteisöjen tuomioistuin) oikeuskäytännössä.

Käsikirjassa kuvailtu tai siteerattu oikeuskäytäntö sisältää esimerkkejä sekä EIT:n että EU- tuomioistuimen oikeustapauksista. Oikeuskäytäntöä on seurattu niin hyvin kuin mahdollista 1. päivään tammikuuta 2015 asti ottaen huomioon käsikirjan rajatun ja johdantomaisen luonteen. Mahdollisuuksien mukaan käsikirjaan on sisällytetty myös myöhempää oikeuskäytäntöä.

Käsikirja alkaa johdanto-osuudella, jossa selvitetään lyhyesti kahden oikeusjärjestyksen – EN:n oikeuden ja EU-oikeuden – asemaa. Käsikirjassa on kymmenen lukua, jotka käsittelevät seuraavia aiheita:

- kansalaisoikeudet ja -vapaudet;
- yhdenvertaisuus;
- henkilöllisyys ja identiteetti;
- perhe-elämä;
- sijaishuolto ja adoptio;
- lasten suojeleminen väkivallalta ja hyväksikäytöltä;
- taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet;
- maahanmuutto- ja turvapaikka-asiat;
- kuluttajansuoja ja tietosuoja;
- lasten oikeudet rikosprosessissa ja vaihtoehtoisissa menettelyissä.

Jokainen luku käsittelee eri aihetta, ja muihin aiheisiin ja lukuihin viitataan tarvittaessa, jotta sovellettavasta oikeudesta syntyy kattava kuva. Keskeiset seikat on koottu kunkin osion alkuun.

1

Johdanto eurooppalaiseen lasten oikeuksia koskevaan oikeuteen: tausta ja avainperiaatteet

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi (2004/38/EY), 2 artiklan 2 kohdan c alakohta	Lapsi oikeus-subjektina	Yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, 4 artiklan d kohta Yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Lanzaroten yleissopimus), 3 artiklan a kohta EIT, <i>Marckx v. Belgia</i> , nro 6833/74, 1979 (valittajana ollut lapsi oli kuusivuotias, kun tuomioistuin antoi ratkaisunsa)
Nuorten työntekijöiden suojelusta annettu direktiivi (94/33/EY), 3 artikla	Nuorten suojelu työssä	Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 7 artikla (lasten ja nuorten oikeus suojeluun)
Perusoikeuskirja, 14 artiklan 2 kohta (oikeus koulutukseen)	Oikeus maksuttomaan perusopetukseen	
Perusoikeuskirja, 21 artikla (syrjintäkielto)	Ikään perustuvan syrjinnän kielto	

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 32 artikla (lapsityövoiman käytön kielto ja nuorten suojele työssä) Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta annettu direktiivi (2011/93/EU) Ihmiskauppadirektiivi (2011/36/EU)	Lapsityövoiman hyväksikäytön kielto	Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 7 artikla (lasten ja nuorten oikeus suojeleluun)
Perusoikeuskirja, 24 artikla (lapsen oikeudet) Sopimus Euroopan unionista, 3 artiklan 3 kohta	Lasten oikeuksien suojele (yleisesti)	
Perusoikeuskirja, 7 artikla (yksityis- ja perhe-elämän kunnioittaminen)	Oikeus yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamiseen	EIS, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) Eurooppalainen yleissopimus avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeudellisesta asemasta Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu) Lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus EIT, <i>Maslov v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 1638/03, 2008 (lapsena rikoksesta tuomitun valittajan karkottaminen maasta)
EU-tuomioistuim, asia C-413/99, <i>Baumbast ja R v. Secretary of State for the Home Department</i> , 2002 EU-tuomioistuim, asia C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department</i> , 2004 EU-tuomioistuim, asia C-148/02, <i>Carlos Garcia Avello v. Belgian valtio</i> , 2003 EU-tuomioistuim, asia C-310/08, <i>London Borough of Harrow v. Nimco Hassan Ibrahim ja Secretary of State for the Home Department</i> , 2010 EU-tuomioistuim, asia C-480/08, <i>Maria Teixeira v. London Borough of Lambeth ja Secretary of State for the Home Department</i> , 2010	Vapaa liikkuvuus	

Johdantoluvussa selitetään, miten lasten oikeuksia koskeva oikeus on kehittynyt Euroopan tasolla, mitkä perusperiaatteet ohjaavat sen soveltamista ja mitä lasten oikeuksien kannalta keskeisiä näkökohtia eurooppalainen oikeus koskee. Johdantoluku muodostaa taustan seuraavien lukujen aihekohtaiselle tarkastelulle.

1.1. Keskeiset käsitteet

Keskeistä

- Euroopan lapsen oikeuksia koskeva oikeus rakentuu voimassa oleville kansallisille ja kansainvälisille säädöksille.

1.1.1. Euroopan lapsen oikeuksia koskevan oikeuden kattavuus

Euroopan lapsen oikeuksia koskevasta oikeudesta puhuttaessa painopiste on EN:n ja EU:n ensisijaisissa oikeuslähteissä (perussopimukset, yleissopimukset, johdettu oikeus ja oikeuskäytäntö). Tarvittaessa viitataan muihin eurooppalaisiin lähteisiin, jotka vaikuttavat lapsen oikeuksia koskevan eurooppalaisen oikeuden kehittymiseen, kuten keskeisiin toimintalinjauksiin, ohjeisiin tai muihin ei-sitoviin (soft law) oikeudellisiin asiakirjoihin.

Lapset ovat oikeuksien haltijoita, eivät pelkkiä suojelun kohteita. Kaikki ihmis- ja perusoikeudet kuuluvat lapsille, ja lisäksi lapsista on annettu erityisiä säännöksiä lasten erityisominaisuuksien vuoksi. Suuri osa EU-tuomioistuimen ja EIT:n oikeuskäytännöstä perustuu vanhempien tai muiden lapsen laillisten edustajien vireille panemisiin riita-asioihin, koska lapset ovat rajoitetusti oikeustoimikelpoisia. Käsikirjassa pyritään havainnollistamaan, miten sääntelyä on luotu lasten erityisten etujen ja tarpeiden perusteella. Samalla käsikirjassa havainnollistetaan vanhempien/huoltajien tai muiden laillisten edustajien merkitystä ja otetaan esille tilanteita, joissa oikeudet ja vastuu kuuluvat selvimmin lapsesta huolehtiville henkilöille. Tällaisissa tilanteissa sovelletaan Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen¹ (lapsen oikeuksien sopimus, LOS) lähestymistapaa, jonka mukaan vanhempainvastuuta on sovellettava ensisijaisesti lapsen edun mukaisesti ja lapsen kehittyviä kykyjä vastaavalla tavalla.

¹ YK, yleiskokous (1989), [lapsen oikeuksien sopimus](#), 20.11.1989.

1.1.2. ”Lapsi” oikeussubjektina

Kansainvälisessä oikeudessa olennainen on LOS 1 artikla, jonka mukaan ”lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta henkilöä”. Tätä oikeudellista rajausta käytetään myös Euroopassa lapsen määrittelyssä.

EU-oikeudessa ei ole yhtä virallista lapsen määritelmää perussopimuksissa, johdetun oikeuden säädöksissä eikä oikeuskäytännössä. Lapsen määritelmä vaihtelee EU-oikeudessa huomattavasti sen mukaan, mistä asiayhteydestä on kyse. Esimerkiksi EU:n kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä vapaata liikkumista koskevassa sääntelyssä ”lapsilla” tarkoitetaan ”unionin kansalaisen alle 21-vuotiaita tai hänestä riippuvaisia jälkeläisiä”² ja painotetaan lähinnä käsitteen biologista ja taloudellista puolta.

Joissakin EU-säädöksissä lapsille annetaan erilaisia oikeuksia iän mukaan. Esimerkiksi nuorten työntekijöiden suojelusta annetussa direktiivissä 94/33/EY³, jossa säädetään lasten mahdollisuudesta solmia virallisia työsuhteita sekä tällaisten työsuhteiden ehdoista EU:n jäsenvaltioissa, erotetaan toisistaan ”nuoret” (yleisesti kaikki alle 18-vuotiaat), ”15-17-vuotiaat nuoret” (vähintään 15-vuotiaat mutta alle 18-vuotiaat nuoret, jotka eivät ole enää oppivelvollisia) ja ”lapset” (alle 15-vuotiaat, joiden on laajalti kiellettyä solmia virallisia työsuhteita).

Muilla EU-oikeuden aloilla – erityisesti niillä, joilla EU:n toimet täydentävät jäsenvaltioiden toimia (esimerkiksi sosiaaliturva, maahanmuutto ja koulutus) – lapsen määrittelemisen on annettu kansallisen lainsäädännön tehtäväksi. Näissä yhteyksissä käytetään yleensä lapsen oikeuksien sopimuksen määritelmää.

Euroopan neuvoston oikeudessa valtaosassa lapsiin liittyvistä instrumenteista käytetään lapsen oikeuksien sopimuksen määritelmää lapsesta. Esimerkkeinä voidaan mainita ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen 4 artiklan d kohta⁴ ja lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja

2 Euroopan parlamentin ja neuvoston [direktiivi 2004/38/EY](#), annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, asetuksen (ETY) N:o 1612/68 muuttamisesta ja direktiivien 64/221/ETY, 68/360/ETY, 72/194/ETY, 73/148/ETY, 75/34/ETY, 75/35/ETY, 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY kumoamisesta, EUVL L 158, 30.4.2004; 2 artiklan 2 kohdan c alakohta.

3 Neuvoston [direktiivi 94/33/EY](#), annettu 22 päivänä kesäkuuta 1994, nuorten työntekijöiden suojelusta, EYVL L 216, 20.8.1994; 3 artikla.

4 EN, [yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta](#), CETS nro 197, 16.5.2005.

seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehdyn yleissopimuksen (Lanzaroten yleissopimus) 3 artiklan a kohta.⁵

Euroopan ihmissoikeussopimukseen (EIS) ei sisälly määritelmää lapsesta, mutta sopimuksen 1 artiklassa veloitetaan valtiot takaamaan sopimuksen oikeudet ”jokaiselle” lainkäyttövaltaansa kuuluvalla. EIS 14 artikla takaa sopimuksessa tunnustetut oikeudet ”ilman minkäänlaista – – syrjintää”, ikään perustuva syrjintä mukaan lukien.⁶ EIT on ottanut käsiteltäväkseen lasten valituksia ja lasten puolesta tehtyjä valituksia lapsen iästä riippumatta.⁷ EIT on myös hyväksynyt oikeuskäytännössään lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisen lapsen määritelmän⁸ vahvistaen ”alle 18-vuotiaan” käsitteen.

Sama pätee Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan ja sen tulkintaan Euroopan sosiaalisten oikeuksien komiteassa.⁹

1.2. Euroopan lapsen oikeuksia koskevan oikeuden tausta

Valtaosa Euroopan lapsen oikeuksia koskevasta oikeudesta on EU:n ja EN:n laatimaa. YK:n lisäksi myös muut kansainväliset instituutiot, kuten Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi, ovat antaneet tärkeitä säädöksiä, jotka vaikuttavat edelleen Euroopan lainsäädännön kehittymiseen. Vaikka nämä kansainväliset instituutiot ovat toimineet toisistaan erillisinä, niiden välille syntyy yhä enemmän yhteyksiä.¹⁰ Yhteistyö on erityisen vahvaa EN:n ja EU:n välillä.

5 EN, [yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan](#), CETS nro 201, 25.10.2007.

6 EIT, [Schwizgebel v. Sveitsi](#), nro 25762/07, 10.6.2010. Ks. myös FRA ja EIT, 2010, s. 102.

7 Ks. esim. EIT, [Marckx v. Belgia](#), nro 6833/74, 13.6.1979, jossa valittajana ollut lapsi oli kuusivuotias tuomioistuimen antaessa ratkaisunsa.

8 EIT, [Güveç v. Turkki](#), nro 70337/01, 20.1.2009; EIT, [Çoşelav v. Turkki](#), nro 1413/07, 9.10.2012.

9 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, [Defence for Children International \(DCI\) v. Alankomaat](#), nro 47/2008, 20.10.2009, kohta 25.

10 Ks. esimerkiksi [5. luku](#), jossa havainnollistetaan, miten EU:n rajat ylittäviä lapsikaappauksia koskeva perheoikeudellinen sääntely toimii yhdessä kansainvälisestä lapsikaappauksesta 25. lokakuuta 1980 tehdyn yksityisoikeuden alaa koskevan yleissopimuksen (Haagin lapsikaappaussopimus) kanssa.

1.2.1. Euroopan unioni: lapsen oikeuksia koskevan oikeuden kehitys ja sen kattamat suojelun alueet

Lasten oikeudet kehittyivät EU:ssa aiemmin pala palalta. EU:n lapsia koskevalla oikeudella pyrittiin perinteisesti puuttumaan laajempien taloudellisten ja poliittisten aloitteiden erityisiin lapsia koskeviin näkökohtiin esimerkiksi kuluttajan-suojan¹¹ ja henkilöiden vapaan liikkumisen¹² aloilla. Sitten lasten oikeuksia on käsitelty osana koordinoitumpaa EU:n toimintasuunnitelmaa, joka perustuu kolmeen keskeiseen virstanpylvääseen:

- Euroopan unionin perusoikeuskirjan julkistaminen
- Lissabonin sopimuksen voimaantulo joulukuussa 2009
- komission tiedonanto: Lapsille erikoisasema EU:n ulkoisissa toimissa sekä neuvoston antamat EU:n suuntaviivat lapsen oikeuksien edistämiseksi ja suojaamiseksi.

Ensimmäinen virstanpylväs oli EU:n perusoikeuskirjan julkistaminen vuonna 2000.¹³ Lissabonin sopimuksen tultua voimaan 1. joulukuuta 2009 perusoikeuskirja sai saman oikeudellisen aseman kuin EU:n perussopimukset (SEU 6 artikla). Perusoikeuskirjassa EU ja sen jäsenvaltiot velvoitetaan suojaamaan siinä vahvistettuja oikeuksia EU-lainsäädännön täytäntöönpanon yhteydessä. EU:n perusoikeuskirja sisältää ensimmäiset yksityiskohtaiset viittaukset lasten oikeuksiin EU:n primäärioikeuden tasolla, ja perusoikeuskirjassa myös tunnustetaan lasten oikeus saada maksutta oppivelvollisuuteen perustuvaa opetusta (14 artiklan 2 kohta) sekä kielletään ikään perustuva syrjintä (21 artikla) ja lapsityövoiman hyväksikäyttö (32 artikla). Lasten oikeuksien kannalta on merkittävää, että perusoikeuskirjaan sisältyy erillinen määräys lasten oikeuksista (24 artikla). 24 artikla sisältää kolme lasten oikeuksien kannalta keskeistä periaatetta: oikeus saada ilmaista vapaasti mielipiteensä ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti (24 artiklan 1 kohta), oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon kaikissa häntä koskevissa toimissa (24 artiklan 2 kohta) ja oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti (24 artiklan 3 kohta).

11 Esimerkiksi Euroopan parlamentin ja neuvoston 18 päivänä kesäkuuta 2009 antama [direktiivi 2009/48/EY](#) lelujen turvallisuudesta (EUVL L 170, 30.6.2009), jolla vahvistetaan lasten leluja koskevia turvallisuustoimenpiteitä.

12 Esimerkiksi [direktiivi 2004/38/EY](#).

13 EU, Euroopan unionin perusoikeuskirja, EUVL C 326, 26.10.2012.

Toinen keskeinen virstanpylväs oli Lissabonin sopimus, joka tuli voimaan 1. joulukuuta 2009.¹⁴ Lissabonin sopimus teki merkittäviä institutionaalisia, menettelyllisiä ja rakenteellisia uudistuksia Euroopan unioniin muuttamalla Euroopan unionista tehtyä sopimusta ja entistä Euroopan yhteisön perustamissopimusta (nykyisin Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus, SEUT).¹⁵ Nämä muutokset vahvistivat EU:n valmiuksia edistää lasten oikeuksia erityisesti asettamalla lapsen oikeuksien suojele yhdeksi yleisluonteiseksi EU:n tavoitteeksi (SEU 3 artiklan 3 kohta) ja yhdeksi tärkeäksi näkökohdaksi EU:n ulkosuhdepolitiikassa (SEU 3 artiklan 5 kohta). Myös Euroopan unionin toiminnasta tehtyyn sopimukseen sisältyy nimenomaisia viittauksia lapsiin. Niiden nojalla EU on voinut antaa säädöksiä, joilla pyritään torjumaan seksuaalista hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa (79 artiklan 2 kohdan d alakohta ja 83 artiklan 1 kohta).

Tämän jälkeen annettiin direktiivit lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjumisesta, lasten seksuaalisen riiston ja lapsipornografian torjumisesta¹⁶ ja ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä sen uhriksi joutuneiden suojelemisesta¹⁷. Direktiiveihin sisältyy myös uhriksi joutuneiden lasten erityistarpeita koskevia säännöksiä. Uudemmassa direktiivissä, joka koskee rikosten uhrien oikeuksien, tuen ja suojelun vähimmäisvaatimuksia, on myös monta lastia koskevaa säännöstä.¹⁸

Kolmas merkittävä virstanpylväs saavutettiin strategisemmalla, toimintalinjojen tasolla, alun perin EU:n ulkoisen yhteistyön ohjelman yhteydessä ja sittemmin sisäisten kysymysten yhteydessä. EU:n neuvosto antoi lapsen oikeuksien edistämistä ja suojelua koskevat EU:n suuntaviivat¹⁹ ja Euroopan komissio tiedonannon *Lapsille erikoisasema EU:n ulkoisissa toimissa*²⁰, jotta lasten oikeudet otettaisiin huomioon kaikessa EU:n toiminnassa EU:n ulkopuolisten valtioiden kanssa. Euroopan komissio antoi vastaavasti vuonna 2011 lapsen oikeuksia koskevan EU:n toimintasuunnitelman, jossa esitettiin lapsen oikeuksia koskevan lainsäädännön ja toimintalinjojen

14 EU, *Lissabonin sopimus*, jolla muutettiin Euroopan unionista tehtyä sopimusta ja Euroopan yhteisön perustamissopimusta ja joka allekirjoitettiin Lissabonissa, EUVL C 306, 2007, s. 1–271.

15 Konsolidoidut toisinnot, ks. Euroopan yhteisöt, *Sopimus Euroopan unionista (SEU)* ja *Sopimus Euroopan unionin toiminnasta (SEUT)*, EUVL C 326, 2012.

16 *Direktiivi 2011/93/EU*, EUVL L 335, 2011, s. 1.

17 *Direktiivi 2011/36/EU*, EUVL L 101, 2011, s. 1.

18 *Direktiivi 2012/29/EU*, EUVL L 315, 2012, s. 57.

19 Euroopan unionin neuvosto, *Lapsen oikeuksien edistämistä ja suojelua koskevat EU:n suuntaviivat*, Bryssel, 10.12.2007.

20 Euroopan komissio, *Komission tiedonanto neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaaliskomitealle ja alueiden komitealle – Lapsille erikoisasema EU:n ulkoisissa toimissa*, KOM (2008) 55 lopullinen, Bryssel, 5.2.2008.

kehittämisen keskeiset prioriteetit EU:n jäsenvaltioissa.²¹ Toimintasuunnitelma kohdistettiin myös lastensuojelun kannalta merkittäviin lainsäädäntöprosesseihin, kuten edellä mainitun uhrien oikeuksia koskevan direktiivin antamiseen.

Sittemmin komissio on luonut kattavan strategian, jolla autetaan jäsenvaltioita puuttumaan köyhyyteen ja sosiaaliseen syrjäytymiseen erilaisin varhaislapsuudessa toteutettavin interventioin (varhaiskasvatus- ja ala-asteikäisille lapsille).²² Vaikka strategia ja toimintasuunnitelma eivät ole juridisesti velvoittavia, molemmat ovat kuitenkin merkittäviä, sillä ne muodostavat perustan lapsen oikeuksia koskevaan oikeuteen liittyvälle EU:n normatiiviselle ja metodologiselle lähestymistavalle. EU:n lähestymistapa liittyy tiiviisti lapsen oikeuksien sopimukseen, ja sen keskeisiä arvoja ovat lasten suojeleminen, osallistuminen ja syrjimättömyys.

EU:ssa voidaan antaa lainsäädäntöä vain, jos siihen on annettu perussopimuksissa nimenomainen toimivalta (SEUT 2–4 artikla). Lapsen oikeudet ovat kuitenkin monialainen kokonaisuus, joten EU:n toimivalta on määritettävä tapauskohtaisesti. Tähän mennessä EU:ssa on annettu laajemmin lainsäädäntöä seuraavilla lasten oikeuksien kannalta merkityksellisillä aloilla:

- tietosuoja ja kuluttajansuoja;
- turvapaikka- ja maahanmuuttoasiat;
- yhteistyö siviili- ja rikosoikeudellisissa asioissa.

SEU 6 artiklan 1 kohdan sekä EU:n perusoikeuskirjan 51 artiklan 2 kohdan mukaan perusoikeuskirja ei laajenna EU:n toimivaltaa eikä luo EU:lle uutta toimivaltaa tai uusia tehtäviä tai muuta aiempaa toimivaltaa ja aiempia tehtäviä. Perusoikeuskirjan määräykset koskevat EU:n toimielimiä ja jäsenvaltioita – jäsenvaltioita ainoastaan silloin, kun ne soveltavat unionin oikeutta. Perusoikeuskirjan määräykset velvoittavat EU:ta jatkuvasti, mutta ne ovat jäsenvaltioille oikeudellisesti velvoittavia ainoastaan jäsenvaltioiden toimiessa EU-oikeuden soveltamisalalla.

Kussakin seuraavista luvuista luodaan lyhyt yleiskatsaus EU:n toimivaltaan kyseisen luvun aiheena olevalla alalla.

21 Euroopan komissio, *Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle – Lapsen oikeuksia koskeva EU:n toimintasuunnitelma*, KOM (2011) 0060 lopullinen, Bryssel, 15.2.2011.

22 Euroopan komissio, *Investoidaan lapsiin – murretaan huono-osaisuuden kierre*, suositus 2013/112/EU, Bryssel, 2013.

1.2.2. Euroopan neuvosto: lapsen oikeuksia koskevan oikeuden kehitys ja sen kattamat suojelun alueet

Toisin kuin EU:lla, EN:lla on ollut perustamisestaan lähtien selvä mandaatti suojella ja edistää ihmisoikeuksia. EN:n tärkein ihmisoikeussopimus, yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS), on ratifioitu kaikissa EN:n jäsenvaltioissa. Joissakin EIS:n artikloissa viitataan lapsiin. Tärkeimpiä tällaisia kohtia ovat seuraavat: 5 artiklan 1 kappaleen d kohta määrää vapauden riistämisestä alaikäiseltä lain nojalla hänen kasvatuksensa valvomiseksi, 6 artiklan 1 kappale rajoittaa oikeutta oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin nuorten henkilöiden etujen niin vaatiessa, ja ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artikla määrää oikeudesta koulutukseen sekä vaatii valtioita kunnioittamaan vanhempien uskonnollisia ja aatteellisia vakaumuksia lastensa kasvatuksessa ja opetuksessa. Lisäksi kaikkia muita EIS:n yleisiä määräyksiä tulee soveltaa jokaiseen henkilöön, myös lapsiin. Jotkin EIS:n määräykset ovat osoittautuneet erityisen merkittäviksi lasten kannalta. Näitä ovat esimerkiksi 8 artikla, jossa taataan oikeus yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamiseen, ja 3 artikla, jossa kielletään kidutus sekä epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla kohtelu ja rankaiseminen. Käyttämällä tulkintaperiaatteita, jotka keskittyvät EIS:n määräyksien positiivisiin toimintavelvoitteisiin, EIT on antanut useita lapsen oikeuksien sopimukseen viittaavia ratkaisuja. On kuitenkin huomioitava, että ihmisoikeustuomioistuin tarkastelee sopimuksen soveltamista tapauskohtaisesti eikä siksi esitä kattavaa yleiskuvausta EIS:n mukaisista lasten oikeuksista.

Toisessa EN:n tärkeässä ihmisoikeuksia koskevassa sopimuksessa, Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa²³, joka uudistettiin vuonna 1996²⁴, määrätään sosiaalisten oikeuksien suojelusta. Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan sisältyy erityisiä määräyksiä lasten oikeuksista. Kaksi määräystä on lasten oikeuksien kannalta erityisen tärkeitä. Perusoikeuskirjan 7 artiklassa määrätään velvollisuudesta suojella lapsia taloudelliselta hyväksikäytöltä, ja 17 artiklassa vaaditaan valtioita toteuttamaan kaikki tarvittavat toimet sen varmistamiseksi, että lapset ja nuoret saavat tarvitsemansa huolenpidon, tuen, kasvatuksen ja koulutuksen (maksuton perusopetus ja toisen asteen opetus mukaan lukien), lasten ja nuorten suojelemiseksi laiminlyönneiltä, väkivallalta ja hyväksikäytöltä ja niiden lasten suojelun takaamiseksi, jotka eivät saa perheensä tukea. Euroopan sosiaalisen peruskirjan

23 EN, [Euroopan sosiaalinen peruskirja](#), CETS nro 35, 18.10.1961.

24 EN, [Euroopan sosiaalinen peruskirja \(uudistettu\)](#), CETS nro 163, 3.5.1996.

täytäntöönpanoa valvoo Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, joka koostuu riippumattomista asiantuntijoista. Komitea ratkaisee kansallisen lainsäädännön ja käytäntöjen yhdenmukaisuuden Euroopan sosiaalisen peruskirjan kanssa joko järjestökantelumenettelyä tai kansallista ilmoitusmenettelyä käyttäen.

Lisäksi EN:ssa on tehty useita muita sopimuksia, jotka koskevat erilaisia lasten oikeuksiin liittyviä kysymyksiä. Näitä ovat

- eurooppalainen yleissopimus avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeudellisesta asemasta²⁵
- eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu vuonna 2008)²⁶
- lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus²⁷
- lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus²⁸
- Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan²⁹.

Toimintalinjojen tasolla on tärkeää panna merkille, että EN käynnisti vuonna 2006 ohjelmansa ”Building a Europe for and with Children”. Kyseessä on monelle alalle ulottuva lasten oikeuksia koskeva toimintasuunnitelma, johon kuuluu myös standardien asettamista eri aloilla.³⁰ Nykyiset prioriteetit keskittyvät neljään keskeiseen alueeseen:³¹

- lapsiystävällisten palvelujen ja järjestelmien edistäminen
- kaikkien lapsiin kohdistuvan väkivallan muotojen poistaminen
- haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien takaaminen
- lasten osallistumisen edistäminen.

25 EN, eurooppalainen yleissopimus avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeudellisesta asemasta, CETS nro 85, 15.10.1975.

26 EN, eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu), CETS nro 202, 27.11.2008.

27 EN, lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus, CETS nro 192, 15.5.2003.

28 EN, lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus, CETS nro 160, 25.1.1996.

29 EN, yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan, CETS nro 201, 25.10.2007.

30 Lisätietoa, ks. <http://www.coe.int/t/dg3/children/>.

31 EN, ministerikomitea, Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012–2015), CM (2011)171 final, 15. 2.2012.

EN:n lapsen oikeuksien ohjelman päätavoitteena on tukea lasten oikeuksia koskevien kansainvälisten normien täytäntöönpanoa kaikissa EN:n jäsenvaltioissa. Lisäksi tavoitteena on edistää lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa korostaen sopimuksen yleisperiaatteita eli syrjimättömyyttä, oikeutta elämään ja kehittymiseen, lapsen edun ensisijaista huomioon ottamista päätöksenteossa ja lasten oikeutta tulla kuulluksi.³²

Ohjelman puitteissa on luotu useita lapsen oikeuksia koskevia instrumentteja, jotka täydentävät velvoittavia eurooppalaisia standardeja ohjaamalla niiden käytännön toteutusta. Tällaisia ohjeita ovat esimerkiksi:

- suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä;³³
- suuntaviivat lapsiystävällisestä terveydenhuollosta;³⁴
- suositus yhdenmetyistä kansallista strategioista lasten suojelemiseksi väkivallalta;³⁵
- suositus lasten oikeuksista sekä lapsi- ja perheystävällisistä sosiaalipalveluista;³⁶
- suositus alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistumisesta;³⁷

Näin ohjelman avulla on varmistettu, että Eurooppa on ollut lasten oikeuksien alan norminannon keskiössä ja näyttänyt myös tietä erilaisin tavoin sen varmistamiseksi, että lasten ääni saa prosessissa keskeisen sijan. Ohjelmalla pyritään myös tukemaan EIS:n ja Euroopan sosiaalisen peruskirjan täytäntöönpanoa sekä muita voimassa olevia EN:n sopimuksia, jotka liittyvät lapsiin (osallistuminen, suojelu ja oikeudet), nuoriin ja perheisiin.³⁸

32 *Ibid.*

33 EN, ministerikomitea, *Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*, 17.11.2010.

34 EN, ministerikomitea, *Guidelines on child-friendly health care*, 21.9.2011.

35 EN, ministerikomitea, *Recommendation CM/Rec(2009)10 of the Committee of Ministers to member states on integrated national strategies for the protection of children from violence*, 18.11.2009.

36 EN, ministerikomitea, *Recommendation Rec (2011)12 on children's rights and social services friendly to children and families*, 16.11.2011.

37 EN, ministerikomitea, *Recommendation Rec(2012)2 on the participation of children and young people under the age of 18*, 28.3.2012.

38 EN, ministerikomitea, *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012–2015)*, CM (2011)171 final, 15.2.2012.

1.3. Lapsen oikeuksia koskeva eurooppalainen oikeus ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus

Keskeiset asiat

- Lapsen oikeuksia koskeva eurooppalainen oikeus perustuu laajalti YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen.

Kaikki EU:n jäsenvaltiot ja Euroopan neuvostoon kuuluvat valtiot ovat lapsen oikeuksien sopimuksen sopimuspuolia, joten lapsen oikeuksien sopimuksella on tärkeä asema Euroopassa. Sopimus asettaa Euroopan valtioille tosiasiallisesti yhteisiä oikeudellisia velvoitteita, joilla on vaikutusta siihen, miten Euroopan instituutiot kehittävät ja soveltavat lasten oikeuksia.

Lapsen oikeuksien sopimuksesta on tullut lasten oikeuksia koskevan eurooppalaisen oikeuden kehittymisen koetinkivi, ja sekä EN että EU tukeutuvat sopimukseen yhä enemmän. Erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteiden ja määräysten sisällyttäminen velvoittaviin Euroopan tason säädöksiin ja oikeuskäytäntöön lisää sopimuksen voimaa ja avaa tehokkaampia täytäntöönpanon kanavia lasten oikeuksien toteuttamiselle Euroopassa. Käsikirja antaa tästä lukuisia esimerkkejä.

EU ei ole lapsen oikeuksien sopimuksen sopimuspuoli, eikä EU:n liittyminen ole mahdollista edes teoriassa, sillä muut kuin valtiot eivät voi liittyä lapsen oikeuksien sopimukseen. EU:ssa noudatetaan kuitenkin ”EU-oikeuden yleisiä periaatteita” (kirjoitettuja ja kirjoittamattomia periaatteita, jotka perustuvat jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen), jotka täydentävät ja ohjaavat EU:n perussopimusten tulkintaa (SEU 6 artiklan 3 kohta). EU-tuomioistuimen ratkaisuissa on vahvistettu, ettei yksikään EU:n jäsenyydestä johtuva velvoite saisi olla ristiriidassa jäsenvaltioiden omasta valtiosäännöstä ja kansainvälisistä ihmisoikeussitoumuksista johtuvien velvoitteiden kanssa.³⁹ Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat ratifioineet lapsen oikeuksien sopimuksen, joten EU:n on noudatettava

39 Esim. EU-tuomioistuin, asia C-4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v. Euroopan yhteisöjen komissio*, tuomio 14.5.1974.

sopimuksessa vahvistettuja periaatteita ja määräyksiä ainakin EU:n toimivaltaan (sitä kuin se on määritelty EU:n perussopimuksissa) kuuluvissa asioissa.

Velvoite noudattaa sopimuksessa vahvistettuja periaatteita ja määräyksiä on vahvistettu muissa EU:n perussopimuksissa ja erityisesti EU:n perusoikeuskirjassa. Perusoikeuskirjan 24 artikla perustuu suoraan lapsen oikeuksien sopimuksen määräyksiin, joista muutamats katsotaan lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteiksi. Tällaisia ovat esimerkiksi lapsen edun periaate (LOS 3 artikla), lapsen osallistumisen periaate (LOS 12 artikla) ja lapsen oikeus asua vanhempiensa kanssa ja/tai ylläpitää suhteita vanhempiensa (LOS 9 artikla).

Lapsen oikeuksien sopimuksen merkitys EU:n lapsen oikeuksia koskevan sääntelyn kehittymisen kannalta on ilmaistu komission laatimassa lapsen oikeuksia koskevassa EU:n toimintasuunnitelmassa, jonka mukaan ”lapsen oikeuksien sopimuksen määräyksiä ja periaatteita onkin edelleen pidettävä ohjenuorana lapsen oikeuksiin vaikuttavissa EU:n politiikoissa ja toimenpiteissä”.⁴⁰ Lapsiin liittyvissä säädöksissä viitataankin lähes poikkeuksetta joko suoraan lapsen oikeuksien sopimukseen tai epäsuorasti sopimuksen periaatteisiin, kuten lapsen etuun, lapsen oikeuteen osallistua häntä koskeviin päätöksiin tai oikeuteen olla joutumatta syrjityksi.

LOS ei velvoita myöskään Euroopan neuvostoa organisaationa, joskin kaikki Euroopan neuvostoon kuuluvat valtiot ovat ratifioineet LOS:n. Euroopan ihmisoikeussopimusta ei voida kuitenkaan tulkita tyhjiössä, vaan sitä on tulkittava yhdenmukaisesti kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden kanssa. Tulkinnassa on otettava huomioon kaikki EIS:n sopijavaltioiden välisissä suhteissa sovellettavat asiaan liittyvät kansainvälisen oikeuden säännöt, erityisesti ihmisoikeuksien yleismaailmallista suojelua koskevat säännöt. Euroopan ihmisoikeussopimuksesta sopimuspuolille johtuvia nimenomaan lasten oikeuksiin liittyviä velvoitteita on tulkittava LOS:n valossa.⁴¹ Myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on viitannut ratkaisuisaan nimenomaisesti lapsen oikeuksien sopimukseen.⁴² Lisäksi LOS:n periaatteet ja määräykset vaikuttavat EN:n normien ja sopimusten

40 Euroopan komissio, *Lapsen oikeuksia koskeva EU:n toimintasuunnitelma*, KOM (2011) 60 lopullinen, Bryssel, 2011.

41 EIT, *Harroudj v. Ranska*, nro 43631/09, 4.10.2012, kohta 42.

42 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Kidutuksen vastainen maailmanjärjestö v. Irlanti*, kantelu nro 18/2003, 7.12.2004, 61–63 kohta; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Defence for Children International (DCI) v. Alankomaat*, kantelu nro 47/2008, 20.10.2009.

laadintaan. Esimerkiksi *lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevat suuntaviivat*⁴³ perustuvat suoraan erinäisiin LOS:n määräyksiin sekä YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentteihin⁴⁴.

1.4. Euroopan tuomioistuinten rooli lasten oikeuksien tulkinnassa ja täytäntöönpanossa Euroopan tasolla

1.4.1. Euroopan unionin tuomioistuin

EU-tuomioistuin ratkaisee monenlaisia oikeustapauksia. Lasten oikeuksiin liittyvissä asioissa tuomioistuin on toistaiseksi antanut lähinnä ennakkoratkaisuja (SEUT 267 artikla).⁴⁵ Ennakkoratkaisumenettelyssä kansallinen tuomioistuin pyytää EU-tuomioistuinta tulkitsemaan käsiteltävänään olevaan asiaan liittyvää EU:n primäärioikeutta (perussopimuksia) tai johdettua oikeutta (päätöksiä ja lainsäädäntöä).

Viime vuosiin asti EU-tuomioistuin on ratkaissut vain muutamia lasten oikeuksiin liittyviä tapauksia. Selkeämmin nimenomaan lapsen oikeuksia koskevien säädösten antaminen ja lapsen oikeuksien tuominen näkyvämmiin esiin johtavat kuitenkin todennäköisesti siihen, että lasten oikeuksiin liittyviä asioita tulee jatkossa säännöllisemmin EU-tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Suurin osa EU-tuomioistuimen lasten oikeuksiin liittyvistä tuomioista sijoittuu vapaan liikkuvuuden ja EU:n kansalaisuuden alueelle. Näillä alueilla EU:lla on ollut pitkään toimivaltaa. EU-tuomioistuin onkin nimenomaan todennut, että lapset nauttivat EU:n kansalaisuuteen liittyvistä eduista itselleen kuuluvan oikeuden

43 EN, ministerikomitea, *Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*, 17.11.2010.

44 Ks. YK, lapsen oikeuksien komitea, *General Comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice*, CRC/C/GC/10, 25.4.2007; YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 12 (2009): Lapsen oikeus tulla kuulluksi*, CRC/C/GC/12, 1.7.2009 ja YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)*, CRC/C/GC/14, 29.5.2013.

45 Ainoa poikkeus on kumoamiskanne. EU-tuomioistuin, asia C-540/03, *Euroopan parlamentti v. Euroopan unionin neuvosto* [suuri jaosto], tuomio 27.6.2006.

nojalla. Näin tuomioistuin on laajentanut itsenäisen oleskelun, sosiaaliset oikeudet ja oikeuden koulutukseen koskemaan lapsia EU:n kansalaisuuden perusteella.⁴⁶

EU-tuomioistuin on käyttänyt lapsen oikeuksien sopimusta suoraan ainoastaan yhdessä tapauksessa määrittäessään, miten EU-oikeutta tulisi tulkita lasten kohdalla. Kyseessä oli tuomio *Dynamic Medien GmbH v. Avides Media AG*. Asia koski Saksaan tuotujen dvd-levyjen ja videoiden merkintärajoitusten lainmukaisuutta. Kyseisille tuotteille suoritettiin jo vastaavat tarkastukset Yhdistyneessä kuningaskunnassa. EU-tuomioistuin totesi, että Saksassa käytetyt merkintätarkastukset olivat tavaroiden vapaata liikkumista EU:ssa koskeviin säännöksiin (joissa muutoin suljetaan pois mahdollisuus tällaiseen kaksinkertaiseen sääntelyyn) tehty laillinen rajoitus, sillä tarkastuksilla pyrittiin suojelemaan lasten hyvinvointia. EU-tuomioistuin perusteli päätöstään viittaamalla LOS 17 artiklaan, jossa sopimusvaltioita kannustetaan kehittämään asianmukaisia ohjeita lasten suojelemiseksi tiedotusvälineiden tuottamalta lasten hyvinvoinnille vahingolliselta tiedotukselta ja aineistolta.⁴⁷ Suhteellisuuden vaatimuksia on kuitenkin sovellettava lasten suojelemiseksi käyttöön otettuihin tarkastusmenettelyihin, joiden tulisi olla helposti käytettävissä ja toteutettavissa kohtuullisessa ajassa.⁴⁸

Muissa tapauksissa EU-tuomioistuin on viitannut lapsen oikeuksien sopimuksessa niin ikään esitettyihin lasten oikeuksien yleisiin periaatteisiin (kuten lapsen etuun ja oikeuteen tulla kuulluksi) tuomiodensa perustelemiseksi erityisesti rajat ylittävissä lapsikaappaustapauksissa.⁴⁹

Muutoin EU on perinteisesti suhtautunut varovaisesti siihen, että lapsen oikeuksien sopimuksella olisi ratkaisevaa merkitystä etenkin poliittisesti arkaluontoisemmillä

46 Ks. EU-tuomioistuin, asia C-413/99, *Baumbast ja R v. Secretary of State for the Home Department*, tuomio 17.9.2002; EU-tuomioistuin, asia C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department*, tuomio 19.10.2004; EU-tuomioistuin, asia C-148/02, *Carlos Garcia Avello v. Belgian valtio*, tuomio 2.10.2003; EU-tuomioistuin, asia C-310/08, *London Borough of Harrow v. Nimco Hassan Ibrahim ja Secretary of State for the Home Department* [suuri jaosto], tuomio 23.2.2010, ja EU-tuomioistuin, asia C-480/08, *Maria Teixeira v. London Borough of Lambeth ja Secretary of State for the Home Department*, tuomio 23.2.2010. Näihin tapauksiin palataan 8. ja 9. luvussa.

47 EU-tuomioistuin, asia C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH v. Avides Media AG*, tuomio 14.2.2008, kohdat 42 ja 52.

48 *Ibid.*, kohdat 49 ja 50.

49 EU-tuomioistuin, asia C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz*, tuomio 22.12.2010. Ks. myös 5. luku.

alueilla, kuten maahanmuuton kontrolloinnissa⁵⁰. Tilanne on kuitenkin ollut muuttumassa viimeaikaisessa oikeuskäytännössä, kuten seuraavista luvuista käy ilmi. EU:n perusoikeuskirjan hyväksymisestä lähtien EU-tuomioistuimen viittaukset lasten oikeuksia koskeviin perusoikeuskirjan artikloihin ovat olleet usein samansuuntaisia kuin viittaukset lapsen oikeuksien sopimukseen säännösten samankaltaisuuden vuoksi.

1.4.2. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EIT ratkaisee pääasiassa yksittäisiä valituksia, jotka on tehty EIS 34 ja 35 artiklojen mukaisesti. EIT:n tuomiovalta ulottuu kaikkiin EIS:n ja sen lisäpöytäkirjojen tulkintaa ja soveltamista koskeviin asioihin (EIS 32 artikla).

Toisin kuin EU-tuomioistuimella, EIT:lla on laaja lapsen oikeuksiin liittyvä oikeuskäytäntö. Vaikka monet EIS 8 artiklassa vahvistettuun yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta koskevaan oikeuteen perustuvat asiat hahmotetaan pikemminkin vanhempien kuin lasten oikeuksien näkökulmasta, muihin aineellisiin säännöksiin liittyvissä asioissa vanhemmat eivät välttämättä ole osallisena, vaan niissä keskitytään selvemmin lasten oikeuksiin, kuten oikeuteen saada suojelua epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla rankaisemiselta (EIS 3 artikla) tai oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan oikeuteen (EIS 6 artikla).

Vaikka EIT viittaa usein lapsen oikeuksien sopimukseen käsitellessään joko lasten itsensä esittämiä tai heidän puolestaan esitettyjä valituksia, se ei kuitenkaan järjestelmällisesti anna lapsen oikeuksien sopimukselle ratkaisevaa painoarvoa. Joissakin tapauksissa lapsen oikeuksien sopimuksessa vahvistetuilla lasten oikeuksien periaatteilla on ollut merkittävä vaikutus EIT:n ratkaisujen perusteluihin erityisesti tuomioistuimen tulkittaessa EIS 6 artiklaa (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) lakia rikkoneiden lasten kohtelun yhteydessä (ks. [11. luku](#)). Muilla alueilla EIT:n lähestymistapa voi poiketa hieman lapsen oikeuksien sopimuksen linjasta esimerkiksi lasten oikeudessa kuulemisen osalta (ks. [2 luku](#)). Joissakin tapauksissa EIT on puolestaan nimenomaisesti tukeutunut lapsen oikeuksien sopimukseen.

50 EU-tuomioistuin, asia C-540/03, *Euroopan parlamentti v. Euroopan unionin neuvosto* [suuri jaosto], tuomio 27.6.2006.

Esimerkki: Ratkaisussa *Maslov v. Itävalta*⁵¹ oli kyse siitä, voitiinko useista alaikäisenä tehdyistä rikoksista tuomittu valittaja karkottaa maasta. EIT totesi, että nuorta rikoksentehtäjä koskevista karkotustoimenpiteissä velvollisuus ottaa lapsen etu huomioon sisältää velvollisuuden edistää lapsen yhteiskunnallista sopeutumista LOS 40 artiklan mukaisesti. EIT:n näkemyksen mukaan lapsen sopeutumista yhteiskuntaan ei saavuteta katkaisemalla lapsen perhesiteet tai sosiaaliset siteet maasta karkottamalla.⁵² LOS on siis yksi perusteista, joita käytettiin todettaessa, että karkottamisella puututtiin kohtuuttomasti EIS 8 artiklaan perustuviin valittajan oikeuksiin (perhe-elämän kunnioittaminen).

1.5. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komiteaan kuuluu 15 riippumatonta ja puolueetonta asiantuntijaa, jotka ratkaisevat kansallisen lainsäädännön ja käytännön yhdenmukaisuuden Euroopan sosiaalisen peruskirjan kanssa joko järjestökantelumenettelyn tai kansallisen raportointimenettelyn kautta.⁵³ Nimetyt kansalliset ja kansainväliset organisaatiot voivat tehdä järjestökantelun valtiosta, joka on Euroopan sosiaalisen peruskirjan osapuolena ja hyväksynyt kantelumenettelyn. Tähän mennessä lapsen oikeuksiin liittyvät kantelut ovat koskeneet sitä, ovatko valtiot rikkoneet Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan perustuvia lasten oikeuksia esimerkiksi lasten taloudellisen hyväksikäytön⁵⁴, lasten fyysisen koskemattomuuden⁵⁵, maahanmuuttajalasten terveydenhoitoon liittyvien oikeuksien⁵⁶ ja vammaisten lasten koulunkäyntimahdollisuuksien⁵⁷ yhteydessä.

51 EIT, *Maslov v. Itävalta* [suuri jaosto], nro 1638/0323, 23.6.2008.

52 *Ibid.*, kohta 83.

53 Lisätietoa, ks. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean verkkosivut osoitteessa www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ECSR/ECSRdefault_en.asp.

54 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Kansainvälinen lakimieskomissio v. Portugali*, kantelu nro 1/1998, 9.9.1999.

55 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Kidutuksen vastainen maailmanjärjestö v. Kreikka*, kantelu nro 17/2003, 7.12.2004.

56 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Defence for Children International (DCI) v. Belgia*, kantelu nro 69/2011, 23.10.2012.

57 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria*, kantelu nro 41/2007, 3.6.2008, 35 kohta.

Esimerkki: Asiassa *Kansainvälinen lakimieskomissio v. Portugali*⁵⁸ väitettiin, että vaikka Portugalin lainsäädännössä noudatettiin Euroopan sosiaalisen peruskirjan 7 artiklan 1 kappaleessa vahvistettua 15 vuoden vähimmäisikärajaa työhönottoa varten, vähimmäisikärajaa ei ollut pantu asianmukaisesti täytäntöön. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea katsoi, että Euroopan sosiaalisen peruskirjan tavoitteena ja tarkoituksena oli suojata oikeuksia paitsi teoriassa myös tosiasiallisesti ja että lainsäädäntöä on tämän vuoksi sovellettava niin, että sen tarkoitus käytännössä toteutuu. Komitea pani merkille, että Portugalissa suuri määrä lapsia oli laittomassa työsuhteessa, joten se totesi tilanteen olevan vastoin Euroopan sosiaalisen peruskirjan 7 artiklan 1 kappaletta.

58 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Kansainvälinen lakimieskomissio v. Portugali*, kantelu N:o 1/1998, 9.9.1999.

2

Peruskansalaisoikeudet ja -vapaudet

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 10 artikla (uskonnon vapaus) ja 14 artikla (oikeus koulutukseen)	Ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus	EIS, 9 artikla (uskonnonvapaus) ja 14 artikla (syrjinnän kieltö); ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artikla (vanhempien oikeus varmistaa lapsilleen omien vakaumustensa mukainen opetus) EIT, <i>Dogru v. Ranska</i>, nro 27058/05, 2008 (islamilaisen huivin käyttö valtion toisen asteen oppilaitoksessa) EIT, <i>Kervanci v. Ranska</i>, nro 31645/04, 2008 (islamilaisen huivin käyttö valtion toisen asteen oppilaitoksessa) EIT, <i>Grzelak v. Puola</i>, nro 7710/02, 2010 (uskonnonopetuksen vaihtoehdot ensimmäisen ja toisen asteen oppilaitoksissa) EIT, <i>Lautsi ym. v. Italia</i> [suuri jaosto], nro 30814/06, 2011 (krusifiksien esillä olo valtion oppilaitoksissa)
Perusoikeuskirja, 11 artikla (sananvapaus)	Sananvapaus ja tiedonvälityksen vapaus	EIS, 10 artikla (sananvapaus) EIT, <i>Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 5493/72, 1976 (lastenkirjan kieltäminen) EIT, <i>Gaskin v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 10454/83, 1989 (mahdollisuus tutustua lapsuutta koskevaan asiakirja-aineistoon)

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 24 artikla (lapsen oikeudet) EU-tuomioistuin, asia C-491/10 PPU, <i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz</i> , tuomio 22.12.2010 (oikeus tulla kuulluksi, kansainvälinen lapsikaappaus)	Oikeus tulla kuulluksi	EIS, 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus, 3, 4, 6 ja 7 artikla EIT, <i>Sahin v. Saksa</i> [suuri jaosto], nro 30943/96, 2003 (lapsen kuuleminen tapaamisoikeutta koskevassa oikeudenkäynnissä)
Perusoikeuskirja, 12 artikla (kokoontumis- ja yhdistymisvapaus)	Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus	EIS, 11 artikla (kokoontumis- ja yhdistymisvapaus) EIT, <i>Kristillisdemokraattinen kansanpuolue v. Moldova</i> , nro 28793/02, 2006 (osallistuminen julkisella paikalla järjestettyyn kokoontumiseen)

EU:n perusoikeuskirjassa, EIS:ssa ja muissa instrumenteissa vahvistetut kansalaisoikeudet ja -vapaudet kuuluvat kaikille. EU:n säädöksistä ainoastaan perusoikeuskirja koskee nimenomaisesti tässä luvussa käsiteltäviä kansalaisoikeuksia. EN:ssa kansalaisoikeuksien soveltamisala ja tulkinta ovat kuitenkin kehittyneet huomattavan pitkälle vuosien saatossa erityisesti EIT:n oikeuskäytännön kautta.

Tässä luvussa luodaan yleiskatsaus EU:n perusoikeuskirjan II luvussa lueteltuihin vapauksiin siltä osin kuin ne vaikuttavat lasten oikeuksiin. Luvussa analysoidaan lapsen oikeutta ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen ([alaluku 2.1](#)) sekä sananvapauteen ja tiedonvälityksen vapauteen ([alaluku 2.3](#)); lapsen oikeutta tulla kuulluksi ([alaluku 2.4](#)) ja oikeutta kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen ([alaluku 2.5](#)).

2.1. Ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus

Keskeiset asiat

- Ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus, sellaisena kuin se on taattu EU:n perusoikeuskirjassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, sisältää oikeuden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.
- Vanhemmilla on oikeus varmistaa lapsilleen omien uskonnollisten, aatteellisten ja kasvatuksellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus.
- Vanhemmilla on oikeus ja velvollisuus antaa lapselle ohjausta hänen ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapautta koskevan oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa.

2.1.1. Lapsen oikeus uskonnonvapauteen

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 10 artiklassa taataan jokaiselle ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus. Tähän oikeuteen sisältyy vapaus vaihtaa uskontoa tai vakaumusta ja vapaus tunnustaa uskontoa tai vakaumusta joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin. Oikeus kieltäytyä asepalveluksesta omantunnon syistä tunnustetaan kansallisten lainsäädäntöjen mukaisesti (perusoikeuskirjan 10 artiklan 2 kohta).

EN:n oikeudessa EIS 9 artikla takaa jokaiselle oikeuden ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen. Uskonnonvapauden kolme ulottuvuutta voidaan johtaa EIT:n oikeuskäytännöstä: sisäinen kokemus, vapaus vaihtaa uskontoa tai uskoa sekä vapaus tunnustaa uskontoaan tai uskoa. Kaksi ensimmäistä ulottuvuutta ovat ehdottomia, eivätkä valtiot voi rajoittaa niitä missään olosuhteissa.⁵⁹ Vapaudelle tunnustaa uskontoa tai uskoa voidaan asettaa rajoituksia, jos rajoituksesta on säädetty laissa, jos rajoituksella on hyväksyttävä tavoite ja jos rajoitus on välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa (EIS 9 artikla 2 kohta).

⁵⁹ EIT, *Darby v. Ruotsi*, nro 11581/85, 23.10.1990.

EIT on käsitellyt oikeuskäytännössään lasten ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapautta lähinnä suhteessa oikeuteen saada koulutusta sekä valtion koulujärjestelmään. Uskonnon ilmeneminen kouluissa on paljon puhuttu aihe Euroopan maissa käydyssä julkisessa keskustelussa.

Esimerkki: Tapauksissa *Dogru v. Ranska* ja *Kervanci v. Ranska*⁶⁰ kaksi 11- ja 12-vuotiaista koulutyttöä oli erotettu Ranskan valtiollisen koulun yläasteen ensimmäiseltä luokalta, koska tytöt olivat kieltäytyneet riisumasta huivia päästään liikuntatuntien aikana. EIT huomautti, että valittajan uskonnollisen vakaumuksen tunnustamista koskevan oikeuden rajoittamisen tarkoituksena oli noudattaa vaatimuksia, jotka koskivat valtion ja uskonnon toisistaan erottamista valtion kouluissa. Kansallisten viranomaisten mukaan hunnun, kuten islamilaisen huivin, käyttäminen ei ollut soveliaista liikuntatunnilla terveyteen ja turvallisuuteen liittyvistä syistä. EIT piti rajoitusta kohtuullisena, sillä koulu oli punninnut vastakkain valittajien uskonnollisia vakaumuksia sekä muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien suojelemista ja yleisen järjestyksen turvaamista koskevia vaatimuksia. Näin ollen se totesi, että puuttuminen oppilaiden vapauteen tuoda esiin uskontoaan oli perusteltu ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun tarkoitukseen nähden. EIS 9 artiklaa ei näin ollen ollut rikottu.

Esimerkki: Tapauksessa *Grzelak v. Puola*⁶¹ uskonnonopetuksesta vapautuksen saaneelle oppilaalle ei ollut annettu opetusta elämäntiedon tiedossa eikä myöskään oppiaineeseen liittyvää arvosanaa. Hakija ei ollut saanut uskonnonopetusta koko kouluaikanaan ensimmäisen eikä toisen asteen koulutuksessa (7–18-vuotiaana) vanhempiensa toivomuksesta, jotka olivat agnostikkoja. Elämäntiedon opetusta ei järjestetty siitä kiinnostuneiden oppilaiden vähyyden vuoksi, ja oppilaan kouluarvosanoihin ja -todistukseen merkittiin uskonnon/elämäntiedon arvosanaksi pelkkä suora viiva. EIT:n mukaan uskonnon/elämäntiedon arvosanan puuttuminen pojan koulutodistuksesta kuuluu ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauden negatiiviseen ulottuvuuteen, sillä todistuksen saattoi katsoa viittaavan siihen, ettei pojalla ollut lainkaan uskontoa. Kyseessä oli siis aiheeton leimaaminen. Elämäntiedon tunneille osallistuvien oppilaiden ja uskonnotunneille osallistuvien oppilaiden eri-

60 EIT, *Dogru v. Ranska*, nro 27058/05, 4.12.2008; EIT, *Kervanci v. Ranska*, nro 31645/04, 4.12.2008 (saatavana ranskaksi).

61 EIT, *Grzelak v. Puola*, nro 7710/02, 15.6.2010.

lainen kohtelu ei siis ollut objektiivisesti ja kohtuullisesti perusteltavissa, eivätkä käytetyt keinot olleet oikeasuhtaisia tavoiteltuun tarkoitukseen nähden. Valtion harkintamarginaali asiassa oli ylitetty, sillä hakijan oikeuden olla tunnustamatta uskontoaan tai vakaumustaan ydinaluetta oli loukattu. Tämä on vastoin EIS 14 artiklaa luettuna yhdessä sopimuksen 9 artiklan kanssa.

2.2. Vanhempien oikeudet ja heidän lastensa uskonnonvapaus

Vanhempien oikeuksiin heidän lastensa uskonnonvapauden yhteydessä suhtaudutaan eurooppalaisessa oikeudessa eri tavalla kuin lapsen oikeuksien sopimuksessa.

EU-oikeudessa vanhemmilla on oikeus varmistaa lapsilleen omien uskonnollisten, aatteellisten ja kasvatuksellisten vakaumustensa mukainen kasvatusta ja opetusta, ja tätä oikeutta on kunnioitettava erityisesti oppilaitosten perustamista koskevan vapauden yhteydessä (perusoikeuskirjan 14 artiklan 3 kohta).

EN:n oikeuden, erityisesti EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan, mukaan valtioiden on otettava huomioon vanhempien (uskonnolliset) vakaumukset hoidettaessa kasvatusta ja opetuksen alalla omaksumiaan tehtäviä. EIT:n mukaan tämä velvollisuus on laaja-alainen, koska se soveltuu koulun opetusohjelman sisällön ja toteutuksen lisäksi myös kaikkien valtion omaksumien tehtävien hoitamiseen.⁶² Velvollisuuteen sisältyy julkisen opetuksen järjestäminen ja rahoittaminen, opetusohjelman laadinta ja suunnittelu, opetusohjelmaan sisältyvän tiedon ja tietämyksen välittäminen objektiivisella, kriittisellä ja moniarvoisella tavalla sekä kouluympäristön järjestäminen, mukaan lukien krusifiksien esillä pitäminen valtion koulun luokkahuoneissa. Valtion on siis kiellettyä pyrkiä isostamaan lapsiin asioita tavalla, jonka voidaan katsoa olevan kunnioittamatta vanhempien uskonnollisia ja aatteellisia vakaumuksia.

62 Ks. asiaan liittyvä EIT:n oikeuskäytäntö: EIT, *Kjeldsen, Busk Madsen ja Pedersen v. Tanska*, nro 5095/71, nro 5920/72 ja nro 5926/72, 7.12.1976; EIT, *Valsamis v. Kreikka*, nro 21787/93, 18.12.1996; EIT, *Folgerø ym. v. Norja* [suuri jaosto], nro 15472/02, 29.6.2007; EIT, *Hasan ja Eylem Zengin v. Turkki*, nro 1448/04, 9.10.2007 ja EIT, *Lautsi ym. v. Italia* [suuri jaosto], nro 30814/06, 18.3.2011.

Esimerkki: Tapauksessa *Lautsi ym. v. Italia*⁶³ oli kyse krusifiksien esillä pitämisestä valtion koulun luokahuoneissa. Eräs vanhempi valitti, että krusifiksien esillä pitäminen niissä valtion koulun luokahuoneissa, joissa hänen lapsensa opiskelivat, oli vastoin valtion ja kirkon toisistaan erottamisen periaatetta, jonka mukaisesti hän halusi lapsensa kasvattaa. EIT:n suuri jaosto totesi, että oli valtion tehtävä päättää osana kasvatukseen ja opetukseen liittyviä tehtäviään, voidaanko krusifikseja pitää esillä valtion koulujen luokahuoneissa, ja että asia kuului EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan toisen virkkeen soveltamisalaan. Tuomioistuin totesi, että lähtökohtaisesti kyseinen päätös kuuluu vastaajanavaltion harkintavaltaan, eikä uskonnollisten symbolien esillä olosta valtion kouluissa ollut eurooppalaista konsensusa. On totta, että kristinuskoon kiistatta viittavien krusifiksien esillä olo valtion koulujen luokahuoneissa antaa maan valtauskonnolle suurimman näkyvyyden kouluympäristössä. Tämä ei kuitenkaan yksin riitä osoittamaan, että vastaajavaltio olisi pyrkinyt kääntämään oppilaita. EIT:n mukaan krusifiksi seinällä on lähinnä passiivinen symboli, jonka ei voida katsoa vaikuttavan oppilaisiin vastaavalla tavalla kuin puhe tai osallistuminen uskonnolliseen toimintaan. Näin ollen suuri jaosto totesi, että päättäessään pitää krusifikseja niissä valtion koulun luokahuoneissa, joissa valittajan lapset opiskelivat, viranomaiset olivat toimineet harkintamarginaalinsa rajoissa ja kunnioittaneet näin vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus.

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 14 artiklan 2 kappaleen mukaan sopimusvaltioiden on kunnioitettava vanhempien oikeutta ja velvollisuutta antaa lapselle ohjausta hänen ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapautta koskevan oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa. Toisin kuin EU:n perusoikeuskirjan 14 artiklan 3 kohta, LOS korostaa lapsen omaa oikeutta. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan vanhemmilla on oikeus antaa opastusta ja ohjausta lapsen vakaumusten mukaisesti, ei omien vakaumustensa mukaisesti. LOS 14 artiklan 2 kappaleen sanamuoto on sopusoinnussa sen kanssa, miten lapsen oikeuksien sopimuksessa suhtaudutaan vanhempien vastuuseen: vanhempien vastuuta on käytettävä lapsen kehitystasoa vastaavalla tavalla (LOS 5 artikla) lapsen edun mukaisesti (LOS 18 artiklan 1 kappale).

63 EIT, *Lautsi ym. v. Italia* [suuri jaosto], nro 30814/06, 18.3.2011.

2.3. Sananvapaus ja tiedonvälityksen vapaus

Keskeiset asiat

- Sekä EU:n perusoikeuskirjassa että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taataan sananvapaus, johon sisältyvät mielipiteenvapaus sekä vapaus vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta.
- Tiedonvälityksen vapaus ei sisällä oikeutta saada tutustua lasten huoltoon koskeviin asiakirjoihin.
- Tiedon antajan suostumuksen edellyttäminen lasten huoltoon koskeviin asiakirjoihin tutustumiseksi saattaa olla sopusoinnussa EIS 8 artiklan (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) kanssa, jos riippumattomalla viranomaisella on lopullinen valta päättää, onko asiakirjoihin tutustumiseen annettava mahdollisuus.

EU-oikeudessa oikeus sananvapauteen sisältää mielipiteenvapauden sekä vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta ja rajoista riippumatta (EU:n perusoikeuskirjan 11 artikla).

EN:n oikeudessa sananvapaus taataan EIS 10 artiklassa. Sananvapautta voidaan rajoittaa vain, jos rajoituksesta on säädetty laissa, sille on jokin 10 artiklan 2 kappaleessa luetelluista hyväksyttävistä tavoitteista ja jos rajoitus on välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa.

EIT on painottanut oikeuskäytännössään, että sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan olennaisista perustekijöistä ja yksi sen edistymisen ja jokaisen ihmisen kehittymisen perusedellytyksistä. Sitä sovelletaan paitsi niihin tietoihin ja ajatuksiin, joihin suhtaudutaan suotuisasti ja joita ei pidetä loukkaavina tai jotka ovat yhdentekeviä, myös niihin tietoihin ja ajatuksiin, jotka loukkaavat, järkyttävät tai häiritsevät valtiota tai jotain väestönosaa.⁶⁴

Esimerkki: EIT totesi tapauksessa *Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁶⁵, että viranomaisten asettama *Little Red School Book* -nimistä kirjaa (*Koululaisen pieni punainen kirja*) koskeva kieltä oli EIS 10 artiklan 2 kappaleessa

⁶⁴ Ks. esimerkiksi EIT, *Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 5493/72, 7.12.1976, kohta 49.

⁶⁵ *Ibid.*

säädetyt, moraalien suojaamiseen perustuvan poikkeuksen mukainen. Tapauksessa oli kyse oikeudesta saada lapsen iän ja kehitystason mukaista tietoa, joka on lasten kannalta erityisen oleellinen sananvapauden näkökohta. Kirja oli käännetty tanskasta, ja se oli kirjoitettu kouluikäisille lapsille. Kirjassa kyseenalaistettiin monia sosiaalisia normeja, seksuaalisuus ja huumorit mukaan lukien. Nuoret saattoivat tulkita joitakin kirjan osia kehityksensä kannalta kriittisessä vaiheessa siten, että kirjassa rohkaistiin ryhtymään heille itselleen haitalliseen varhaiskypsään toimintaan tai jopa tekemään tiettyjä rikoksia. Näin ollen EIT:n mukaan toimivaltaisilla englantilaisilla tuomareilla oli oikeus käyttäessään harkintamarginaaliaan katsoa kyseisenä aikana, että kirja saattoi vaikuttaa turmiollisesti monien kirjan lukevien lasten ja nuorten moraaliiin.⁶⁶

Muut EIS 10 artiklaan liittyvät tapaukset, joissa asianosaisena on ollut lapsi, ovat koskeneet oikeutta tutustua huostaanotettujen lasten tietoihin.

Esimerkki: Tapauksessa *Gaskin v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁶⁷ oli kyse henkilöstä, joka oli suurimman osan lapsuudestaan huostaanotettuna. Paikallinen viranomais oli koonnut huostaanoton ajalta luottamuksellisen asiakirja-aineiston. Asiakirjoihin sisältyi useita lausuntoja lääkäreiltä, opettajilta, poliisilta ja ehdonalaisvalvojalta, sosiaalityöntekijöiltä, terveydenhoitajilta, sijaisvanhemmilta ja koulukodin henkilöstöltä. Kun valittaja pyysi saada tutustua asiakirjoihin esittääkseen henkilövahingon aiheuttamista koskevia vaateita paikallisviranomaista vastaan, asiakirjoja kieltäydettiin luovuttamasta. Asiakirjat oli luokiteltu luottamuksellisiksi yleisen edun perusteella lastensuojelun asianmukaisen toiminnan takaamiseksi. Asianmukainen toiminta vaarantuisi, jos asiakirjoihin sisältyvien tietojen antajista tulisi haluttomia olemaan suorasanaisten tulevaisuuden lausunnoissaan. EIT hyväksyi sen, että lapsina valtion huostaanottamilla henkilöillä oli merkittävä intressi saada tutustua tietoihin, joita tarvitaan oman lapsuuden ja varhaisen kehityksen tuntemiseen ja ymmärtämiseen.⁶⁸ Vaikka viranomaisten asiakirjarekisterien luottamuksellisuus on taattava, Yhdistyneessä kuningaskunnassa käytössä olevan kaltainen järjestelmä, jossa asiakirjoihin tutustuminen edellyttää tietojen antajan suostumusta, saattaa olla EIS 8 artiklan mukainen, jos asiakirjoihin tutustumaan pyrkivän henkilön intressit olisi turvattu silloinkin, kun tietojen antaja ei ole käytettävissä tai kieltäytyy aiheettomasti antamasta suostumustaan.

66 *Ibid.*, kohta 52.

67 EIT, *Gaskin v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 10454/83, 7.7.1989.

68 *Ibid.*, kohta 49.

Tällöin riippumattoman viranomaisen pitäisi viime kädessä päättää, olisiko tutustumisoikeus annettava. Tällaista menettelyä ei ollut tässä tapauksessa valittajan käytettävissä, joten tuomioistuिन totesi, että hänen EIS 8 artiklan perustuvia oikeuksiaan oli loukattu. EIT ei kuitenkaan todennut EIS 10 artiklan rikkomista vaan muistutti, että oikeus vastaanottaa vapaasti tietoa estää hallitusta rajoittamasta sellaisen tiedon saantia, jota toiset haluavat tai saatavat haluta jakaa. Oikeus vastaanottaa tietoa ei kuitenkaan velvoita valtiota jakamaan kyseistä tietoa asianomaiselle henkilölle.

2.4. Oikeus tulla kuulluksi

Keskeiset asiat

- EU-oikeudessa lapsilla on oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä. Lasten mielipiteet on otettava huomioon heitä itseään koskeissa asioissa lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.
- Euroopan ihmisoikeussopimuksen perusteella lapsen kuuleminen oikeudessa ei ole ehdoton vaatimus. Lapsen kuulemista tai kuulematta jättämistä on arvioitava kunkin tapauksen erityisolosuhteiden valossa, ja päätös riippuu lapsen iästä ja kehitystasosta.
- YK:n oikeudessa lasten oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä kaikissa heitä itseään koskeissa asioissa on tunnustettu yhdeksi lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteista.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan 1 kohdassa määrätään, että lapsen on saatava ilmaista vapaasti mielipiteensä ja että lapsen mielipide on otettava hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti huomioon häntä koskeissa asioissa. Säännöstä ei ole rajoitettu koskemaan vain tiettyjä menettelyjä. EU-tuomioistuिन on tulkinnut säännöksen merkitystä Bryssel II a -asetuksen yhteydessä.

Esimerkki: Tapauksessa *Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz*⁶⁹ alaikäinen lapsi oli viety Espanjasta Saksaan vastoin huoltajuudesta annettua ratkaisua. EU-tuomioistuimelta kysyttiin, voisiko saksalainen

⁶⁹ EU-tuomioistuिन, asia C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz*, tuomio 22.12.2010. Ks. myös [alaluku 5.4](#), jossa käsitellään tarkemmin tätä tuomiota ja Bryssel II a -asetuksen soveltamista.

tuomioistuimien (eli sen maan tuomioistuin, jonne lapsi vietiin) vastustaa espanjalaisen tuomioistuimen (lähtömaan tuomioistuin) antaman tuomion täytäntöönpanoa sillä perusteella, ettei lasta ollut kuultu, mikä oli vastoin asetuksen (EY) N:o 2201/2003 (Bryssel II a -asetus) 42 artiklan 2 kohdan a alakohtaa sekä EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklaa. Lapsi oli vastustanut palauttamista ilmaistessaan mielipiteensä saksalaisessa tuomioistuimessa. EU-tuomioistuin totesi, ettei lapsen kuuleminen ollut ehdoton edellytys, mutta jos tuomioistuin katsoi kuulemisen olevan välttämätöntä, sen oli annettava lapselle aito ja tehokas mahdollisuus ilmaista mielipiteensä. EU-tuomioistuin totesi myös, että perusoikeuskirjan ja Bryssel II a -asetuksen mukainen lapsen kuuleminen edellyttää, että lapsella on käytettävissään sellaiset lailliset menettelyt ja olosuhteet, että hän voi ilmaista vapaasti mielipiteensä, ja että tuomioistuin saa tämän mielipiteen tietoonsa. Tuomioistuimen on myös toteutettava kaikki asianmukaiset toimenpiteet tällaisen kuulemisen järjestämiseksi lapsen edun mukaisesti ja kunkin yksittäistapauksen olosuhteet huomioon ottaen. EU-tuomioistuin katsoi kuitenkin tuomiossaan, etteivät sen maan viranomaiset, johon lapsi oli viety (Saksa), voineet vastustaa lapsen palauttamista sillä perusteella, että lapsen oikeutta tulla kuulluksi oli loukattu lähtömaassa (Espanja).

EN:n oikeudessa EIT ei tulkitse oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta (EIS 8 artikla) siten, että 8 artikla edellyttäisi aina lapsen kuulemistä oikeudessa. Pääsääntöisesti kansallisten tuomioistuinten tehtävänä on arvioida niille esitettyä näyttöä, myös keinoja varmentaa merkitykselliset tosiseikat. Kansallisten tuomioistuinten ei tarvitse aina kuulla lasta oikeudessa, kun käsiteltävänä on sen vanhemman tapaamisoikeus, jolla ei ole lapsen huoltajuutta. Kysymystä on arvioitava kunkin yksittäistapauksen olosuhteiden perusteella asianomaisen lapsen ikä ja kehitystaso asianmukaisesti huomioon ottaen. Lisäksi EIT varmistaa usein 8 artiklan menettelyllisen ulottuvuuden yhteydessä, että viranomaiset ovat toteuttaneet asianmukaiset toimet tarvittavien takeiden liittämiseksi päätöksiinsä.

Esimerkki: Tapauksessa *Sahin v. Saksa*⁷⁰ äiti oli kieltänyt kaiken yhteydenpidon valittajan ja hänen nelivuotiaan tyttärensä välillä. Saksassa toimiva alueellinen tuomioistuin päätti, että tyttären tapaamisoikeuden

⁷⁰ EIT, *Sahin v. Saksa* [suuri jaosto], nro 30943/96, 23.7.2008, kohta 73. Kansallisten tuomioistuinten velvollisuudesta arvioida niille esitettyä näyttöä sekä vastaajien esittämän näytön merkityksellisyydestä ks. myös EIT, *Vidal v. Belgia*, nro 12351/86, 22.4.1992, kohta 33.

myöntäminen isälle olisi lapselle haitallista vanhempien välillä olevien vakavien jännitteiden vuoksi. Tuomioistuimien teki päätöksen kuulematta lasta siitä, halusiko hän tavata isäänsä jatkossa. Lapsen kuulemista oikeudessa koskevan kysymyksen osalta EIT viittasi asiantuntijan alueellisessa tuomioistuimessa Saksassa antamaan selvitykseen. Tavattuun lapseen, äidin ja hakijan useamman kerran asiantuntija oli katsonut, että lapsen kuuleminen voisi aiheuttaa lapselle riskin, jota ei olisi voinut välttää tuomioistuimessa toteutettavilla erityisjärjestelyillä. EIT totesi, että näissä olosuhteissa EIS 8 artiklaan sisältyvät lapsen kuulemista oikeudessa koskevat implisiittiset menettelylliset vaatimukset eivät riittäneet siihen, että lapsi olisi voinut velvoittaa vastaamaan suoriin kysymyksiin suhteestaan isäänsä.

Esimerkki: Tapauksessa *Sommerfeld v. Saksa*⁷¹ valittajan 13-vuotias tytär oli ilmaissut selkeästi usean vuoden ajan, ettei halunnut tavata valittajaa. Kansalliset tuomioistuimet katsoivat, että tyttären pakottaminen tapaamaan valittajaa häiritsisi vakavasti tyttären emotionaalista ja psyykkistä tasapainoa. EIT totesi, että päätöksentekoprosessi oli suojannut valittajan etuja riittävällä tavalla.⁷²

Lasten oikeuksien käyttöä koskevassa eurooppalaisessa yleissopimuksessa käytetään lapsen oikeutta ilmaista mielipiteensä vapaasti.⁷³ Yleissopimuksen tavoitteena on edistää lasten oikeuksia turvaamalla heille erityisiä menettelyllisiä oikeuksia perheoikeudellisissa oikeudenkäynneissä, erityisesti vanhempainvastuun toteuttamista, kuten lasten asumista ja tapaamisoikeutta, koskevissa oikeudenkäynneissä. Yleissopimuksen 3 artiklassa vahvistetaan lasten menettelyllinen oikeus saada tietoja ja ilmaista omat näkemyksensä oikeudenkäynnissä. Sen 4 artiklassa vahvistetaan lapsen oikeus pyytää erityisedustajan määräämistä häntä itseään koskevien asioiden oikeuskäsittelyyn. Sopimuksen 6 artiklan mukaan viranomaisten on varmistettava, että lapsi on saanut kaikki asiaan liittyvät tiedot; viranomaisten on myös kuultava lasta henkilökohtaisesti silloin, kun se on asianmukaista, ja annettava lapsen ilmaista omat näkemyksensä.

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 12 artiklan 1 kappaleessa vahvistetaan, että lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, on taattava oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen

⁷¹ EIT, *Sommerfeld v. Saksa* [suuri jaosto], nro 31871/96, 8.7.2003.

⁷² *Ibid.*, kohdat 72 ja 88.

⁷³ EN, *lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus*, CETS nro 160, 1996.

näkemykset on otettava asianmukaisesti huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. LOS 12 artiklan 2 kohdassa määrätään lisäksi, että lapselle on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianmukaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut, että sopimusvaltioiden tulisi joko taata LOS 12 artiklan ilmaisema oikeus suoraan tai antaa tai tarkistaa lainsäädäntöä, jotta lapset voisivat käyttää tätä oikeutta täysimääräisesti.⁷⁴ Lisäksi sopimusvaltioiden on varmistettava, että lapsi saa kaikki tarvittavat tiedot ja neuvot, jotta hän voi tehdä oman etunsa mukaisen päätöksen. Lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut myös, että lapsella on oikeus jättää käyttämättä oikeuttaan: näkemysten ilmaiseminen on vapaaehtoinen valinta, ei velvollisuus.

2.5. Kokoontumis- ja yhdistymisvapaus

Keskeiset asiat

- Sekä EU:n perusoikeuskirjassa että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taataan rauhanomainen kokoontumis- ja yhdistymisvapaus.
- Tämä oikeus antaa yksilölle mahdollisuuden ja suojan viedä tärkeäksi kokemiaan asioita eteenpäin yhdessä toisten kanssa.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 12 artiklassa säädetään, että jokaisella on oikeus rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen ja yhdistymisvapauteen kaikilla tasoilla erityisesti poliittisessa, ammattiyhdistys- ja yhteiskunnallisessa toiminnassa. Tähän sisältyy oikeus perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin etujensa puolustamiseksi.

EN:n oikeudessa EIS 11 artiklan 1 kappaleessa taataan jokaiselle oikeus kokoontumis- ja yhdistymisvapauteen 11 artiklan 2 kappaleessa luetelluin rajoituksin.

⁷⁴ YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)*, CRC/C/GC/14, 29.5.2013.

EIT on tarkastellut lasten oikeutta osallistua kokoontumisiin julkisella paikalla. Kuten EIT huomautti tapauksessa *Kristillisdemokraattinen kansanpuolue v. Moldova*, olisi vastoin vanhempien ja lasten kokoontumisvapautta estää heitä osallistumasta tapahtumiin erityisesti osoittaakseen mieltään hallituksen kouluopetusta koskevaa politiikkaa vastaan.

Kansainvälisessä oikeudessa yksittäiset lapset ja lasten etujärjestöt voivat vedota LOS 15 artiklassa tarjottuun suojaan, joka sisältää oikeuden yhdistymisvapauksen ja rauhanomaiseen kokoontumisvapauteen. Monille erilaisille yhdistymismuodoille, joissa on mukana lapsia, on annettu kansainvälinen suoja kyseisen määräyksen perusteella.

3

Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, III luku (tasa-arvo), mukaan lukien 20 artikla (yhdenvertaisuus lain edessä), 21 artikla (syrjintäkieltö) ja 23 artikla (naisten ja miesten välinen tasa-arvo)	Tasa-arvo ja syrjintäkieltö	EIS, 14 artikla, kahdennentoista pöytäkirjan 1 artikla (syrjinnän kieltö) Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), E artikla (syrjinnän kieltö)
Rotusyrjintädirektiivi (2000/43/EY)	Rotuun tai etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kieltö	EIT, <i>D. H. ym. v. Tšekki</i> [suuri jaosto], nro 57325/00, 2007 (romanilasten sijoittaminen erityiskouluihin) EIT, <i>Oršuš ym. v. Kroatia</i> , nro 15766/03, 2010 (ainoastaan romanilapsille varatut luokat peruskouluissa) Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, 4 ja 12 artikla
Perusoikeuskirja, 45 artikla (liikkumis- ja oleskeluvapaus) EU-tuomioistuimien asia C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department</i> , tuomio 19.10.2004 (kolmannen maan kansalaisina olevien vanhempien oleskeluoikeus)	Kansallisuuteen ja siirtolaisasemaan perustuvan syrjinnän kieltö	EIT, <i>Ponomaryovi v. Bulgaria</i> , nro 5335/05, 2011 (väliaikaisesti oleskelevilta perittävät koulumaksut) Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, 4 artikla ja 12 artiklan 3 kappale

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Työsyryntädirektiivi (2000/78/EY)	Ikään perustuvan syrjinnän kieltö	EIS, 14 artikla, kahdennentoista pöytäkirjan 1 artikla (syrjinnän kieltö)
EU-tuomioistuim, asia C-303/06, <i>S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law</i> [suuri jaosto], tuomio 17.7.2008	Muuhun suojelu-perusteeseen perustuva syrjintä-kieltö	EIT, <i>Fabris v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 16574/08, 2013 (avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten perintöoikeudet)

Oikeus olla joutumatta syrjityksi on yksi demokraattisen yhteiskunnan perusperiaatteista. Sekä EU että EN ovat olleet ratkaisevassa asemassa tämän periaatteen tulkinnessa. EU:n toimielimet ovat antaneet joukon direktiivejä, jotka ovat erityisen merkityksellisiä lapsiin liittyvissä asioissa. EIT:lla on huomattava määrä oikeuskäytäntöä EIS 14 artiklassa vahvistetusta syrjinnän kiellosta luettuna yhdessä sopimuksen muiden artiklojen kanssa.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean mukaan syrjintäkieltöä koskeva Euroopan sosiaalisen peruskirjan E artikla toimii samalla tavalla kuin EIS 14 artikla: se ei vaikuta itsenäisesti, vaan se on yhdistettävä johonkin Euroopan sosiaalisen peruskirjan aineellisista säännöksistä.⁷⁵

Tässä luvussa käsitellään yhdenvertaisuuden ja syrjintäkiellon periaatteita keskittymällä niihin perusteisiin, joiden pohjalta lapsiin liittyvä oikeuskäytäntö on muotoutunut. Ensinnä esitetään yleisiä tietoja Euroopan syrjinnän vastaisesta lainsäädännöstä (alaluku 3.1), sitten käsitellään lasten yhdenvertaisuutta ja syrjintää etnisen alkuperän (alaluku 3.2), kansallisuuden ja siirtolaisaseman (alaluku 3.3), iän (alaluku 3.4) ja muiden suojeluperusteiden, kuten sukupuolen, kielen ja henkilökohtaisen identiteetin (alaluku 3.5) yhteydessä.

⁷⁵ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) v. Ranska*, kantelu nro 26/2004, 15.6.2005, 34 kohta.

3.1. Euroopan syrjinnän vastainen lainsäädäntö

Keskeiset asiat

- EU:n ja Euroopan neuvoston oikeudessa kielletään sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, etniseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään, vammaisuuteen, ikään ja sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä.⁷⁶
- Kun EIT toteaa, että henkilöitä on kohdeltu eri tavoin olennaisilta osin samanlaisissa tilanteissa, se tutkii, onko erilainen kohtelu objektiivisesti ja asianmukaisesti perusteltavissa. Ellei ole, EIT toteaa kohtelun olleen syrjivää ja vastoin syrjinnän kieltöä koskevaa EIS 14 artiklaa.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklan syrjintäkieltö on itsenäinen periaate, jota sovelletaan myös sellaisiin tilanteisiin, jotka eivät kuulu minkään muun perusoikeuskirjan määräyksen soveltamisalaan. 21 artiklassa kielletään nimenomaisesti sukupuoleen, rotuun, ihonväriin, etniseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen vähemmistöön kuulumiseen, varallisuuteen, syntyperään, vammaisuuteen, ikään ja sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä. Sitä vastoin SEUT 19 artikla kattaa ainoastaan sukupuoleen, rotuun tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään ja sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän.

Useissa EU:n direktiiveissä kielletään syrjintä työssä, sosiaalipalveluissa sekä tarjottaessa tavaroita ja palveluja. Kaikki nämä kontekstit saattavat olla lasten kannalta merkityksellisiä. Yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista annetussa neuvoston direktiivissä 2000/78/EY (työsyrjintädirektiivi)⁷⁷ kielletään uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään ja sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä. Rodusta tai etnisestä al-

⁷⁶ Yleiskatsaus Euroopan syrjinnän vastaiseen lainsäädäntöön sellaisena kuin se muodostuu EU:n syrjinnän kieltävistä direktiiveistä sekä EIS 14 artiklasta sekä kahdennestatoista pöytäkirjasta, ks. FRA ja EIT, 2011, sekä siihen liittyvä *Case-law update - July 2010 - December 2011*.

⁷⁷ Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, EYVL L 303, 2000. Kaikki EU:n säädökset ovat saatavana EU-lainsäädännön online-portaalissa eli EUR-Lex-portaalissa: <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.

kuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta annetussa neuvoston direktiivissä 2000/43/EY (rotusyrjintädirektiivi) kielletään rotuun tai etniseen alkuperään perustuva syrjintä niin työssä ja tavaroiden ja palvelujen saatavuudessa kuin myös sosiaalipalvelujen (mukaan lukien sosiaalinen suojelu, sosiaaliturva ja terveydenhuolto) ja koulutuksen yhteydessä.⁷⁸ Muissa direktiiveissä saatetaan voimaan miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaate työhön ja ammattiin liittyvissä asioissa (tasa-arvodirektiivi)⁷⁹ sekä tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla (tasa-arvodirektiivi tavaroiden ja palvelujen alalla)⁸⁰.

Euroopan neuvoston oikeudessa syrjintäkieltoa sovelletaan EIS:ssa määrättyjen aineellisten oikeuksien ja vapauksien yhteydessä (14 artikla) sekä minkä tahansa kansallisessa laissa taatun oikeuden tai viranomaistoiminnan yhteydessä (EIS kahdennentoista pöytäkirjan 1 artikla). Kahdennentoista pöytäkirjan sovellettavuus on kuitenkin rajoittunutta, sillä sen on ratifioinut vain pieni määrä maita, eikä lapsiin liittyviä oikeustapauksia ole vielä ratkaistu sen pohjalta. EIS 14 artiklassa ja EIS 12. lisäpöytäkirjan 1 artiklassa annettuihin määräyksiin sisältyy ei-tyhjentävä luettelo perusteista, joihin perustuva syrjintä on kiellettyä: sukupuoli, rotu, ihonväri, kieli, uskonto, poliittinen tai muu mielipide, kansallinen tai yhteiskunnallinen alkuperä, kansalliseen vähemmistöön kuuluminen, varallisuus, syntyperä tai muu asema. Kun EIT toteaa, että olennaisilta osin samanlaisessa asemassa olevia henkilöitä on kohdeltu eri tavoin, se tutkii, onko tällainen kohtelu objektiivisesti ja asianmukaisesti perusteltua.⁸¹

Myös Euroopan sosiaalisen peruskirjan E artiklaan sisältyy ei-tyhjentävä luettelo perusteista, joihin perustuva syrjintä on kielletty: rotu, ihonväri, sukupuoli, kieli, uskonto, poliittinen tai muu mielipide, kansallinen tai yhteiskunnallinen alkuperä, terveys, kansalliseen vähemmistöön kuuluminen tai syntyperä. E artiklaa koskevassa liitteessä selvennetään, että erilainen kohtelu, joka on objektiivisesti ja kohtuullisesti arvioiden perusteltua, kuten vaatimus tietystä iästä tai kehitystasesta tiettyyn koulutukseen pääsemiseksi, ei ole syrjivää.⁸²

78 Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, EYVL L 180, 29.6.2000.

79 Neuvoston direktiivi 2006/54/EY (uudelleenlaadittu toisinto), EUVL L 204, 2006.

80 Neuvoston direktiivi 2004/113/EY, EUVL L 373, 2004, s. 37.

81 Yleiskatsaus EIT:n oikeuskäytäntöön, ks. FRA ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, 2011, sekä siihen liittyvä *Case-law update – July 2010 – December 2011*.

82 EN, Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 1996, [selitysmuistio](#), 136 kohta.

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen⁸³ 4 artiklan mukaan sopimuspuolten on taattava kansallisiin vähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä oikeus yhdenvertaisuuteen lain edessä ja tasavertaiseen lain suojaan. 4 artiklassa myös kielletään syrjintä kansalliseen vähemmistöön kuulumisen perusteella. Sopimuspuolet sitoutuvat lisäksi ryhtymään tarvittaessa riittäviin toimenpiteisiin täyden ja tehokkaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi kaikilla talous- ja yhteiskuntaelämän sekä poliittisen elämän ja kulttuurielämän aloilla kansalliseen vähemmistöön ja valtaväestöön kuuluvien välillä.

Seuraavissa osissa analysoidaan yksittäisiä syrjintäperusteita, jotka ovat osoittautuneet erityisen merkityksellisiksi lasten kannalta.

3.2. Rotuun tai etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kieltö

Keskeiset asiat

- Rotuun ja etniseen alkuperään perustuva syrjintä on kielletty.
- Sekä EU että Euroopan neuvosto ovat puuttuneet romanien syrjintään koulutuksen, työn, terveydenhuollon ja asumisen alalla.
- Tiettyyn etniseen ryhmään kuuluvien lasten yllidustus erityiskouluissa tai -luokissa tai tällaisten lasten erottelu erityiskouluihin tai -luokkiin on objektiivisesti perusteltua vain, jos lasten ohjaamiseen näihin luokkiin tai kouluihin liitetään asianmukaiset suojatoimenpiteet.

EU-oikeudessa rotusyrjintädirektiivissä kielletään rotuun tai etniseen alkuperään perustuva syrjintä paitsi työssä ja tavaroiden ja palvelujen saatavuudessa myös sosiaalihuollon, koulutuksen ja sosiaaliturvan saatavuuden yhteydessä. Romanit kuuluvat erityisen monilukuisena ja haavoittuvassa asemassa olevana etnisenä ryhmänä direktiivin soveltamisalaan. Romanien syrjintään puuttumisessa EU-tasolla keskeinen tekijä on ollut vuoteen 2020 asti ulottuva EU:n puitekehys romanien integrointia edistäville kansallisille strategioille⁸⁴. Sen jatkoksi

⁸³ EN, kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, CETS nro 157, 1995.

⁸⁴ Euroopan komissio, *EU:n puitekehys vuoteen 2020 ulottuville romanien kansallisille integrointistrategioille*, Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle, KOM (2011) 173 lopullinen, Bryssel, 5.4.2011.

on annettu Euroopan komission vuotuisia seurantakertomuksia EU:n jäsenvaltioiden laatimista kansallisista strategioista. Rotusyrjintädirektiivi kattaa ainakin neljä keskeistä alaa, jotka ovat tärkeitä romanilasten kannalta: koulutus, työ, terveydenhuolto ja asuminen. Käytännössä täyden tasa-arvon saavuttaminen voi joissakin olosuhteissa edellyttää romaneihin kohdistettavia positiivisia eriytöistoimia etenkin näillä neljällä alalla.⁸⁵

EN:n oikeudessa EIT on ratkaissut useita merkittäviä ennakkotapauksia, jotka koskevat romanilasten erilaista kohtelua koulujärjestelmässä. Tapauksia on arvioitu EIS 14 artiklan perusteella yhdessä sopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan kanssa. EIT on todennut, että romanilasten yliedustus erityiskouluissa tai -luokissa tai heidän erottelunsa tällaisiin kouluihin tai luokkiin voi olla objektiivisesti perusteltavissa vain, jos asianmukaiset suoja-toimenpiteet koskevat lasten ohjaamista näihin kouluihin tai luokkiin. Asianmukaisia suoja-toimenpiteitä voisi- vat olla romanilapsille suunnitellut testit, joissa otetaan huomioon heidän erityis- tarpeensa, edistymisen asianmukainen arviointi ja seuranta siten, että siirtymi- nen tavalliseen luokkaan toteutetaan mahdollisimman pian oppimisvaikeuksien selättämisen jälkeen, ja oppimisvaikeuksiin puuttuminen positiivisin toimenpi- tein. Jos erottelun vastaisia tehokkaita toimenpiteitä ei ole olemassa, romani- lasten pitkittynyt erottaminen yleisopetuksen ulkopuolelle ei ole perusteltua.⁸⁶

Esimerkki: EIT totesi tapauksessa *D. H. ym. v. Tšekki*⁸⁷, että suhteettoman suuri määrä romanilapsia oli perusteettomasti sijoitettu oppimisvaikeuk- sista kärsiville lapsille tarkoitettuihin erityiskouluihin. Tuomioistu- in oli huolissaan siitä, että näiden koulujen opetusohjelma oli yksinkertaisem- pi ja että järjestelmä aiheutti segregaatiaa. Romanilapsille annettiin siis opetusta, joka pahensi heidän vaikeuksiaan ja vaaransi heidän myöhem- män henkilökohtainen kehityksensä sen sijaan, että lapsia olisi autettu sopeutumaan yleisopetukseen ja kehittämään taitoja, jotka helpottaisivat elämistä valtaväestön keskuudessa. EIT totesi tämän olevan vastoin EIS

85 Euroopan komissio, *Yhteinen kertomus rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta 29 päivänä kesäkuuta 2000 annetun neuvoston direktiivin 2000/43/EY ('rotusyrjintädirektiivi') ja yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista 27 päivänä marraskuuta 2000 annetun neuvoston direktiivin 2000/78/EY ('työsyryjintädirektiivi') soveltamisesta*, komission kertomus Euroopan parlamentille ja neuvostolle, COM(2014) 2 final, Bryssel, 17.1.2014.

86 EIT, *Lavida ym. v. Kreikka*, nro 7973/10, 30.5.2013 (saatavana ranskaksi).

87 EIT, *D. H. ym. v. Tšekki* [suuri jaosto], nro 57325/00, 13.11.2007, kohdat 206–210.

14 artiklaa luettuna yhdessä saman sopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan kanssa.

Esimerkki: EIT tutki tapauksessa *Oršuš ym. v. Kroatia*⁸⁸ ainoastaan romaaneille varattujen luokkien olemassaoloa yleisopetusta antavissa peruskouluissa. Lähtökohtaisesti lasten sijoittaminen tilapäisesti erilliseen luokkaan siksi, etteivät lapset osanneet riittävästi opetuskieltä, ei ollut syrjivää. Tällaista sijoittamista voitiin pitää opetusjärjestelmän mukauttamisena kielivaikeuksista kärsivän lapsen erityistarpeisiin. Suojatoimenpiteitä on kuitenkin toteutettava heti, kun tällainen sijoittaminen koskee suhteettomasti tai yksinomaan tietyn etnisen ryhmän jäseniä. EIT huomautti, ettei lasten sijoittaminen alkuvaiheessa erillisille luokille kuulunut yleiseen käytäntöön, jolla pyrittiin ratkaisemaan lasten riittämättömään kielitaitoon liittyvät ongelmat, eikä lasten kielitaitoa ollut testattu erikseen. Lapsille tarjotun opetusohjelman osalta todettiin, ettei osalle lapsista ollut tarjottu mitään erityistä ohjelmaa (esimerkiksi kielen opetusta), jotta he olisivat voineet hankkia tarvittavan kielitaidon mahdollisimman nopeasti. Käytössä ei ollut siirto- eikä seurantajärjestelmää, jolla olisi varmistettu välitön ja automaattinen siirto sekaluokkiin heti, kun romanilapset olivat saavuttaneet riittävän kielitaidon. Näin ollen EIT totesi, että tapauksessa oli rikottu EIS 14 artiklaa luettuna yhdessä sopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan kanssa.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut, että vaikka romanilasten opetusohjelmiin voidaan liittää joustavia rakenteita ryhmän moninaisuuden huomioon ottaen ja vaikka niissä voidaan ottaa huomioon, että osa ryhmistä elää kiertävää tai osittain kiertävää elämää, romanilapsille ei tulisi olla erillisiä kouluja.⁸⁹

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen 4 artiklan 2 ja 3 kappaleen nojalla kansalliseen vähemmistöön kuuluvien henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistämiseksi toteutettavia erityistoimenpiteitä ei ole katsottava syrjiviksi. Sopimuksen 12 artiklan 3 kappaleen mukaisesti sopimuspuolet sitoutuvat nimenomaisesti edistämään kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden yhtäläisiä mahdollisuuksia saada koulutusta kaikilla tasoilla. Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen

⁸⁸ EIT, *Oršuš ym. v. Kroatia* [suuri jaosto], nro 15766/03, 16.3.2010, kohta 157.

⁸⁹ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, European Social Charter (revised) – Conclusions 2003 (Bulgaria), Art. 17, para. 2, s. 53.

neuvoa-antava komitea on tutkinut säännöllisesti romanilasten yhdenvertaista pääsyä koulutukseen kyseisen säännöksen mukaisesti.⁹⁰

3.3. Kansalaisuuteen ja siirtolaisasemaan perustuvan syrjinnän kieltö

Keskeiset asiat

- Suojelu kansalaisuuteen perustuvalta syrjinnältä on kapeampialaista EU-oikeudessa kuin Euroopan neuvoston oikeudessa.
- EU-oikeudessa kansalaisuuteen perustuvalta syrjinnältä suojellaan ainoastaan EU:n jäsenvaltioiden kansalaisia. Asiasta on määrätty EU:n perusoikeuskirjan 45 artiklassa (liikkumis- ja oleskeluvapaus).
- Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taataan oikeudet kaikille henkilöille sopimukseen kuuluvien valtioiden lainkäyttöalueella.

EU-oikeudessa suojelu kansalaisuuteen perustuvalta syrjinnältä käy erityisen selvästi ilmi henkilöiden vapaan liikkumisen yhteydessä. Kolmansien maiden kansalaisilla (eli muun valtion kuin EU:n jäsenvaltion kansalaisilla) on oikeus yhdenvertaiseen kohteluun karkeasti ottaen kaikilla syrjinnän vastaisten direktiivien kattamilla aloilla, jos heillä on maassa pitkään oleskelleen ulkomaalaisen asema. Tällaisen aseman saaminen edellyttää maassa pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta annetun direktiivin mukaan muiden ehtojen lisäksi viiden vuoden pituista laillista yhtäjaksoista oleskelua maassa.⁹¹ Lisäksi oikeudesta perheen yhdistämiseen annetussa direktiivissä 2003/86/EY (perheen yhdistämisdirektiivi)⁹² sallitaan jäsenvaltion alueella laillisesti oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten perheenjäsenten yhdistäminen tietyin edellytyksin (ks. myös [alaluku 9.5](#)).

90 Ks. Euroopan neuvosto, kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antava komitea, *Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, ACFC/25DOC(2006)002, 2006.

91 Neuvoston direktiivi 2003/109/EY, annettu 25 päivänä marraskuuta 2003, pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta, EUVL L 16, 23.1.2004, s. 44.

92 Neuvoston direktiivi 2003/86/EY, annettu 22 päivänä syyskuuta 2003, oikeudesta perheen yhdistämiseen, EUVL L 251, 3.10.2003, s. 12.

Esimerkki: Tapauksessa *Chen*⁹³ oli kyse siitä, oliko kolmannen maan kansalaisen lapsella oikeus oleskella EU:n jäsenvaltion alueella, kun lapsi oli syntynyt toisessa jäsenvaltiossa ja oli viimeksi mainitun jäsenvaltion kansalainen. Lapsen huoltajana ollut äiti oli kolmannen maan kansalainen. EU-tuomioistuin totesi, että kun jäsenvaltio asettaa vaatimuksia kansalaisuutta hakeville henkilöille ja kyseiset vaatimukset täyttyvät, toinen jäsenvaltio ei voi kiistää kansalaisuutta äidin ja lapsen hakiessa oleskeluoikeutta. EU-tuomioistuin vahvisti, ettei jäsenvaltio voi evätä sellaisen lapsen, joka on EU:n kansalainen, huoltajana olevan vanhemman oleskeluoikeutta, sillä tämä estäisi tosiasiallisesti kyseistä lasta käyttämästä oleskeluoikeuttaan.

EN:n oikeudessa EIS:n oikeudet on taattu kansalaisuudesta riippumatta kaikille, jotka asuvat sopimukseen kuuluvan valtion lainkäyttöalueella, mukaan lukien valtion ulkopuolella mutta sopimukseen kuuluvan valtion tosiasiallisessa valvonnassa olevalla alueella asuvat henkilöt. Koulutuksen alalla EIT on näin ollen todennut, että kansalaisuuteen ja siirtolaisasemaan perustuva erilainen kohtelu voi olla syrjintää.

Esimerkki: Tapauksessa *Ponomaryovi v. Bulgaria*⁹⁴ ulkomaan kansalaisilta, joilla ei ollut pysyvää oleskelulupaa, oli peritty koulumaksut toisen asteen opetuksesta. Taloudelliseen tai sosiaaliseen strategiaan kuuluvien yleisluonteisten toimenpiteiden kohdalla tavanomaisesti laaja harkintamarginaali oli määritettävä koulutuksen alalla lähtökohtaisesti kahdesta syystä:

- oikeus koulutukseen on suojattu suoraan EIS:ssa
- koulutus on hyvin erityinen julkisen palvelun tyyppi, jolla on monia yhteiskunnallisia tehtäviä.

EIT:n mukaan harkintavalta laajenee koulutuksen asteen noustessa käänteisessä suhteessa kyseisen koulutuksen merkitykseen asianosaisille tai laajemmin yhteiskunnalle. Näin ollen ulkomaalaisilta perittäviä (korkeampia) maksuja olisi hankala perustella perusopetuksessa, mutta ne voivat olla täysin perusteltuja korkea-asteen koulutuksessa. Koska toisen asteen opetus on tärkeää henkilökohtaisen kehittymisen sekä yhteiskunnallisen ja ammatillisen integroitumisen kannalta, toisen asteen koulutuksessa valvotaan erilaisen kohtelun oikeasuhteisuutta tiukemmin. Tuomioistuin selvensi,

93 EU-tuomioistuin, asia C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department*, tuomio 19.10.2004.

94 EIT, *Ponomaryovi v. Bulgaria*, nro 5335/05, 21.6.2011, kohta 60.

ettei se ottanut kantaa siihen, onko valtiolla oikeus evätä kaikilta laittomilta maahanmuuttajilta omille kansalaisilleen ja tietyille ulkomaalaisryhmillä tarjoamansa koulutukselliset edut. Tapauksen erityisolosuhteita arvioidessaan EIT totesi, ettei asiassa ilmennyt seikkoja, jotka liittyisivät tarpeeseen estää tai kääntää laittomien maahantulijoiden virta. Valittajat eivät olleet pyrkineet käyttämään Bulgarian koulutusjärjestelmää hyväkseen; he olivat tulleet asumaan Bulgariaan hyvin nuorina heidän äitinsä mentyä naimisiin bulgarialaisen kanssa, joten heillä ei ollut muuta valinnanvaraa kuin käydä koulua Bulgariassa. Näin ollen EIS 14 artiklaa luettuna yhdessä sopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan kanssa oli rikottu.

3.4. Ikään perustuvan syrjinnän kieltö

Keskeiset asiat

- Ikään perustuva syrjintä on kielletty sekä EU-lainsäädännössä että Euroopan ihmisoikeussopimuksessa.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa mainitaan nimenomaisesti ikä yhtenä kielletyistä syrjintäperusteista. Perusoikeuskirjan 24 artiklassa mainitaan lapsen oikeudet suojattuina perusoikeuksina. Nykyisessä EU:n syrjinnän vastaisessa lainsäädännössä ikään perustuvalta syrjinnältä suojaaminen on rajoittuneempaa kuin rotuun tai etniseen alkuperään taikka sukupuoleen perustuvalta syrjinnältä suojaaminen. Ikään perustuvalta syrjinnältä samoin kuin sukupuoliseen suuntautumiseen, vammaisuuteen ja uskontoon tai vakaumukseen perustuvalta syrjinnältä suojataan ainoastaan työhön pääsyn yhteydessä.

Työsyrjintädirektiiviä sovelletaan lapsiin, joilla on lain mukaan oikeus tehdä työtä. Kaikki EU:n jäsenvaltiot ovat ratifioineet Kansainvälisen työjärjestön työhön pääsemiseksi vaadittavaa vähimmäisikää koskevan yleissopimuksen⁹⁵, jossa määrätään vähimmäisiäksi 15 vuotta. Vähimmäisikä kuitenkin vaihtelee edelleen EU:n eri jäsenvaltioissa.⁹⁶ Työsyrjintädirektiivin 6 artiklan mukaisesti jäsenvaltiot voivat

95 Kansainvälinen työjärjestö (ILO), työhön pääsemiseksi vaadittavaa vähimmäisikää koskeva yleissopimus nro 138, 1973.

96 Syrjintäkiellon alaa käsittelevä lakiasiantuntijoiden eurooppalainen verkosto, O'Dempsey, D. ja Beale, A., *Age and employment*, Euroopan komissio, oikeusasiodien pääosasto, Luxembourg, Publications Office, 2011.

säättää perusteluista, joiden nojalla ikään perustuva erilainen kohtelu on oikeutettua. Tällainen erilainen kohtelu ei ole syrjivää, jos sillä on objektiivisesti ja asianmukaisesti perusteltu oikeutettu tavoite ja jos keinot tämän tavoitteen toteuttamiseksi ovat asianmukaisia ja välttämättömiä. Lasten ja nuorten kohdalla erilaiseen kohteluun voi kuulua esimerkiksi erilaisia työhön tai ammatilliseen koulutukseen taikka ammattiin pääsyä koskevia erityisehtoja, joilla pyritään edistämään heidän ammattiin pääsyään tai takaamaan heidän suojelunsa.

EN:n oikeudessa EIS 14 artiklassa ja kahdennentoista pöytäkirjan 1 artiklassa ei mainita nimenomaisesti ikää kiellettynä syrjintäperusteena. EIT on kuitenkin tarkastellut ikään perustuvaa syrjintää useiden sopimuksessa suojattujen oikeuksien yhteydessä ja arvioinut näin epäsuorasti ikää ”muuna asemana”. EIT on todennut esimerkiksi tapauksissa *D. G. v. Irlanti*⁹⁷ ja *Bouamar v. Belgia*⁹⁸, että kyseisten maiden oikeusjärjestelmissä aikuisia ja lapsia kohdeltiin säilöönoton yhteydessä eri tavoin EIS:n soveltamisen kannalta merkittävällä tavalla. Erilainen kohtelu perustui aikuisten säilöönoton rankaisevaan tarkoitukseen ja lasten säilöönoton ennaltaehkäisevään tarkoitukseen. Tuomioistuin hyväksyi siis iän sallittuna syrjintäperusteena.

3.5. Muuhun suojeltuun perusteeseen perustuvan syrjinnän kieltö

Keskeiset asiat

- Lapsia koskevassa eurooppalaisessa oikeuskäytännössä on käsitelty muitakin syrjintäperusteita, kuten vammaisuutta ja syntyperää.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään myös muihin, lasten kannalta erityisen merkityksellisiin perusteisiin perustuva syrjintä, kuten sukupuoleen, geneettisiin ominaisuuksiin, kieleen, vammaisuuteen tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuva syrjintä. Ainakin vammaisuuden kohdalla EU-tuomioistuin on myöntänyt, että EU-oikeus suojaa myös ”kanssakäymiseen perustuvalta syrjinnältä” eli sellaisen henkilön syrjinnältä, joka on tekemisissä sellaisen henkilön kanssa, jolla on jokin suojeltu ominaisuus (esimerkiksi vammaisen lapsen äiti).

⁹⁷ EIT, *D. G. v. Irlanti*, nro 39474/98, 16.5.2002 (ks. myös [alaluku 11.2.2](#)).

⁹⁸ EIT, *Bouamar v. Belgia*, nro 9106/80, 29.2.1988 (ks. myös [alaluku 11.2.2](#)).

Esimerkki: EU-tuomioistuin huomautti tuomiossa *S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law*⁹⁹, että työsyrintädirektiiviin sisältyy säännöksiä, joiden tarkoitus on erityisesti ottaa huomioon vammaisten tarpeet. Tämän perusteella ei kuitenkaan voida päätellä, että direktiivissä vahvistettua yhdenvertaisen kohtelun periaatetta olisi tulkittava suppeasti eli siten, että sillä kiellettäisiin ainoastaan vammaisuuteen perustuva välitön syrjintä ja että se koskisi yksinomaan vammaista henkilöä itseään. EU-tuomioistuimen mukaan direktiiviä ei sovelleta tiettyyn henkilöryhmään vaan varsinaiseen syrjintään. Jos direktiiviä tulkittaisiin siten, että sitä sovelletaan vain vammaisiin, direktiiviltä riistettäisiin merkittävä osa sen vaikutuksesta ja heikennettäisiin suojaa, joka direktiivillä pyritään takaamaan. EU-tuomioistuimen mukaan direktiiviä on tulkittava siten, ettei direktiivissä säädetty välittömän syrjinnän kiello rajoitu yksinomaan vammaisiin henkilöihin. Jos työnantaja näin ollen kohtelee työntekijää epäsuotuisammin kuin muita vastaavassa asemassa olevia työntekijöitä sen vuoksi, että ensin mainitulla työntekijällä on vammaisen lapsi, jonka hoidosta hän pääasiallisesti vastaa, kohtelu on direktiivissä säädetyn välittömän syrjinnän kiellon vastaista.

EN:n oikeudessa EIT on käsitellyt lapsiin kohdistuvaa syrjintää erilaisissa tilanteissa, jotka poikkeavat edellä mainituista ja joissa on ollut kyse esimerkiksi kieleen¹⁰⁰ tai vakaumukseen¹⁰¹ perustuvasta syrjinnästä.

Esimerkki: Tapauksessa *Fabris v. Ranska*¹⁰² hakija valitti siitä, ettei häneen ollut sovellettu vuonna 2001 annettua lakia, jossa myönnettiin avioliiton ulkopuolella syntyneille lapsille samat perintäoikeudet kuin avioliitossa syntyneille ja joka oli seurannut EIT:n vuonna 2000 antamaa tuomiota *Mazurek v. Ranska*¹⁰³. EIT totesi, että valittajan velipuolen ja sisarpuolen perintäoikeuden suojaamisen hyväksyttävä tavoite ei ylittänyt valittajan vaatimusta saada osuus äitinsä perinnöstä. Erilainen kohtelu oli ollut syrjivää, sillä kohtelulla ei ollut objektiivisia ja riittäviä syitä. Tuomioistuin totesi,

99 EU-tuomioistuin, asia C-303/06, *S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law* [suuri jaosto], tuomio 17.7.2008.

100 EIT, *Tapaus ”Opetuskielten käyttöä Belgiassa koskevan lainsäädännön erinäiset näkökohdat” v. Belgia*, nro 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 ja 2126/64, 23.7.1968.

101 EIT, *Fabris v. Ranska* [suuri jaosto], nro 16574/08, 7.2.2013.

102 *Ibid.*

103 EIT, *Mazurek v. Ranska* [suuri jaosto], nro 34406/97, 1.2.2000.

että tapauksessa oli rikottu EIS 14 artiklaa luettuna yhdessä sopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan kanssa.¹⁰⁴

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut vammaisten lasten kohdalla, että Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklan 2 kappaletta sovellettaessa on hyväksyttävää tehdä ero vammattomien ja vammaisten lasten välillä. Pääsääntöisesti vammaiset lapset tulisi kuitenkin integroida tavallisiin kouluihin, joissa on tehtävä kyseisten lasten erityistarpeiden edellyttämät järjestelyt. Erityiskoulujen tulisi olla poikkeus.¹⁰⁵ Lisäksi Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklan 2 kappaletta mukaiseen erityiskouluja käyville lapsille on annettava riittävästi ohjausta ja opetusta siten, että suhteessa vastaava määrä erityiskoulua käyvistä lapsista ja yleisopetukseen osallistuvista lapsista suorittaa oppivelvollisuutensa.¹⁰⁶ Koulutukseen liittyviä lasten oikeuksia käsitellään tarkemmin alaluvussa 8.2.

YK:n oikeudessa LOS 2 artiklassa kielletään lapsiin kohdistuva syrjintä ja luettelaa ei-tyhjentävästi kielletyt syrjintäperusteet, joista yksi erikseen mainittu on syntyperä. Sopimuksen 2 artiklassa määrätään seuraavaa:

1. Sopimusvaltiot kunnioittavat ja takaavat tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövallan alaisille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua.

2. Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin tarpeellisiin toimiin varmistaakseen, että lasta suojellaan kaikenlaiselta syrjinnältä ja rangaistukselta, jotka perustuvat hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden perheenjäsentensä asemaan, toimintaan, mielipiteisiin tai vakaumuksiin.

¹⁰⁴ EIT, *Fabris v. Ranska* v, nro 16574/08, 7.2.2013.

¹⁰⁵ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Association Autism Europe (IAAE) v. Ranska*, kantelu nro 13/2002, 4.11.2003.

¹⁰⁶ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria*, kantelu nro 41/2007, 3.6.2008.

4

Henkilöllisyyteen ja identiteettiin liittyvät kysymykset

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
	Syntymän rekisteröinti ja oikeus nimeen	EIT, <i>Johansson v. Suomi</i>, nro 10163/02, 2007 (kieltäytyminen rekisteröimästä aiemmin muille henkilöille myönnettyä nimeä) Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, 11 artikla (oikeus käyttää alkuperäiskielistä sukunimeä) Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu), 11 artiklan 3 kappale (adoptoidun lapsen alkuperäisen nimen säilyttäminen)
	Oikeus identiteettiin	EIS, 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) ja 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) EIT, <i>Gaskin v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 10454/83, 1989 (mahdollisuuden tutustua huostaanottoa koskevaan asiakirja-aineistoon epääminen) EIT, <i>Mizzi v. Malta</i>, nro 26111/02, 2006 (kykenemättömyys kiistää isyys) EIT, <i>Mennesson v. Ranska</i>, nro 65192/11, 2014 (biologisen vanhemman korvaaminen kasvattivanhemmalla) EIT, <i>Godelli v. Italia</i>, nro 33783/09, 2012 (biologista äitiä koskevat tiedot, joista äitiä ei voi tunnistaa) Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu), 22 artikla
	Henkilöllisyysvarkaus	EIT, <i>K. U. v. Suomi</i> , nro 2872/02, 2008 (uhrin tietämättä internetissä julkaistu mainos)

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
EU-tuomioistuin, asia C-200/02, <i>Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department</i> , tuomio 19.10.2004 (lapsen, joka on EU:n kansalainen, pääasiallisen hoitajan oleskeluoikeus)	Kansalaisuus	EIT, <i>Genovese v. Malta</i> , nro 53124/09, 2011 (avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen kansalaisuuden mielivaltainen epääminen)
EU-tuomioistuin, asia C-34/09, <i>Gerardo Ruiz Zambrano v. Office National de l'Emploi (ONEm)</i> , tuomio 8.3.2011 (sellaisen kolmannen maan kansalaisen oleskeluoikeus, jolla on alaikäisiä lapsia, jotka ovat EU:n kansalaisia)		Eurooppalainen yleissopimus kansalaisuudesta Euroopan neuvoston yleissopimus valtiotomuuden välttämisestä valtioseuraannon yhteydessä
	Kansalliseen vähemmistöön kuuluvan henkilön identiteetti	Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, 5 artiklan 1 kappaale (identiteetin oleellisten perustekijöiden säilyttäminen)

Henkilöllisyyteen ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä ei ole yleensä käsitelty EU:n tasolla, sillä EU:lla on verrattain vähän toimivaltaa tällä alalla. EU-tuomioistuin on kuitenkin antanut muutamia ratkaisuja, jotka ovat koskeneet oikeutta nimeen (erityisesti oikeutta saada yhdessä EU:n jäsenvaltiossa tunnustettu nimi tunnus-tetuksi myös muissa jäsenvaltioissa) liikkumisen vapautta koskevan periaatteen näkökulmasta. Myös kansalaisuuteen ja oleskeluoikeuteen liittyviä näkökohtia on käsitelty SEUT 20 artiklan valossa. EN on puolestaan tulkinnut ja kehittänyt erityisesti EIT:n oikeuskäytännön kautta useiden henkilöllisyyteen ja identiteettiin liittyvien perusoikeuksien soveltamista. Näin ollen seuraavissa osissa käsitellään etenkin EN:n lainsäädäntöä, mutta myös niitä aiheita, joissa henkilöllisyyteen ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä on tarkasteltu EU:ssa.

Tämän luvun tarkastelu ei liity yksittäiseen perusoikeuteen. Sen sijaan luvussa luodaan läpileikkaus niihin perusoikeuskysymyksiin, jotka liittyvät henkilöllisyyteen ja identiteettiin. Tällaisia ovat esimerkiksi syntymän rekisteröinti ja oikeus nimeen (alaluku 4.1); oikeus henkilökohtaiseen identiteettiin (alaluku 4.2), henkilöllisyysvarkaus (alaluku 4.4), oikeus kansalaisuuteen (alaluku 4.5) ja kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten identiteetti (alaluku 4.6). Useita aiheeseen

liittyviä kysymyksiä käsitellään muissa luvuissa, erityisesti seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa luvussa ([alaluku 7.1.3](#)) ja tietosuojaa koskevassa luvussa ([luku 10](#)). Joitakin näistä oikeuksista, kuten oikeutta nimeen, on pidetty lähinnä vanhemmalle kuuluvina oikeuksina; samoja argumentteja voitaisiin kuitenkin soveltaa analogisesti myös lapsiin, sillä kysymyksillä on vaikutusta lasten omiin oikeuksiin.

4.1. Syntymän rekisteröinti ja oikeus nimeen

Keskeiset asiat

- Jo hyväksytyn etunimen, joka ei ole lapselle epäsovelias, rekisteröinnistä kieltäytyminen saattaa olla vastoin EIS 8 artiklaa (oikeus nauttia perhe- ja yksityiselämän kunnioitusta).

Toisin kuin YK:n sopimuksissa (esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 24 artiklan 2 kappaleessa, LOS 7 artiklan 1 kappaleessa ja vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 18 artiklassa), perusoikeuksia koskevissa eurooppalaisissa instrumenteissa ei säädetä tai määrätä nimenomaisesti oikeudesta syntymän rekisteröintiin välittömästi syntymän jälkeen eikä oikeudesta nimeen syntymästä lähtien.

EU-oikeudessa oikeutta nimeen on tarkasteltu vapaan liikkuvuuden näkökulmasta. EU-tuomioistuin on todennut, että vapaa liikkuvuus estää EU:n jäsenvaltiota kieltäytymästä tunnustamasta lapsen sukunimeä sellaisena kuin se on rekisteröity toisessa jäsenvaltiossa, jonka kansalainen lapsi on ja jossa lapsi syntyi ja on asunut.¹⁰⁷

EN:n oikeudessa kieltäytyminen lasten syntymän rekisteröinnistä voi rikkoa EIS 8 artiklaa.

¹⁰⁷ Ks. EU-tuomioistuin, asia C-148/02, *Carlos Garcia Avello v. Belgian valtio*, tuomio 2.10.2003; EU-tuomioistuin, asia C-353/06, *Stefan Grunkin ja Dorothee Regina Paul* [suuri jaosto], tuomio 14.10.2008.

Ensinnäkin EIT on todennut, että nimi ”keinona yksilöidä henkilöt perheensä sisällä ja yhteisössä” kuuluu EIS 8 artiklassa vahvistettuun oikeuteen nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta.¹⁰⁸ Vanhempien tekemä valinta lapsensa etunimestä¹⁰⁹ ja sukunimestä¹¹⁰ kuuluu heidän yksityiselämäänsä. EIT on kuitenkin katsonut, että valtion viranomaisten kieltäytyminen rekisteröimästä valittua etunimeä sillä perusteella, että kyseinen nimi voisi aiheuttaa lapselle todennäköisesti vahinkoa tai haittaa, ei ollut vastoin EIS 8 artiklaa.¹¹¹ Jo hyväksytyn ja lapselle sopivan etunimen rekisteröinnistä kieltäytyminen saattaa kuitenkin olla vastoin EIS 8 artiklaa.

Esimerkki: Tapauksessa *Johansson v. Suomi*¹¹² viranomaiset kieltäytyivät rekisteröimästä etunimeä ”Axl Mick”, koska nimen kirjoitusasu ei noudattanut suomen kielen nimeämiskäytäntöä. EIT hyväksyi sen, että lapsen etu oli otettava asianmukaisesti huomioon ja että kansallisen nimeämiskäytännön säilyttäminen oli yleisen edun mukaista. EIT kuitenkin totesi, että nimi oli hyväksytty virallisesti rekisteröitäväksi muissa tapauksissa, eikä sitä näin ollen voitu pitää lapselle sopimattomana. Koska nimi oli jo hyväksytty Suomessa ja koska ei ollut väitetty, että kyseinen nimi olisi vaikuttanut kielteisesti valtion kulttuuriseen tai kielelliseen identiteettiin, EIT totesi, etteivät yleiseen etuun perustuvat näkökohdat ylittäneet intressiä, joka liittyi valitun nimen rekisteröintiin lapselle. Tuomioistuimien totesi näin ollen, että EIS 8 artiklaa oli rikottu.

EIT on myös todennut, että sääntö, jonka mukaan miehen sukunimi olisi annettava avioliitossa syntyneille lapsille syntymän rekisteröinnin yhteydessä, ei sinänsä ole vastoin Euroopan ihmisoikeussopimusta. Sitä, ettei tästä pääsäännöstä ollut mahdollista poiketa, pidettiin kuitenkin kohtuuttoman tiukkana ja naisia syrjivänä ja näin ollen EIS 14 artiklan vastaisena, kun kyseistä artiklaa luetaan yhdessä sopimuksen 8 artiklan kanssa.¹¹³

108 EIT, *Guillot v. Ranska*, nro 22500/93, 24.10.1993, kohta 21.

109 EIT, *Johansson v. Suomi*, nro 10163/02, 6.9.2007, kohta 28; EIT, *Guillot v. Ranska*, nro 22500/93, 24.10.1993, kohta 22.

110 EIT, *Cusan ja Fazzo v. Italia*, nro 77/07, 7.1.2014, kohta 56.

111 EIT, *Guillot v. Ranska*, nro 22500/93, 24.10.1993, kohta 27.

112 EIT, *Johansson v. Suomi*, nro 10163/02, 6.9.2007.

113 EIT, *Cusan ja Fazzo v. Italia*, nro 77/07, 7.1.2014, kohta 67.

Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen 11 artiklassa määrätään, että jokaisella kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla henkilöllä on oikeus käyttää vähemmistökielistä sukunimeään (patronyymiä) ja vähemmistökielisiä etunimiään sekä oikeus saada ne virallisesti tunnustetuiksi sopimusvaltion oikeusjärjestelmässä määrättyjen menettelytapojen mukaisesti.

Lasten adoptiota koskevan uudistetun eurooppalaisen yleissopimuksen 11 artiklan 3 kappaleessa annetaan sopimusvaltioille mahdollisuus säilyttää adoptoidun lapsen alkuperäinen sukunimi.¹¹⁴ Tämä on poikkeus säännöstä, jonka mukaan adoptoidun lapsen ja hänen alkuperäisten sukulaistensa välinen oikeudellinen suhde katkeaa lopullisesti.

4.2. Oikeus identiteettiin

Keskeiset asiat

- Oikeus tuntea oma alkuperänsä kuuluu lapsen yksityiselämän alueelle.
- Isyyden vahvistaminen edellyttää, että lapsen intressiä tuntea alkuperänsä punnitaan huolellisesti suhteessa oletetun tai väitetyn isän etuun sekä yleiseen etuun.
- Nimettömänä synnyttäminen voi olla sallittua EIS 8 artiklan (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) valossa, mikäli lapsi pystyy saamaan äidistä ainakin sellaisia tietoja, joista tämän henkilöllisyys ei käy ilmi, ja äidiltä on mahdollisuus pyytää salassapidon purkamista.
- Adoptoidulla lapsella on oikeus saada alkuperäänsä koskevia tietoja. Biologisille vanhemmille voidaan antaa laillinen oikeus olla paljastamatta henkilöllisyyttään, mutta kyseessä ei ole ehdoton veto-oikeus.

EN:n oikeudessa EIS 8 artikla sisältää EIT:n mukaan oikeuden identiteettiin ja henkilökohtaiseen kehittymiseen. Henkilöllisyyttä koskevat yksityiskohtaiset tiedot ja intressi saada tarvittavat tiedot totuuden selvittämiseksi identiteetin kannalta tärkeistä seikoista, kuten vanhempien henkilöllisyydestä,¹¹⁵ on katsottu merkitykselliseksi henkilökohtaisen kehittymisen kannalta. Syntymä ja syntymän olosuhteet ovat osa lapsen yksityiselämää. Erittäin henkilökohtaisia lapsuuteen, kehitykseen ja menneisyyteen liittyviä seikkoja koskevat tiedot voivat olla

¹¹⁴ EN, [eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta \(uudistettu\)](#), CETS nro 202, 2008.

¹¹⁵ EIT, *Odièvre v. Ranska* [suuri jaosto], nro 42326/98, 13.2.2003, kohta 29.

pääasiallinen tietolähde henkilön menneisyydestä ja kehitysvuosista,¹¹⁶ joten se, ettei lapsella ole pääsyä tällaisiin tietoihin, kuuluu EIS 8 artiklan soveltamisalaan.

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 8 artikla asettaa korkean ja melko yksityiskohdaisen suojan lapsen oikeudelle säilyttää identiteettinsä. Säännöksellä suojataan laittomalta puuttumiselta identiteetin säilyttämiseen niin kuin laissa on säädetty, esimerkiksi kansalaisuuden, nimen ja sukulaisuussuhteiden säilyttämiseen. LOS 8 artikla myös takaa ”asianmukaisen avun ja suojelun”, kun lapselta on laittomasti riistetty hänen identiteettinsä osittain tai kokonaan. Pyrkimyksenä on identiteetin nopea palauttaminen lapselle.

4.2.1. Isyyden vahvistaminen

EN:n oikeudessa lapset ovat valittaneet EIT:een siitä, että heidän on mahdotonta selvittää biologisen isänsä henkilöllisyys. EIT on todennut, että lapsen ja väitetyn biologisen isän välisen oikeudellisen suhteen määrittäminen kuuluu yksityiselämän soveltamisalaan (EIS 8 artikla). Isyyden vahvistaminen on perustava osa yksilön identiteettiä.¹¹⁷ Lapsen intressiä isyyden vahvistamiseen on kuitenkin punnittava oletetun isän etuun ja yleiseen etuun nähden. Lapsen intressi saada vahvistus isyydestä ei ylitä isän etua kiistää isyyttä koskeva oikeusolettama.

Esimerkki: Tapauksessa *Mikulic v. Kroatia*¹¹⁸ hakija oli syntynyt avioliiton ulkopuolella ja vaati oikeusteitse oletetun isän isyyden vahvistamista. Oletettu isä oli kieltäytynyt useita kertoja saapumasta oikeuden määräämään dna-testiin, mikä pitkitti tarpeettomasti isyyden vahvistamisen menettelyä noin viidellä vuodella. EIT totesi, että jos väitettyä isää ei voitu kansallisen lain mukaisesti pakottaa lääketieteellisiin testeihin, valtion on tarjottava vaihtoehtoisia keinoja, joilla riippumaton viranomainen voisi tunnistaa biologisen isän nopeasti. EIT:n mukaan tapauksessa oli rikottu EIS 8 artiklaa.

Esimerkki: Tapauksessa *Mizzi v. Malta*¹¹⁹ oletettu isä ei voinut kiistää olevansa vaimonsa synnyttämän lapsen isä, sillä lainmukainen kuuden kuukauden määräaika kiistämiseksi oli kulunut umpeen. EIT tarkasteli tapausta sekä EIS 6 artiklan (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin)

¹¹⁶ EIT, *Gaskin v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 10454/83, 7.7.1989, kohta 36.

¹¹⁷ EIT, *Menesson v. Ranska*, nro 65192/11, 26.6.2014, kohta 96.

¹¹⁸ EIT, *Mikulic v. Kroatia*, nro 53176/99, 7.2.2002, kohdat 64–65.

¹¹⁹ EIT, *Mizzi v. Malta*, nro 26111/02, 12.1.2006.

että 8 artiklan (yksityis- ja perhe-elämän kunnioittaminen) kannalta. EIT huomautti, että asettamalla määräaika, jonka kuluessa oletetun isän on ryhdyttävä toimeen kiistääkseen olevansa lapsen isä, pyritään turvaamaan oikeusvarmuus ja suojaamaan lapsen intressiä tuntea identiteettinsä. Nämä tavoitteet eivät kuitenkaan ylitä isän oikeutta saada tilaisuus kiistää isyytensä. Tapauksessa isyyden kiistäminen syntymän jälkeen oli ollut käytännössä mahdotonta, mistä oli aiheutunut kohtuutonta rasitusta oletetulle isälle. Tämä loukkasi EIS 6 artiklassa vahvistettua isän oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sekä haittasi kohtuuttomasti myös EIS 8 artiklassa vahvistettujen oikeuksien toteutumista.¹²⁰

Isyyden varmistamista hakevan lapsen etu ja biologisen isän etu ovat joskus yhteneviä. Näin tapahtui tilanteessa, jossa isä ei pystynyt oikeustoimikelpoisuudensa puuttumisen vuoksi panemaan kotimaassa vireille menettelyjä lapsen isyyden vahvistamiseksi. EIT on todennut, ettei ollut avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen edun mukaista, ettei hänen biologinen isänsä pystynyt panemaan vireille menettelyä isyyden vahvistamiseksi; lapsi oli tullut täysin riippuvaiseksi valtion viranomaisien harkintavallasta isyyden vahvistamisen suhteen.¹²¹

Viranomaisilla voi olla positiivinen toimintavelvoite puuttua isyyden vahvistamisen menettelyihin lapsen edun mukaisesti, jos lapsen oikeudellinen edustaja (tässä tapauksessa äiti) ei pysty edustamaan lasta asianmukaisesti esimerkiksi vakavan vammansa vuoksi.¹²²

Kun kyseessä on sijaissynnyttäjän synnyttämän lapsen ja tulevien vanhempien välisen suhteen vahvistaminen, EIT on hyväksynyt periaatteen, jonka mukaan valtioilla on laaja harkintamarginaali, sillä sijaissynnytysjärjestelyihin liittyvästä vanhemmuuden vahvistamisen sallimisesta tai tunnustamisesta ei ole eurooppalaista konsensusta. Vanhemmuuden vahvistaminen on kuitenkin perustava osa lapsen identiteettiä, mikä kaventaa harkintamarginaalia.

Esimerkki: Tapauksessa *Mennesson v. Ranska*¹²³ Ranskan viranomaiset olivat kieltäytyneet rekisteröimästä sijaissynnyttäjän Yhdysvalloissa synnyttämää lasta Ranskan syntymärekisteriin yleisen edun vuoksi. EIT:n

¹²⁰ *Ibid.*, kohdat 112–114.

¹²¹ EIT, *Krušković v. Kroatia*, nro 46185/08, 21.6.2011, kohdat 38–41.

¹²² EIT, *A.M.M. v. Romania*, nro 2151/10, 14.2.2012, kohdat 58–65 (saatavana vain ranskaksi).

¹²³ EIT, *Mennesson v. Ranska*, nro 65192/11, 26.6.2014.

näkemyksen mukaan valittajien oikeutta nauttia perhe-elämän kunnioitusta ei ollut loukattu; valittajia ei ollut millään tavalla estetty nauttimasta perhe-elämästä Ranskassa, eivätkä valittajien mahdollisesti kohtaamat hallinnolliset esteet olleet ylivoimaisia. Lasten yksityiselämän kunnioituksen suhteen EIT piti lapsen etua erittäin tärkeänä. EIT korosti, että mies, joka oli tarkoitus merkitä todistukseen lasten isäksi, oli samalla lasten biologinen isä. Vanhemmuuden oikeudellisen vahvistaminen epäminen silloin, kun biologinen vanhemmuus on osoitettu ja kun asianomainen vanhempi vaatii sen täysimääräistä tunnustamista, ei voi olla lapsen edun mukaista. Tuomioistuimien totesi näin ollen, että lasten yksityiselämän kunnioittamista koskeva valituksen osa oli vastoin EIS 8 artiklaa.¹²⁴

4.2.2. Äitiyden vahvistaminen: nimettömänä synnyttäminen

EN:n oikeudessa lapsen intressiä tuntea alkuperänsä ja erityisesti äitinsä on punnittava muihin yksityisiin ja yleisiin etuihin nähden, esimerkiksi suhteessa yhden tai useamman asianosaisen perheen etuihin, laittomien aborttien estämiseen, lasten hylkäämiseen tai terveyden suojelemiseen. Tapaukset, joissa biologinen äiti päättää pysytellä nimettömänä mutta joissa lapsi voi saada biologisesta äidistään vähintään sellaisia tietoja, joista äidin henkilöllisyys ei selviä ja joissa lapsella on mahdollisuus pyytää salassapidon purkamista äidiltä, voivat olla sopusoinnussa EIS 8 artiklan kanssa.¹²⁵

Esimerkki: Tapauksessa *Godelli v. Italia* ¹²⁶ äiti oli hylännyt hakijan heti syntymän jälkeen, eikä äiti antanut suostumustaan nimensä merkitsemiselle syntymätodistukseen. Hakija ei voinut saada alkuperäänsä koskevia tietoja, joista äidin henkilöllisyys ei selviäisi, eikä hän myöskään pystynyt saamaan selville äitinsä henkilöllisyyttä. EIT totesi, että EIS 8 artiklaa oli rikottu, koska valtio ei ollut saanut aikaan asianmukaista tasapainoa biologisen äidin ja lapsen kilpailevien etujen välillä.

¹²⁴ *Ibid.*, kohta 100; ks. myös EIT, *Labassee v. Ranska*, nro 65941/11, 26.6.2014, kohta 79.

¹²⁵ EIT, *Odièvre v. Ranska* [suuri jaosto], nro 42326/98, 13.2.2003, kohdat 48–49.

¹²⁶ EIT, *Godelli v. Italia*, nro 33783/09, 25.9.2012, kohta 58.

4.3. Alkuperän vahvistaminen: adoptio

Lapsen oikeus tunkea alkuperänsä on saanut erityistä huomiota adoption yhteydessä. Adoptioon liittyviä muita aineellisia takeita kuin oikeus tunkea oma alkuperänsä käsitellään [6.3 kohdassa](#).

EN:n oikeudessa lasten adoptiota koskevan uudistetun eurooppalaisen yleissopimuksen 22 artiklan 3 kappale käsittelee adoptoidun lapsen melko vahvaa oikeutta saada viranomaisten hallussa olevia tietoja alkuperästään. Artiklan mukaan sopimusvaltiot voivat antaa alkuperäisille vanhemmille laillisen oikeuden kieltää henkilöllisyytensä paljastaminen edellyttäen, ettei kyseessä ole ehdoton veto-oikeus. Toimivaltaisen viranomaisen on voitava harkita, sivuuttaako lapsen oikeus alkuperäisten vanhempien oikeuden ja voidaanko henkilöllisyyttä koskevat tiedot paljastaa tilanteeseen liittyvät olosuhteet ja oikeudet huomioon ottaen. Jos kyseessä on vahva adoptio, adoptoidun lapsen on saatava vähintään asiakirja, josta käy ilmi syntymäaika ja -paikka.¹²⁷

Kansainvälisessä oikeudessa lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa tehdyn Haagin yleissopimuksen mukaan adoptoidulla lapsella on mahdollisuus saada tietoja vanhempiansa henkilöllisyydestä ”tarpeellisella tavalla ohjattuna”, mutta sopimusvaltiot voivat päättää, antavatko ne tällaisen mahdollisuuden.¹²⁸

4.4. Henkilöllisyysvarkaus

Keskeiset asiat

- Lapsia on suojattava henkilöllisyysvarkauksilta käytännöllisesti ja tehokkaasti.

Henkilöllisyysvarkaudesta on kyse tilanteissa, joissa lapsen nimeä käytetään hänen tietämättään.

¹²⁷ EN, [eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta \(uudistettu\)](#), CETS nro 202, 2008, 22 artikla.

¹²⁸ Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi, yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa, 29.5.1993, 30 artiklan 2 kappale.

EN:n oikeudessa EIT on käsitellyt henkilöllisyysvarkauksia EIS 8 artiklan alla. 8 artikla koskee oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta. Tuomioistuimen mukaan valtioilla on velvollisuus varmistaa lasten suojaaminen henkilöllisyysvarkaudelta käytännöllisesti ja tehokkaasti, ja valtioiden on toteutettava tehokkaita toimia rikoksentehtäjän tunnistamiseksi ja syytteeseen panemiseksi.¹²⁹

Esimerkki: Tapauksessa *K. U. v. Suomi*¹³⁰ internetin treffisivustolla oli julkaistu ilmoitus 12-vuotiaan pojan nimissä pojan tietämättä. Ilmoituksessa mainittiin pojan ikä ja puhelinnumero, kuvattiin pojan ulkonäköä ja annettiin linkki verkkosivuille, joilla oli pojan kuva. Ilmoitus oli luonteeltaan seksuaalinen, ja siinä annettiin ymmärtää pojan etsivän intiimiä suhdetta itsensä ikäisen tai itseään vanhemman pojan kanssa, mikä teki pojasta pedofiilien kohteen. Voimassa olevan lainsäädännön vuoksi ilmoituksen laittaneen henkilön henkilöllisyyttä ei voitu saada internetpalvelun tarjoajalta. EIT totesi, että EIS 8 artiklaan perustuvan velvoitteen nojalla teoista on paitsi tehtävä rangaistavia, teot on myös tosiasiallisesti tutkittava ja niistä on nostettava syytteet, mikä on vielä tärkeämpää, kun lapsen fyysinen ja moraalinen hyvinvointi ovat uhattuina. EIT totesi tapauksessa, että lapsen fyysinen ja moraalinen hyvinvointi olivat uhattuina, koska lapsi joutui alttiiksi pedofiilien lähestymisy yrityksille internetissä. EIS 8 artiklaa oli näin ollen rikottu.

Henkilöllisyysvarkauksilla on läheinen yhteys lapsipornografiaan ja lapsen houkuttelemiseen seksuaalisiin tarkoituksiin. Näitä asioita käsitellään [alaluvussa 7.2](#).

4.5. Oikeus kansalaisuuteen

Keskeiset asiat

- Lapsilta, jotka ovat EU:n kansalaisia, ei pitäisi viedä EU:n alueella oleskelua koskevan oikeuden tehokasta vaikutusta epäämällä heidän vanhempiensa oleskeluoikeus.
- Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei taata oikeutta kansalaisuuteen, mutta kansalaisuuden mielivaltainen epääminen saattaa kuulua EIS 8 artiklan soveltamisalaan (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta), sillä se vaikuttaa henkilön yksityiselämään.

¹²⁹ EIT, *K. U. v. Suomi*, nro 2872/02, 2.12.2008, kohta 49.

¹³⁰ EIT, *K. U. v. Suomi*, nro 2872/02, 2.12.2008.

EU-oikeudessa SEUT 20 artiklan 1 kohdassa jokaiselle EU:n jäsenvaltion kansalaiselle myönnetään EU-kansalaisen asema. EU-tuomioistuin on antanut päätöksen sellaisten lasten oleskeluoikeuden toteutumisen tehokkuudesta, jotka ovat EU:n kansalaisia, mutteivät kuitenkaan sen EU:n jäsenvaltion kansalaisia, jossa he asuvat. Tapauksessa vanhemmalta, joka oli lapsensa pääasiallinen hoitaja, oli evätty EU:n alueella oleskelua koskeva oikeus. Lapsi oli EU:n kansalainen. EU-tuomioistuin totesi, että lapsen pääasiallisena hoitajana olevan vanhemman oleskeluoikeuden epääminen veisi kyseisen lapsen oleskeluoikeuden tehokkaan vaikutuksen. Pääasiallisena hoitajana olevalla vanhemmalla on siis oikeus asua lapsen kanssa vastaanottavassa jäsenvaltiossa.¹³¹ Näitä seikkoja tarkastellaan lähemmin [alaluvussa 9.5](#).

EN:n oikeudessa EIS ei takaa oikeutta kansalaisuuteen.¹³² Kansalaisuuden mielivaltainen epääminen saattaa kuitenkin kuulua EIS 8 artiklan soveltamisalaan, koska kansalaisuuden epääminen vaikuttaa yksilön yksityiselämään. Yksityiselämään puolestaan liittyy lapsen sosiaaliseen identiteettiin liittyviä seikkoja¹³³, joilla tarkoitetaan tässä lapsen identiteettiä yhteiskunnassa.

Esimerkki: Tapauksessa *Genovese v. Malta* avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselle ei ollut myönnetty Maltan kansalaisuutta. Lapsi oli syntynyt Maltan ulkopuolella, eikä hänen äitinsä ollut Maltan kansalainen, mutta oikeudellisesti tunnustettu isä sen sijaan oli. Kansalaisuuden epääminen ei itsessään ollut vastoin EIS 8 artiklaa. Kansalaisuuden mielivaltainen epääminen avioliiton ulkopuolella syntymisen perusteella nosti kuitenkin esille epäilyksiä syrjinnästä. Tällaiseen seikkaan perustuva mielivaltainen erilainen kohtelu edellyttää perustekseen painavia syitä. Painavien syiden puuttuessa todettiin, että EIS 8 artiklaa luettuna yhdessä 14 artiklan kanssa oli rikottu.¹³⁴

Keskeisenä näkökohtana kansalaisuuden saamista koskevissa sopimusmääräyksissä on kansalaisuudettomuuden välttäminen. Eurooppalaiseen yleissopimukseen kansalaisuudesta sisältyy yksityiskohtaisia määräyksiä lasten lain mukaisesti kansalaisuuden saamisesta, ja sopimus rajoittaa lasten mahdollisuuksia

¹³¹ EU-tuomioistuin, asia C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department*, tuomio 19.10.2004, kohdat 45–46.

¹³² EIT, *Slivenko ym. v. Latvia* [suuri jaosto] (päätös), nro 48321/99, 23.1.2002, kohta 77.

¹³³ EIT, *Genovese v. Malta*, nro 53124/09, 11.10.2011, kohta 33.

¹³⁴ *Ibid.*, kohdat 43–49.

menettää kansalaisuutensa.¹³⁵ Euroopan neuvoston yleissopimukseen valtiottomuuden välttämisestä valtioseuraannon yhteydessä sisältyy velvollisuus välttää kansalaisuudettomuutta syntymän yhteydessä (10 artikla), ja sopimuksessa määrätään oikeudesta seuraajavaltion kansalaisuuteen, jos lapsi jäisi muuten kansalaisuudettomaksi (2 artikla).¹³⁶ Myös adoptiosta tehdyn uudistetun eurooppalaisen yleissopimuksen 12 artiklassa pyritään välttämään kansalaisuudettomuutta: valtioiden tulee helpottaa kansalaisuuden myöntämistä lapselle, jonka kyseisen valtion kansalainen on adoptoinut, ja jos adoptiosta voi aiheutua kansalaisuuden menetys, lapsella tulee olla mahdollisuus saada toisen valtion kansalaisuus.

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 7 artiklassa taataan oikeus saada kansalaisuus. Myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 24 artiklan 3 kappale takaa oikeuden saada kansalaisuus.

4.6. Kansalliseen vähemmistöön kuuluvien lasten identiteetti

Keskeiset asiat

- Kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla lapsella on oikeus omaan kulttuuriinsa, oikeus tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja käyttää omaa kieltään.¹³⁷

EU-oikeudessa kansalliseen vähemmistöön kuuluvien lasten identiteettiin ei kiinnitetä erityistä huomiota perusoikeuksien näkökulmasta. EU:ssa ei ole myöskään merkittävää oikeuskäytäntöä, joka täydentäisi Euroopan neuvoston normeja.

EN:n oikeudessa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen 5 artiklan 1 kappaleessa mainitaan nimenomaisesti, että sopimuspuolet sitoutuvat säilyttämään kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden identiteetin olennaiset perustekijät eli heidän uskontonsa, kielensä, perinnäistapansa

¹³⁵ EN, [eurooppalainen yleissopimus kansalaisuudesta](#), CETS nro 166, 1997, 6 ja 7 artikla.

¹³⁶ EN, [yleissopimus valtiottomuuden välttämisestä valtioseuraannon yhteydessä](#), CETS nro 200, 2006.

¹³⁷ Muista taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien näkökohdista kerrotaan tarkemmin [8. luvussa](#).

ja kulttuuriperintönsä. Puiteyleissopimuksessa ei ole kuitenkaan erityisesti lapsia koskevia säännöksiä. Opetuskieleen liittyvää kysymystä käsitellään [alaluvussa 8.2](#).

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 30 artikla takaa kansalliseen vähemmistöön kuuluvalla lapsella oikeuden ”nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan ja käyttää omaa kieltään”.

5

Perhe-elämä

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 7 artikla (oikeus perhe-elämän kunnioittamiseen)	Oikeus perhe-elämän kunnioittamiseen	EIS, 8 artikla (oikeus nauttia perhe-elämän kunnioitusta)
Perusoikeuskirja, 24 artikla (lapsen oikeudet) Elatusvelvoitteita koskeva asetus (4/2009)	Oikeus saada vanhemmilta huolenpitoa	EIT, <i>R. M. S. v. Espanja</i> , nro 28775/12, 2013 (yhteydenpidon estäminen tyttäreensä)
Perusoikeuskirja, 24 artiklan 3 kohta (oikeus ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaan) Bryssel II a -asetus (2201/2003) Sovitteludirektiivi (2008/52/EY)	Oikeus ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaan	Lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Oikeussuojakeinojen parantamista koskeva direktiivi (2002/8/EY) (oikeussuojakeinot rajat ylittävissä riita-asioissa)	Vanhempien ero	EIT, <i>Levin v. Ruotsi</i> , nro 35141/06, 2012 (tapaamisoikeuden rajoittaminen) EIT, <i>Schneider v. Saksa</i> , nro 17080/07, 2011 (lapsen ja isän välinen yhteydenpito, kun isää ei ole tunnustettu oikeudellisesti) EIT, <i>Sommerfeld v. Saksa</i> [suuri jaosto], nro 31871/96, 2003 (isän ja tyttären välinen yhteydenpito) EIT, <i>Mustafa ja Armağan Akin v. Turkki</i> , nro 4694/03, 2010 (sisarus-ten välinen yhteydenpito huoltajuuspäätöksen jälkeen) EIT, <i>Vojnity v. Unkari</i> , nro 29617/07, 2013 (yhteydenpidon rajoittaminen uskonnollisten vakaumusten perusteella)
Perusoikeuskirja, 24 artikla (lapsen oikeudet) Bryssel II a -asetus (2201/2003) EU-tuomioistuin, C-211/10 PPU, <i>Doris Povse v. Mauro Alpagó</i> , 2010 (täytäntöönpanotodistus)	Lapsikaappaus	Lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus EIT, <i>Neulinger ja Shuruk v. Sveitsi</i> [suuri jaosto], nro 41615/07, 2010 (äidin tekemä lapsikaappaus) EIT, <i>X v. Latvia</i> [suuri jaosto], nro 27853/09, 2013 (vakava riski, joka liittyy lapsen palauttamiseen Haagin yleissopimuksen nojalla)

Eurooppalaisessa oikeudessa – sekä EU-oikeudessa että EN:n oikeudessa – määritään oikeudesta perhe-elämän kunnioittamiseen (EU:n perusoikeuskirjan 7 artikla ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla). EU:n toimivalta perhe-elämää koskevista asioista liittyy rajat ylittäviin riitoihin, mukaan lukien tuomioiden tunnustaminen ja täytäntöönpano eri jäsenvaltioissa. EU-tuomioistuin käsittelee Bryssel II a -asetukseen liittyviä asioita, jotka koskevat esimerkiksi lapsen etua ja oikeutta perhe-elämään siten kuin niistä on määrätty EU:n perusoikeuskirjassa. Perhe-elämään liittyvässä EIT:n oikeuskäytännössä tunnustetaan toisistaan riippuvaiset oikeudet, kuten oikeus perhe-elämään ja lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon. EIT on myöntänyt oikeuskäytännössään, että lasten oikeudet ovat toisinaan ristiriitaisia. Esimerkiksi lapsen oikeutta perhe-elämän kunnioittamiseen voidaan joutua rajoittamaan lapsen edun turvaamiseksi. EN on antanut myös monia muita asiakirjoja, joissa käsitellään yhteydenpitoon, huoltajuuteen ja lasten oikeuksien käyttämiseen liittyviä asioita.

Tässä luvussa tarkastellaan lapsen oikeutta perhe-elämän kunnioittamiseen sekä siihen liittyviä oikeuksia, erityisesti näiden oikeuksien sisältöä ja soveltamisalaa sekä niihin liittyviä oikeudellisia velvoitteita ja vuorovaikutusta muiden oikeuksien kanssa. Luvussa käsitellään tarkemmin oikeutta perhe-elämän kunnioittamiseen ja sen rajoituksia ([alaluku 5.1](#)), lapsen oikeutta saada vanhemmiltaan huolenpitoa ([alaluku 5.2](#)), oikeutta ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaan ([alaluku 5.3](#)) ja lapsikaappausta ([alaluku 5.4](#)).

5.1. Oikeus perhe-elämän kunnioittamiseen

Keskeiset asiat

- Valtioiden tulee varmistaa positiivisin toimintavelvoittein, että lapsen oikeus perhe-elämän kunnioittamiseen toteutuu tosiasiallisesti.
- Sekä EU-oikeudessa että Euroopan neuvoston oikeudessa oikeus- ja hallintoviranomaisten tulisi ottaa lapsen etu huomioon kaikissa päätöksissä, jotka liittyvät lapsen oikeuteen perhe-elämän kunnioittamiseen.

Lapsen oikeus perhe-elämän kunnioittamiseen sisältää useita liitännäisiä oikeuksia, kuten lapsen oikeus saada vanhemmilta huolenpitoa ([alaluku 5.2](#)), lapsen oikeus ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa ([alaluku 5.3](#)), oikeus olla joutumatta eroon vanhemmistaan ellei tämä ole lapsen edun mukaista ([alaluku 5.4](#) ja [6 luku](#)) sekä oikeus perheenyhdistämiseen ([9 luku](#)).

Sekä EU-oikeuden että EN:n oikeuden mukaan oikeus perhe-elämän kunnioittamiseen ei ole ehdoton, vaan sitä koskevat useat rajoitukset. Kuten EU:n perusoikeuskirjan selityksissä¹³⁸ selvennetään, nämä rajoitukset ovat samoja kuin EIS:n vastaavissa säännöksissä, erityisesti 8 artiklan 2 kappaleessa. Perhe-elämän suojaa voidaan rajoittaa, kun rajoittaminen on sallittua laissa ja kun se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi tai epäjärjestyksen

¹³⁸ Euroopan parlamentti, Euroopan unionin neuvosto, Euroopan komissio, *Euroopan unionin perusoikeuskirjan selitykset*, 2007/C 303/02, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 17–35; ks. selitys 7 artiklaan.

ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.¹³⁹

EU:n perusoikeuskirjassa perhe-elämän suojaan sisältyy nimenomaisesti velvollisuus ottaa lapsen etu huomioon (24 artiklan 2 kohta).¹⁴⁰ Vaikka velvollisuudesta ottaa lapsen etu huomioon ei määrätä EIS:ssa nimenomaisesti, EIT on sisällyttänyt tämän velvollisuuden oikeuskäytäntönsä.¹⁴¹

5.2. Lapsen oikeus saada vanhemmiltaan huolenpitoa

Keskeiset asiat

- EU-oikeudessa on säädetty menettelyllisistä seikoista, jotka liittyvät lapsen oikeuteen saada vanhemmiltaan huolenpitoa.
- EIS:n nojalla valtioilla on negatiivinen ja positiivinen velvoite kunnioittaa lapsen ja vanhempien oikeutta perhe-elämään.

Lasten oikeus tietää vanhempiensa henkilöllisyys ja oikeus saada vanhemmilta huolenpitoa ovat kaksi perhe-elämän suojan keskeistä osatekijää. Ne ovat jos-sain määrin riippuvaisia toisistaan: lapsen oikeus tuntea vanhempansa varmistuu vanhempien antaman huolenpidon kautta. Toisinaan nämä oikeudet ovat kuitenkin erillisiä, esimerkiksi adoptoidun tai keinohedelmöityksellä syntyneen lapsen kohdalla. Tällöin oikeus liittyy läheisemmin identiteettiä koskevaan lapsen oikeuteen sellaisena kuin se ilmenee lapsen tuntiessa biologiset vanhempansa, joten asiaa käsitellään tarkemmin 4. luvussa. Tämän alaluvun painopiste on jälkimmäisessä oikeudessa, lapsen oikeudessa saada huolenpitoa vanhemmiltaan.

EU-oikeudessa ei ole säännöksiä, jotka koskisivat vanhempien huolenpitoa koskevan oikeuden aineellista soveltamisalaa. EU-säädöksissä voidaan käsitellä rajat ylittäviä näkökohtia, kuten tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa eri jäsenvaltioissa. Esimerkiksi toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten

¹³⁹ EN, yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, CETS nro 5, 1950, 8 artikla.

¹⁴⁰ EU-tuomioistuinn, C-400/10 PPU, *J. McB. v. L.E.*, 5.10.2010.

¹⁴¹ Ks. esimerkiksi EIT, *Ignaccolo-Zenide v. Romania*, nro 31679/96, 25.1.2000, kohta 94.

tunnustamisesta ja täytöntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevista asioissa annettu asetus (EY) N:o 4/2009 (elatusvelvollisuutta koskeva asetus) kattaa sukulaisuussuhteista johtuvat rajatylittävät elatushakemukset.¹⁴² Asetus sisältää yhteiset säännöt EU:ta varten, ja sen tavoite on varmistaa elatussaatavien periminen myös silloin, kun velallinen tai velkoja on toisessa maassa.

Euroopan neuvoston oikeudessa EIT on korostanut, että EIS 8 artiklassa määrätään ensisijaisesti valtion velvollisuudesta olla puuttumatta perhe-elämään.¹⁴³ Valtioilla on kuitenkin myös positiivinen toimintavelvoite toteuttaa tarvittavat toimenpiteet sekä vanhempien ja perheiden tukemiseksi että lasten suojaamiseksi mahdolliselta hyväksikäytöltä.¹⁴⁴ Lapset on mahdollista erottaa vanhemmistaan ainoastaan poikkeuksellisissa olosuhteissa. Tällöin henkilökohtaisten suhteiden säilyttämiseksi on tehtävä kaikki mahdollinen, ja perhe on yhdistettävä tarvittaessa uudelleen. Valtioilla on laaja harkintamarginaali, kun ne tekevät päätöksen lapsen erottamisesta vanhemmistaan.¹⁴⁵ Mahdolliset lisärajoitukset, kuten lapsen ja vanhemman tapaamisoikeutta koskevat rajoitukset, kuitenkin edellyttävät tiukempaa tarkastelua samoin kuin mahdolliset oikeudelliset suojausmekanismit, joilla pyritään varmistamaan vanhempien ja lasten perhe-elämän tehokas suojelu. Lisärajoituksiin liittyy vaara, että pienen lapsen ja toisen vanhemman tai molempien vanhempien väliset perhesuhteet tosiasiallisesti supistuisivat. Valtion esittämien perusteiden on lisäksi oltava erityisen pakottavia, kun kyseessä on äidin erottaminen vastasyntyneestä vauvasta.¹⁴⁶

Harkintamarginaali kaventuu suhteessa siihen, kuinka pitkään lapsi pidetään erossa vanhemmistaan. Valtion viranomaisten tulisi siis esittää painavia syitä erossa pitämisen jatkamista koskevalle päätökselle.¹⁴⁷ EIT arvioi, onko päätöksentekoprosessi ollut oikeudenmukainen ja onko kaikille asianosaisille annettu tilaisuus esittää näkemyksensä.

142 Euroopan unionin neuvosto, neuvoston asetus (EY) N:o 4/2009 annettu 18 päivänä joulukuuta 2008, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytöntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevista asioissa (elatusvelvoitteita koskeva asetus), EUVL L 7, 10.1.2009.

143 EIT, *R. M. S. v. Espanja*, nro 28775/12, 18.6.2013, kohta 69.

144 *Ibid.*, kohta 69 kohta ja sitä seuraavat kohdat.

145 EIT, *Y. C. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 4547/10, 13.3.2012, kohta 137.

146 EIT, *K. ja T. v. Suomi* [suuri jaosto], nro 25702/94, 12.7.2001, kohta 168.

147 EIT, *Y. C. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 4547/10, 13.3.2012, kohta 137.

Esimerkki: Tapauksessa *R. M. S. v. Espanja*¹⁴⁸ valittaja väitti, että häntä oli estetty sosioekonomisen asemansa vuoksi pitämästä yhteyttä tyttäreen – siitä lähtien, kun tytär oli kolme vuotta ja 10 kuukautta. EIT totesi, että asiassa oli rikottu EIS 8 artiklaa, ja painotti, että Espanjan hallintoviranomaisten olisi pitänyt harkita muita, lievempiä toimenpiteitä kuin lapsen huostaanotto. Tuomioistuin totesi myös, että sosiaaliviranomaisten tehtävänä on nimenomaan auttaa vaikeuksissa olevia ihmisiä, opastaa heitä ja kertoa heille esimerkiksi erityyppisistä etuuksista, mahdollisuudesta saada sosiaalisin perustein myönnettävä asunto sekä muista keinoista selvitä vaikeuksista, esimerkiksi niistä keinoista, joista valittaja oli alun perin tiedustellut. Näin ollen EIT totesi, etteivät Espanjan viranomaiset olleet toteuttaneet asianmukaisia ja riittäviä toimenpiteitä varmistaakseen hakijan oikeuden asua lapsensa kanssa.¹⁴⁹

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 5 artiklassa määrätään, että ”sopimusvaltiot kunnioittavat vanhempien [...] vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota lapselle hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti asianmukaista ohjausta ja neuvoa tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi”. Lisäksi sopimuksen 9 artiklassa säädetään, ettei lasta saa erottaa vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti ja että kaikille asianosaisille on annettava mahdollisuus osallistua asian käsittelyyn. YK:n lasten sijaishuoltoa koskevissa ohjeissa määritetään tarkemmin lasten oikeuksien sisältö näissä tapauksissa sekä valtioiden näitä oikeuksia vastaavat velvoitteet.¹⁵⁰

148 EIT, *R. M. S. v. Espanja*, nro 28775/12, 18.6.2013.

149 *Ibid.*, kohdat 86 ja 93.

150 YK, ihmisoikeusneuvosto, *UN Guidelines for the Alternative Care of Children*, YK:n asiakirja A/HRC/11/L.13, 15.6.2009.

5.3. Oikeus ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaan

Keskeiset asiat

- Lapsen oikeus ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säilyy lapsen joutuessa erotetuksi vanhemmistaan, olipa kyseessä perheestä johtuva erottaminen tai valtion määräämä erottaminen.
- Varmistettaessa lapsen oikeus ylläpitää yhteyksiä vanhempiinsa sekä oikeus perheen yhdistämiseen on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu, ja lapsen näkemyksille on annettava asianmukainen painoarvo lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen.

Lapsen oikeuden pitää yllä yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa soveltamisala riippuu tilanteesta. Jos vanhemmat päättävät erota, soveltamisala on laajempi, ja sitä rajaa tavallisesti ainoastaan lapsen etu. Jos taas kyseessä on valtion määräämä ero, joka johtuu esimerkiksi toisen vanhemman karkottamisesta tai vankeusrangaistuksesta, valtion viranomaiset pyrkivät edistämään suojeltavia etuja, ja viranomaisten on löydettävä tasapuolinen ratkaisu osapuolten etujen ja lapsen edun varmistamista koskevan velvoitteen välillä. Lapsen oikeutta ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa sovelletaan molemmissa tapauksissa.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan 3 kohdassa tunnustetaan nimenomaisesti jokaisen lapsen oikeus ylläpitää yhteyksiä *kumpaankin* vanhempaansa. Määräyksen sanamuodossa selvennetään oikeuden sisältöä ja erityisesti yhteyden merkitystä: yhteyden on oltava *säännöllistä* ja sen avulla on pyrittävä kehittämään *henkilökohtaista suhdetta*. Yhteyden on myös oltava *suora*. Yksi varauksena on kuitenkin olemassa: lapsen oikeutta ylläpitää yhteyksiä vanhempiinsa on rajoitettu nimenomaisesti lapsen edulla. Perusoikeuskirjan selityksissä selvennetään, että kyseinen määräys perustuu LOS 9 artiklaan.

EU:n toimivallan mukaisesti (ks. [1. luku](#)) painopiste on ollut erityisesti oikeudellisessa yhteistyössä (tavoitteena toteuttaa vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alue, jolla varmistetaan henkilöiden vapaa liikkuvuus). Tähän liittyy erityisesti

kaksi EU-säädöstä: neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003¹⁵¹ (Bryssel II a -asetus) ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/52/EY (sovitteludirektiivi)¹⁵². Lasten oikeuksien näkökulmasta Bryssel II a -asetus on merkittävä. Sitä sovelletaan ensinnäkin *kaikkiin* vanhempainvastuuta koskeviin päätöksiin vanhempien siviilisäädystä riippumatta. Toiseksi toimivaltaan (joka määräytyy useimmiten lapsen vakituisen asuinpaikan perusteella) liittyvät säännöt perustuvat nimenomaisesti lapsen etuun, ja kolmanneksi lapsen mielipiteen huomioon ottamiseen kiinnitetään erityistä huomiota.¹⁵³

EU-tuomioistuimen oikeuskäytännössä on ratkaistu tapauksia, joissa lapsi on viety luvatta pois toisen vanhemman yksipuolisella päätöksellä. Näissä tapauksissa on pyritty kunnioittamaan lapsen perusoikeutta ylläpitää säännöllisesti henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa (perusoikeuskirjan 24 artiklan 3 kohta), sillä EU-tuomioistuimen mukaan kyseinen oikeus sulautuu kiistatta jokaisen lapsen etuun. Tuomioistuimen näkemyksen mukaan toimenpide, joka estää lasta ylläpitämästä henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, voi olla oikeutettu vain lapsen sellaisen muun edun perusteella, joka on painavampi kuin kyseinen perusoikeus.¹⁵⁴ Tähän ryhmään kuuluvat Bryssel II a -asetuksen 20 artiklan nojalla toteutetut tilapäiset toimenpiteet, myös suojaavat toimenpiteet. EU-tuomioistuin on todennut, että kaikkien asiaan liittyvien etujen punnitseminen tasapainoisesti ja järkevästi sekä itse lapsen henkilöön ja hänen sosiaaliseen ympäristöönsä liittyvien objektiivisten seikkojen perusteella tulisi kuitenkin lähtökohtaisesti toteuttaa oikeudenkäynnissä Bryssel II a -asetuksen säännösten mukaan.¹⁵⁵

151 Euroopan unionin neuvosto, neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, annettu 27 päivänä marraskuuta 2003 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevista asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta (Bryssel II a -asetus), EUVL L 338, 23.12.2003.

152 Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/52/EY, annettu 21 päivänä toukokuuta 2008, tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla (sovitteludirektiivi), EUVL L 136, 24.5.2008, s. 3.

153 Ks. esimerkiksi neuvoston asetuksen (EY) N:o 2201/2003 johdanto-osan 5, 12, 13 ja 19 peruselukappale sekä 8 artikla, 41 artiklan 2 kohdan c alakohta ja 42 artiklan 2 kohdan a alakohta.

154 EU-tuomioistuin, asia C-403/09 PPU, *Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia*, tuomio 23.12.2009, kohta 59.

155 Ks. edellisessä alaviitteessä mainitun tuomion 60 kohta.

Esimerkki: Tapauksessa *E v. B*¹⁵⁶ oli kyseessä E:n (isä) ja B:n (äiti) välinen oikeudenkäynti, jossa ratkaistiin, mikä Yhdistyneen kuningaskunnan tuomioistuimien oli toimivaltainen tutkimaan ja ratkaisemaan heidän lapsensa S:n tavanomaista asuinpaikkaa sekä isän tapaamisoikeutta koskevat asiat. Vanhemmat olivat allekirjoittaneet espanjalaisessa tuomioistuimessa sopimuksen, jonka mukaan äiti oli lapsen huoltaja ja isälle oli myönnetty tapaamisoikeus. Äiti oli hakenut myöhemmin isälle myönnettyjen tapaamisoikeuksien vähentämistä. Isä valitti asiasta High Courtiin ja vaati Espanjassa tehdyn sopimuksen täytäntöönpanoa. Äiti esitti tehneensä oikeuspaikkasopimuksen espanjalaisen tuomioistuimen kanssa ja pyysi kyseiseen sopimuksen perustuvan toimivallan siirtoa Englannin ja Walesin tuomioistuimille. Isän valituksen käsitellyt Court of Appeal esitti EU-tuomioistuimelle useita kysymyksiä, jotka koskivat Bryssel II a -asetuksen 12 artiklan 3 kohdan tulkintaa. EU-tuomioistuin totesi, että kun tuomioistuimessa pannaan vireille oikeudenkäynti Bryssel II a -asetuksen 12 artiklan 3 kohdan mukaisesti, lapsen etua voidaan suojella vain tutkimalla jokaisessa yksittäistapauksessa, onko tällainen tavoiteltu oikeuspaikkasopimus lapsen edun mukainen. Oikeuspaikkasopimus voi koskea vain tiettyä oikeudenkäyntiä, joka on pantu vireille siinä tuomioistuimessa, jonka toimivallasta sovitaan. Kun oikeuspaikkasopimuksen taustalla oleva oikeudenkäynti päättyy lopullisesti, oikeuspaikkasopimuksen osoittaman tuomioistuimen toimivalta lakkaa sen tuomioistuimen hyväksi, jolla on Bryssel II a -asetuksen 8 artiklan 1 kohdan perusteella yleinen toimivalta,.

Vanhempainvastuun osalta Bryssel II a -asetus ja Haagin yleissopimus toimivallasta, sovellettavasta laista, tunnustamisesta, täytäntöönpanosta ja yhteistyöstä vanhempainvastuuta ja lastensuojelutoimenpiteitä koskevissa asioissa¹⁵⁷ vaikuttavat rinnakkain. Bryssel II a -asetuksen 61 artiklan mukaan asetusta sovelletaan ensisijaisesti Haagin yleissopimukseen nähden a) kun kyseessä olevan lapsen asuinpaikka on jäsenvaltion alueella tai b) kun jäsenvaltion toimivaltaisen tuomioistuimen antama tuomio tunnustetaan ja pannaan täytäntöön toisen jäsenvaltion alueella siinäkin tapauksessa, että kyseessä olevan lapsen asuinpaikka on sellaisessa EU:n ulkopuolisessa valtiossa, joka on Haagin yleissopimuksen

156 EU-tuomioistuin, asia C-436/13, *E. v. B.*, tuomio 1.10.2014 (tiivistelmä saatavilla osoitteessa <http://cases.iclr.co.uk>).

157 World Organisation for Cross-border Cooperation in Civil and Commercial Matters, Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi, yleissopimus toimivallasta, sovellettavasta laista, tunnustamisesta, täytäntöönpanosta ja yhteistyöstä vanhempainvastuuta ja lastensuojelutoimenpiteitä koskevissa asioissa, 19.10.1996.

sopimuspuoli. Bryssel II a -asetuksen mukaisesti lapsen vakituisen asuinpaikan määrittäminen on siis keskeinen asia.

Esimerkki: Court of Appeal of England and Wales esitti asiassa *Mercredi v. Chaffe*¹⁵⁸ EU-tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön, joka koski kahden kuukauden ikäisen lapsen viemistä Yhdistyneestä kuningaskunnasta Ranskalle kuuluvalla Réunionin saarelle. EU-tuomioistuin totesi, että Bryssel II a -asetuksen 8 ja 10 artiklassa tarkoitettua asuinpaikan käsitettä on tulkittava siten, että asuinpaikka ilmentää lapsen tietynasteista integroitumista sosiaaliseen ympäristöön ja perheympäristöön. Kun on kysymys sylilapsesta, joka on oleskellut äitinsä kanssa vasta muutaman päivän jäsenvaltiossa, johon hänet on viety ja jossa hänen asuinpaikkansa ei ole, huomioon on otettava muuttamisen ja oleskelun kesto, säännöllisyys, olosuhteet ja syyt ja toisaalta erityisesti lapsen iän huomioiden se, mistä äiti on maantieteellisesti lähtöisin ja mikä on hänen perhetaustansa sekä äidin ja lapsen perhesuhteet ja sosiaaliset suhteet tässä samassa jäsenvaltiossa.

Erityinen merkitys lapsen oikeuden pitää yllä yhteyksiä molempiin vanhempiinsa kannalta rajatylittävissä riita-asioissa on oikeussuojakeinojen käytön sääntelyyn liittyvillä välineillä, joilla selvennetään, miten vaikeissa riita-asioissa on toimittava. Tällainen väline on esimerkiksi neuvoston direktiivi 2002/8/EY (oikeussuojakeinojen parantamista koskeva direktiivi), jonka mukaan ”oikeussuojakeinoja rajat ylittävissä riita-asioissa [on parannettava] vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäissäännöt”.¹⁵⁹ Direktiivin tarkoituksena on parantaa oikeussuojakeinoja rajatylittävissä riita-asioissa vahvistamalla yhteiset vähimmäissäännöt, jotka koskevat oikeusapua tällaisissa riita-asioissa; varmistaa asianmukaisen oikeusavun saaminen tietyin edellytyksin henkilöille, jotka eivät taloudellisen tilanteensa vuoksi pysty selviytymään menettelyn kustannuksista, ja edistää kansallisen lainsäädännön yhdenmukaisuutta tässä asiassa sekä tarjota jäsenvaltioiden viranomaisten välisiä yhteistyömekanismeja.

EN:n oikeudessa jokaisen lapsen oikeus ylläpitää suhteita molempiin vanhempiinsa ilmenee epäsuorasti EIS 8 artiklasta. EIT on vahvistanut, että vanhemman

¹⁵⁸ EU-tuomioistuin, asia C-497/10 PPU, *Barbara Mercredi v. Richard Chaffe*, tuomio 22.12.2010.

¹⁵⁹ Euroopan unionin neuvosto, neuvoston direktiivi 2002/8/EY, annettu 27 päivänä tammikuuta 2003, oikeussuojakeinojen parantamisesta rajat ylittävissä riita-asioissa vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäisvaatimukset (oikeussuojakeinojen parantamista koskeva direktiivi), EYVL L 26, 31.1.2003.

ja lapsen välinen keskinäisestä yhdessäolosta nauttiminen kuuluu olennaisesti perhe-elämään.¹⁶⁰ EIT kuitenkin korostaa, että tätä oikeutta voidaan rajoittaa lapsen edun perusteella (ks. [alaluku 5.4.](#) ja [6. luku](#)). Kyseinen oikeus on keskeinen, kun lapsen huoltajuudesta ja tapaamisoikeudesta tehdään oikeuden päätös.

EIT on viitannut joko nimenomaisesti tai implisiittisesti lapsen etuun useissa huoltajuutta ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa.

Esimerkki: Tapauksessa *Schneider v. Saksa*¹⁶¹ valittajalla oli suhde naimisissa olevaan naiseen, ja valittaja väitti olevansa naisen poikalapsen biologinen isä. Lapsen oikeudellisesti tunnustettu isä oli naisen aviomies. Valittaja väitti, että kansallisten tuomioistuinten päätös hylätä hänen vaatimuksensa saada yhteys lapseen ja tietoa lapsen kehityksestä sillä perusteella, ettei hän ollut lapsen oikeudellisesti tunnustettu isä eikä hänellä ollut suhdetta lapseen, loukkasi hänen EIS 8 artiklan mukaisia oikeuksiaan. EIT totesi oikeutta loukatun ja painotti perusteluissaan, etteivät kansalliset tuomioistuimet olleet kiinnittäneet lainkaan huomiota siihen, olisiko lapsen ja valittajan välinen yhteydenpito ollut kyseisen tapauksen olosuhteissa lapsen edun mukaista.¹⁶² Valittaja oli vaatinut saada tietoa lapsen henkilökohtaisesta kehityksestä, minkä osalta EIT totesi, etteivät kansalliset tuomioistuimet olleet perustelleet riittävästi puuttumistaan 8 artiklan 2 kappaaleessa tarkoitetulla tavalla¹⁶³ ja että sen vuoksi puuttuminen ei ollut ollut ”välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa”.

Esimerkki: Tapauksessa *Levin v. Ruotsi*¹⁶⁴ valittaja oli kolmen lapsen äiti, jonka lapset oli sijoitettu laitokseen. Valittaja väitti, että hänen oikeuttaan ylläpitää yhteyksiä lapsiinsa oli rajoitettu tavalla, joka loukkasi hänen oikeuttaan nauttia perhe-elämän kunnioitusta. EIT keskittyi yhteyden rajoittamisen tavoitteeseen, joka oli lasten edun suojaaminen. Kyseisessä tapauksessa lapsia oli laiminlyöty, kun lapset olivat olleet valittajan hoidossa, ja lapset myös reagoivat voimakkaan negatiivisesti valittajan yhteydenpitoon. EIT totesi, ettei 8 artiklaa ollut loukattu ja valittajan

¹⁶⁰ EIT, *K. ja T. v. Suomi* [suuri jaosto], nro 25702/94, 12.7.2001, kohta 151.

¹⁶¹ EIT, *Schneider v. Saksa* [suuri jaosto], nro 17080/07, 15.9.2011.

¹⁶² Ks. myös EIT, *Anayo v. Saksa*, nro 20578/07, 21.12.2010, kohdat 67 ja 71.

¹⁶³ EIT, *Schneider v. Saksa* [suuri jaosto], nro 17080/07, 15.9.2011, kohta 104.

¹⁶⁴ EIT, *Levin v. Ruotsi*, nro 35141/06, 15.3.2012, kohdat 57 ja 69; EIT, *K. ja T. v. Suomi* [suuri jaosto], nro 25702/94, 12.7.2001, kohta 151.

oikeuteen puuttuminen oli ollut oikeasuhtaista hyväksyttävään tavoitteeseen – lasten etuun – nähden. Rajoittaminen oli lisäksi tapahtunut kotimaan viranomaisten harkintamarginaalin rajoissa.

Esimerkki: Tapauksessa *Sommerfeld v. Saksa*¹⁶⁵ hakija valitti rajoituksista, joilla puututtiin hänen oikeuteensa ylläpitää yhteyksiä tyttärensä. Tytär oli ilmoittanut toistuvasti ja johdonmukaisesti, ettei halunnut ylläpitää yhteyttä hakijaan. Hakija kritisoi erityisesti sitä prosessuaalista näkökohtaa, etteivät kansalliset tuomioistuimet olleet hankkineet lausuntoa psykologian asiantuntijalta. EIT totesi, ettei EIS 8 artiklaa ollut rikottu, vaan kansallisella tuomioistuimella oli ollut hyvät edellytykset arvioida tyttären lausuntoja ja selvittää, pystyikö tytär muodostamaan luotettavalla tavalla oman mielipiteensä.

Esimerkki: Tapauksessa *Mustafa ja Armağan Akin v. Turkki*¹⁶⁶ valittajat – isä ja poika – väittivät, että kansallisen tuomioistuimen antama huoltajuutta koskeva päätös oli loukannut heidän EIS 8 artiklan mukaisia oikeuksiaan. Päätöksen mukaan poika ei saanut pitää yhteyttä siskoonsa, joka oli äitinsä huollettavana. Lisäksi isä ei voinut tavata molempia lapsiaan yhdessä, koska hänen poikansa tapasi äitiään samaan aikaan kun isä tapasi tyttärtään. EIT:n mukaan kansallisen tuomioistuimen päätös erottaa sisarukset toisistaan loukkasi valittajien oikeutta nauttia perhe-elämän kunnioitusta, koska päätöksellä paitsi estettiin sisaruksia tapaamasta toisiaan, myös estettiin isää viettämästä aikaa molempien lastensa kanssa samanaikaisesti.

EIT on myös kieltänyt huoltajuutta ja tapaamisoikeutta koskevien päätösten yhteydessä EIS 14 artiklan vastaisen syrjinnän.

Esimerkki: Tapauksessa *Vojnity v. Unkari*¹⁶⁷ valittaja väitti, että häneltä oli evätty oikeus tavata poikaansa uskonnollisten vakaumustensa vuoksi.¹⁶⁸ EIT totesi, että EIS 14 artiklaa luettuna yhdessä 8 artiklan kanssa oli loukattu. EIT myös huomautti, ettei ollut näyttöä siitä, että valittajan uskonnollisiin vakaumuksiin liittyisi vaarallisia käytäntöjä tai niistä voisi aiheutua

165 EIT, *Sommerfeld v. Saksa* [suuri jaosto], nro 31871/96, 8.7.2003, kohta 72.

166 EIT, *Mustafa ja Armağan Akin v. Turkki*, nro 4694/03, 6.4.2010.

167 EIT, *Vojnity v. Unkari*, nro 29617/07, 12.2.2013; ks. myös EIT, *P. V. v. Espanja*, nro 35159/09, 30.11.2010 (saatavana ranskaksi ja espanjaksi).

168 EIT, *Vojnity v. Unkari*, nro 29617/07, 12.2.2013, kohta 22.

hänen pojalleen fyysistä tai henkistä vahinkoa.¹⁶⁹ Kansallisten tuomioistuinten päätökset valittajan tapaamisoikeuksien poistamisesta tekivät kaikesta yhteydenpidosta tai perhe-elämän luomisesta mahdotonta, vaikka tapaamisoikeuden täydellinen kieltäminen on perusteltua vain poikkeuksellisissa olosuhteissa.¹⁷⁰ Näin ollen EIT totesi, ettei valittajan tapaamisoikeuden täydellisen kieltämisen ja tavoitellun päämäärän eli lapsen oikeuden suojelemisen välillä ollut kohtuullista oikeasuhtaisuutta.¹⁷¹

Esimerkki: Tapauksessa *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugali*¹⁷² asian viireillepanijana oli isä, joka vaati lapsensa huoltajuutta. Isä väitti, että Portugalin viranomaiset olivat jättäneet kansallisissa menettelyissä ottamatta hänen vaatimuksensa huomioon ja määränneet huoltajuuden äidille isän seksuaalisen suuntautumisen perusteella. EIT totesi, että kansalliset viranomaiset olivat evänneet huoltajuuden isän homoseksuaalisuuden perusteella. Tällainen päätös ei ollut objektiivisesti eikä asianmukaisesti perusteltavissa. Tuomioistuin totesi, että EIS 8 artiklaa luettuna yhdessä 14 artiklan kanssa oli rikottu.

Lapsen oikeus ylläpitää yhteyttä molempiin vanhempiinsa on mainittu nimenomaisesti myös lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskevassa EN:n yleissopimuksessa¹⁷³. Yleissopimuksen 4 artiklan 1 kappaleessa määrätään, että lapsella ja hänen vanhemmillaan on oikeus saada yhteys ja ylläpitää säännöllistä yhteyttä toisiinsa. Yhteydenpitoon liittyvissä yleisissä periaatteissa korostetaan lapsen oikeutta saada tietoa, tulla kuulluksi ja esittää näkemyksensä sekä lapsen näkemyksille annettavaa asianmukaista painoarvoa. Lasten oikeuksien käyttöä koskevan EN:n yleissopimuksen¹⁷⁴ 6 artiklassa määrätään lisäksi oikeudellisen päätöksentekomenettelyn vaatimuksista sekä oikeudellisesta velvoitteesta harkita, onko viranomaisella käytettävissään riittävät tiedot päätöksentekoon lapsen etujen mukaisesti, varmistaa, että lapsi on saanut tiedot menettelystä

169 *Ibid.*, kohta 38.

170 *Ibid.*, kohta 41.

171 *Ibid.*, kohta 43.

172 EIT, *Salgueiro da Silva Mouta v. Portugali*, nro 33290/96, 21.12.1999.

173 EN, lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus, CETS nro 192, 2003. Ks. myös World Organisation for Cross-border Cooperation in Civil and Commercial Matters, Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi, yleissopimus toimivallasta, sovellettavasta laista, tunnustamisesta, täytäntöönpanosta ja yhteistyöstä vanhempainvastuuta ja lastensuojelutoimenpiteitä koskevissa asioissa, 1996.

174 EN, lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus, CETS nro 160, 1996.

ja sen tuloksista, ja tarjota lapselle turvallinen tila ilmaista vapaasti omat näkemyksensä lapsen ikää/kehitystasoa vastaavalla tavalla.

Joissakin tilanteissa lapsi saattaa joutua muulla tavoin eroon vanhemmastaan esimerkiksi vanhemman joutuessa vankilaan. EIT käsitteli tällaista tilannetta tapauksessa *Horych v. Puola*¹⁷⁵, jossa se tarkasteli niitä ehtoja, joita vaaralliseksi vangiksi luokitellulle valittajalle oli asetettu alaikäisten tytärtensä vierailujen edellytykseksi. EIT huomautti, että lasten vieraileminen vankilassa edellyttää erityisjärjestelyjä. Vierailemiselle voidaan asettaa erityisiä ehtoja lasten iän sekä lasten tunnetilaan tai hyvinvointiin mahdollisesti kohdistuvien vaikutusten ja vierailun kohteena olevan henkilön henkilökohtaisten olosuhteiden perusteella.¹⁷⁶ Tuomioistuin totesi lisäksi, että 8 artiklaan perustuva valtion positiivinen toimintavelvoite sisältää velvollisuuden turvata lasten vierailua varten asianmukaiset ja mahdollisimman stressittömät olosuhteet, joissa on otettava huomioon vankilassaolon käytännön seuraukset.¹⁷⁷

EN:n lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevissa suuntaviivoissa¹⁷⁸ on vahvistettu erityisesti vapautensa menettäneiden lasten oikeutta ylläpitää yhteyksiä vanhempiinsa. Suuntaviivoissa vahvistetaan nimenomaisesti, että vapautensa menettäneillä lapsilla on oltava oikeus ”pitää säännöllisesti ja tarkoituksenmukaisella tavalla yhteyttä vanhempiin [ja] perheeseen” (21 kohdan a alakohta) (ks. myös 11. luku).

Kansainvälisessä oikeudessa oikeus ylläpitää yhteyksiä molempiin vanhempiin on vahvistettu LOS 9 artiklan 3 kappaleessa: ”Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista.”

¹⁷⁵ EIT, *Horych v. Puola*, nro 13621/08, 17.4.2012.

¹⁷⁶ *Ibid.*, kohta 131.

¹⁷⁷ *Ibid.*, kohta 131.

¹⁷⁸ EN, ministerikomitea, *Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*, 2010.

5.4. Lapsen epäasianmukainen vieminen toiseen maahan – lapsikaappaus

Keskeiset asiat

- EIT edellyttää lapsen oikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa, kun lapsi on viety pois huoltajuusjärjestelyjen vastaisesti. EIS 8 artiklaa (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) on tulkittava yhdessä Haagin yleissopimuksen ja lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa.
- EU:n lainsäädännössä edellytetään yksityiskohtaisemmin, että lasta on kuultava menettelyissä, jotka koskevat hänen palauttamistaan luvattoman poisviennin tai palauttamatta jättämisen vuoksi.

Lapsikaappauksella tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsi on viety pois toiseen maahan tai jätetty palauttamatta toisesta maasta voimassa olevien huoltajuusjärjestelyjen vastaisesti (kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehdyn yksityisoikeuden alaa koskevan Haagin yleissopimuksen¹⁷⁹ (Haagin yleissopimuksen) 3 artikla). Haagin yleissopimuksen mukaan luvattomasti pois viety tai palauttamatta jätetty lapsi on palautettava kiireellisesti asuinvaltioonsa (11 artiklan 1 kappale). Huoltajuusriita tulee ratkaista siinä valtiossa, jossa lapsella on asuinpaikka. Palauttamisesta tulee puolestaan määrätä kuuden viikon kuluessa palautushakemuksen tekemispäivästä siinä valtiossa, josta lapsi on viety (11 artikla). Haagin yleissopimuksen tulkinnassa sovelletaan lapsen edun periaatetta. Sopimuksessa oletetaan, että lapsen luvaton poisvienti on lähtökohtaisesti haitallista ja että poisvientiä edeltävä tilanne tulisi palauttaa ennalleen mahdollisimman pian, jotta luvattomasti syntynyt tilanne ei vakiintuisi oikeudellisesti. Huoltajuutta ja tapaamisoikeutta koskevat asiat tulisi ratkaista tuomioistuimissa, joilla on toimivalta lapsen vakituksessa asuinpaikassa – ei siis siinä maassa, johon lapsi on viety luvattomasti. Sopimus määrää myös palautusmenettelyä koskevista rajoitetuista poikkeuksista (Haagin yleissopimuksen 12, 13 ja 20 artikla). Sopimuksen 13 artiklan säännökset ovat olleet yleisimmin riita-asioiden taustalla sekä kansallisissa että kansainvälisissä menettelyissä. 13 artiklan mukaan valtio, jonne lapsi on viety, voi kieltäytyä palauttamasta lasta, jos on olemassa vakava vaara, että palauttaminen saattaisi lapsen vaurioille alttiiksi taikka

¹⁷⁹ World Organisation for Cross-border Cooperation in Civil and Commercial Matters, Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi, kansainvälisestä lapsikaappauksesta 25 päivänä lokakuuta 1980 tehty yksityisoikeuden alaa koskeva Haagin yleissopimus, 25.10.1980.

lapsi joutuisi muutoin kestävämpään tilanteeseen (13 artiklan ensimmäisen kappaleen b kohta). Palauttamisesta voidaan kieltäytyä myös, jos lapsi vastustaa palauttamista ja lapsen katsotaan saavuttaneen sellaisen iän ja kypsyyden, että hän voi ilmaista mielipiteensä (13 artiklan toinen kappale).

EU-oikeuden tärkein EU:n jäsenvaltioiden välistä lapsikaappausta koskeva säädos on Bryssel II a -asetus¹⁸⁰, joka perustuu laajalti Haagin yleissopimuksen määräyksiin. Asetuksella täydennetään Haagin yleissopimusta, ja se ohittaa Haagin yleissopimuksen EU:n sisäisissä lapsikaappaustapauksissa (johdanto-osan 17 perustelukappale ja 60 artiklan e alakohta). Vaikka Haagin yleissopimus on edelleen pääasiallinen lapsikaappaustapauksissa sovellettava säädös, Bryssel II a -asetus on tiukentanut joiltakin osin tuomioistuinten toimivaltaan liittyviä sääntöjä alkuperäisen kotivaltion/asuinvaltion tuomioistuimia suosivaan suuntaan. Haagin yleissopimuksen tavoin sen valtion tuomioistuimet, jossa lapsi on asunut välittömästi ennen luvaton poisvientiä tai palauttamatta jättämistä, säilyttävät toimivaltansa lapsikaappausta koskevissa asioissa. Asetuksessa on samat palauttamista koskevat poikkeukset kuin Haagin lapsikaappaussopimuksessa.

Toisin kuin Haagin yleissopimuksessa, Bryssel II a -asetuksen mukaan lapsen asuinvaltio säilyttää toimivaltansa ratkaista huoltajuutta koskeva riita myös sen jälkeen, kun on annettu tuomio palauttamatta jättämisestä Haagin yleissopimuksen 13 artiklan ensimmäisen kappaleen b kohtaa soveltaen (Bryssel II a -asetuksen 11 artiklan 6–8 kohta). Toimivalta voi vaihtua siihen valtioon, jonne lapsi on viety, ainoastaan kahdessa tapauksessa, joista on säädetty Bryssel II a -asetuksen 10 artiklassa. Ensimmäisessä tapauksessa sen valtion tuomioistuimet, jonne lapsi on viety tai josta lapsi on jätetty palauttamatta, ovat toimivaltaisia, jos lapsi on saanut asuinpaikan kyseisestä valtiosta ja jokainen henkilö, jolla on oikeus lapsen huoltoon, on suostunut pois viemiseen tai palauttamatta jättämiseen.¹⁸¹ Toisessa tilanteessa lapsi on saanut asuinpaikan siitä valtiosta, jonne hänet on viety, ja on kulunut yksi vuosi siitä, kun vanhempi, jolta lapsi vietiin, on saanut tai hänen olisi pitänyt saada tieto lapsen olinpaikasta. Lisäksi edellytyksenä on,

180 Euroopan unionin neuvosto, neuvoston asetukset (EY) N:o 2201/2003, annettu 27 päivänä marraskuuta 2003, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta, EUVL L 338, 23.12.2003.

181 Bryssel II a -asetuksen 10 artiklan a alakohta.

että lapsi on sopeutunut uuteen ympäristöönsä ja ainakin yksi Bryssel II a -asetuksen 10 artiklan b alakohdassa luetelluista edellytyksistä täyttyy.¹⁸²

Bryssel II a -asetusta on tulkittava – kuten kaikkia muitakin EU:n säädöksiä – EU:n perusoikeuskirjan määräysten mukaisesti ja erityisesti EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan mukaisesti. EU-tuomioistuimella on ollut tilaisuus selkeyttää 24 artiklan tulkintaa lapsikaappaustapauksissa. Kuten [alaluvussa 2.4](#) todettiin, EU-tuomioistuin totesi tapauksessa *Aguirre Zarraga*, että perusoikeuskirjan 24 artiklassa vahvistettu lapsen oikeus tulla kuulluksi edellyttää, että käytettävissä ovat sellaiset lailliset menettelyt ja olosuhteet, joissa lapsi voi ilmaista vapaasti mielipiteensä, ja että tuomioistuin saa tämän mielipiteen tietoonsa.¹⁸³ EU-tuomioistuimen mukaan on kuitenkin yksin lapsen asuinpaikkana olevan jäsenvaltion kansallisten tuomioistuinten tehtävänä tutkia oman tuomionsa laillisuus EU:n perusoikeuskirjan ja Bryssel II a -asetuksen perusteella. Keskinäisen luottamuksen periaatteen mukaisesti jäsenvaltioiden kansallisten oikeusjärjestysten tulisi kyetä takaamaan perusoikeuksien yhdenveroinen ja tehokas suoja. Asianosaisten on siis pantava ihmisoikeuksiin liittyvä asia vireille siinä tuomioistuimessa, jolla on asetuksen mukaisesti toimivalta ratkaista huoltajuutta koskeva riita. EU-tuomioistuin totesikin, ettei sen jäsenvaltion toimivaltainen tuomioistuin, jonne lapsi on viety luvatta, voi vastustaa sellaisen tuomion täytäntöönpanoa, josta on annettu todistus ja jossa määrätään lapsen palauttamisesta. Tämä johtuu siitä, että sen arvioiminen, onko kyseessä olevia säännöksiä loukattu, kuuluu yksinomaan sen jäsenvaltion tuomioistuinten toimivaltaan, josta lapsi on viety.

Esimerkki: Tapauksessa *Povse v. Alpagu*¹⁸⁴ äiti oli vienyt tyttären luvatta Itävaltaan. Itävaltalaiset tuomioistuimet olivat hylänneet isän hakemuksen, joka koski tyttären palauttamista Italiaan, sillä perusteella, että

182 Bryssel II a -asetuksen 10 artiklan b alakohdassa säädetään seuraavista vaihtoehtoisista edellytyksistä: i) lapsen palauttamispyyntöä ei ole tehty sen jäsenvaltion toimivaltaisille viranomaisille, jonne lapsi on viety tai josta lapsi on jätetty palauttamatta, yhden vuoden kuluessa sen jälkeen, kun lapsen huolto-oikeuden haltija on saanut tai hänen olisi pitänyt saada tieto lapsen olinpaikasta; ii) lapsen huolto-oikeuden haltijan jättämä palauttamispyyntö on peruttu eikä uutta pyyntöä ole jätetty i alakohdassa tarkoitetussa määräajassa; iii) asian käsittely sen jäsenvaltion tuomioistuimessa, jossa lapsen asuinpaikka oli välittömästi ennen luvaton poistamista tai palauttamatta jättämistä, on saatettu päätökseen 11 artiklan 7 kohdan mukaisesti; iv) sen jäsenvaltion tuomioistuimet, jossa lapsen asuinpaikka oli välittömästi ennen luvaton poistamista tai palauttamatta jättämistä, ovat antaneet lapsen huoltoa koskevan tuomion, josta ei seuraa vaatimus lapsen palauttamisesta.

183 EU-tuomioistuin, asia C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz*, tuomio 22.12.2010. Seikkoja, jotka liittyvät lapsen osallistumiseen kyseisessä tapauksessa, analysoidaan tarkemmin [alaluvussa 2.4](#).

184 EU-tuomioistuin, asia C-211/10, *Doris Povse v. Mauro Alpagu*, tuomio 1.7.2010.

lapselle aiheutui vakavaa vaaraa. Tällä välin italialainen tuomioistuin oli antanut isän hakemuksesta ratkaisun, jonka mukaan se säilytti toimivaltansa ratkaista huoltajuutta koskeva riita, ja määrännyt lapsen palautettavaksi Italiaan sekä antanut täytäntöönpanoa helpottavan todistuksen Bryssel II a -asetuksen 42 artiklan mukaisesti. Itävaltalainen tuomioistuin saattoi asian unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi äidin valitettua todistuksen täytäntöönpanohakemuksesta ja riitautettua lapsen palauttamista Italiaan koskevan määräyksen. EU-tuomioistuin totesi, ettei sellaisen ratkaisun, josta on annettu todistus, täytäntöönpanosta voida kieltäytyä siinä jäsenvaltiossa, jonne lapsi on viety (tässä tapauksessa Itävalta), sillä todistus on automaattisesti täytäntöönpanokelpoinen. EU-tuomioistuin totesi lisäksi, että tapauksessa vain italialaisilla tuomioistuimilla oli toimivalta ratkaista, vaarantaisiko palauttaminen vakavasti lapsen edun. Koska italialaisten tuomioistuinten oletettiin pitävän vaaraa perusteltuna, ne olivat yksin toimivaltaisia peruuttamaan oman täytäntöönpanomääräyksensä.¹⁸⁵

EN:n oikeudessa EN:n eurooppalaiseen yleissopimukseen lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja lasten palauttamisesta¹⁸⁶ sekä lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskevaan yleissopimukseen¹⁸⁷ sisältyy suoja-toimenpiteitä, joilla estetään lasten epäasianmukainen pois-vienti ja varmistetaan lasten palauttaminen.¹⁸⁸

EIT käsittelee usein lapsikaappausasioita, ja tällöin se käyttää yleensä ohjenuoranaan Haagin yleissopimuksen määräyksiä tulkittaessaan EIS 8 artiklaa. EIT arvioi kuitenkin väistämättä lapsen etua. EIT:n kanta ilmenee kahdesta merkittävästä suuren jaoston tuomiosta.

Esimerkki: Tapauksessa *Neulinger ja Shuruk v. Sveitsi*¹⁸⁹ valittaja oli äiti, joka oli vienyt poikansa Israelista Sveitsiin voimassa olevan huoltajuusjärjestelyn vastaisesti. Sveitsin viranomaiset määräisivät lapsen

185 Samoihin tosiseikkoihin perustunut kanne nostettiin myöhemmin EIT:ssa, mutta sitä ei otettu tutkittavaksi. Ks. EIT, *Povse v. Itävalta* (päätos), nro 3890/11, 18.6.2013.

186 EN, *eurooppalainen yleissopimus lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja lasten palauttamisesta*, CETS nro 105, 1980.

187 EN, *lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus*, CETS nro 192, 2003.

188 *Ibid.*, 10 artiklan 1 kappaleen b kohta ja 16 artikla; EN, *eurooppalainen yleissopimus lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja lasten palauttamisesta*, CETS nro 105, 1980, 8 artikla.

189 EIT, *Neulinger ja Shuruk v. Sveitsi* [suuri jaosto], nro 41615/07, 6.7.2010.

palautettavaksi Israeliin isän Haagin yleissopimuksen nojalla tekemän hakemuksen nojalla. Kansallisten tuomioistuinten ja asiantuntijoiden näkemyksen mukaan lapsen palauttaminen Israeliin olisi ollut harkittavissa vain, jos äiti olisi lapsen mukana. EIT:n mukaan kyseinen toimenpide oli kansallisten viranomaisten harkintamarginaalin rajoissa. Sen arvioimiseksi, noudatettiinko EIS 8 artiklaa, huomioon oli kuitenkin otettava myös kaikki liittovaltion tuomioistuimen antaman lapsen palauttamista koskevan tuomion jälkeen olosuhteissa mahdollisesti tapahtuneet muutokset. Tapauksessa lapsi oli Sveitsin kansalainen ja sopeutunut hyvin maahan, jossa hän oli asunut keskeytyksettä suunnilleen neljä vuotta. Vaikka lapsi oli edelleen huomattavan sopeutumiskykyisessä iässä, kodin jättäminen uudelleen vaikuttaisi häneen todennäköisesti vakavasti, mitä oli punnittava suhteessa kodin jättämisestä mahdollisesti seuraavaan hyötyyn. Lisäksi oli syytä huomata, että isän tapaamisoikeutta oli rajoitettu ennen lapsen pois vientiä. Isä oli myös mennyt lapsen pois viennin jälkeen kahdesti uudelleen naimisiin ja saanut lisää lapsia, mutta laiminlöi tyttärensä elatusmaksut. EIT epäili, että tällaiset olosuhteet eivät edesauttaneet lapsen hyvinvointia ja kehitystä. Äidin palaaminen Israeliin saattaisi altistaa äidin rikosoikeudellisille seuraamuksille, kuten vankeustuomiolle. Oli selvää, ettei tällainen tilanne olisi lapsen edun mukainen, sillä todennäköisesti äiti oli ainoa henkilö, johon lapsella oli läheinen suhde. Äidin ei siis ollut täysin perusteetonta kieltäytyä palaamasta Israeliin. Isä ei myöskään ollut koskaan asunut yksin lapsen kanssa, eikä ollut nähnyt lasta sen jälkeen, kun lapsi oli viety kahden vuoden iässä. EIT ei siis vakuuttunut siitä, että Israeliin palaaminen olisi lapsen edun mukaista. Äidin kohdalla Israeliin palauttaminen merkitsisi epäsuhtaista puuttumista äidin oikeuteen nauttia perhe-elämän kunnioitusta. EIS 8 artiklaa rikottaisiin siis molempien valittajien osalta, jos toisen valittajan Israeliin palauttamista koskeva päätös pantaisiin täytäntöön.

Esimerkki: Tapauksessa *X v. Latvia*¹⁹⁰ äiti väitti, että hänen tyttärensä palauttaminen Itävaltaan, josta tytär oli viety luvatta, saattaisi lapsen alttiiksi vakavalle haitalle. Selvitettäessä, oliko kansallisten tuomioistuinten päätöksissä arvioitu tasapuolisesti asiaan liittyviä kilpailevia intressejä – valtioille tällaisissa asioissa annetun harkintamarginaalin rajoissa – oli EIT:n mukaan otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. EIS:n ja Haagin yleissopimuksen yhdenmukainen tulkinta edellytti, että pyynnön

190 EIT, *X v. Latvia* [suuri jaosto], nro 27853/09, 26.11.2013, kohdat 101, 106, 107 sekä 115–119.

vastaanottaneen valtion, jonka oli tehtävä tältä osin riittävän perusteltu päätös, oli otettava aidosti huomioon ne tekijät, joiden nojalla lapsen välittömästi palauttamisesta voidaan poiketa Haagin yleissopimuksen 12, 13 ja 20 artiklan perusteella, ja arvioitava näitä tekijöitä sitten EIS 8 artiklan valossa. EIS 8 artikla asettaa kansallisille viranomaisille menettelyllisen velvoitteen, jonka mukaan tuomioistuinten on lapsen palauttamista koskevaa hakemusta arvioidessaan otettava huomioon lapselle palauttamisesta aiheutuvaa vakavaa vaaraa koskevat väitteet ja tehtävä päätös erityiset syyt esittäen. Vakava vaara viittaa Haagin yleissopimuksen 13 artiklan ensimmäisen kappaleen b kohdan mukaan ainoastaan tilanteisiin, jotka ovat lapsen kannalta kohtuuttomia. Valittaja oli toimittanut tässä tapauksessa Latvian muutoksenhakutuomioistuimeen psykologin lausunnon, jonka mukaan lapsi oli vaarassa traumatisoitua, jos hänet erotettaisiin välittömästi äidistään. Vaikka lapseen kohdistuvan vakavan vaaran olemassaolon arviointi oli kansallisten tuomioistuinten tehtävä ja vaikka psykologin lausunnolla oli suora yhteys lapsen etuun, alueellinen tuomioistuin kieltäytyi tutkimasta kyseisen lausunnon päätelmiä Haagin yleissopimuksen 13 artiklan ensimmäisen kappaleen b kohdan valossa. Samalla kansalliset tuomioistuimet myös jättivät tarkastelematta kysymyksen siitä, olisiko äidillä mahdollisuus seurata tyttärtään Itävaltaan ja ylläpitää yhteyttä tyttäreensä. Koska kansalliset tuomioistuimet eivät olleet tutkineet valittajan väitteitä tehokkaasti, kansallisen lainsäädännön mukainen päätöksentekoprosessi ei täyttänyt EIS 8 artiklasta johtuvia menettelyllisiä vaatimuksia. Valittajan oikeuteen nauttia perhe-elämän kunnioitusta oli siis puututtu kohtuuttomalla tavalla.

6

Sijaishuolto ja adoptio

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 7 artikla (perhe-elämä) ja 24 artikla (lapsen oikeudet) Bryssel II a -asetus (2201/2003)	Sijaishuolto	EIS, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 17 artikla (lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun) EIT, <i>Wallová ja Walla v. Tšekki</i> [suuri jaosto], nro 23848/04, 2006 (epäasianmukaisista asuinoloista johtuva huostaanotto) EIT, <i>Saviny v. Ukraina</i>, nro 39948/06, 2008 (sosioekonomisesta tilanteesta johtuva huostaanotto) EIT, <i>B. v. Romania (nro 2)</i>, nro 1285/03, 2013 (vanhempien osallistuminen päätöksentekoon) EIT, <i>B. B. ja F. B. v. Saksa</i>, nro 18734/09 ja nro 9424/11, 2013 (pätöksentekoprosessin menettelylliset puutteet). EIT, <i>Olsson v. Ruotsi (nro 1)</i>, nro 10465/83, 1988 (huostaanottopäätöksen täytäntöönpano) EIT, <i>T. v. Tšekki</i>, nro 19315/11, 2014 (yhteydenpidon tärkeys)

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 24 artikla (lapsen oikeudet)	Adoptio	Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu) EIT, <i>Pini ym. v. Romania</i>, nro 78028/01 ja nro 78030/01, 2004 (lapsen edun ensisijaisuus adoptiossa) EIT, <i>Kearns v. Ranska</i>, nro 35991/04, 2008 (vanhempien suostumus adoptioon) EIT, <i>E. B. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 43546/02, 2008 (lesbonaisen kelpoisuus adoptoida) EIT, <i>Gas ja Dubois v. Ranska</i>, nro 25951/07, 2012 (homoparin kelpoisuus adoptoida) EIT, <i>X ym. v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 19010/07, 2013 (samaa sukupuolta olevan pariskunnan perheen sisäinen adoptio) EIT, <i>Harroudj v. Ranska</i>, nro 43631/09, 2012 (kafala ja adoptio)

Jokaisella lapsella on oikeus perhe-elämän kunnioitukseen, ja tämä oikeus on tunnustettu EU:n perusoikeuskirjan 7 artiklassa sekä EIS 8 artiklassa (ks. 5. luku). Perhesuhteiden tärkeys lapselle otetaan huomioon sekä EU:n että Euroopan neuvoston oikeudessa, ja tähän kuuluu myös lapsen oikeus siihen, ettei häneltä riistettä yhteyksiä vanhempiinsa, ellei yhteydenpito ole vastoin lapsen etua.¹⁹¹ On vaikeaa löytää tasapainoa sen suhteen, miten varmistetaan lapsen pysyminen perheensä kanssa – perhe-elämän kunnioittamista koskevan oikeuden mukaisesti – ja miten varmistetaan, että lasta suojellaan haitalta. Kun lapsi erotetaan perheestään, hänet voidaan sijoittaa joko sijaisperheeseen tai laitokseen. Perhe-elämä ei pääty tähän, vaan yhteydenpidon on jatkuttava perheen uudelleen yhdistämisen tukemiseksi, jos se on lapsen edun mukaista. Joissakin olosuhteissa lapsi otetaan pois pysyvästi esimerkiksi adoptoimalla. Adoption lopullisuus edellyttää erityisen tiukkojen vaatimusten noudattamista.

Tässä luvussa tarkastellaan sijaishuoltoa koskevaa eurooppalaista oikeutta. EU-oikeudessa, lähinnä Bryssel II a -asetuksessa, käsitellään lasten sijaishuoltoon liittyviä rajat ylittäviä menettelyllisiä näkökohtia. Asetusta tulisi tulkita EU:n perusoikeuskirjan ja erityisesti sen 24 artiklan mukaisesti. Myös EIT:lla on laaja oikeuskäytäntö sekä lasten sijaishuollon aineellisista että menettelyllisistä näkökohdista.

¹⁹¹ EU, *Euroopan unionin perusoikeuskirja*, EUVL C 326, 2012, 24 artiklan 3 kohta.

Alaluvussa 6.1 perehdytään ensin muutamiin yleisiin periaatteisiin, joita sovelletaan perheestään erotettujen lasten tilanteeseen. **Alaluvussa 6.2** käydään läpi lapsen huostaanottoa koskevaa lainsäädäntöä, ja **alaluvussa 6.3** tarkastellaan adoptiota koskevia eurooppalaisia standardeja.

6.1. Sijaishuollon yleiset periaatteet

Keskeiset asiat

- Sijaishuolto on väliaikainen suojelutoimenpide.
- Kansainvälinen oikeus vahvistaa, että perhehoitoa tulisi suosia laitoshoidon sijaan.
- Lapsilla on oikeus saada tietoa ja ilmaista mielipiteensä huostaanotostaan.

EU-oikeudessa, EN:n oikeudessa sekä kansainvälisessä oikeudessa sovelletaan kaikissa kuutta yleistä sijaishuoltoon liittyvää periaatetta.

Ensinnäkin sijaishuolto on suojelutoimenpide, jolla varmistetaan lapsen tilapäisen turvallisuus ja helpotetaan lapsen paluuta perheeseen mahdollisuuksien mukaan.¹⁹² Ihannetapauksessa kyseessä on siis väliaikainen ratkaisu. Toisinaan sijaishuoltoa käytetään suojelutoimenpiteenä perheenyhdistämistä odoteltaessa, esimerkiksi yksin matkustavien tai perheestään eroon joutuneiden siirtolais- tai pakolaislasten kohdalla.¹⁹³ Muulloin sijaishuolto on suojelutoimenpide, jonka avulla odotetaan perhe-elämän muuttumista, esimerkiksi vanhemman terveydentilan kohenemista tai tuen antamista vanhemmille.

Toiseksi kansainvälisessä oikeudessa vahvistetaan, että perhehoito (esimerkiksi sijaisperheessä) on ihanteellinen sijaishuollon muoto lapsen suojelun ja kehityksen turvaamiseksi. Tämä vahvistetaan YK:n laatimissa lasten sijaishuoltoa koskevissa ohjeissa sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa

192 YK, yleiskokous, *Guidelines for the alternative care of children*, A/RES/64/142, 24.2.2010, kohdat 48–51; Lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)*, YK:n asiakirja CRC/GC/14, 29.5.2013, kohdat 58–70.

193 YK, yleiskokous, *lapsen oikeuksien sopimus*, 20.11.1989, 22 artikla; Lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 6 (2005): Ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella*, YK:n asiakirja CRC/GC/2005/6, 1.9.2005, kohdat 81–83.

yleissopimuksessa, johon EU kuuluu.¹⁹⁴ Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa määrätään nimenomaisesti, että ”jos vammaisen lapsen lähiomaiset eivät pysty huolehtimaan hänestä, sopimuspuolet pyrkivät kaikin keinoin järjestämään lapselle sijaishuollon hänen muun sukunsa piirissä, ja jollei tämä ole mahdollista, lähiyhteisössä perheenomaisissa olosuhteissa”¹⁹⁵. Muualla kuin perheessä annettavan hoidon (esimerkiksi laitoshoidon) tulisi rajoittua niihin tapauksiin, joissa tällainen ympäristö on tarkoituksenmukainen, välttämätön ja asianomaista lasta tukeva sekä lapsen edun mukainen.¹⁹⁶

Kolmanneksi lapsen oikeus huoltajaan tai edustajaan on tärkeä lapsen muiden oikeuksien turvaamisen kannalta.¹⁹⁷ Vaikka EU:n lainsäädännössä ei aseteta nimenomaista yleistä velvollisuutta nimittää huostaanotetulle lapselle huoltajaa, ainakin seitsemässä EU:n direktiivissä säädetään, että jäsenvaltion on nimettävä lapselle huoltaja erilaisissa yhteyksissä, joista jotkin liittyvät suoraan huostaanotettuihin lapsiin.¹⁹⁸ Tätä lainsäädäntöä täydentävät lasten sijaishuoltoa koskevat YK:n ohjeet (yleisesti liittyen huostaanotettuihin lapsiin), lapsen oikeuksien sopimus (erityisesti ilman huoltajaa olevien lasten osalta) ja Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta.¹⁹⁹ Useimmiten huoltajan tehtävänä on turvata lapsen etu, varmistaa lapsen yleinen hyvinvointi ja täydentää lapsen rajallista oikeustoimikelpoisuutta (ja toimia joskus myös lapsen oikeudellisenä edustajana).²⁰⁰

Neljänneksi EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklasta ilmenee epäsuorasti oikeudellinen velvoite toteuttaa positiivisia toimenpiteitä sen varmistamiseksi, että tehtäessä

194 YK, yleiskokous, *Guidelines for the alternative care of children*, A/RES/64/142, 24.2.2010, 20–22 kohta; YK, Lapsen oikeuksien komitea, 2006, *Yleiskommentti nro 7 (2005): Lapsen oikeuksien täytäntöönpano varhaislapsuudessa*, YK:n asiakirja CRC/C/GC/7/Rev.136 (b), 20.9.2006, kohta 18. YK, vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus, 13.12.2006, 23 artiklan 5 kappale (ks. myös 7 artikla).

195 YK, vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus, 13.12.2006, 23 artiklan 5 kappale.

196 YK, yleiskokous, *Guidelines for the alternative care of children*, 24.2.2010, A/RES/64/142, kohta 21.

197 FRA, 2014a, s. 31.

198 *Ibid.*, s. 14.

199 YK, yleiskokous, *Guidelines for the alternative care of children*, 24.2.2010, A/RES/64/142, 100–103 kohta; YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 6 (2005): Ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella*, YK:n asiakirja CRC/GC/2005/6, 1.9.2005, kohdat 33–38; EN, [yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta](#), CETS nro 197, 2005, 10 artiklan 4 kappale.

200 FRA, 2014a, s. 15.

päätöstä lapsen huostaanotosta otetaan huomioon lapsen etu²⁰¹ ja lapsen mielipide²⁰². Lapsen oikeuksien komitean yleiskommenteissa nro 5 ja nro 14²⁰³ sekä lasten sijaishuoltoa koskevissa YK:n ohjeissa korostetaan tarvetta varmistaa lapsen oikeus saada tietoa, myös oikeuksiaan ja vaihtoehtojaan koskevaa tietoa, sekä lapsen oikeus tulla kuulluksi ja saada mielipiteensä otetuksi asianmukaisesti huomioon lapsen kehittyviä kykyjä vastaavalla tavalla.²⁰⁴

Viidenneksi EU:n perusoikeuskirjan, EIS:n ja LOS:n mukaiset lasten laajemmat oikeudet ovat sovellettavissa myös sijaishuoltotapauksissa (sekä sijaisperheessä että laitoksessa). Tällaisia oikeuksia ovat lasten kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet (esimerkiksi oikeus yksityisyyteen, sananvapaus, uskonnonvapaus ja oikeus suojeluun kaikilta väkivallan muodoilta) sekä taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (kuten oikeus koulutukseen, terveydenhoitoon ja kulttuurielämään osallistumiseen).²⁰⁵

LOS 4 artiklassa vaaditaan sopimusvaltioita ryhtymään ”kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin” yleissopimuksen täytäntöön panemiseksi. Tämä pätee myös sijaishuoltoon. Vastaavasti uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklan 1 kappaleen c kohdassa vaaditaan valtioita ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimiin, joiden tarkoituksena on taata suojelu ja erityinen apu lapsille ja nuorille, jotka väliaikaisesti tai pysyvästi eivät saa perheensä tukea.

EU-oikeudessa EU-tuomioistuin on todennut, että Bryssel II a -asetusta sovelletaan lapsen huostaanottoa koskevissa päätöksissä. Kuten [5. luvussa](#) huomautetaan, LOS:n periaatteet sisältyvät Bryssel II a -asetuksen lähestymistapaan, sillä asetuksessa korostetaan, että huomioon olisi otettava erityisesti muun muassa kaikkien lasten yhdenvertaisuus, lapsen etu ja oikeus tulla kuulluksi.²⁰⁶ Tätä havainnollistavat

201 YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)*, YK:n asiakirja CRC/C/GC/14., 29.5.2013.

202 YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 12 (2009): Lapsen oikeus tulla kuulluksi*, YK:n asiakirja CRC/C/GC/12, 20.7.2009, kohta 97.

203 YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 14*, 15 kohdan g alakohta, 29. toukokuuta 2013; *Yleiskommentti nro 5*, kohta 24, 27.11.2003.

204 YK, yleiskokous, *Guidelines for the alternative care of children*, 24.3.2010, A/RES/64/142, kohta 6.

205 EU:n perusoikeuskirja, 3–4, 7, 10–11, 14 ja 24 artikla; EIS, erityisesti 8 artikla; LOS, 13–14, 16, 19, 28, 29, 24, 31 ja 37 artikla; YK, yleiskokous, *Guidelines for the alternative care of children*, 24.2.2010, A/RES/64/142, 2 osio.

206 Bryssel II a -asetuksen johdanto-osa. Ks. myös [5 luku](#).

Bryssel II a -asetuksen 23 artiklassa mainitut ”vanhempainvastuuta koskevien tuomioiden tunnustamatta jättämisen perusteet”. Asetuksen 23 artiklassa säädetään, ettei tuomioita tunnusteta seuraavissa tapauksissa:

”a) jos tunnustaminen on selvästi, ottaen huomioon lapsen etu, vastoin sen jäsenvaltion oikeusjärjestyksen perusteita, jossa tunnustamista pyydetään; b) jos tuomio on annettu, kiireellistä tilannetta lukuun ottamatta, antamatta lapselle tilaisuutta tulla kuulluksi ja tämä on vastoin sen jäsenvaltion oikeudenkäyntimenettelyä koskevia perusperiaatteita, jossa tunnustamista pyydetään [...]”.

Asetuksen mukaan tuomioistuimen toimivalta määräytyy lapsen asuinpaikan perusteella, ja tästä on säädetty useita rajoitettuja poikkeuksia, esimerkiksi lapsen etu (Bryssel II a -asetuksen 8, 12 ja 15 artikla).

EN:n oikeudessa EIT on vahvistanut, että perhe on lasten kasvun ja hyvinvoinnin luonnollinen ympäristö. Jos perhe ei kuitenkaan pysty tarjoamaan lapselle tarvittavaa hoitoa ja suojelua, lapsi voidaan joutua ottamaan huostaan. Huostaanotolla puututaan perhe-elämän suojaan. EIT on selittänyt, että useimmiten lapsen huostaanoton tulisi olla tarkoitettu väliaikaiseksi toimenpiteeksi ja että perhe on lopulta yhdistettävä uudelleen, jotta EIS 8 artiklassa vahvistetun yksityis- ja perhe-elämän kunnioituksen nauttimista koskeva oikeus toteutuisi.²⁰⁷

Vaikka EIS:ssa ei määrätä valtioille tiettyä velvoitetta tarjota lapsille hoivaa ja suojelua, Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklassa vaaditaan valtioita ”ryhtymään kaikkiin tarvittaviin toimiin, joiden tarkoituksena on [...] taata valtion taholta suojelu ja erityinen apu lapsille ja nuorille, jotka väliaikaisesti tai pysyvästi eivät saa perheensä tukea”.²⁰⁸

207 EIT, *K. A. v. Suomi*, nro 27751/95, 14.1.2003. EN:n ministerikomitea on vahvistanut tällaisen lähestymistavan 16. maaliskuuta 2005 antamassaan suosituksessa laitoksissa asuvien lasten oikeuksista.

208 EN, Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), CETS nro 163, 1996, 17 artiklan 1 kappaleen c kohta.

6.2. Lapsen huostaanotto

Keskeiset asiat

- Euroopan neuvoston oikeuden mukaan lapsen huostaanotosta tulisi säätää lailla, huostaanotolla tulisi olla hyväksyttävä tavoite ja sen tulisi olla välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa. Toimivaltaisen viranomaisen tulisi esittää relevantit ja riittävät syyt ratkaisun perusteeksi.
- Euroopan neuvoston oikeuden mukaan päätöksenteossa on noudatettava tiettyjä menettelyllisiä suojatoimenpiteitä.

EN:n oikeudessa²⁰⁹ lapsen huostaanotto on EIS 8 artiklan mukaista vain, jos se tapahtuu lainmukaisesti, sillä on hyväksyttävä tavoite (kuten lapsen edun suojeleminen) ja sitä pidetään välttämättömänä demokraattisessa yhteiskunnassa. Viimeksi mainittu seikka merkitsee, että tuomioistuimen on esitettävä perusteeksi syitä, jotka ovat sekä asianmukaisia että riittäviä perustelemaan halutun tavoitteen saavuttamiseksi käytettävät keinot.

Esimerkki: Tapauksessa *Olsson v. Ruotsi (nro 1)*²¹⁰ valitus koski päätöstä, jolla valittajien kolme lasta oli otettu huostaan. EIT totesi huostaanotto-päätöksen olleen valtion harkintamarginaalin sisällä, joten se keskittyi tapaan, jolla päätös oli pantu täytäntöön. Tuomioistuimen mukaan huostaanottopäätöstä olisi pitänyt pitää väliaikaisena toimenpiteenä, joka olisi keskeytetty heti olosuhteiden salliessa, koska adoptiota ei ollut harkittu. Toteutettujen toimenpiteiden olisi siis pitänyt olla johdonmukaisia lopullisen tavoitteen, perheen jälleenyhdistämisen, kanssa. EIT pani merkille, että kansalliset viranomaiset olivat sijoittaneet lapset erillisiin sijaisperheisiin huomattavan etäälle toisistaan ja vanhemmistaan. Vaikka viranomaiset olivat toimineet vilpittömästi pannessaan huostaanottopäätöksen täytäntöön, EIT huomautti, että lasten sijoituspaikan määräytyminen hallinnollisten hankaluuksien kuten sopivien sijaisperheiden tai muiden sijoituspaikkojen puuttumisen perusteella ei ollut hyväksyttävää. Tällaisten näkökohtien tulisi olla ainoastaan toissijaisessa asemassa niin

²⁰⁹ Lasten huostaanotosta on käyty myös poliittista keskustelua EN:ssa monien vuosien ajan. Ks. esimerkiksi lasten huostaanotosta 3. marraskuuta 1977 annettu ministerikomitean päätöslauselma nro (77) 33.

²¹⁰ EIT, *Olsson v. Ruotsi (nro 1)*, nro 10465/83, 24.3.1988.

perustavanlaatuisessa asiassa kuin perhe-elämän kunnioittaminen. EIT totesi näin ollen, että EIS 8 artiklaa oli rikottu, koska huostaanottopäätöksen täytäntöön panemiseksi toteutetuilla viranomaisten toimenpiteillä ei ollut riittäviä perusteita, joiden vuoksi toimenpiteiden olisi voitu katsoa olevan oikeasuhtaisia 8 artiklan nojalla tavoiteltuun hyväksyttävään tavoitteeseen nähden.

Sittemmin EIT on tarkastellut lasten huostaanottopäätösten perusteita EIS 8 artiklan valossa.

Esimerkki: Tapauksessa *Wallová ja Walla v. Tšekki*²¹¹ hakijat valittivat viiden lapsensa sijoittamisesta kahteen erilliseen lastenkotiin. Sijoituksen syy oli huonot asuinolosuhteet. Lasten huolto oli annettu lastenkodeille vuonna 2002 vanhempien taloudellisen epävakauden perusteella, ja huostaanottopäätökset peruttiin myöhemmin, kun vanhempien taloudellinen tilanne ja asuinolot kohenivat. EIT totesi, että lasten huostaanottopäätöksen taustalla oleva syy oli ollut sopivien asuinolojen puuttuminen, joten tilanteeseen olisi voitu puuttua lievemmillä toimenpiteillä. Tšekin lainsäädännön mukaan perheen asuin- ja hygieniaoioja olisi ollut mahdollista valvoa ja perhettä olisi voitu opastaa tilanteen parantamisessa. Tätä vaihtoehtoa ei ollut kuitenkaan käytetty. Vaikka lasten huostaanottopäätöksen syyt olivat asianmukaisia, ne eivät olleet riittäviä, eivätkä viranomaiset olleet pyrkineet riittävästi auttamaan hakijoita voittamaan vaikeutensa vaihtoehtoisten toimenpiteiden avulla. EIT totesi, että EIS 8 artiklaa oli rikottu. EIT myös pani merkille YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmät, joissa huomautetaan, ettei lapsen edun ensisijaisuuden periaatetta ollut edelleenkaan määritelty tai otettu huomioon asianmukaisella tavalla kaikessa Tšekin lainsäädännössä, tuomioistuinten ratkaisuihin ja lapsiin vaikuttavissa toimenpiteissä.

Esimerkki: Tapauksessa *Saviny v. Ukraina*²¹² valittajan lapset oli otettu huostaan vanhempien taloudellisten varojen puutteen vuoksi sekä siksi, että kansallinen tuomioistuin oli todennut vanhempien henkilökohtaisten ominaisuuksien vaarantavan lasten elämän, terveyden ja moraalisen kasvatuksen. Tapausta arvioidessaan EIT kyseenalaisti kansallisten viranomaisten tekemien havaintojen taustalla olevan näytön riittävyyden ja

211 EIT, *Wallová ja Walla v. Tšekki*, nro 23848/04, 26.10.2006 (saatavana ranskaksi).

212 EIT, *Saviny v. Ukraina*, nro 39948/06, 18.12.2008.

katsoi, että tarjotun sosiaaliavun laajuudesta ei ollut saatavilla tarpeeksi tietoja. Tiedot olisivat olleet olennaisia sen arvioimiseksi, olivatko viranomaiset noudattaneet velvollisuuttaan pitää perhe yhdessä ja olivatko ne tutkineet riittävästi lievempien vaihtoehtojen tehokkuutta ennen kuin lapset erotettiin vanhemmistaan. Tuomioistuimet eivät myöskään kuulleet lapsia missään vaiheessa prosessia. Vaikka kansallisten viranomaisten huostaanottojen perusteeksi esittämät syyt olivat asiaankuuluvia, ne eivät riittäneet perustelemaan vakavaa puuttumista hakijoiden perhe-elämään. EIT totesi näin ollen, että EIS 8 artiklaa oli rikottu.

EIT edellyttää EIS 8 artiklan yhteydessä, että perhe-elämän suoja koskevassa päätöksenteossa on noudatettava tiettyjä menettelyllisiä suojatoimenpiteitä. EIT:n mukaan päätöksentekoprosessin (hallinnollisten ja oikeudellisten menettelyjen), joka johtaa toimenpiteisiin, joilla puututaan perhe-elämään, on oltava oikeudenmukainen ja siinä on kunnioitettava asianmukaisesti 8 artiklassa suojattuja etuja. EIS kiinnittää erityistä huomiota siihen, ovatko vanhemmat osallistuneet päätöksentekoprosessiin riittävästi niin, että heidän etunsa on suojattu vaaditulla tavalla.²¹³ Tähän kuuluu päätöksentekoprosessin etenemisestä tiedottaminen ja sen varmistaminen, että vanhemmat voivat osallistua heitä itseään koskeviin päätöksiin²¹⁴ ja joissakin olosuhteissa asianomaisten lasten kuulemiseen²¹⁵.

Esimerkki: Tapauksessa *B. v. Romania (nro 2)*²¹⁶ valittajalla oli diagnosoitu skitsofrenia, ja poliisi oli saattanut hänet useita kertoja hoitoon psykiatriseen laitokseen. Valittajan lapset eivät asuneet enää hänen luonaan, vaan heidät oli sijoitettu sijaiskotiin äidin sairauden vuoksi. EIT:n piti tutkia, oliko päätöksentekoprosessissa taattu kokonaisuutena vanhempien edun riittävä suoja, kun huomioon otettiin lasten huostaanottoa koskevien päätösten vakava luonne. EIT huomautti tässä yhteydessä, että vakavasta mielisairaudesta kärsivälle valittajalle ei ollut osoitettu asianajajaa eikä edunvalvojaa, joka olisi edustanut häntä menettelyissä, joten hänen oli ollut mahdotonta osallistua alaikäisiä lapsiaan koskevaan päätöksentekoprosessiin. Lisäksi kansallinen tuomioistuin oli tarkastellut valittajan ja hänen lastensa tilannetta vain kaksi kertaa 12 vuoden aikana

213 EIT, *W. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 9749/82, 8.7.1987, kohta 64.

214 EIT, *McMichael v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 16424/90, 24.2.1995.

215 EIT, *B. v. Romania (nro 2)*, nro 1285/03, 19.2.2013; EIT *B. B. ja F. B. v. Saksa*, nro 18734/09 ja 9424/11, 14.3.2013.

216 EIT, *B. v. Romania (nro 2)*, nro 1285/03, 19.2.2013.

ennen kuin molemmista lapsista oli tullut täysi-ikäisiä, eikä näyttöä sosiaalityöntekijöiden ja valittajan välisistä säännöllisistä tapaamisista ollut. Tällaiset säännölliset tapaamiset olisivat voineet olla sopiva keino edustaa valittajan näkemyksiä viranomaisten edessä. Näiden tosiseikkojen valossa EIT totesi, että lasten huostaanottoon liittyneessä päätöksentekoprosessissa ei ollut suojattu valittajan etuja asianmukaisesti, joten hänen EIS 8 artiklan mukaisia oikeuksiaan oli loukattu.

Esimerkki: Tapauksessa *B. B. ja F. B. v. Saksa*²¹⁷ valittajien 12-vuotias tytär ja tämän 8-vuotias veli olivat väittäneet heidän isänsä lyöneen lapsia toistuvasti. Tämän seurauksena lasten huoltajuus oli siirretty nuorisooikeudelle ja lapset oli sijoitettu lastenkotiin. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien määräsi siirtämään huoltajuuden valittajilta nuorisovirastolle. Päätös tehtiin lapsilta saadun suoran näytön perusteella. Kun tytär tapasi vanhempansa ensimmäisen kerran tämän jälkeen noin vuotta myöhemmin, tytär myönsi valehdelleensa tulleen lyödyksi, ja lapset palautettiin lopulta vanhemmilleen. EIT painotti tutkiessaan valitusta siitä, etteivät kansalliset viranomaiset olleet tutkineet asiaankuuluvia tosiseikkoja riittävästi, että ammattilaisten tekemät virheelliset arviot eivät tarkoittaneet välttämättä sitä, että toteutetut toimenpiteet olisivat vastoin EIS 8 artiklaa. Huostaanottopäätöstä voitiin arvioida ainoastaan sen tiedon valossa, joka kansallisilla viranomaisilla oli ollut asian ratkaistessaan. EIT piti arvioinnissaan merkityksellisenä sitä seikkaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien oli luottanut ainoastaan lasten lausuntoihin huolimatta siitä, että valittajat olivat toimittaneet lääketieteen ammattilaisten lausuntoja, joiden mukaan pahoinpitelyn merkkejä ei ollut nähtävissä. Myöskään muutoksenhakutuomioistuimien ei ollut tutkinut lapsia uudelleen. Koska lapset olivat sijoitettuna turvalliseen paikkaan koko kuulemisen ajan, kiireelle ei ollut syytä, vaan tuomioistuimet olivat voineet tutkia tosiseikkoja omasta aloitteestaan. Näin ne eivät kuitenkaan tehneet. Näin ollen Saksan tuomioistuimet eivät olleet perustelleet riittävällä tavalla päätöstään viedä valittajilta huoltajuus, mikä oli vastoin EIS 8 artiklaa.

Vaikka lapset olisi otettu huostaan, lapsilla säilyy oikeus ylläpitää yhteyksiä vanhempiinsa. Tämä oikeus on tunnustettu EIS:n nojalla²¹⁸, sillä EIT:n mukaan vanhempien ja lasten välinen keskinäinen kanssakäyminen on olennainen osa

217 EIT, *B. B. ja F. B. v. Saksa*, nro 18734/09 ja nro 9424/11, 14.3.2013.

218 EIT, *Olsson v. Ruotsi (nro 1)*, nro 10465/83, 24.3.1988.

8 artiklassa tarkoitettua perhe-elämää. Koska huostaanoton pitäisi yleensä olla väliaikainen toimenpide, perhesuhteiden ylläpitäminen on olennaista sen varmistamiseksi, että lapsi voi palata onnistuneesti perheeseensä.²¹⁹ EIS:n nojalla näistä periaatteista seuraa positiivisia toimintavelvoitteita, kuten seuraavista tapauksista käy ilmi.

Esimerkki: EIT pohti tapauksessa *T. v. Tšekki*²²⁰, oliko valittajien – isän ja tyttären – oikeuksia loukattu, kun lapsi oli otettu huostaan eivätkä viranomaiset olleet tukeneet isän ja tyttären välistä yhteydenpitoa. Lapsi oli sijoitettu erityiseen laitokseen äitinsä kuoltua sen jälkeen, kun isän huoltajuushakemus oli eväty isän luonteenpiirteisiin liittyvien huolenaiheiden vuoksi. Isän myöhemmät pyynnöt lomien viettämisestä tyttären kanssa evättiin, ja hoitolaitos totesi, ettei lapsi hyötynyt vierailuista, sillä hän pelkäsi isäänsä. Tällöin kaikki yhteydenpito lopetettiin. Kansalliset tuomioistuimet päättivät myöhemmin lapsen toiveiden mukaisesti, että valittajat saattoivat olla yhteydessä toisiinsa vain kirjallisesti. EIT korosti muun muassa lapsen intressiä ylläpitää siteitä perheeseensä lukuun ottamatta äärimmäisiä tapauksia, joissa tämä ei olisi lapsen edun mukaista. Tutkiessaan lapsen huostaanottopäätöstä EIT pani hyväksyvästi merkille, että kansalliset viranomaiset olivat harkinneet päätöstään huolellisesti ja että päätös oli tehty psykologian ja psykiatrian asiantuntijoiden kuulemisen ja lapsen toiveiden huomioon ottamisen jälkeen. EIS 8 artiklaa ei siis ollut rikottu siksi, että lapsi oli otettu huostaan. EIT totesi kuitenkin 8 artiklan tulleen rikotuksi, koska valittajien väliselle yhteydenpidolle oli asetettu rajoituksia. EIT kiinnitti erityistä huomiota siihen, ettei lapsen huollosta vastaavan laitoksen päätöksiä, joilla yhteydenpitoa rajoitettiin, ollut valvottu, sillä kyseiset päätökset vähensivät lopulta mahdollisuuksia perheen jälleenyhdistämiseen.

Esimerkki: Tapauksessa *K. A. v. Suomi*²²¹ valittajan lapset oli otettu huostaan seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien väitteiden perusteella. Lasten ollessa sijaishuollossa lasten ja vanhempien välillä oli vain vähäistä yhteydenpitoa, ja perheen jälleenyhdistämisen suunnittelemiseksi ei juuri toteutettu toimia. EIT huomautti, että valtiolla on positiivinen toimintavelvoite helpottaa perheiden jälleenyhdistämistä heti, kun se olisi kohtuullisesti

219 EIT, *Eriksson v. Ruotsi*, nro 11373/85, 22.6.1989.

220 EIT, *T. v. Tšekki*, nro 19315/11, 17.7.2014 (saatavana ranskaksi).

221 EIT, *K. A. v. Suomi*, nro 27751/95, 14.1.2003.

toteutettavissa, missä oli otettava huomioon velvoite suojella lapsen etua. EIT:n mukaan tiukat rajoitukset, jotka koskivat valittajan oikeutta tavata lapsiaan, osoittivat sosiaaliviranomaisen tarkoituksen lujittaa lasten ja sijaisperheen välisiä siteitä alkuperäisen perheen yhdistämisen sijaan. Näin tehtiin siitä huolimatta, että isän olosuhteet olivat selvästi parantuneet. EIS 8 artiklaa oli näin ollen rikottu.

6.3. Adoptio

Keskeiset asiat

- Adoptiolla varmistetaan niiden lasten sijaishuolto, jotka eivät voi olla biologisten vanhempiensa hoidettavina.
- Adoptiossa lapsen edun on oltava määrittävä periaate.
- EU-oikeudessa tai EN:n oikeudessa ei ole säädetty oikeudesta adoptoida, mutta adoptioprosessissa on noudatettava muutamia kriteerejä, joilla varmistetaan lapsen edun toteutuminen.²²²

Kansainvälisen oikeuden mukaan adoptiossa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Lapsen edun periaatteen rinnalla adoptiossa noudatetaan myös muita LOS:n yleisperiaatteita, jotka ovat syrjimättömyys, oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä lapsen näkemysten huomioon ottaminen.²²³ E erityisen merkittävällä sijalla on YK:n lapsen oikeuksien komitean antama yleiskommentti nro 14 lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon.²²⁴

Vastaavasti yksi lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa tehdyn Haagin yleissopimuksen tavoitteista on ”vahvistaa takeet

²²² Lapsen edusta saada tietää alkuperänsä adoption yhteydessä, ks. 4 luku.

²²³ LOS 2, 3, 6 ja 12 artikla Ks. myös YK, lapsen oikeuksien komitea, 2010, *Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by States Parties under Article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child*, YK:n asiakirja CRC/C/58/Rev. 2, 23.11.2010, kohdat 23–27.

²²⁴ YK, Lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)*, CRC/C/GC/14, 2013, 3 kohdan 1 alakohta.

sille, että kansainväliset lapseksiottamiset toteutetaan lapsen edun mukaisesti ja kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuja lapsen perusoikeuksia kunnioittaen”.²²⁵

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklaan sisältyviä oikeuksia ja niihin liittyviä oikeudellisia velvoitteita sovelletaan adoptioon niiltä osin kuin adoptiota käsitellään EU-lainsäädännössä.

EN:n oikeudessa EIS 8 artiklassa vahvistettua oikeutta nauttia perhe-elämän kunnioitusta sovelletaan ja siihen vedotaan adoptiotapauksissa. Adoptiosta on olemassa myös kaksi erityistä EN:n sopimusta: eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta²²⁶ ja eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu)²²⁷. Näissä sopimuksissa vaaditaan lapsen oikeuksiin perustuvaa lähestymistapaa adoptiossa. Esimerkiksi lasten adoptiosta tehdyssä uudistetussa eurooppalaisessa yleissopimuksessa määrätään, että ”toimivaltainen viranomainen ei saa vahvistaa adoptiota, ellei se ole vakuuttunut siitä, että adoptio on lapsen edun mukaista”²²⁸. EIT korostaa samoin, että lapsen etu voi ylittää vanhemman edun tietyissä olosuhteissa, myös adoptiossa.²²⁹ Lasten adoptiosta tehdyssä uudistetussa eurooppalaisessa yleissopimuksessa vaaditaan myös, ettei toimivaltainen viranomainen saa vahvistaa adoptiota ilman sellaisen lapsen suostumusta, jolla katsotaan lain mukaan olevan riittävä ymmärryskyky.²³⁰ Jos lapsella ei katsota olevan tällaista ymmärryskykyä, ”häntä tulee kuitenkin mahdollisuuksien mukaan kuulla ja hänen mielipiteensä ja toiveensa tulee ottaa huomioon hänen kehitystasonsa mukaisesti”²³¹.

Esimerkki: Tapauksessa *Pini ym. v. Romania*²³² kaksi italialaista pariskuntaa valitti Romanian viranomaisten laiminlyöneen kahden romanialaisen lapsen adoptointia koskeneen, romanialaisen tuomioistuimen antaman

225 Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi, yleissopimus lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa, 29.5.1993, 1 artiklan ensimmäisen kappaleen a kohta.

226 EN, *eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu)*, CETS nro 202, 2008.

227 *Ibid.* Kyseinen yleissopimus avattiin allekirjoitettavaksi vuonna 2008, ja se tuli voimaan vuonna 2011.

228 *Ibid.*, 4 artiklan 1 kappale.

229 EIT, *Pini ym. v. Romania*, nro 78028/01 ja nro 78030/01, 22.6.2004.

230 EN, *eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu)*, CETS nro 202, 2008, 5 artiklan 1 kappaleen b kohta.

231 *Ibid.*, 6 artikla.

232 EIT, *Pini ym. v. Romania*, nro 78028/01 ja nro 78030/01, 22.6.2004.

päätöksen täytäntöönpanon. Yksityinen laitos, joissa lapset asuivat Romaniassa, olivat kieltäytyneet luovuttamasta lapsia kantajille vastoin tuomioistuimen määräyksiä. EIT totesi, että valittajien ja heidän adoptioimiensa lasten välinen suhde kuului EIS 8 artiklassa tarkoitetun perhe-elämän soveltamisalaan, vaikkeivät he olleet koskaan asuneet yhdessä tai luoneet tunnesiteitä. EIT tulkitsti 8 artiklaa LOS:n ja Haagin yleissopimuksen valossa ja totesi, että lapsen etu rajoitti tapauksessa viranomaisten positiivista toimintavelvoitetta edistää valittajien ja adoptoitujen lasten välisten perhesiteiden muodostamista.²³³ EIT totesi tässä yhteydessä, että lapsen etu voi luonteestaan ja vakavuudesta riippuen ylittää vanhempien edun. EIT totesi, ettei 8 artiklaa ollut rikottu, ja korosti, että adoptioon perustuvassa suhteessa on tärkeää, että lapsen etu ylittää vanhempien edun; adoption tarkoituksena on antaa lapselle perhe, ei perheelle lasta.²³⁴

Esimerkki: Tapauksessa *Kearns v. Ranska*²³⁵ EIT katsoi olevan EIS:n mukaista, ettei lapsensa adoptoitavaksi Ranskaan antanut irlantilainen nainen voinut pyörtää virallista suostumustaan adoptioon kahden kuukauden harkinta-ajan päätyttyä. EIT korosti ensin, että kansallisilla viranomaisilla oli ollut hyväksyttävä tavoite niiden kieltäytyessä pyytämästä lapsen palauttamista: muiden henkilöiden – tässä tapauksessa lapsen – oikeuksien ja vapauksien turvaaminen.²³⁶ Ranskan lainsäädännössä oli pyritty löytämään suostumuksen perumiselle asetetulle harkinta-ajalle oikeudenmukainen ja tasapuolinen ratkaisu sekä varmistamaan biologisen äidin, lapsen ja adoptoivan perheen keskenään ristiriitaisten etujen oikeasuhtaisuus. Lapsen edun oli oltava ehdottoman ensisijainen tässä prosessissa.²³⁷ EIT:lle esitetyn näytön perusteella lapsen edun mukaista oli päästä nauttimaan pysyvistä suhteista uudessa perheessä mahdollisimman pian. Lisäksi kaikki tarvittavat toimet oli toteutettu sen varmistamiseksi, että valittaja ymmärsi tekonsa täsmälliset seuraukset. Näiden seikkojen perusteella EIT totesi, ettei Ranska ollut laiminlyönyt EIS 8 artiklan mukaisia positiivisia toimintavelvoitettaan valittajaa kohtaan.

233 *Ibid.*, kohta 155.

234 *Ibid.*, kohta 156.

235 EIT, *Kearns v. Ranska*, nro 35991/04, 10.1.2008.

236 *Ibid.*, kohta 73.

237 *Ibid.*, kohta 79.

EIT on vahvistanut myös, että adoptiota koskeva päätös on tehtävä EIS 14 artiklassa määrättyä syrjintäkieltoa noudattaen. EIT on tarkastellut erityisesti sitä, onko valittajien adoptiokelpoisuuden epääminen joko sukupuolisen suuntautumisen tai iän perusteella 14 artiklan mukaista luettuna yhdessä 8 artiklan kanssa. Samalla EIT on vahvistanut, että velvollisuus toteuttaa oikeasuhtaisia toimia lapsen edun suojaamiseksi on keskeisen tärkeää.

Esimerkki: Tapauksessa *Schwizgebel v. Sveitsi*²³⁸ valittaja, joka oli 47-vuotias yksin elävä nainen, ei voinut adoptoida toista lasta siksi, että hänen itsensä ja adoptoitavan lapsen välillä oli liian suuri ikäero. Nainen valitti joutuneensa ikään perustuvan syrjinnän kohteeksi. EIT:n mukaan lapsen saamista adoptoitavaksi koskevan luvan epäämisellä oli tapauksessa hyväksyttävä tavoite, lapsen hyvinvoinnin ja oikeuksien suojeleminen.²³⁹ Toisen lapsen adoptointia koskevan luvan epääminen ei ollut suhteellisuusperiaatteen vastaista, koska yksinäisen vanhemman adoptio-oikeudesta, adoptioijan ala- ja yläikärajasta sekä adoptioijan ja lapsen välisestä ikäerosta ei ollut eurooppalaista konsensusta, koska valtiolla oli näin ollen laaja harkintamarginaali asiassa ja koska lapsen etua oli suojeltava.²⁴⁰ EIT totesi näin ollen, että valtion antamat perustelut vaikuttivat objektiivisilta ja asianmukaisilta, eikä valituksessa tarkoitettu erilainen kohtelu ollut syrjivää EIS 14 artiklassa tarkoitettussa merkityksessä.

Esimerkki: Tapauksessa *E. B. v. Ranska*²⁴¹ kansalliset viranomaiset olivat kieltäytyneet myöntämästä valittajalle lupaa adoptiota varten. Valittaja oli lesbo ja asui kumppaninsa kanssa. Hän halusi adoptoida yksin elävän henkilönä.²⁴² EIT muistutti, ettei EIS 8 artiklassa annettu varsinaisesti oikeutta perustaa perhettä tai adoptoida. Syrjintää koskeva valitus voisi kuitenkin kuulua tietyn oikeuden laajempaan soveltamisalaan, vaikkei asianomainen kysymys liittyisikään EIS:ssa vahvistettuun erityiseen oikeuteen.²⁴³ Koska Ranskan laissa sallittiin yksin elävien henkilöiden tekemät adoptiot, oikeutta ei voitu evätä tietyltä henkilöltä syrjivin perustein. Kuten kansalliset tuomioistuimet olivat todenneet, valittajalla

238 EIT, *Schwizgebel v. Sveitsi*, nro 25762/07, 10.6.2010.

239 *Ibid.*, kohta 86.

240 *Ibid.*, kohta 97.

241 EIT, *E. B. v. Ranska* [suuri jaosto], nro 43546/02, 22.1.2008.

242 *Ibid.*, kohta 49.

243 *Ibid.*, kohdat 41–48.

oli kiistatta tarvittavat henkilökohtaiset ominaisuudet ja hän soveltui hyvin lasten kasvattamiseen, mikä oli kansainvälisissä instrumenteissa keskeisenä seikkana pidettävän lapsen edun mukaista.²⁴⁴ EIT katsoi, että valittajan seksuaalinen suuntautuminen oli ratkaiseva tekijä, jonka perusteella viranomaiset olivat evänneet valittajalta adoptioluvan. Tämä oli syrjivää kohtelua verrattuna muihin yksin eläviin henkilöihin, joilla oli kansallisen lainsäädännön mukaisesti adoptio-oikeus.²⁴⁵

Esimerkki: Tapauksessa *Gas ja Dubois v. Ranska*²⁴⁶ käsiteltiin kysymystä siitä, tulisiko samaa sukupuolta olevilla pariskunnilla olla sama oikeus perheen sisäiseen adoptioon kuin heteroseksuaalisilla pariskunnilla. Valittajat olivat samaa sukupuolta oleva pariskunta, joka oli rekisteröinyt parisuhteensa. He olivat kasvattaneet yhdessä toisen puolison vuonna 2000 synnyttämän tyttären, joka oli saanut alkunsa keinohedelmöityksellä. Puolison tekemä heikkoa adoptiota (*adoption simple*) koskeva hakemus oli hylätty sillä perusteella, että adoptio veisi lapsen biologiselta äidiltä vanhempainoikeudet, mikä voisi olla sekä valittajan tarkoituksen että lapsen edun vastaista. Ranskan lainsäädännön mukaan ainoa tilanne, jossa heikko adoptio ei johda biologisen vanhemman oikeuksien poistamiseen adoptoivan vanhemman hyväksi, on se, jossa henkilö adoptoi puolisonsa lapsen. Valittajat väittivät, että heitä oli syrjitty verrattuna sekä naimisissa oleviin että naimattomiin heteroseksuaalisiin pariskuntiin. EIT tutki, oliko valittajia syrjitty aviopareihin verrattuna. EIT totesi, että avioliitto antoi erityisen aseman, jolla oli sosiaalisia, henkilökohtaisia ja oikeudellisia seurauksia, ja valittajien tilanteen ei siksi voitu väittää olevan olennaisilta osiltaan samankaltainen kuin avioparien tilanteen. Naimattomiin heteropareihin verrattuna EIT totesi, että myös naimattoman heteroseksuaalisen pariskunnan heikkoa adoptiota koskeva hakemus hylättäisiin Ranskan lainsäädännön perusteella. Näin ollen EIT totesi, ettei erilainen kohtelu ollut perustunut seksuaaliseen suuntautumiseen, eikä valittajien EIS:n mukaisia oikeuksia ollut näin ollen loukattu.

Esimerkki: Tapauksessa *X ym. v. Itävalta*²⁴⁷ samaa sukupuolta oleva pariskunta valitti tulleensa syrjityksi verrattuna eri sukupuolta oleviin paris-

244 *Ibid.*, kohta 95.

245 *Ibid.*, kohta 96.

246 EIT, *Gas ja Dubois v. Ranska*, nro 25951/07, 15.3.2012.

247 EIT, *X ym. v. Itävalta* [suuri jaosto], nro 19010/07, 19.2.2013.

kuntiin, koska perheen sisäinen adoptio oli evätty. Ensimmäinen ja kolmas valittaja olivat pysyvässä parisuhteessa, ja ensimmäinen valittaja halusi adoptoida toisen valittajan, joka oli kolmannen valittajan poika. Samoin kuin tapauksessa *Gas ja Dubois*, EIT hylkäsi näkemyksen siitä, että valittajat olisivat analogisessa asemassa verrattuna aviopariin, jossa toinen puolisoista haluaa adoptoida toisen puolison lapsen. EIT katsoi kuitenkin, että valittajien tilanne oli verrattavissa naimattomaan heteroseksuaaliseen pariskuntaan. Itävallan lainsäädännössä sallitaan perheen sisäinen adoptio avoliitossa oleville heteroseksuaalisille pariskunnille, mutta lapsen adoptio korvaa samaa sukupuolta olevan biologisen vanhemman, mikä tekee perheen sisäisestä adoptiosta samaa sukupuolta oleville pariskunnille oikeudellisesti mahdotonta. EIT totesi, että tällaisissa olosuhteissa valittajien erilainen kohtelu oli perustunut heidän seksuaaliseen suuntautumiseensa. Itävalta ei ollut esittänyt riittävän painavia ja vakuuttavia syitä tämän perustelemiseksi, mikä oli vastoin EIS 14 artiklaa luettuna yhdessä 8 artiklan kanssa.

EIT kiinnittää myös huomiota kansainvälisen oikeuden hengen ja tarkoituksen noudattamiseen adoptiota koskevassa päätöksenteossa.

Esimerkki: Tapauksessa *Harroudj v. Ranska*²⁴⁸ Ranskan viranomaiset olivat hylänneet hakemuksen, joka oli koskenut syntymän jälkeen hylätyn ja valittajan hoidettavaksi *kafalan* (islamilaisen lain mukainen huoltajuus) nojalla annetun algerialaisen tytön vahvaa adoptiota. Hakemus hylättiin, koska Ranskan siviililaissa ei sallita sellaisen lapsen adoptointia, jonka adoptointi on kiellettyä lapsen kotimaan (tässä tapauksessa Algerian) lainsäädännön nojalla, ja koska *kafala* antoi jo valittajalle huoltajan aseman, jonka nojalla hän pystyi tekemään lapsen edun mukaisia päätöksiä. Myöhempi valitus hylättiin sillä perusteella, että kansallinen lainsäädäntö oli lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa tehdyn Haagin yleissopimuksen mukainen ja koska LOS 20 artiklassa vahvistetaan *kafalan* olevan lapsen edun turvaamiseksi yhtä pätevä keino kuin adoptio. Valitusta tutkiessaan EIT muistutti periaatteesta, jonka mukaan valtion on perhesiteen synnyttyä toimittava perhesiteen kehittymisen mahdollistavalla tavalla, ja valtion on säädettävä oikeudellisista takeista, joiden avulla lapsi pystyy sopeutumaan perheeseen. EIT muistutti myös siitä, että ihmisoikeussopimusta on tulkittava yhdenmukaisella tavalla kansainvälisen

²⁴⁸ EIT, *Harroudj v. Ranska*, nro 43631/09, 4.10.2012.

oikeuden yleisten periaatteiden kanssa. EIT korosti arvioinnissaan ranskalaisen tuomioistuimen pyrkimystä noudattaa kansainvälisten yleissopimusten – myös LOS:n – henkeä ja tarkoitusta. *Kafala* oli tunnustettu Ranskan lainsäädännössä, ja valittajalla oli oikeus käyttää huoltajan asemaa ja tehdä päätöksiä lapsen edun mukaisesti. Valittajalla oli mahdollisuus esimerkiksi laatia testamentti lapsensa hyväksi ja ylittää näin adoptiota koskevasta rajoituksesta aiheutuvat vaikeudet. Tekemällä adoptiokiellon tällä tavoin vähitellen tarpeettomaksi vastaajana oleva valtio, joka pyrki edistämään alkuperältään ulkomaalaisten lasten sopeutumista irrottamatta heitä välittömästi alkuperäisen kotimaansa säännöistä, osoitti kunnioittavansa kulttuurista moniarvoisuutta ja oli onnistunut luomaan oikeudenmukaisen tasapainon yleisen edun ja valittajan edun välille. EIT totesi näin ollen, ettei valittajan oikeuksia ollut loukattu.

7

Lasten suojeleminen väkivallalta ja hyväksikäytöltä

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta annettu direktiivi (2011/93/EU)	Väkivalta koulussa, kotona ja muissa ympäristöissä	EIS, 2 artikla (oikeus elämään), 3 artikla (epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kielto) ja 8 artikla (fyysinen koskemattomuus), ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artikla (oikeus koulutukseen) EIT, <i>Kayak v. Turkki</i>, nro 60444/08, 2012 (puukotus koulun läheisyydessä) EIT, <i>O'Keeffe v. Irlanti</i> [suuri jaosto], nro 35810/09, 2014 (seksuaalinen hyväksikäyttö koulussa) EIT, <i>Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 7511/76 ja nro 7743/76, 1982 [ruumiillinen kuritus] Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 7 artikla (oikeus erityiseen suojeluun fyysisiä ja moraalisia vaaroja vastaan) ja 17 artikla (oikeus suojeluun) Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>Kidutuksen vastainen maailmanjärjestö v. Belgia</i>, kantelu nro 21/2003, 2004 (ruumiillisen kurituksen kielto Belgiassa) Yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Lanzaroten yleissopimus) Yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin yleissopimus)

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 5 artiklan 2 kohta (pakkotyön kielto) Nuorten työntekijöiden suojelusta annettu direktiivi (94/33/EY) Ihmiskauppadirektiivi (2011/36/EU)	Pakkotyö	EIS, 4 artikla (orjuuden, pakkotyön tai muun pakollisen työn kielto) EIT, <i>C.N. ja V. v. Ranska</i> , nro 67724/09, 2012 (orjuus, valtion positiiviset velvoitteet) Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 7 artiklan 10 kappale (lasten suojeleminen fyysisiä ja moraalisia vaaroja vastaan) Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Lanzaroten yleissopimus)
Perusoikeuskirja, 5 artiklan 3 kohta (ihmiskaupan kielto) Ihmiskauppadirektiivi (2011/36/EU)	Lapsikauppa	EIS, 4 artikla (orjuuden kielto) EIT, <i>Rantsev v. Kypros ja Venäjä</i> , nro 25965/04, 2010 (valtio laiminlöi ihmiskauppaa koskevien väitteiden tutkimisen) Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta
Ihmiskauppadirektiivi (2011/36/EU)	Lapsiporno- grafia	EIS, 8 artikla (oikeus nauttia yksityiselämän kunnioitusta) EIT, <i>Söderman v. Ruotsi</i> [suuri jaosto], nro 5786/08, 2013 (lapsen kuvaaminen salaa) Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 7 artiklan 10 kappale (erityinen suojelu fyysisiä ja moraalisia vaaroja vastaan) Yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (Lanzaroten yleissopimus) Tietoverkkorikollisuutta koskeva yleissopimus
	Vähemmis- töön kuulu- vat lapset	EIT, <i>Centre for Legal Resources Valentin Câmpeanu puolesta v. Romania</i> [suuri jaosto] nro 47848/08, 2014 (vaikeasti vammaisen nuoren miehen kuolema valtion ylläpitämässä laitoksessa)
Neuvoston päätös 2010/48/EY	Vammaiset lapset	EIT, <i>Nencheva ym. v. Bulgaria</i> , nro 48609/06, 2013 (lasten kuolemat valtion ylläpitämässä laitoksessa)
Komission päätös 2007/698/EY	Kadonneet lapset	EIT, <i>Zorica Jovanović v. Serbia</i> , nro 21794/08, 2013 (oikeus saada tietoa)

Lasten suojelemisella (child protection) tarkoitetaan sanan laajassa merkityksessä kaikkia toimenpiteitä, joilla on tarkoitus varmistaa lasten oikeuksien toteutuminen. Suppeassa merkityksessä se liittyy lasten oikeuteen olla joutumatta minkään väkivallan muodon kohteeksi. Kansainvälisessä oikeudessa valtioiden on toimittava sen varmistamiseksi, että lapset saavat riittävästi suojelua ja että heidän oikeutensa fyysiseen koskemattomuuteen ja ihmisarvoon toteutuvat tehokkaasti. Valtion velvollisuus suojella voi ilmetä monella eri tavalla sen mukaan, minkä tyyppisen väkivallan kohteeksi lapsi on vaarassa joutua ja kuka on tekijänä. Valtioiden velvollisuudet ovat siis selvempiä, kun lapsi on valtion holhouksessa ja valvonnassa, esimerkiksi sijoitettuna laitokseen. Näin käy, kun väkivallan vaara on suuri. Valtion velvollisuus tarjota suojelua voi osoittautua hankalammaksi, kun lapsiin kohdistuvan väkivallan tekijänä ovat yksityiset toimijat, esimerkiksi perheenjäsenet.

EU:n pääasiallinen toimivalta tällä alalla liittyy rajat ylittäviin rikoksiin (Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 83 artikla). Lapsipornografiasta ja ihmiskaupasta onkin annettu omat erityiset säädöksensä. EU:ssa on annettu myös lainsäädäntöä, jossa jäsenvaltioita vaaditaan tekemään useista seksuaalisen hyväksikäytön muodoista rikoksia. Euroopan neuvoston (EN) tasolla Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS), lähinnä sen 2, 3 ja 8 artikla, asettaa valtioille velvoitteita monenlaisten tekojen suhteen, jotka luokitellaan lapsiin kohdistuvaksi väkivallaksi. Myös Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on toiminut alalla aktiivisesti sekä ilmoitusmenettelyn että kollektiivisen kantelumekanismin kautta. Lisäksi EN:n piirissä on laadittu yksittäisiä yleissopimuksia, joista tässä yhteydessä merkittävin on lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehty EN:n yleissopimus (Lanzaroten yleissopimus)²⁴⁹, ja valvontaelimet seuraavat niiden täytäntöönpanoa.

Tässä luvussa arvioidaan lapsiin kohdistuvan väkivallan yksittäisiä näkökohtia ja kansainvälisen yhteisön reagointia asiaan. [Alaluvussa 7.1](#) tarkastellaan kotona, koulussa ja muussa ympäristössä tehtävää väkivaltaa ja käsitellään esimerkiksi ruumiillista kuritusta, lapsen hyväksikäyttöä ja kaltoinkohtelua sekä seksuaalista väkivaltaa. [Alaluvussa 7.2](#) tarkastellaan sellaisia lasten hyväksikäyttöön liittyviä tapauksia, joihin sisältyy selvä rajat ylittävä ulottuvuus, kuten ihmiskauppa (pakkotyöhön tai seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvässä tarkoituksessa), lapsipornografia ja lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin. Lopuksi [alaluvussa 7.3](#) käsitellään sellaisia hyväksikäyttötapauksia, joissa lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa.

249 EN, [yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan](#), CETS nro 201, 2007.

7.1. Väkipalta kotona, koulussa tai muussa ympäristössä

Keskeiset asiat

- Valtioilla on velvollisuus varmistaa, että lapsia suojellaan tehokkaasti väkivallalta ja haitoilta kaikissa ympäristöissä.
- Valtioilla on velvollisuus suojella lapsia asianmukaisella lainsäädännöllä.
- Valtioiden on tutkittava tehokkaasti väitteet, jotka koskevat lapsen hyväksikäyttöä, lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lapsille aiheutuvaa haittaa.

EU-oikeudessa²⁵⁰ merkittävin lasten suojelemiseen väkivallalta liittyvä säädös on SEUT 82 ja 83 artiklan perusteella annettu direktiivi 2011/93/EU lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta.²⁵¹

EN:n oikeudessa EIT:lla ja Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitealla on merkittävä määrä oikeuskäytäntöä, joka liittyy lasten suojelemiseen väkivallalta kaikenlaisissa ympäristöissä. Lisäksi yksittäisissä EN:n yleissopimuksissa (esimerkiksi Lanzaroten yleissopimuksessa) annetaan yksityiskohtaiset takeet lasten suojelemisesta kaikilta väkivallan muodoilta.

7.1.1. Valtion vastuun laajuus

EN:n oikeudessa EIT on tutkinut vakavimpia lapsiin kohdistuvan väkivallan muotoja useiden EIS:n artiklojen, erityisesti 2 ja 3 artiklojen, kannalta. EIT on määrittänyt selkeät valtioita koskevat velvoitteet tilanteissa, joissa lapsi sijoitetaan laitokseen valtion holhoukseen.²⁵² Samoin tilanteissa, joissa tietty menettely tai tilanne muuttuu niin vakavaksi, että se katsotaan EIS 3 artiklassa tarkoitetuksi epäinhimilliseksi tai halventavaksi kohteluksi, valtiolla on positiivinen velvoite suojella lapsia myös yksityisten henkilöiden kaltoinkohtelulta. Esimerkiksi vanhempien pitkäaikaisen

²⁵⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/93/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäättöksen 2004/68/YOS korvaamisesta, EUVL L 335, 17.12.2011, s. 1.

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² EIT, *Nencheva ym. v. Bulgaria*, nro 48609/06, 18.6.2013 (saatavana ranskaksi).

laiminlyönnin,²⁵³ opettajien tekemän toistuvan seksuaalisen hyväksikäytön,²⁵⁴ raiskauksen²⁵⁵ tai ruumiillisen kurituksen²⁵⁶ kaltaisten tilanteiden on kaikkien todettu kuuluvan EIS 3 artiklan soveltamisalaan.

Kuolemantapauksessa valtiota voidaan pitää vastuullisena EIS 2 artiklan nojalla, vaikka kuoleman olisi aiheuttanut yksityinen henkilö eikä valtion työntekijä. Valtion positiiviset toimintavelvoitteet vaihtelevat tapauskohtaisesti, mutta keskeisenä velvollisuutena on varmistaa lasten *tehokas* suojeleminen väkivallalta. Kun kyseessä on vakava kaltoinkohtelu, positiivisiin toimintavelvoitteisiin kuuluu velvollisuus säätää tehokkaita rikosoikeuden säännöksiä, joita lainvalvontakoneisto tukee.²⁵⁷ Valtioiden on toteutettava myös erityisiä toimenpiteitä ja takeita lasten suojelemiseksi.²⁵⁸

EIT:n käsiteltävänä on ollut useita tapauksia, joissa on ollut kyseessä lapsiin kohdistunut yksityisen henkilön harjoittama väkivalta kouluissa, yksityiskodeissa tai muissa laitoksissa, jotka eivät ole valtion ylläpitämiä. Näissä tapauksissa on ollut kyseenalaista, voitiinko valtiota pitää vastuullisena. Merkittävää on, että EIT on todennut, ettei valtio voi vapauttaa itseään velvollisuudesta suojella lapsia siirtämällä tärkeitä julkisia palveluita, kuten koulutuksen, yksityisten henkilöiden hoidettavaksi.²⁵⁹ Valtion vastuun määrittämistä koskeissa tapauksissa EIT on yleensä erottanut toisistaan valtioiden yleisen suojelovelvollisuuden, kun riski ei ole selkeästi määritettävissä, ja erityisen suojelovelvollisuuden, kun uhri on ollut selvästi tunnistettavissa. Ensin mainitussa tapauksessa EIT on arvioinut, onko valtion toimien puuttuminen saattanut uhrina olevan lapsen tosiasialliseen väkivallan vaaraan.

Esimerkki: Tapauksessa *Kayak v. Turkki*²⁶⁰ nuori oli puukottanut 15-vuotiaan pojan kuoliaaksi koulun läheisyydessä. EIT totesi, että kouluilla oli velvollisuus suojella oppilaitaan kaikilta väkivallan muodoilta. Tässä tapauksessa EIT totesi, että tehokkaan valvontajärjestelmän puutteen vuoksi Turkki oli vastuussa EIS 2 artiklan nojalla siitä, että se oli laiminlyönyt valittajien po-

253 EIT, *Z ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 29392/95, 10.5.2001.

254 EIT, *O’Keeffe v. Irlanti* [suuri jaosto], nro 35810/09, 28.1.2014.

255 EIT, *M. C. v. Bulgaria*, nro 39272/98, 4.12.2003.

256 EIT, *Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 5856/72, 25.4.1978.

257 EIT, *M. C. v. Bulgaria*, nro 39272/98, 4.12.2003, kohta 150.

258 EIT, *O’Keeffe v. Irlanti* [suuri jaosto], nro 35810/09, 28.1.2014, kohta 146.

259 *Ibid.*, kohta 150; EIT, *Costello-Roberts v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 13134/87, 25. maaliskuuta 1993, kohta 27.

260 EIT, *Kayak v. Turkki*, nro 60444/08, 10.7.2012 (saatavana vain ranskaksi).

jan ja veljen hengen suojelemisen. Valvontajärjestelmän puuttuessa nuori oli onnistunut ottamaan veitsen koulun keittiöstä ja puukottamaan sillä uhrinsa.

Esimerkki: Tapauksessa *O’Keeffe v. Irlanti*²⁶¹ oli kyse Irlannin valtion oppilaitoksessa 1970-luvulla tapahtuneesta hyväksikäytöstä. Tuolloin Irlannin valtion koulut olivat valtion tunnustamia ja kustantamia, mutta niiden hallinnointi ja hoitaminen oli annettu kirkon tehtäväksi. Valittaja, joka oli tuolloin oppilas, joutui noin 20 kertaa erään koulun opettajan harjoittaman seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Valittaja teki kyseisistä teoista kantelun valtion viranomaisille vasta vuonna 1998, kun hänelle oli selvinnyt, että sama opettaja oli syyllistynyt muihinkin seksuaalisen hyväksikäytön tekoihin. EIT:n oli selvitettävä, voitiinko valtiota pitää vastuullisena hyväksikäytöstä, joista ei ilmoitettu aikanaan viranomaisille. Tuomioistuin totesi ensin, että valittajaan kohdistunut hyväksikäyttö kuului EIS 3 artiklan soveltamisalaan. Sitten EIT totesi monien raporttien perusteella, että valtion olisi pitänyt olla tietoinen mahdollisesta seksuaalisen hyväksikäytön vaarasta kouluissa. Kyseisenä aikana ei ollut käytössä asianmukaista menettelyä, jonka kautta lapsi tai vanhempi olisi voinut valittaa hyväksikäytöstä suoraan valtiolle. Käytössä ei myöskään ollut mekanismeja, jolla olisi valvottu sitä, miten opettajat kohtelivat lapsia. Näin ollen EIT totesi, että Irlanti oli laiminlyönyt EIS 3 artiklaan perustuvat positiiviset toimintavelvoitteensa, sillä se ei ollut ottanut käyttöön tehokasta mekanismeja alaikäisten suojelemiseksi hyväksikäytöltä kouluissa.

EIT:n mukaan valtioiden on myös tutkittava tehokkaasti kaltoinkohtelua tai kuolemaa koskevat väitteet riippumatta siitä, onko teon tehnyt valtion työntekijä²⁶² vai yksityinen henkilö. Tutkimusta pidetään tehokkaana, jos valtio toteuttaa uhrien tai heidän oikeudenomistajiensa tekemän kantelun saatuaan menettelyn, jolla pystytään tunnistamaan EIS 2 tai 3 artiklan vastaisista väkivallanteoista vastuussa olevat henkilöt ja rankaisemaan heitä.

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa lasten oikeus saada suojelua hyväksikäytöltä ja kaltoinkohtelulta kuuluu pääasiassa 7 ja 17 artiklan soveltamisalaan.

Lanzaroten yleissopimuksessa valtioita vaaditaan lisäksi erilaisten lasten seksuaalisen hyväksikäytön muotojen kriminalisointia.²⁶³ Lanzaroten sopimus myös

²⁶¹ EIT, *O’Keeffe v. Irlanti* [suuri jaosto], nro 35810/09, 28.1.2014.

²⁶² EIT, *Assenov ym. v. Bulgaria*, nro 24760/94, 28.10.1998.

²⁶³ EN, *yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan*, CETS nro 201, 2007.

vaatii valtioita toteuttamaan lainsäädäntötoimia tai muita toimenpiteitä lasten seksuaalisen hyväksikäytön estämiseksi järjestämällä tiedotuskampanjoita, kouluttamalla erikoisosaajia, tiedottamalla lapsille hyväksikäytön riskeistä ja tarjoamalla ammattiapua sellaisille henkilöille, jotka ovat vaarassa syyllistyä lasten hyväksikäyttöön. Lisäksi valtioiden on naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn EN:n yleissopimuksen (Istanbulin yleissopimus)²⁶⁴ 4 ja 5 artiklan nojalla toteutettava tarvittavia lainsäädäntötoimia ja sitouduttava tutkimaan naisiin kohdistuneita väkivallantekoja. Istanbulin sopimuksen 22 artiklan mukaisesti valtioilla on velvollisuus varmistaa erityistuki-palveluita perheväkivallan uhriksi joutuneille naisille ja lapsille.

Kansainvälisessä oikeudessa LOS on keskeinen säädös lasten suojelemiseksi valtion tasolla. LOS 19 artiklan mukaan sopimusvaltioiden on ryhdyttävä lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lapsia kaikenlaiselta väkivallalta. YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut huomattavan määrän yleiskommentteja ja suosituksia lapsen oikeuksien sopimuksesta johtuvien valtioiden velvoitteiden tulkinnasta. Esimerkiksi yleiskommentissa nro 13 kuvataan toimenpiteitä lasten suojelemiseksi kaikilta väkivallan muodoilta.²⁶⁵ Yleiskommentissa nro 5 käsitellään LOS:n täytäntöönpanoa ja valvontaa kansallisessa lainsäädännössä ja kansallisissa toimissa.²⁶⁶

7.1.2. Ruumiillinen kuritus

Ruumiillinen kuritus määritellään yleensä kaikenlaiseksi fyysiseksi rankaisemiseksi, jolla on tarkoitus aiheuttaa kipua tai epämukavuutta. Yleensä ruumiilliseen kuritukseen liittyy lapsen lyömistä kädellä tai jollakin esineellä, mutta siihen voi liittyä myös muita kuin fyysisiä toimia, kuten uhkailua, joilla on sama lopputulos, lapsen nöyryyttäminen.²⁶⁷

EN:n oikeudessa EIT on tutkinut valituksia, jotka ovat koskeneet ruumiillista kuritusta kurinpitotoimena lähinnä EIS 3 artiklan kannalta. Kun toimenpide on yltänyt 3 artiklassa vaaditulle vakavuusasteelle, EIT on todennut, että kohtelu on ollut

²⁶⁴ EN, *yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta*, CETS nro 210, 2011.

²⁶⁵ YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 13*, CRC/C/GC/13, 18.4.2011.

²⁶⁶ YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 5*, CRC/C/GC/5, 27.11.2003.

²⁶⁷ Ks. YK, lapsen oikeuksien komitea, 2007, Yleiskommentti nro 8 (2006): *Lapsen oikeus suojeluun ruumiilliselta kuritukselta ja muilta julmilta tai halventavilta rankaisumuodoilta (muun muassa 19 artikla, 28 artiklan 2 kohta ja 37 artikla)*, CRC/C/GC/8, 2.3.2007.

kyseisen määräyksen vastaista.²⁶⁸ Vaikka ruumiillinen kuritus ei yltäisi 3 artiklassa vaaditulle vakavuusasteelle, se voi kuitenkin kuulua 8 artiklan soveltamisalaan osana oikeutta fyysiseen ja moraaliseen koskemattomuuteen. EIT ei ole kuitenkaan toistaiseksi todennut, että 8 artiklaa olisi rikottu ruumiilliseen kuritukseen liittyvässä tapauksessa. Ruumiillisen kurituksen käyttö valtion kouluissa voi loukata myös vanhempien oikeutta kasvattaa lapsensa aatteellisten vakaumustensa mukaisesti, mistä on määrätty EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa.²⁶⁹

Esimerkki: Tapauksessa *Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta*²⁷⁰ kaksi poikaa oli erotettu koulusta, koska he eivät olleet suostuneet hyväksymään ruumiillista kuritusta. EIT totesi, ettei EIS 3 artiklaa ollut rikottu, koska lapset eivät olleet tosiasiallisesti joutuneet ruumiillisen kurituksen kohteeksi. EIT kuitenkin totesi, että EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklaa oli rikottu, koska ruumiillisen kurituksen salliessaan vastaajavaltio ei ollut kunnioittanut vanhempien aatteellisia vakaumuksia. EIT totesi myös, että EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa vahvistettua oikeutta koulutukseen oli loukattu toisen pojan kohdalla, kun hänet oli erotettu koulusta.

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa ruumiillista kuritusta ei ole suoraan kielletty. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on kuitenkin tulkinnut tällaisen veloitteen sisältyvän Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklaan.²⁷¹ Komitea on havainnut valvontatehtäviensä yhteydessä – sekä 17 artiklan noudattamiseen liittyvän ilmoitusmenettelyn että siihen liittyvän kollektiivisen kantelumenettelyn kautta – että useat sopimusvaltiot ovat rikkoneet kyseistä määräystä niin, etteivät ne ole kieltäneet kaikkia ruumiillisen kurituksen muotoja. Kolmessa samankaltaisessa tapauksessa (*Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd. vastaan Belgia*²⁷², *Tšekki*²⁷³ ja *Slovenia*²⁷⁴) Euroopan

268 EIT, *Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 5856/72, 25.4.1978.

269 EIT, *Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 7511/76 ja 7743/76, 25.2.1982, kohta 38.

270 EIT, *Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 7511/76 ja 7743/76, 25.2.1982.

271 Ks. esimerkiksi Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Kidutuksen vastainen maailmanjärjestö v. Belgia*, kantelu nro 21/2003, 7.12.2004; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Conclusions XVI-2, Poland, Art. 17, s. 65*.

272 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) v. Belgia*, kantelu nro 98/2013, 29.5.2015, kohta 49.

273 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) v. Tšekki*, kantelu nro 96/2013, 29.5.2015.

274 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) v. Slovenia*, kantelu nro 95/2013, 27.5.2015.

sosiaalisten oikeuksien komitea totesi Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklaa rikotun, sillä kyseisillä valtioilla ei ollut lainsäädäntöä, jossa olisi kielletty nimenomaisesti ja kattavasti kaikki sellainen lapsiin kohdistuva ruumiillinen kuritus, joka todennäköisesti vaikuttaa lasten fyysiseen koskemattomuuteen, ihmisarvoon, kehitykseen tai psyykkiseen hyvinvointiin.²⁷⁵ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi myös, että lasten ruumiillista kuritusta koskevien lakien on oltava sovellettavissa myös laitoshoidon, sijaisperheessä annettavan hoidon ja päivähoidon yhteydessä. Lisäksi on syytä muistaa, että EN:n parlamentaarinen yleiskokous antoi vuonna 2004 suosituksen, jossa kaikkia sopimusvaltioita vaadittiin kieltämään ruumiillinen kuritus.²⁷⁶

Kansainvälisessä oikeudessa ruumiillista kuritusta pidetään epäsuorasti lapsiin kohdistuvan väkivallan muotona, joka kuuluu LOS 19 artiklan, 28 artiklan 2 kappaaleen ja 37 artiklan soveltamisalaan. Lisäksi lapsen oikeuksien komitea on antanut yleiskommentin nro 8 (2006), jossa valtioita kehoitetaan toteuttamaan asianmukaisia toimenpiteitä kaikkia ruumiillisen kurituksen muotoja vastaan.²⁷⁷

7.1.3. Seksuaalinen hyväksikäyttö

Ihmiskauppaa käsitellään [alaluvussa 7.2.2](#) ja lapsipornografiaa [alaluvussa 7.2.3](#).

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö voi tapahtua monessa muodossa. Hyväksikäyttö voi olla ahdistelua, koskettelua, insestiä tai raiskaus. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä voi tapahtua monissa ympäristöissä, kuten kodeissa, kouluissa, laitoksissa ja kirkon piirissä. Lapset ovat erityisen haavoittuvia seksuaaliselle hyväksikäytölle, sillä lapset ovat usein aikuisten holhouksen ja valvonnan alaisuudessa ja lapsilla on heikommat mahdollisuudet tehdä asiasta ilmoitusta.

EU-oikeudessa direktiivi 2011/93/EU vastaa laajalti Lanzaroten yleissopimuksen lähestymistapaa, ja sillä pyritään yhdenmukaistamaan erilaisista lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi katsottavista rikoksista jäsenvaltioissa määrättävät

275 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) v. Slovenia*, kantelu nro 95/2013, 27.5.2015, kohta 51.

276 EN, parlamentaarinen yleiskokous, Suositus 1666 (2004) – lasten kurittamisen kieltäminen koko Euroopassa, 23.6.2004.

277 Ks. YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 8 (2006): Lapsen oikeus suojeluun ruumiilliselta kuritukselta ja muilta julmilta tai halventavilta rankaisumuodoilta (muun muassa 19 artikla, 28 artiklan 2 kohta ja 37 artikla)*, CRC/C/GC/8, 2.3.2007.

vähimmäisrangaistukset.²⁷⁸ Direktiivin 3 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat rikosoikeudelliset toimenpiteet sen varmistamiseksi, että seksuaalisen hyväksikäytön eri muodot on säädetty rangaistaviksi myös silloin, kun lapsi joutuu näkemään seksuaalista kanssakäymistä tai seksuaalista hyväksikäyttöä tai kun kyseessä on seksuaalinen kanssakäyminen lapsen kanssa. Direktiivissä säädetään korotetuista rangaistuksista, jos tekijä on luottamusasemassa oleva henkilö ja lapsi on ollut erityisen haavoittuvassa asemassa ja/tai lapsi on pakotettu tekoihin. Lisäksi jäsenvaltioiden on varmistettava, että lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt pannaan syytteeseen automaattisesti ja että seksuaalirikoksista tuomittuja henkilöitä estetään harjoittamasta minkäänlaista ammatillista toimintaa, jossa ollaan suoraan tai säännöllisesti tekemisissä lasten kanssa. Direktiiviin sisältyy säännöksiä myös lapsiystävällisistä menettelyistä, ja siinä varmistetaan uhreiksi joutuneiden lasten suojeleminen oikeudessa.

Direktiivi 2011/93/EU liittyy jäsenvaltioiden välisen rikosrekisteritietojen vaihdon järjestämisestä ja sisällöstä tehtyyn puitepäätökseen 2009/315/YOS²⁷⁹. Vaikka puitepäätös ei keskity lapsiin, se täyttää tärkeän puutteen suojelejärjestelmässä varmistamalla, että jäsenvaltioiden viranomaisilla on mahdollisuus tutustua tuomittujen henkilöiden rikosrekisteritietoihin. Tämä helpottaa seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen henkilöiden tunnistamista näiden hakiessa työtä muissa jäsenvaltioissa sijaitsevilla laitoksilla, joissa ollaan tekemisissä lasten kanssa.

EN:n oikeudessa EIT on tarkastellut lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä EIS 3 ja 8 artiklan kannalta. Valituksissa on ollut yleensä kyse siitä, etteivät valtiot ole toteuttaneet asianmukaisia toimenpiteitä lasten suojelemiseksi hyväksikäytöltä. EIT on tarkastellut 3 artiklan yhteydessä myös sitä, ovatko valtiot tutkineet seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat väitteet tehokkaasti. EIS 8 artiklaan perustuvat lapsen hyväksikäyttöä koskevat valitukset ovat liittyneet tällaisten tekojen vaikutukseen uhrin fyysiseen koskemattomuuteen ja oikeuteen nauttia perhe-elämän kunnioitusta. Toisinaan 3 ja 8 artiklaan perustuvia valtion velvoitteita on hankala erottaa toisistaan, joten EIT on käyttänyt samanlaista perustelua todetessaan molempia artikloja rikotun. On kuitenkin syytä huomata, että 8 artiklaa koskeneet tapaukset ovat liittyneet yleisemmin tilanteisiin, joissa on ollut kyse lapsen aiheuttomasta huostaanotosta ja perheeseen kohdistuneiden lapsen hyväksikäyttöä koskevien syytösten vaikutuksista. Näitä tilanteita tarkastellaan [5. luvussa](#).

²⁷⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/93/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta, EUVL L 335, 17.12.2011, s. 1.

²⁷⁹ Neuvoston puitepäätös 2009/315/YOS, tehty 26 päivänä helmikuuta 2009, jäsenvaltioiden välisen rikosrekisteritietojen vaihdon järjestämisestä ja sisällöstä, EUVL L 93, s. 23–32.

Esimerkki: Tapauksessa *M. C. v. Bulgaria*²⁸⁰ valittaja oli 14-vuotias tyttö, joka väitti tulleen kahden henkilön raiskaamaksi lähdettyään ulos eräänä iltana. Valittajan kansallisille viranomaisille tekemä ilmoitus oli hylätty lähinnä siksi, ettei näyttöä minkäänlaisesta fyysisestä väkivallasta löytynyt. EIT huomautti, että raiskausta koskevat väitteet kuuluvat EIS 3 artiklan soveltamisalaan ja että vastaajana olevan valtion oli tutkittava tällaiset väitteet tehokkaasti. EIT nojautui todisteisiin, joiden mukaan viranomaiset yleensä hylkäsivät tapaukset, joissa uhri ei voinut osoittaa vastustaneensa raiskausta fyysisesti, ja totesi tältä pohjalta, etteivät Bulgarian viranomaiset olleet tehneet tehokasta tutkimusta. Tuomioistuin totesi, ettei tällainen näyttökynnyks vastannut raiskauksen uhrien tosiasiallista tilannetta. Näyttökynnyks teki viranomaisten tutkimuksista tehottomia, mikä on vastoin EIS 3 artiklaa.

Lisäksi Lanzaroten yleissopimuksessa määrätään yksityiskohtaisesti lasten oikeudesta tulla suojelluksi seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Lanzaroten yleissopimus on laadittu Euroopan neuvostossa, mutta sen voivat ratifioida myös Euroopan ulkopuoliset valtiot. Yleissopimus on velvoittava, ja sen tukena on suuri määrä suositusluonteisia asiakirjoja, jotka eivät ole oikeudellisesti velvoittavia ja joilla pyritään varmistamaan, että valtiot säätävät tehokkaista toimenpiteistä lasten seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan.²⁸¹

7.1.4. Perheväkivalta ja lasten kaltoinkohtelu

Moniin perheväkivaltatapauksiin liittyy seksuaalista hyväksikäyttöä koskevia väitteitä. Näin ollen valtioiden kansainvälisen oikeuden mukaiset velvoitteet ovat samankaltaisia kuin edellä [aluvussa 7.1.3](#) luetellut.

EN:n oikeudessa EIT:n käsittelemissä perheväkivaltatapauksissa valittaja on ollut yleensä äiti, jonka valitus on koskenut sitä, ettei valtio ole hoitanut asianmukaisesti EIS:n mukaista veloitettaan suojella haitalta. Perheväkivaltatapauksiin on liittynyt EIS 2, 3 ja 8 artiklaan perustuvia näkökohtia. Valtioiden on täytettävä positiivinen toimintavelvoitteensa toteuttaa tehokkaita toimenpiteitä perheväkivaltaa vastaan ja suorittaa tehokas tutkimus perheväkivaltaa tai lapsen kaltoinkohtelua koskevista väitteistä.

²⁸⁰ EIT, *M. C. v. Bulgaria*, nro 39272/98, 4.12.2003.

²⁸¹ Esimerkkeinä voidaan mainita seuraavat: EN, ministerikomitea, suositus Rec (2001) 16 lasten suojelemisesta seksuaaliselta hyväksikäytöltä, 31.10.2001; EN, parlamentaarinen yleiskokous, päätöslauselma 1099 (1996) lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä, 25.9.1996; EN, parlamentaarinen yleiskokous, päätöslauselma 1212 (2000) raiskauksista aseellisten konfliktien yhteydessä, 3.4.2000; EN, parlamentaarinen yleiskokous, päätöslauselma 1307 (2002) nollatoleransista lasten seksuaalisen hyväksikäytön suhteen, 27.9.2002.

Esimerkki: Tapauksessa *Kontrová v. Slovakia*²⁸² valittaja oli joutunut useasti aviomiehensä pahoinpitelemäksi. Hän oli ilmoittanut asiasta poliisille mutta perunut myöhemmin ilmoituksensa. Aviomies uhkasi myöhemmin tappaa heidän lapsensa, ja sukulainen ilmoitti asiasta poliisille. Seitsemän päivän kuluttua valittajan aviomies ampui itsensä ja avioparin kaksi lasta hengiltä. EIT totesi, että EIS 2 artikla edellyttää valtiolta aktiivista toimintaa aina, kun viranomaiset ovat tienneet tai kun niiden olisi pitänyt tietää tietyn henkilön henkeä uhkaavan todellisen ja välttämättömän vaaran olemassaolosta. Tässä tapauksessa Slovakian viranomaisten olisi pitänyt olla tietoisia tällaisesta vaarasta, koska valittaja oli ollut aiemmin yhteydessä poliisiin. Poliisin positiivisiin toimintavelvoitteisiin olisi pitänyt sisältyä valittajan rikosilmoituksen kirjaaminen, rikostutkinnan käynnistäminen ja rikosoikeudellisten menettelyjen vireillepano, hätäpuhelujen asianmukainen kirjaaminen ja toimeen ryhtyminen poliisin saatua tietää, että valittajan aviomiehellä oli haulikko. Poliisi ei kuitenkaan täyttänyt velvoitteitaan, ja tämän laiminlyönnin suorana seurauksena oli valittajan lasten kuolema. EIS 2 artiklaa oli siis rikottu.

Esimerkki: Tapauksessa *Eremia v. Moldovan tasavalta*²⁸³ äiti ja hänen kaksi tytärtään valittivat siitä, etteivät viranomaiset olleet suojelleet heitä äidin aviomiehen ja tytärten isän väkivaltaiselta käytökseltä ja pahoinpitelyltä. EIT totesi, että vaikka viranomaiset olivat olleet tietoisia pahoinpitelystä, ne eivät olleet toteuttaneet tehokkaita toimenpiteitä suojellakseen äitiä perheväkivallan toistumiselta. Tuomioistuimien katsoi myös, että vaikka tyttärelle oli aiheutunut haitallisia psykologisia vaikutuksia heidän joutuessaan näkemään isänsä äidille tekemää väkivaltaa perheen kotona, tällaisen käytöksen toistumista ei ollut riittävästi pyritty ehkäisemään. Tuomioistuin totesi, etteivät Moldovan viranomaiset olleet täyttäneet asianmukaisesti EIS 8 artiklaan perustuvia velvoitteitaan.

EIT:ssa on pantu vireille myös oikeustapauksia, jotka ovat koskeneet lasten kaltoinkohtelua joko kotona tai valtion ylläpitämissä laitoksissa. Viranomaisten velvollisuudet vanhempien kohdellessa lapsiaan kaltoin ovat samankaltaisia kuin edellä esitetyissä tapauksissa. Valtion on yhtäältä otettava käyttöön tehokkaita mekanismeja lasten suojelemiseksi. Toisaalta valtion viranomaisten on toteutettava toimia lasten suojelemiseksi niille raportoiduissa lapsen kaltoinkohtelua koskevissa tapauksissa tai kun viranomaisilla on hallussaan riittävästi näyttöä

²⁸² EIT, *Kontrová v. Slovakia*, nro 7510/04, 31.5.2007.

²⁸³ EIT, *Eremia v. Moldovan tasavalta*, nro 3564/11, 28.5.2013.

lapsen kaltoinkohtelusta kotona tai yksityisissä laitoksissa.²⁸⁴ Kaltoinkohtelu valtioiden ylläpitämissä laitoksissa asettaa viranomaisille suoria velvoitteita suojella lapsia varmistamalla, että lapset saavat asianmukaista (lääkinnällistä) hoitoa, että lapset on sijoitettu asianmukaisiin tiloihin ja/tai että henkilökunta on koulutettu vastaamaan lasten tarpeisiin.²⁸⁵

Myös Istanbulin yleissopimus on relevantti lapsiin kohdistuvan väkivallan kannalta.²⁸⁶ Vaikka sopimus ei koske erityisesti lapsia, sen useissa kohdissa viitataan lapsiin. Ensinnäkin sopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen mukaan myös alle 18-vuotiaita tyttöjä pidetään ”naisina”, joten kaikki yleissopimuksen määräykset koskevat myös heitä. Toiseksi sopimuksen 2 artiklan 2 kappaleen mukaan sopimusvaltioita kehoitetaan soveltamaan yleissopimusta kaikkiin perheväkivallan uhreihin, jotka voivat olla myös lapsia. Itse asiassa useimmissa tapauksissa lapset todistavat perheväkivaltaa, ja perheväkivalta vaikuttaa heihin vakavasti.²⁸⁷ Istanbulin sopimuksen lapsia koskeviin määräyksiin sisältyy valtion velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin uhrina olevan lapsen tarpeisiin vastaamiseksi, tietoisuuden lisäämiseksi lasten keskuudessa ja lapsitodistajien suojelemiseksi.

Vastaavasti Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklan nojalla valtioilla on velvollisuus kieltää kaikki lapsiin kohdistuvan väkivallan muodot ja säätää asianmukaisia rikos- ja siviilioikeudellisia säädöksiä.

Perheväkivaltaan ja lasten kaltoinkohteluun liittyviä ongelmia on käsitelty monissa EN:n instrumenteissa, jotka eivät ole oikeudellisesti velvoittavia.²⁸⁸

284 EIT, *Z ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 29392/95, 10.5.2001.

285 EIT, *Nencheva ym. v. Bulgaria*, nro 48609/06, 18.6.2013 (saatavana vain ranskaksi).

286 EN, *yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta*, CETS nro 210, 2011.

287 FRA, 2014c, s. 134–135. Ks. myös UNICEF, 2006.

288 Esimerkkeinä voidaan mainita seuraavat: EN, ministerikomitea, suositus nro R (85) 4 perheväkivallasta, 26.3.1985; EN, ministerikomitea, suositus nro R (90) 2 perheväkivaltaan liittyvistä sosiaalisista toimenpiteistä, 15.1.1990; EN, parlamentaarinen yleiskokous, suositus 1371 (1998) lasten hyväksikäytöstä ja kaltoinkohtelusta, 23.4.1998.

7.2. Lasten hyväksikäyttö, pornografia ja houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin

Keskeiset asiat

- Valtion viranomaisilla on velvollisuus tehdä tehokasta yhteistyötä lasten suojelemiseksi väkivallalta. Velvollisuus koskee myös tutkinnan suorittamista.

7.2.1. Pakkotyö

EU-oikeudessa orjuus, orjuuden kaltaiset työolot, pakkotyö ja muu pakollinen työ on kielletty (EU:n perusoikeuskirjan 5 artiklan 2 kohta). Myös lapsityövoiman käyttö on kielletty (perusoikeuskirjan 32 artikla). Lapsityövoiman kiellossa direktiivi 94/33/EY on keskeinen.²⁸⁹ Valtioilla on vain poikkeuksellisissa olosuhteissa mahdollisuus asettaa työhönoton alaikäraja pakollisen koulunkäynnin päättämiseksi alhaisemmaksi (4 artiklan 2 kohta). Valtioiden on varmistettava, että työhön otetuilla nuorilla on asianmukaiset työolosuhteet (6 ja 7 artikla). Lapsia voidaan lisäksi ottaa töihin ainoastaan tiettyihin tehtäviin, kuten kevyeen kotitaloustyöhön tai sosiaaliseen toimintaan ja kulttuuritoimintaan (2 artiklan 2 kohta ja 5 artikla). Direktiivissä säädetään myös erityisistä suojatoimenpiteistä, joita sovelletaan lapsityövoiman käyttöön (III jakso).

Usein lasten pakkotyöhön liittyy lapsikauppaa.²⁹⁰ Ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta annetussa direktiivissä 2011/36/EU pakkotyö todetaan yhdeksi lapsen hyväksikäytön muodoksi (2 artiklan 3 kohta).²⁹¹ Pakkotyöhön liittyvässä tarkoituksessa ihmiskaupan uhriksi joutuneita lapsia suojataan direktiivillä

289 Neuvoston direktiivi 94/33/EY, annettu 22 päivänä kesäkuuta 1994, nuorten työntekijöiden suojelusta, EYVL L 216, 20.8.1994.

290 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäättöksen 2002/629/YOS korvaamisesta, EUVL L 101, 15.4.2011, s. 1; johdanto-osan 11 perustelukappale.

291 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäättöksen 2002/629/YOS korvaamisesta, EUVL L 101, 15.4.2011, s. 1.

samalla tavalla kuin muussa tarkoituksessa (esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö, ks. [alaluku 7.1.3](#)) ihmiskaupan uhriksi joutuneita.²⁹²

EN:n oikeudessa EIS 4 artikla sisältää absoluuttisen kiellon, joka koskee kaikkia orjuuden, orjuuden kaltaisen pakkotyön, pakkotyön ja muun pakollisen työn muotoja. EIT on määritellyt ”pakkotyön tai muun pakollisen työn” sellaiseksi työk- si tai palveluksi, jota vaaditaan henkilöltä vasten hänen tahtoaan uhkaamalla rangaistuksella ja johon kyseinen henkilö ei ole tarjoutunut vapaaehtoisesti.²⁹³ Orjuuden kaltaiseksi pakkotyöksi katsotaan lisäksi velvollisuus olla maaorjana toisen henkilön omistamalla kiinteistöllä ja mahdollisuus vaikuttaa omiin olo- suhteisiin.²⁹⁴ Orjuuden kaltainen pakkotyö on siis pakkotyön ankarampi muoto.

Pakkotyötä koskevien väitteiden yhteydessä EIT määrittää ensin, kuuluvatko väitteet EIS 4 artiklan soveltamisalaan.²⁹⁵ Sitten EIT arvioi, ovatko valtiot nou- dattaneet positiivista velvoitettaan panna täytäntöön lainsäädännölliset ja hal- linnolliset puitteet, jotka kieltävät pakkotyön tai muun pakollisen työn, orjuuden kaltaisen pakkotyön ja orjuuden sekä rankaisevat näistä ja nostavat näistä teh- okkaasti syytteet.²⁹⁶ EIS 4 artiklan menettelyllisen näkökohdan osalta EIT tutkii, ovatko kansalliset viranomaiset tutkineet tehokkaasti pakkotyötä tai orjuuden kaltaista pakkotyötä koskevat väitteet.²⁹⁷

Esimerkki: Tapauksessa *C.N. ja V. v. Ranska*²⁹⁸ oli kyse kahden burundilaista alkuperää olevan siskoksen esittämistä pakkotyötä koskevista väitteistä. Tyttöjen vanhempien kuoltua tytöt vietiin asumaan tätinsä ja tämän perheen luo Ranskaan. Tytöt majoitettiin neljän vuoden ajaksi talon kellariin, väitetyksi hyvin kehnuihin oloihin. Vanhempi tytöistä ei käynyt koulua vaan käytti kaiken aikansa kotitöihin ja tädin vammaisen pojan hoitamiseen. Nuorempi tytöistä kävi koulua ja työskenteli tädilleen ja tämän perheelle koulun ja läksyjen teon jälkeen. Molemmat siskokset valittivat EIT:een siitä, että heitä oli pidetty orjuuden kaltaisissa oloissa ja he olivat joutuneet pakkotyöhön. EIT totesi, että ensimmäinen valittaja oli todella joutunut pakkotyöhön, koska hänen oli

292 Ks. lisäksi FRA, 2015c, s. 40–41.

293 EIT, *Siliadin v. Ranska*, nro 73316/01, 26.7.2005, kohta 116.

294 *Ibid.*, kohta 123.

295 EIT, *C.N. ja V. v. Ranska*, nro 67724/09, 11.10.2012, kohta 70.

296 *Ibid.*, kohta 104 ja sitä seuraavat kohdat.

297 EIT, *C.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 4239/08, 13.11.2012, kohdat 70–82.

298 EIT, *C.N. ja V. v. Ranska*, nro 67724/09, 11.10.2012.

pitänyt tehdä töitä seitsemän päivää viikossa ilman palkkaa ja lomia. Lisäksi häntä oli pidetty orjuuden kaltaisissa oloissa, koska hän oli uskonut tilanteensa olevan pysyvä ja luullut, ettei mahdollisuutta sen muuttumiseen ollut. EIT totesi lisäksi, ettei valtio ollut täyttänyt positiivisia toimintavelvoitteitaan, koska voimassa ollut lainsäädäntö ei taannut pakkotyön uhriksi joutuneille tehokasta suojelua. Tutkimista koskevan menettelyllisen velvoitteen osalta EIT totesi, että EIS 4 artiklan vaatimukset oli täytetty; viranomaiset olivat suorittaneet ripeästi riippumattoman tutkimuksen, jonka avulla asiasta vastuulliset oli voitu tunnistaa ja heitä oli voitu rankaista. EIT hylkäsi toisen valittajan väitteet pakkotyöstä, koska valittajan oli annettu käydä koulua ja hänelle oli annettu aikaa tehdä kotiläksynsä.

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa taataan lasten oikeus saada suojelua niistä fyysisiä tai moraalisia vaaroja vastaan, joille lapset ja nuoret ovat alttiina, ja erityisesti sellaisia vaaroja vastaan, jotka välittömästi tai välillisesti aiheutuvat heidän työstään (7 artiklan 10 kappale). Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on huomauttanut, että lasten hyväksikäyttö kotitöihin tai muihin töihin, mukaan lukien lapsityön hyväksikäyttöön liittyvässä tarkoituksessa harjoitettu lapsikauppa, on kiellettävä valtion tasolla.²⁹⁹ Euroopan sosiaalisen peruskirjan sopimuspuolten on varmistettava, että niillä on tarvittava lainsäädäntö lasten ja nuorten hyväksikäytön estämiseksi sekä lasten ja nuorten suojelemiseksi ja että kyseinen lainsäädäntö on myös pantu tehokkaasti täytäntöön.³⁰⁰

Lanzaroten yleissopimuksessa määrätään myös, että valtioiden on tehtävä kaikista lasten seksuaalisen hyväksikäytön muodoista rikoksia.

7.2.2. Lapsikauppa

EU-oikeudessa SEUT 83 artiklassa ihmiskauppa määritetään alaksi, jolla EU:n parlamentilla ja neuvostolla on lainsäädäntövalta. EU:n perusoikeuskirjan 5 artiklan 3 kohtaan sisältyy nimenomainen ihmiskaupan kieltö. EU:n osallistuminen ihmiskaupan torjuntaan on tärkeää, sillä ihmiskauppaan sisältyy rajat ylittävä ulottuvuus.

Ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annettu direktiivi 2011/36/EU on ensimmäinen säädös, jonka Euroopan

²⁹⁹ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, Conclusions 2004, Bulgaria, s. 57.

³⁰⁰ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, Conclusions 2006, Albania, s. 61; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, Conclusions 2006, Bulgaria, s. 113.

parlamentti ja neuvosto ovat antaneet SEUT 83 artiklan perusteella.³⁰¹ Direktiivin 2 artiklan 1 kohdassa ihmiskauppa määritellään seuraavasti: ”hyväksikäyttö-tarkoituksessa tapahtuva henkilöiden värvääminen, kuljettaminen, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen, mukaan lukien näihin henkilöihin kohdistuvan määräysvallan vaihtaminen tai siirtäminen, voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla taikka toista henkilöä määräysvallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla”. Direktiivin tarkoituksena on asettaa vähimmäissäännöt ihmiskauppaan liittyvien rikosten määrittelylle ja seuraamuksille (1 artikla). Koko direktiivi on merkityksellinen lasten kannalta, ja siihen sisältyy myös useita lapsia nimenomaisesti koskevia säännöksiä, jotka liittyvät ihmiskaupan lapsiuhrien auttamiseen ja tukemiseen sekä suojeleamiseen rikostutkinnassa (13–16 artikla).³⁰² Erityisiä tukitoimia toteutetaan kunkin yksittäisen uhrin tilanteesta tehdyn asiantuntija-arvion perusteella (14 artiklan 1 kohta). Valtioiden tulisi nimittää edustaja edustamaan lapsen etua (14 artiklan 2 kohta) ja antaa tukea lapsen perheelle (14 artiklan 3 kohta). Rikosoikeudellisen menettelyn aikana lapsilla on oikeus edustajaan ja ilmaiseen oikeusapuun sekä oikeus tulla koulutuksen saaneiden ammattilaisten kuulemaksi asianmukaisissa tiloissa (15 artiklan 1–3 kohta). Suojelutoimenpiteisiin sisältyy lisäksi mahdollisuus järjestää kuuleminen ilman yleisöä sekä mahdollisuus kuulla lasta epäsuorasti viestintätekniikkaa apuna käyttäen (15 artiklan 5 kohta).³⁰³

Myös direktiivi 2003/81/EY on merkityksellinen ihmiskaupan lapsiuhrien kannalta.³⁰⁴ Direktiivin mukaan vastaanottava jäsenvaltio voi myöntää ihmiskaupan uhri-
rille oleskeluluvan, jos uhri tekee yhteistyötä rikostutkinnassa. Direktiiviä sovelletaan kuitenkin lapsiin ainoastaan jäsenvaltioiden päättämässä laajuudessa.³⁰⁵

Lainvalvonnan osalta EU:n lainvalvontavirasto (Europol) ja EU:n oikeudellisen yhteistyön yksikkö (Eurojust) ovat keskeisessä asemassa varmistamassa jäsenvaltioiden

301 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta, EUVL L 101, 15.4.2011, s. 1.

302 Ks. tarkemmin FRA ja EIT, 2014, s. 222.

303 Ks. FRA, 2015b, s. 79.

304 Neuvoston direktiivi 2003/81/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi, EUVL L 261, 6.8.2004, s. 19–23.

305 *Ibid.*, 3 artikla.

välistä yhteistyötä järjestäytyneiden ihmiskauppaverkostojen tunnistamiseksi ja syytteesen panemiseksi. Lapsiuhrien suojelemisen kannalta merkityksellisiä EU-säännöksiä käsitellään [alaluvussa 11.3](#).

EN:n oikeudessa EIS ei sisällä nimenomaista ihmiskaupan kieltoa. EIT kuitenkin tulkitsee kuitenkin EIS 4 artiklaa siten, että siihen sisältyy ihmiskaupan kieltö.³⁰⁶ EIT on omaksunut saman ihmiskaupan määritelmän kuin ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta tehdyn, kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen YK:n yleissopimuksen lisäpöytäkirjan 3 artiklan a kohdassa sekä ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn EN:n yleissopimuksen 4 artiklan a kohdassa.³⁰⁷ Ensin EIT selvittää, liittyykö tiettyyn tilanteeseen uskottavaa väitettä ihmiskaupasta, jolloin tapaus kuuluu 4 artiklan soveltamisalaan. Jos näin on, EIT noudattaa tarkastelussaan [alaluvussa 7.2.1](#) kuvattua mallia: se tutkii, tarjoaako vastaajavaltion lainsäädäntö tehokasta suojelua ihmiskauppaa vastaan, onko valtio noudattanut positiivisia toimintavelvoitteitaan tapauksen erityisissä olosuhteissa ja ovatko viranomaiset tutkineet tehokkaasti ihmiskauppaa koskevat väitteet.

Esimerkki: Tapauksen *Rantsev v. Venäjä ja Kypros*³⁰⁸ oli pannut vireille nuoren venäläistyön isä. Tyttö oli kuollut epäilyttäviissä olosuhteissa Kyproksella matkustettuaan Kyprokselle kabareetaiteilijan viisumilla. Yritettyään ilmeisesti paeta tyttö oli pudonnut työnantajansa tuttavien omistaman asunnon parvekkeelta ja kuollut. Tytön isän valitus kohdistui sekä Venäjää että Kyprosta vastaan. Isä väitti, etteivät viranomaiset olleet tutkineet tytären kuolemaa asianmukaisesti. Tapauksessa EIT totesi ensimmäisen kerran, että ihmiskauppa kuuluu EIS 4 artiklan soveltamisalaan. Vaikka Kyproksella oli voimassa asianmukainen lainsäädäntö ihmiskaupan torjumiseksi, 4 artiklaa oli rikottu, sillä hallinnollinen käytäntö, jonka mukaan työnantajien oli annettava taloudelliset takeet kabareetanssijoista, ei tarjonnut tehokasta suojelua ihmiskaupalta ja hyväksikäytöltä. Lisäksi tapauksen olosuhteissa Kyproksen viranomaisten olisi pitänyt tietää, että valittajan tyttärellä

306 EIT, *Rantsev v. Kypros ja Venäjä*, nro 25965/04, 7.1.2010, kohta 282.

307 YK, kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta, New York, 15.11.2000; Euroopan neuvosto, [Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta](#), CETS nro 197, 2005.

308 EIT, *Rantsev v. Kypros ja Venäjä*, nro 25965/04, 7.1.2010. Tapaus ei koske lapsen kuolemaa. Se on kuitenkin syytä ottaa esille, sillä EIT ei ole käsitellyt nimenomaan lapsiin liittyviä ihmiskauppatapatapauksia ja koska lapsiin kohdistuu erityisen suuri ihmiskaupan uhka.

oli ollut vaara joutua ihmiskaupan uhriksi. Tuomioistuin totesi poliisin laiminlyöneen toimenpiteet tyttären suojelemiseksi hyväksikäytöltä. EIT totesi lopulta Venäjän rikkoneen 4 artiklaa, sillä Venäjän viranomaiset eivät tutkineet ihmiskauppaa koskevia väitteitä asianmukaisesti.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea pitää ihmiskauppaa vakavana ihmis- oikeuksien ja ihmisarvon loukkaamisena, jonka voidaan katsoa olevan uusi orjuuden muoto.³⁰⁹ Valtioiden on Euroopan sosiaalisen peruskirjan 7 artiklan 10 kappaleen no- jalla kriminalisoitava ihmiskauppa lainsäädännöllisin toimenpitein.³¹⁰ Lainsäädännön tukena on oltava asianmukainen valvontamekanismi, seuraamukset ja toiminta- suunnitelma lapsikaupan ja seksuaalisen hyväksikäytön torjumiseksi.³¹¹

EN:n yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta on keskeinen väline ihmis- kauppaan puuttumiseksi.³¹² Koska EN:lla on paljon jäsenvaltioita, ja ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehtyyn yleissopimukseen voivat liittyä myös ne valtiot, jotka eivät ole EN:n jäseniä³¹³, sopimus täydentää EU:n direktiiviä 2011/36/EU ja on apuna ihmiskaupan torjumisessa yleissopimuksen sopimusvaltioissa – sekä EU:n jäsenvaltioissa että muissa valtioissa – yhteisten normien ja velvollisuuksien pohjalta. Yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvoo riippumattomista asiantunti- joista muodostettu GRETA-ryhmä (Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings), joka arvioi tilannetta säännöllisin väliajoin jokaisessa maassa ja julkaisee raportteja. Raporttien perusteella yleissopimuksen osapuolten komi- tea – yleissopimukseen perustuvan valvontamekanismin poliittinen pilari – an- taa sopimuspuolille suosituksia toimenpiteistä GRETA:n esittämien päätelmien toteuttamiseksi ja seuraa sopimusvaltioiden edistymistä.

309 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Federation of Catholic Family Associations in Eu- rope (FAFCE) v. Irlanti*, nro 89/2013, 12.9.2014, 56 kohta.

310 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, Conclusions XVII-2 (2005), Poland, s. 638.

311 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Federation of Catholic Family Associations in Eu- rope (FAFCE) v. Irlanti*, nro 89/2013, 12.9.2014, 57 kohta.

312 EN, *Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta*, CETS nro 197, 2005.

313 Esimerkiksi Valko-Venäjä liittyi sopimukseen 26.11.2013.

7.2.3. Lapsipornografia ja lasten houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin

EU-oikeudessa direktiivi 2011/93/EU on keskeisin lapsipornografiaan puuttuva säädös.³¹⁴ Pornografialla tarkoitetaan "i) kaikkea aineistoa, joka esittää kuvallisesti joko todelliseen tai simuloituun seksuaaliseen tekoon osallistuvaa lasta; tai ii) lapsen sukupuolielinten kuvaamista ensisijaisesti seksuaalisessa tarkoituksessa; tai iii) kaikkea aineistoa, joka esittää kuvallisesti joko todelliseen tai simuloituun seksuaaliseen tekoon osallistuvaa lapselta näyttävää henkilöä, tai lapselta näyttävän henkilön sukupuolielinten kuvaamista ensisijaisesti seksuaalisessa tarkoituksessa; tai iv) todenmukaisia kuvia lapsesta, joka osallistuu seksuaaliseen tekoon, tai todenmukaisia kuvia lapsen sukupuolielimistä ensisijaisesti seksuaalisessa tarkoituksessa".³¹⁵ Direktiivin 5 artiklassa velvoitetaan EU:n jäsenvaltioita toteuttamaan kaikki tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että lapsipornografian tahallinen tuotanto, hankkiminen, hallussapito, jakelu, levittäminen, välittäminen, tarjoaminen, toimittaminen tai saatavilla pitäminen sekä tietoinen pääsyn hankkiminen tämän tyyppiseen sisältöön ovat rangaistavia.

EN:n oikeudessa EIT on tutkinut useita lapsipornografiaan liittyviä tapauksia EIS 8 artiklan perusteella.

Esimerkki: Tapauksen *Söderman v. Ruotsi* oli pannut vireille tyttö, jonka isäpuoli oli yrittänyt kuvata häntä hänen ollessaan suihkussa.³¹⁶ Tyttö väitti, ettei Ruotsin lainsäädäntö suojellut asianmukaisesti hänen yksityiselämänsä. EIT totesi, että valtiolla on positiivinen toimintavelvoite saattaa voimaan lainsäädäntöä, jossa tarjotaan valittajan kaltaisille uhreille asianmukaista suojelua. Koska tapauksessa oli kyseessä ainoastaan yritys kuvata valittajaa, EIT kuitenkin totesi, ettei lainsäädännön ole välttämätöntä käsittää rikosoikeudellista rangaistusta. Uhreille tarjolla olevien siviili- tai rikosoikeudellisten oikeussuojakeinojen on oltava tehokkaita. EIT totesi tapauksen tosiseikkojen perusteella, ettei valittajalla ollut käytettävissään tehokkaita rikos- tai siviilioikeudellisia oikeussuojakeinoja isäpuolensa kuvaamisyritystä vastaan, mikä rikkoi EIS 8 artiklaa.

314 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/93/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta, EUVL L 335, 17.12.2011, s. 1–14.

315 *Ibid.*, 2 artiklan c alakohta.

316 EIT, *Söderman v. Ruotsi* [suuri jaosto], nro 5786/08, 12.11.2013.

Tietoverkkorikollisuutta koskevan EN:n yleissopimuksen³¹⁷ 9 artiklassa vaaditaan, että sopimusvaltioiden on kriminalisoitava lapsipornografian tarjoaminen, saataville asettaminen, levittäminen, siirtäminen, hankkiminen tai hallussapito tai tällaisen aineiston tuottaminen tietojärjestelmän välityksellä. Tärkeänä vaatimuksena on, että menettelyn on pitänyt olla tahallista. Yleissopimuksen selityksissä todetaan, että ”pornografisen aineiston” käsite riippuu kansallisista normeista, jotka liittyvät aineistojen luokitteluun säädyttömäksi, julkisen moraalin vastaiseksi tai vastaavalla tavalla turmeltuneeksi.³¹⁸ Kriminalisointivelvollisuutta on kuitenkin sovellettava aineistoon paitsi silloin, kun se esittää lasta, myös silloin, kun se esittää lapselta vaikuttavaa henkilöä, tai todenmukaisia kuvia lapsesta seksuaalisessa kanssakäymisessä.³¹⁹

Lisäksi Lanzaroten yleissopimuksen 21–23 artiklan mukaan valtioiden on toteutettava lainsäädäntötoimia tehdäkseen lapsipornografian eri muodoista rangaistavia. Sopimuksen 21 artiklan mukaan lapsipornografiaan värvääminen, siihen pakottaminen ja lapsen saaminen osallistumaan lapsipornografiaan on tehtävä rangaistavaksi. Sopimuksen 22 artiklan mukaisesti myös lapsen saattaminen seuraamaan seksuaalista hyväksikäyttöä tai toimintaa on tehtävä rangaistavaksi. Sopimuksen 23 artiklassa vaaditaan sopimusvaltioita antamaan rikoslainsäädäntöä, joka koskee aikuisen tieto- ja viestintätekniikan välityksellä tekemää ehdotusta lapsen tapaamisesta seksuaalisessa tarkoituksessa. Lanzaroten komitea on antanut kyseisestä määräyksestä lausunnon, jossa yleissopimuksen sopijapuolia kehoitetaan harkitsemaan tällaisten tekojen rikosoikeudellisen rangaistavuuden ulottamista myös tilanteisiin, joissa seksuaalinen hyväksikäyttö ei tapahdu henkilökohtaisen tapaamisen seurauksena vaan verkossa.³²⁰

7.3. Riskialttiit ryhmät

Keskeiset asiat

- Tahdonvastaisen katoamisen uhriksi joutuneilla lapsilla on oikeus säilyttää tai palauttaa henkilöllisyytensä.

317 EN, [tietoverkkorikollisuutta koskeva yleissopimus](#), CETS nro 185, 2001.

318 EN:n selitykset, tietoverkkorikollisuutta koskeva EN:n yleissopimus, kohta 99.

319 EN, [tietoverkkorikollisuutta koskeva yleissopimus](#), CETS nro 185, 2001, 9 artiklan 2 kappale.

320 Lanzaroten komitean lausunto Lanzaroten yleissopimuksen 23 artiklasta ja sitä koskevasta selityksestä, 17.6.2015.

7.3.1. Vähemmistöön kuuluvat lapset

EN:n oikeudessa EIT on käsitellyt vain muutamia tapauksia, joissa on ollut kyse vähemmistöön kuuluviin lapsiin kohdistuvasta väkivallasta (ellei asiaan ole liittynyt ihmiskauppaa tai pakkotyötä). Tapaukset ovat koskeneet lähinnä erottelua kouluissa ja syrjintää, jota käsitellään [alaluvussa 3.2](#).

Esimerkki: Tapauksessa *Centre of Legal Resources Valentin Câmpeanu puolesta v. Romania* kansalaisjärjestö teki valituksen valtion ylläpitämässä laitoksessa kuolleen nuoren romanipojan nimissä.³²¹ Poika oli HIV-positiivinen ja vaikeasti kehitysvammainen. Laitoksen olosuhteet olivat surkeat: esimerkiksi lämmitystä, vuoteita tai vaatteita ei ollut eikä henkilökunnalta saanut apua. Uhrilla ei ollut yhtään lähisukulaista, joten kansalaisjärjestö teki hänen puolestaan valituksen, joka koski EIS 2, 3, 5, 8, 13 ja 14 artiklassa vahvistettujen oikeuksien loukkaamista. EIT:n suuri jaosto päätti, että tapauksen poikkeuksellisissa olosuhteissa (nuoren romanin äärimmäisen haavoittuvan aseman vuoksi ja siksi, ettei tiedettyjä lähisukulaisia ollut) kansalaisjärjestöllä oli mahdollisuus edustaa edesmennyttä poikaa. Tapauksen tutkittuaan EIT totesi, että 2 artiklan aineellista osaa oli rikottu. Kansallisten viranomaisten todettiin olevan vastuussa Câmpeanun kuolemasta, sillä hänet oli sijoitettu laitokseen, jossa hän kuoli riittävän ravinnon, asianmukaisten asuinolojen ja tarvittavan lääkekinnällisen hoidon puutteeseen. EIT totesi lisäksi, että 2 artiklaa oli rikottu myös siksi, että Romanian viranomaiset eivät olleet suorittaneet tehokasta tutkintaa Câmpeanun kuolemasta.

Laitoksissa asuvien lasten osalta EN:n suosituksen REC(2005)5 mukaan lapsen sijoittamista ei saa tehdä syrjivin perustein.³²²

7.3.2. Vammaiset lapset

EU-oikeudessa vammaisyleissopimus on merkityksellinen, koska EU on vammaisyleissopimuksen sopimuspuoli. Vammaisyleissopimus on ensimmäinen kansainvälinen ihmisoikeussopimus, johon EU on liittynyt.³²³ Vammaisyleissopimukseen

321 EIT, *Centre for Legal Resources Valentin Câmpeanu puolesta v. Romania* [suuri jaosto], nro 47848/08, 17.7.2014.

322 EN, ministerikomitea, (2005) suositus Rec(2005)5 laitoksissa asuvien lasten oikeuksista, 16.3.2005.

323 EU:n neuvosto, neuvoston päätös 2010/48/EY, tehty 26 päivänä marraskuuta 2009 vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen tekemisestä Euroopan yhteisön puolesta, EUVL L 23, 27.1.2010, s. 35.

sisältyy erityisiä lapsia koskevia määräyksiä. EU:n jäsenvaltiot ja EU ovat sitoutuneet varmistamaan, että vammaiset lapset voivat nauttia ihmisoikeuksista yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa. Vammaisyleissopimuksen 16 artiklan mukaan sopijapuolten – siis myös EU:n – on toteutettava erityisiä toimenpiteitä vammaisten lasten suojelemiseksi väärinkäytöksiltä ja hyväksikäytöltä.³²⁴

EN:n oikeudessa EIT:n käsittelemissä vammaisiin lapsiin liittyvissä tapauksissa on ollut esillä monia erilaisia seikkoja, kuten suostumus, valtioiden positiivinen toimintavelvoite suojella kuolemalta ja kaltoinkohtelulta sekä valtion ylläpitämien laitosten asuinolot.

Esimerkki: Tapauksessa *Nencheva ym. v. Bulgaria*³²⁵ oli kyse 15 lapsen ja nuoren aikuisen kuolemasta kehitysvammaisille tarkoitettussa hoitokodissa. EIT kiinnitti huomiota siihen, että lapset oli sijoitettu erityiseen laitokseen, joka oli yksin valtion hallinnassa. Lasten asuinolot laitoksessa olivat huonot: heillä ei ollut tarpeeksi ruokaa, lääkkeitä, vaatteita eikä lämmitystä. Toimivaltaisille viranomaisille oli ilmoitettu tilanteesta monta kertaa, joten ne olivat tietoisia tai niiden olisi pitänyt olla tietoisia kuoleman vaarasta. EIT totesi, että EIS 2 artiklan aineellista puolta oli rikottu, koska viranomaiset eivät olleet toteuttaneet toimenpiteitä huollettavakseen sijoitettujen lasten hengen suojelemiseksi. Bulgarian viranomaiset eivät olleet myöskään suorittaneet tehokasta tutkintaa lasten kuolemasta. Tapauksen olosuhteissa Bulgarian viranomaisten olisi pitänyt käynnistää rikostutkinta omasta aloitteestaan. Tutkinta katsottiin tehottomaksi useista syistä: se oli aloitettu kaksi vuotta lasten kuoleman jälkeen, se oli kestänyt kohtuuttoman kauan, se ei kattanut kaikkien lasten kuolemia eikä sen avulla selvinnyt kaikkia asian kannalta olennaisia seikkoja.

7.4. Kadonneet lapset

EU-oikeudessa Euroopan komissio on perustanut palvelevan puhelimen (116000), johon voi ilmoittaa kadonneista lapsista.³²⁶ Puhelimessa otetaan vastaan ilmoituksia kadonneista lapsista, välitetään ne poliisiviranomaisille sekä autetaan tutkinnassa. Lisäksi tarjolla on neuvoa ja tukea kadonneesta lapsesta vastuussa oleville henkilöille.

³²⁴ Ks. myös [alaluku 3.5](#).

³²⁵ EIT, *Nencheva ym. v. Bulgaria*, nro 48609/06, 18.6.2013 (saatavana ranskaksi).

³²⁶ Komission päätös, tehty 29 päivänä lokakuuta 2007, päätöksen 2007/116/EY muuttamisesta uusien 116-alkuisten numeroiden varaamiseksi, EUVL L 284, 30.10.2007, s. 31.

EN:n oikeudessa lasten tahdonvastaisia katoamisia on käsitelty EIS 8 artiklan yhteydessä.

Esimerkki: Tapauksessa *Zorica Jovanović v. Serbia*³²⁷ vastasyntyneen vauvan oli väitetty kuolleen sairaalassa pian syntymän jälkeen, mutta hänen ruumistaan ei luovutettu koskaan vanhemmille. Äiti valitti, ettei valtio ollut antanut hänelle mitään tietoa poikansa kohtalosta, ei myöskään väitetyn kuoleman syystä eikä hautajaisten ajasta tai paikasta. EIT totesi, että valtio loukkasi äidin oikeutta nauttia perhe-elämän kunnioitusta, koska se laiminlöi jatkuvasti uskottavien tietojen antamisen äidille tämän pojan kuolemasta.³²⁸

YK:n oikeudessa kaikkien henkilöiden suojelemisesta tahdonvastaisilta katoamisilta tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen³²⁹ 25 artiklan 1 kappaleen b kohdan mukaan valtioiden on estettävä tahdonvastaisen katoamisen uhriksi joutuneiden lasten tai lasten, joiden vanhemmat ovat joutuneet tahdonvastaisen katoamisen uhriksi, todellisen henkilöllisyyden todistavien asiakirjojen väärentäminen, piilottaminen tai tuhoaminen ja annettava tästä rangaistukset. Valtioiden on myös toteutettava tarvittavat toimenpiteet tällaisten lasten etsimiseksi ja tunnistamiseksi ja heidän palauttamisekseen alkuperäiseen perheeseensä. Lapsilla on oikeus säilyttää tai palauttaa henkilöllisyytensä, mukaan lukien kansalaisuus, sekä nimensä ja laissa tunnustetut perhesuhteensa, joten valtioilla on oltava käytössä oikeussuojakeinoja tahdonvastaisessa katoamisessa asianosaisena olleen lapsen mahdollisen adoption tai sijoituksen tarkistamiseksi ja purkamiseksi (25 artiklan 4 kappale). Yleissopimuksessa toistetaan kaksi lasten oikeuksien kannalta olennaista yleisperiaatetta: lapsen etu ensisijaisesti huomioon otettava seikkana ja lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä (25 artiklan 5 kohta). Vain muutamat Euroopan valtiot ovat ratifioineet tämän yleissopimuksen, mutta sen merkitystä eurooppalaiselle säädöskehykselle ei pidä kuitenkaan sivuuttaa.³³⁰

327 EIT, *Zorica Jovanović v. Serbia*, nro 21794/08, 26.3.2013.

328 *Ibid.*, kohta 74.

329 YK, kansainvälinen yleissopimus kaikkien henkilöiden suojelemisesta tahdonvastaisilta katoamisilta, 20.12.2006.

330 Yleissopimuksen oli ratifioinut 19.2.2015 yhdeksän 28:sta EU:n jäsenvaltiosta (Itävalta, Belgia, Espanja, Ranska, Saksa, Liettu, Alankomaat, Portugali ja Slovakia). Lisäksi seuraavat EN:n jäsenvaltiot ovat ratifioineet sopimuksen: Serbia, Montenegro, Bosnia ja Hertsegovina, Armenia ja Albania.

8

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet sekä riittävä elintaso

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 14 artikla (koulutus)	Oikeus koulutukseen	EIS, ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artikla (oikeus koulutukseen)
Määrittelydirektiivi (2011/95/EU)		Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 17 artikla (oikeus koulutukseen)
EU-tuomioistuin, asia C-413/99, <i>Baumbast ja R v. Secretary of State for the Home Department</i> , tuomio 17.9.2002 (maahanmuuttajalasten opetus)		EIT, <i>Catan ym. v. Moldova ja Venäjä</i> [suuri jaosto], nro 43370/04, nro 8252/05 ja 18454/06, 2012 (opetuskieli)
		EIT, <i>D. H. ym. v. Tšekki</i> [suuri jaosto], nro 57325/00, 2007; EIT, <i>Oršuš ym. v. Kroatia</i> [suuri jaosto], nro 15766/03, 2010 (romanilasten syrjintä koulussa)
		EIT, <i>Ponomaryovi v. Bulgaria</i> , nro 5335/05, 2011 (maahanmuuttajan asemaan perustuva syrjintä)
		Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, 12 artiklan 3 kappale ja 14 artikla
		Eurooppalainen yleissopimus siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeus-kirja, 35 artikla (oikeus saada terveydenhoitoa) Määrittelydirektiivi (2011/95/EU), 29 artikla (maahanmuuttajalasten perusetuudet)	Oikeus saada terveydenhoitoa	Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu, 11 artikla (oikeus terveyden suojeluun) ja 13 artikla (oikeus sosiaaliseen ja lääkinnälliseen apuun) EIS, 2 artikla (oikeus elämään) ja 8 artikla (oikeus fyysiseen koskemattomuuteen) EIT, <i>Oyal v. Turkki</i>, nro 4864/05, 2010 (vastasyntyneen HIV-infektio) EIT, <i>Iliya Petrov v. Bulgaria</i>, nro 19202/03, 2012 (tapaturma sähköasemalla) EIT, <i>Centre for Legal Resources Valentin Câmpeanu puolesta v. Romania</i> [suuri jaosto], nro 47848/08, 2014 (kuolema laitoksessa) EIT, <i>Glass v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 61827/00, 2004 (tietoon perustuva suostumus) EIT, <i>M. A. K ja R. K. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 45901/05 ja 40146/06, 2010 (koe ilman vanhempien suostumusta) Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v. Ranska</i>, kantelu nro 14/2003, 2004 (maahanmuuttajalasten lääkinnällinen hoito) Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>Defence for Children International (DCI) v. Belgia</i>, kantelu nro 69/2011, 2012 (paperittomat lapset) Yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä (Oviedon yleissopimus), 6 ja 8 artikla
Perusoikeuskirja, 34 artiklan 3 kohta (oikeus sosiaaliturvaan ja asumisen tukemiseen)	Oikeus asuntoon	Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu) 16 artikla (perheen oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun), 17 artikla (lasten ja nuorten oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun) ja 31 artikla (oikeus asuntoon) EIT, <i>Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 56328/07, 2011 EIT, <i>Connors v. Yhdistynyt kuningaskunta</i>, nro 66746/01, 2004

EU	Aiheet	Euroopan neuvosto
Perusoikeuskirja, 34 artiklan (sosiaaliturva ja toimeentuloturva)	Oikeus riittävään elintasoon ja oikeus sosiaaliturvaan	Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), 12–14 artikla (oikeus sosiaaliturvaan, oikeus sosiaaliavustukseen ja lääkinnälliseen apuun ja oikeus sosiaalipalveluihin), 16 artikla (perheen oikeus sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun) ja 30 artikla (oikeus suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan) Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, <i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) v. Ranska</i> , kantelu nro 82/2012, 2013 (perhe-etuksien keskeyttäminen koulusta lintsamisen vuoksi) EIT, <i>Konstantin Markin v. Venäjä</i> [suuri jaosto], nro 30078/06, 2012 (vanhempainvapaa)

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (TSS-oikeudet), joihin viitataan Euroopassa monesti sosiaalis-taloudellisina oikeuksina tai sosiaalisina oikeuksina, sisältävät työhön liittyviä oikeuksia sekä oikeuden koulutukseen, terveydenhoitoon, asuntoon, sosiaaliturvaan ja yleisesti riittävään elintasoon. Sivistyksellisten oikeuksien kehitys on ollut hitaampaa, eikä niitä ole juurikaan käsitelty oikeuskirjallisuudessa eikä oikeudenkäynneissä. Niihin liittyviä näkökohtia käsitellään [alaluvussa 4.6](#), joka koskee vähemmistöön kuuluvien lasten identiteettiä, ja [alaluvussa 8.2](#), jossa tarkastellaan oikeutta koulutukseen.

TSS-oikeuksia nimenomaisesti koskevia normeja löytyy Euroopan tasolla lähinnä Euroopan sosiaalisesta peruskirjasta ja EU:n perusoikeuskirjasta, joskin myös EIS ja sen lisäpöytäkirjat sisältävät useita asiaan TSS-oikeuksien kannalta relevantteja oikeuksia, kuten pakkotyön kieltä ja oikeus koulutukseen. EIT on lisäksi todennut, ettei sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien ja EIS:n turvaamien oikeuksien välillä ole selvää rajaa³³¹. EIT on myös käsitellyt TSS-oikeuksia EIS:n turvaamien kansalaisoikeuksien alla. Näin esimerkiksi oikeutta terveydenhoitoon on käsitelty kidutuksen sekä epäinhimillisen ja halventavan kohtelun tai rankaisemisen kiellon (EIS 3 artikla) yhteydessä.³³²

Tässä luvussa tarkastellaan lasten kannalta erityisen merkityksellisiä TSS-oikeuksia: oikeutta koulutukseen ([alaluku 8.2](#)), oikeutta terveyteen ([alaluku 8.3](#)), oikeutta asuntoon ([alaluku 8.4](#)) ja oikeutta riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan ([alaluku 8.5](#)).

331 EIT, *Airey v. Irlanti*, nro 6289/73, 9.10.1979, kohta 26.

332 Ks. esim. EIT, *Factsheet on Prisoners' health-related rights*, helmikuu 2015 ja *Factsheet on Health*, huhtikuu 2015.

8.1. Lähestymistapoja taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin

Keskeiset asiat

- Riittävien resurssien saatavuuden turvaaminen on tärkeää sosiaalisten oikeuksien suojelun varmistamiseksi.
- Sosiaalisten oikeuksien olennaisia elementtejä ovat saatavuus, saavutettavuus, mukautettavuus ja hyväksyttävyys.

EU-oikeudessa TSS-oikeudet on sisällytetty EU:n perusoikeuskirjaan kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien rinnalle. Perusoikeuskirjan 52 artiklassa erotetaan kuitenkin toisistaan oikeudet ja periaatteet, ja sen mukaan periaatteiden saattamiselle ”tuomioistuimen ratkaistaviksi” asetetaan rajoituksia.

EN:n oikeudessa Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on huomauttanut, että kun oikeuden toteutuminen on poikkeuksellisen monimutkaista ja sen ratkaiseminen käy erityisen kalliiksi, komitea arvioi asteittaista toteutumista kolmen kriteerin perusteella: toimenpiteitä on toteutettava Euroopan sosiaalisen peruskirjan tavoitteiden saavuttamiseksi kohtuullisessa ajassa, mitattavissa olevaa edistymistä aikaan saaden ja käytettävissä olevia resursseja mahdollisimman tehokkaasti hyödyntäen.³³³ Lisäksi komitea on ottanut käyttöön priorisoinnin, ja komitea muistuttaa valtioita siitä, että niiden valinnoilla on vaikutusta erityisen haavoittuviin ryhmiin sekä muihin asianosaisiin henkilöihin.³³⁴

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea toteaa, joskin sosiaaliturvaa koskevan oikeuden yhteydessä, että TSS-oikeuksia heikentävät toimenpiteet olemassa olevan sosiaaliturvajärjestelmän ylläpitämisen ja kestävyysvarmistamiseksi ovat sallittuja edellyttäen, ettei niillä vaaranneta kansallisen sosiaaliturvajärjestelmän

333 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Association Autism Europe (IAAE) v. Ranska*, kantelu nro 13/2002, 4.11.2003, kohta 53; ratkaisua sovellettu asiassa Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska*, kantelu nro 81/2012, 11.9.2013, kohdat 94–99.

334 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Association Autism Europe (IAAE) v. Ranska*, kantelu nro 13/2002, 4.11.2003, kohta 53.

perusrakenteita tai evätä yksilöiltä mahdollisuutta nauttia järjestelmässä tarjotua suojelua vakavaa sosiaalista ja taloudellista riskiä vastaan.³³⁵ Myös EIT on hyväksynyt heikentävien toimenpiteiden mahdollisuuden, mutta se tutkii, onko valittu menetelmä kohtuullinen ja sopiva hyväksyttävän tavoitteen saavuttamisen kannalta.³³⁶

Koulutusta koskevan oikeuden yhteydessä Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on hyväksynyt arviointikehyksen, joka perustuu YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia käsittelevän komitean mallin mukaisesti saavutavuuteen, saavutettavuuteen, hyväksyttävyyteen ja mukautettavuuteen.³³⁷ Saatavuuden ja saavutettavuuden välistä eroa on käsitelty EIT:n oikeuskäytännössä. Saatavuuden, saavutettavuuden, hyväksyttävyyden ja mukautettavuuden kriteerit tai olennaiset elementit ohjaavat seuraavien alalukujen analyysia siltä osin kuin asiaan liittyvää oikeuskäytäntöä on olemassa.

8.2. Oikeus koulutukseen

Keskeiset asiat

- Koulutuksen saavutettavuutta koskevien rajoitusten on oltava ennakoitavissa, niillä on oltava oikeutettu tavoite ja niiden on oltava perusteltuja ja syrjimättömiä.
- Koulutuksen hyväksyttävyys, joka edellyttää vanhempien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumusten kunnioittamista, ei sulje pois mahdollisuutta antaa uskonnon-opetusta tai seksuaalikasvatusta kouluissa.
- Mukautettavuus edellyttää vammaisille lapsille tarkoitettuja erityistoimenpiteitä ja vähemmistöön kuuluvien lasten mahdollisuutta oppia ja saada opetusta omalla kielellään.
- Lapsilla on oikeus koulutukseen kansallisuudestaan tai maahanmuuttajan asemastaan riippumatta.

335 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) ja Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) v. Kreikka*, kantelu nro 66/2011, 23.5.2012, kohta 47.

336 EIT, *Markovics ym. v. Unkari* (päätos), nro 77575/11, 19828/13 ja 19829/13, 24.6.2014, kohdat 37 ja 39.

337 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria*, kantelu nro 41/2007, 3.6.2008, kohta 37.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 14 artiklan 2 kohdassa taataan oikeus koulutukseen, mukaan lukien ”mahdollisuus saada maksutta oppivelvollisuuteen perustuvaa opetusta”. Saman artiklan kolmannessa kohdassa varmistetaan vapaus perustaa oppilaitoksia sekä vanhempien oikeus varmistaa lapsilleen omien uskonnollisten, aatteellisten ja kasvatuksellisten vakaumustensa mukainen kasvatus ja opetus.

EN:n oikeudessa oikeus koulutukseen taataan EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklassa. EIT on selventänyt, ettei kyseisessä artiklassa velloiteta valtioita perustamaan uusia oppilaitoksia, vaan siinä määrätään oikeudesta päästä opiskelemaan tiettyä aikana olemassa oleviin oppilaitoksiin.³³⁸ Lisäksi oikeus koulutukseen sisältää myös mahdollisuuden hyötyä saadusta koulutuksesta eli oikeuden saada kussakin valtiossa voimassa olevien sääntöjen mukaisesti jossakin muodossa annettava virallinen tunnustus suoritetuista opinnoista.³³⁹ Kyseessä ei ole kuitenkaan ehdoton oikeus; rajoituksia voidaan asettaa, jos ne ovat asianosaisten ennakoitavissa ja niillä on hyväksyttävä tavoite. Kurinpidolliset toimenpiteet, kuten oppilaitoksesta erottaminen joko lopullisesti tai väliaikaisesti, ovat sallittuja edellyttäen, että ne täyttävät sallittuja rajoituksia koskevat ehdot Arvioitaessa sitä, johtaako oppilaitoksesta erottaminen koulutusta koskevan oikeuden epäämiseen, on otettava huomioon esimerkiksi menettelyllisten takeet, erottamisen kesto, paluuta tukevat toimet ja vaihtoehtona tarjotun koulutuksen asianmukaisuus.³⁴⁰

Esimerkki: Tapauksessa *Catan ym. v. Moldova ja Venäjä*³⁴¹ EIT tarkasteli koulujen kielikäytäntöä, jonka Transnistrian alueen separatistiviranomaiset olivat ottaneet käyttöön. Kielikäytännön tavoitteena oli venäläistäminen. Moldovankielisten, latinalaisia aakkosia käyttävien koulujen pakkosulkemisen jälkeen vanhempien piti joko lähettää lapsensa kouluun, jossa lapsille opetettiin keinotekoista kielen ja kyrillisten aakkosten yhdistelmä neuvosto aikaista opetusmateriaalia käyttäen, tai kouluun, joilla oli huomasti resursseja, joiden sijainti oli epäedullinen ja jonne matkalla olevia lapsia häirittiin ja peloteltiin. Koulujen pakkosulkemista ja sitä seurannutta

338 EIT, *Tapaus ”Opetuskielten käyttöä Belgiassa koskevan lainsäädännön erinäiset näkökohdat” v. Belgia*, nro 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 ja 2126/64, 23.7.1968, kohta 4.

339 *Ibid.*

340 EIT, *Ali v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 40385/06, 11.1.2011, kohta 58.

341 EIT, *Catan ym. v. Moldova ja Venäjä* [suuri jaosto], nro 43370/04, 8252/05 ja 18454/06, 19.10.2012.

häirintää pidettiin perusteettomana puuttumisena lasten koulutusta koskevaan oikeuteen, joten kyseessä oli EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan rikkominen.³⁴²

Koulutusta koskevaan oikeuteen kuuluu vanhempien oikeus nauttia uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa kunnioitusta. Opetussuunnitelman asettaminen ja laatiminen kuuluvat kuitenkin lähtökohtaisesti valtion toimivaltaan.³⁴³ Koulun opetusohjelmaan voidaan sisällyttää uskonnollista tai aatteellista tietoa edellyttäen, että se esitetään objektiivisella, kriittisellä ja moniarvoisella tavalla.³⁴⁴ Moniarvoisuuden turvaamiseksi tietyn uskonnon tai aatteen opettamisen määrällisiä ja laadullisia eroja on tasapainotettava tarjoamalla vanhemmille mahdollisuus saada lapsilleen joko kokonaan tai osittain vapautus tällaisesta opetuksesta, toisin sanoen mahdollisuus olla osallistumatta tietyille oppitunneille tai koko uskonnonopetukseen.³⁴⁵ EIT:n tavasta käsitellä asiaa syrjimättömyyden näkökulmasta, ks. [alaluku 2.1](#)³⁴⁶.

Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklan 2 kappaleen mukaan valtioiden on toteutettava kaikki tarvittavat toimet, joiden tarkoituksena on ”järjestää lapsille ja nuorille maksuton perusopetus sekä rohkaista heitä käymään säännöllisesti koulua”.³⁴⁷ Lisäksi Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut, että kyseisen määräyksen mukaisesti sopimusvaltioiden on varmistettava, että myös niiden alueella laittomasti oleskelevilla lapsilla on oltava pääsy koulutukseen.³⁴⁸

Oppilaitosten on lisäksi oltava kaikkien saavutettavissa ilman syrjintää.³⁴⁹ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut, että vammaiset lapset olisi pääsääntöisesti integroitava tavallisiin oppilaitoksiin, ja erityiskouluissa annettavan

342 *Ibid.*, kohdat 141–144.

343 EIT, *Folgerø ym. v. Norja* [suuri jaosto], nro 15472/02, 29.6.2007, kohta 84.

344 Ks. edellisessä alaviitteessä mainitun tuomion 84 kohta.

345 *Ibid.*, kohdat 85–102 sekä eriävä mielipide.

346 EIT, *Grzelak v. Puola*, nro 7710/02, 15.6.2010.

347 Vuoden 1961 Euroopan sosiaalinen peruskirja ei sisällä määräystä oikeudesta koulutukseen.

348 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Médecins du Monde – International v. Ranska*, kan-
telu nro 67/2011, 11.9.2012.

349 Vammaisiin lapsiin liittyviä kysymyksiä on käsitelty tarkemmin [luvuissa 3 ja 7](#).

opetuksen tulisi olla poikkeus.³⁵⁰ Valtioilla ei ole laajaa harkintamarginaalia vammaisten lasten koulumuodon valinnassa: koulun on oltava tavallinen oppilaitos.³⁵¹

Tilanteita, joissa esiintyy esimerkiksi kansallisuuteen, maahanmuuttajan asemaan tai etniseen alkuperään perustuvaa erilaista kohtelua koulutuksessa, tarkastellaan [3. luvussa](#).

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean oikeuskäytännön mukaan seksuaali- ja lisääntymisterveyskasvatuksen on oltava osa yleistä opetussuunnitelmaa.³⁵² Valtioilla on laaja harkintamarginaali päättää käytetyn opetusmateriaalin kulttuurisesta asianmukaisuudesta, mutta niiden on varmistettava syrjimätön seksuaali- ja lisääntymisterveyskasvatus, jolla ei ylläpidetä tai vahvisteta sosiaalista syrjäytymistä ja ihmisarvon kieltämistä. Opetusmateriaali ei saa vahvistaa alentavia stereotyyppioita, jotka koskevat esimerkiksi sukupuoliselta suuntautumiseltaan muita kuin heteroseksuaaleja henkilöitä.³⁵³

Koulutuksen mukautettavuus edellyttää esimerkiksi, että tavallisiin oppilaitoksiin integroituja vammaisia lapsia varten tehdään heidän erityistarpeidensa edellyttämiä järjestelyjä³⁵⁴ (ks. myös [alaluku 3.5](#)).

Lisäksi kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen 12 artiklan 3 kappaleen mukaisesti sopimuspuolet sitoutuvat edistämään kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden yhtäläisiä mahdollisuuksia saada koulutusta kaikilla tasoilla (ks. myös [3 luku](#)).³⁵⁵ Puiteyleissopimuksen 14 artikla kattaa kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien lasten oikeuden oppia omaa kieltään ja

350 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria*, kantelu nro 41/2007, 3.6.2008, 35 kohta.

351 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska*, kantelu nro 81/2012, 11.9.2013, 78 kohta.

352 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Kroatia*, kantelu nro 45/2007, 30.3.2009, kohta 47.

353 *Ibid.*, kohdat 59 ja 61.

354 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria*, kantelu nro 41/2007, 3.6.2008, kohta 35.

355 Ks. EN, kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antava komitea, *Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, 2006, ACFC/25DOC(2006)002, 2.1 kohta.

saada opetusta omalla kielellään.³⁵⁶ EIT on vahvistanut, että oikeus koulutukseen merkitsee oikeutta saada opetusta (jollakin) kansallisella kielellä.³⁵⁷

8.2.1. Maahanmuuttajalasten oikeus koulutukseen

EU-oikeudessa lasten perusoikeus koulutukseen maahanmuuttajan asemasta riippumatta tunnustetaan käytännöllisesti katsoen kaikessa maahanmuuttoa koskevassa EU-lainsäädännössä.³⁵⁸ EU:lla ei kuitenkaan ole toimivaltaa määrittää opetusta koskevien kansallisten säännösten sisältöä tai soveltamisalaa. Sen sijaan EU suojelee maahanmuuttajalasten oikeutta päästä koulutukseen samalla tai, maahanmuuttajan asemasta riippuen, samankaltaisella perusteella kanta-väestöön kuuluvien lasten kanssa. Kolmansien maiden kansalaisten opiskelua koskevalla direktiivillä (2004/114/EY) säännellään muiden kuin EU-kansalaisten maahanpääsyn ehtoja opiskelua, oppilasvaihtoa, palkatonta harjoittelua tai vapaaehtoistyötä varten.³⁵⁹ Tällainen maahanpääsy kattaa kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja yli kolme kuukautta kestäväen oleskelun. Lapsia koskevia maahanpääsyn yleisiä ehtoja ovat esimerkiksi voimassa oleva matkustusasiakirja, huoltajan antama lupa aiottua oleskelua varten, sairausvakuutus ja jäsenvaltion niin vaatiessa tosite maahanpääsystä koskevan hakemuksen käsittelystä perittävän maksun suorittamisesta.³⁶⁰ Oppilaiden on esimerkiksi esitettävä todiste osallistumisesta oppilasvaihto-ohjelmaan, jota toteuttaa kyseisen jäsenvaltion tunnustama organisaatio.³⁶¹ Palkatonta harjoittelua suorittavien on esitettävä todiste, jota jäsenvaltio vaatii sen varmistamiseksi, että henkilöllä on koko

356 Tarkempia selvityksiä, ks. EN, kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen neuvoa-antava komitea, *Commentary on Education under the Framework Convention for the Protection of National Minorities*, 2006, ACFC/25DOC(2006)002, kohta 2.3 sekä *Thematic Commentary No. 3: The language rights of persons belonging to national minorities under the Framework Convention*, 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, Part VI, Language Rights and Education.

357 EIT, *Catan ym. v. Moldova ja Venäjä* [suuri jaosto], nro 43370/04, 8252/05 ja 18454/06, 19.10.2012, kohta 137.

358 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittämiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle (uudelleenlaadittu toisinto) (määrittelydirektiivi, EUVL L 337, 20.12.2011, s. 9–26; esim. direktiivin 27 artikla.

359 Neuvoston direktiivi 2004/114/EY kolmansien maiden kansalaisten opiskelua, opiskelijavaihtoa, palkatonta harjoittelua tai vapaaehtoistyötä varten tapahtuvan maahanpääsyn edellytyksistä (kolmansien maiden kansalaisten opiskelua koskeva direktiivi).

360 *Ibid.*, 6 artikla.

361 *Ibid.*, 7 artikla.

oleskeluajalleen riittävät varat kattaa toimeentulonsa, opintonsa ja paluumatkansa kustannukset.³⁶² Korkea-asteen opintoja suorittavien pääsyä taloudelliseen toimintaan, myös työhön, on rajoitettu.³⁶³

Suotuisinta kohtelua saavat tässä yhteydessä toiseen EU:n jäsenvaltioon vapaata liikkuvuutta koskevan lainsäädännön mukaisesti muuttavien EU:sta kotoisin olevien maahanmuuttajien lapset. Heillä on oikeus tulla hyväksytyksi kyseisessä valtiossa annettavaan opetukseen, oppisopimuskoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen samoin edellytyksin kuin maan kansalaisilla.³⁶⁴ Tähän oikeuteen sisältyvät julkiset ja yksityiset oppilaitokset sekä oppivelvollisuuden piiriin kuuluva opetus ja muu opetus. EU-tuomioistuin on tulkinnut tätä oikeutta alusta lähtien laajasti varmistaakseen yhdenvertaisen koulutukseen pääsyn sekä mahdollisuuden hyötyä laajemmin opiskeluun liittyvistä sosiaalietuuksista sekä kaikista etuuksista, joilla edistetään koulutukseen osallistumista. Esimerkiksi tapauksessa *Casagrande* siirtotyöläisen lapsi sai tarveharkintaisen apurahan opintoja varten vapaata liikkuvuutta koskevan EU-lainsäädännön nojalla.³⁶⁵

Lisäksi 1970-luvulla voimaan tulleessa EU-lainsäädännössä edellytetään, että jäsenvaltioiden on tarjottava ylimääräistä kieltenopetusta EU:sta kotoisin olevien siirtotyöläisten lapsille sekä vastaanottavan valtion kielellä että lasten omalla äidinkielellä. Tarkoituksena on ollut helpottaa heidän kotoutumistaan vastaanottavaan valtioon ja myös alkuperäiseen kotimaahan, jos he palaisivat sinne myöhemmin.³⁶⁶ Vaikka vaikuttaa siltä, että lapset saavat melko avokätisesti arvokasta lisätukea, kun heidät on hyväksytty kouluun vastaanottavassa valtiossa, lainsäädäntö on pantu täytäntöön huomattavan hajanaisesti eri maissa.

362 *Ibid.*, 10 artikla.

363 *Ibid.*, 17 artikla.

364 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 492/2011, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta unionin alueella, EUVL L 141, 27.5.2011, s. 1–12; direktiivin 10 artikla. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/38/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, asetuksen (ETY) N:o 1612/68 muuttamisesta ja direktiivien 64/221/ETY, 68/360/ETY, 72/194/ETY, 73/148/ETY, 75/34/ETY, 75/35/ETY, 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY kumoamisesta (vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi), EUVL L 158, 30.4.2004, s. 77–123; direktiivin 24 artiklan 1 kohta.

365 EU-tuomioistuin, asia C-9/74, *Donato Casagrande v. Landeshauptstadt München*, tuomio 3.7.1974. Vahvistettu myöhemmin esimerkiksi asiassa C-3/90, *M.J.E. Bernini v. Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, tuomio 26.2.1992.

366 Neuvoston direktiivi 77/486/ETY, annettu 25 päivänä heinäkuuta 1977, siirtotyöläisten lasten koulutuksesta, EYVL L 199, 6.8.1977, s. 32–33. On huomattava, että maahanmuuttajalapset, jotka ovat kolmannen maan kansalaisia, eivät kuulu direktiivin soveltamisalaan.

Toteutuksesta on myös tullut yhä epäkäytännöllisempää, koska erilaisia opetettavia kieliä on niin paljon.³⁶⁷

Esimerkki: Tapauksessa *Baumbast ja R v. Secretary of State for the Home Department*³⁶⁸ saksalainen siirtotyöläinen oli muuttanut Yhdistyneeseen kuningaskuntaan yhdessä kolumbialaisen vaimonsa ja tyttäriensä kanssa. Ratkaistavaksi tuli, voisivatko kaksi tytärtä jatkaa koulunkäyntiä Yhdistyneessä kuningaskunnassa siirtotyöläisen muutettua Yhdistyneestä kuningaskunnasta EU:n ulkopuolelle vaimon ja tytärten jäädessä Yhdistyneeseen kuningaskuntaan. EU-tuomioistuin joutui ratkaisemaan, voisivatko vaimo ja tyttaret jäädä vastaanottavaan jäsenvaltioon itsenäisesti huolimatta siitä, että perheen isä, jonka kautta perhe oli saanut oleskeluoikeutensa, oli tosiasiallisesti luopunut EU-siirtotyöläisen asemastaan. Tuomioistuin piti ratkaisevana seikkana sitä, että lapset olivat integroituneet vastaanottavan jäsenvaltion koulujärjestelmään, joten olisi ollut sekä haitallista että kohtuutonta irrottaa heidät siitä näin ratkaisevassa vaiheessa koulunkäyntiä. EU-tuomioistuin vahvisti, että lasten koulutuksen jatkuvuuden turvaaminen on niin tärkeää, että se voi tosiasiallisesti ”ankkuroida” perheen (jolla muussa tapauksessa ei olisi oleskeluoikeutta) vastaanottavaan valtioon lapsen opintojen ajan.

Tuomiossa *Baumbast* esitettyä ratkaisua on noudatettu myöhemmissä tapauksissa³⁶⁹, ja se on myös kodifioitu direktiivin 2004/38/EY (vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi) 12 artiklan 3 kohtaan.³⁷⁰

Kolmansien maiden kansalaisten lapsilla on yleensä mahdollisuus päästä vain *julkisin varoin* annettavaan opetukseen samoin edellytyksin kuin valtion omien

³⁶⁷ Komission kertomukset direktiivin 77/486/ETY täytäntöönpanosta, COM(84) 54 final ja COM(88) 787 final.

³⁶⁸ EU-tuomioistuin, asia C-413/99, *Baumbast ja R v. Secretary of State for the Home Department*, tuomio 17.9.2002.

³⁶⁹ EU-tuomioistuin, asia C-480/08, *Maria Teixeira v. London Borough of Lambeth ja Secretary of State for the Home Department*, tuomio 23.2.2010; EU-tuomioistuin, asia C-310/08, *London Borough of Harrow v. Nimco Hassan Ibrahim ja Secretary of State for the Home Department* [suuri jaosto], tuomio 23.2.2010.

³⁷⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/38/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, asetuksen (ETY) N:o 1612/68 muuttamisesta ja direktiivien 64/221/ETY, 68/360/ETY, 72/194/ETY, 73/148/ETY, 75/34/ETY, 75/35/ETY, 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY kumoamisesta, EUVL L 158, 30.4.2004; direktiivin 2 artiklan 2 kohdan c alakohhta ja 12 artiklan 3 kohta.

kansalaisten, eikä heillä ole mahdollisuutta saada koulutukseen liittyviä etuuk-
sia, kuten toimeentulotukea.³⁷¹ Jotkut maahanmuuttoon liittyvät EU-säädökset
menevät kuitenkin pelkkää yhdenvertaisen pääsyn myöntämistä pidemmälle ja
vaativat jäsenvaltioita panemaan täytäntöön mekanismeja sen varmistamiseksi,
että ulkomailta suoritettut tutkinnot tunnustetaan asianmukaisesti ja saadaan siir-
rettyä jopa silloin, kun asiakirjatodisteita ei ole (määrittelydirektiivin 28 artikla).³⁷²

Turvapaikkaa hakevien lasten koulutukseen liittyvät oikeudet ovat vieläkin hei-
kompia: heille on annettava pääsy vastaanottavan valtion koulujärjestelmään
samankaltaisin – muttei välttämättä *samoin* – edellytyksin kuin valtion omille
kansalaisille.³⁷³ Opetusta voidaan antaa vastaanottokeskuksissa koulujen sijaan,
ja viranomaiset voivat lykätä turvapaikkaa hakevan lapsen täysimääräistä kou-
luun pääsyä enintään kolme kuukautta turvapaikkahakemuksen jättämisestä
alkaen. Jos koulujärjestelmään pääsy on mahdotonta lapsen erityisen tilanteen
vuoksi, jäsenvaltioilla on velvollisuus tarjota vaihtoehtoisia koulutusjärjestelyjä
(vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin 14 artiklan 3 kohta).³⁷⁴

EN:n oikeudessa EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklaa on sovellettu yh-
dessä 14 artiklan kanssa turvattaessa maahanmuuttajalasten pääsy koulutuk-
seen (ks. myös [alaluku 3.3](#)).

371 Määrittelydirektiivin 2011/95/EU 11 artikla, pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansa-
laisten asemaa koskevan direktiivin 2003/109/EY 14 artikla, oikeudesta perheen yhdistämiseen
annetun direktiivin 2003/86/EY 14 artikla; tilapäistä suojelua koskeva direktiivi 2001/55/
EY, vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin 2013/33/EU 14 artiklan c alakohta ja
palautusdirektiivi 2008/115/EY.

372 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011,
vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määritte-
lemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat
saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle
(uudelleenlaadittu toisinto) (määrittelydirektiivi), EUVL L 337, 20.12.2011, s. 9.

373 Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU). On huomattava, että määrittelydirek-
tiivin (2011/95/EU, 27 artikla) mukaan pakolaislapsi, joka on saanut pitkän oleskeluluvan, voi
osallistua koulutukseen samoin edellytyksin kuin valtion omat kansalaiset.

374 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/33/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013,
kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vaati-
muksista (uudelleenlaadittu toisinto) (vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi) EUVL L 180,
29.6.2013, s. 96–116.

Esimerkki: Tapauksessa *Ponomaryovi v. Bulgaria*³⁷⁵ EIT tarkasteli vaatimusta, jonka mukaan kahden venäläisen koululaisen, joilla ei ollut pysyvää oleskelulupaa, oli maksettava toisen asteen opinnoista perittävä koulu-maksu. Tuomioistuin totesi, että maksujen periminen heidän tapaukses-saan toisen asteen oppilaitoksessa oli ollut syrjivää ja näin ollen EIS 14 artiklan vastaista luettuna yhdessä sopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artiklan kanssa.³⁷⁶

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa suojataan maahanmuuttajalasten oikeut-ta koulutukseen sekä suoraan (17 artiklan 2 kohta) että välillisesti asettamalla rajoituksia lasten työntekoa koskeville oikeuksille. Tarkoituksena on, että lap-set voisivat hyötyä täysimääräisesti oppivelvollisuuden piiriin kuuluvasta ope-tuksesta (7 artikla).

Lisäksi siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta tehdyssä eurooppalaisessa yleis-sopimuksessa³⁷⁷ vahvistetaan siirtolaislasten oikeus päästä perusopetukseen ja ammatilliseen koulutukseen samalla perusteella ja samoin edellytyksin valtion omien kansalaisten kanssa (14 artiklan 1 kappale).

Kansainvälisessä oikeudessa maahanmuuttajalasten yhdenvertaista koulutuk-seen pääsyä tukee kansainvälinen yleissopimus siirtotyöläisten ja heidän per-heenjäsentensä oikeuksista (30 artikla).³⁷⁸

LOS 28 artiklassa määrätään, että kaikilla lapsilla on oikeus maksuttomaan pa-kolliseen koulutukseen. LOS 29 artiklan 1 kappaleen c kohdan mukaisesti oi-keus koulutukseen ulottuu paljon pelkkää yhdenvertaista koulutukseen pääsyä pidemmälle. Kohtaan sisältyy määräyksiä, jotka koskevat lapsen sivistykselli-sen identiteetin, kielen ja lapsen alkuperäisen kotimaan arvojen kehittämistä.

375 EIT, *Ponomaryovi v. Bulgaria*, nro 5335/05, 21.6.2011.

376 Ks. myös alaluku 3.3.

377 EN, *eurooppalainen yleissopimus siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta*, CETS nro 93, 1977.

378 YK, kansainvälinen yleissopimus siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista, 18.12.1990.

8.3. Oikeus terveyteen

Keskeiset asiat

- Valtioilla on positiivinen toimintavelvoite ryhtyä toimenpiteisiin sellaisia henkeä uhkaavia terveysriskejä vastaan, joista viranomaiset ovat tai joista niiden pitäisi olla tietoisia.
- Valtion viranomaisten on suoritettava tehokas tutkinta kuolemantapauksista.
- Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaan laittomasti maassa oleskelevilla lapsilla on oikeus saada myös muuta terveydenhoitoa kuin kiireellistä hoitoa.
- Terveydenhoidon hyväksyttävyyden edellyttää tietoon perustuvaa suostumusta tai lupaa.
- EU-oikeudessa ja Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa annetaan maahanmuuttajalapsille oikeus saada sosiaaliapua ja terveydenhoitoa. Oikeuteen on kuitenkin tehty useita rajoituksia.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 35 artiklassa taataan jokaiselle oikeus terveydenhoitoon.

Lapsilla, jotka ovat toisen EU:n jäsenvaltion kansalaisia, on oikeus sosiaalipalveluihin ja terveydenhoitoon samoin ehdoin kuin valtion omilla kansalaisilla, kun he ovat oleskelleet kolme kuukautta vastaanottavassa valtiossa.³⁷⁹ Samanlaiset oikeudet ulottuvat myös pysyvän oleskeluluvan johonkin jäsenvaltioon saaneiden kolmansien maiden kansalaisten lapsiin, joskin heidän kohdallaan oikeudet voidaan rajoittaa niin kutsuttuihin perusetuuksiin.³⁸⁰ Pakolais- ja turvapaikanhakijalapsille jäsenvaltioiden on tarjottava asianmukaista sosiaaliapua yhdenvertaisin edellytyksin valtion omien kansalaisten kanssa, mutta apu voidaan jälleen rajata perusetuuksiin (määrittelydirektiivin 29 artikla). Lainsäädännön mukaan jäsenvaltioiden on tarjottava haavoittuvassa asemassa oleville maahanmuuttajalapsille riittävät terveydenhoitopalvelut. Esimerkiksi väkivaltaa tai kidutusta kokeneille lapsille on annettava riittävästi tukea heidän fyysisiin ja henkisiin tarpeisiin vastaamiseksi (uudelleen laaditun vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin IV luku, 21 artik-

³⁷⁹ Vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi, 24 artikla.

³⁸⁰ Neuvoston direktiivi 2003/109/EY, annettu 25 päivänä marraskuuta 2003, pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta, EUVL L 16, 23.1.2004; direktiivin 11 artiklan 4 alakohta.

la, 23 artiklan 4 kohta ja 25 artikla). Määrittelydirektiiviin sisältyy vastaavia säännöksiä, jotka koskevat haavoittuvassa asemassa olevia maahanmuuttajalapsia.

EN:n oikeudessa EIS ei nimenomaisesti takaa oikeutta terveydenhoitoon tai terveyteen. EIT on kuitenkin käsitellyt useita terveyteen liittyviä tapauksia erilaisissa olosuhteissa. Tuomioistuिन on tarkastellut ensinnäkin lapsiin liittyviä henkeä uhkaavia terveysongelmia. Se on todennut, että valtiolla on positiivinen toimintavelvoite toteuttaa ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä sellaisia henkeä uhkaavia terveysriskejä vastaan, joista valtio on ollut tai sen olisi pitänyt olla tietoinen.

Esimerkki: Tapauksessa *Oyal v. Turkki* valtio laiminlöi ennaltaehkäisevien toimenpiteiden toteuttamisen HI-viruksen leviämisen estämiseksi verensiirtojen välityksellä. Tämän seurauksena vastasyntynyt vauva sai HI-viruksen, kun hänelle tehtiin verensiirto valtion sairaalassa. Vaikka asiassa oli tarjottu jonkinlaisia hyvitystä, EIT totesi, että koska lapselle ei luvattu lääketieteellisten hoitojen ja lääkityksen täyttäkattamista koko tämän eliniän ajan, valtio oli laiminlyönyt riittävän hyvityksen tarjoamisen ja loukannut näin ollen oikeutta elämään (EIS 2 artikla).³⁸¹ Lisäksi EIT määräsi Turkin valtion tarjoamaan maksutta kaiken lääketieteellisen hoidon uhrin koko eliniän ajan.

Esimerkki: Tapauksessa *Iliya Petrov v. Bulgaria*³⁸² 12-vuotias poika oli loukkaantunut vakavasti sähköasemalla. Sähköasema sijaitsi ulkoilupuistossa, jonne lapsilla ja nuorilla oli tapana kokoontua, eikä aseman ovi ollut lukittuna. EIT totesi sähköverkon käytön olevan toimintaa, josta aiheutuu suurentunut vaara lähellä laitteistoja oleville henkilöille. Valtiolla on velvollisuus ottaa käyttöön asianmukainen sääntely sekä järjestelmä, jolla valvotaan turvallisuussääntöjen asianmukaista noudattamista. Tuomioistuिन totesi, että valtio oli tiennyt turvallisuusongelmista muttei ollut varmistanut, että sähköasema oli lukittuna, joten se oli loukannut oikeutta elämään (EIS 2 artikla).³⁸³

Valtioilla on lisäksi positiivinen toimintavelvoite vastata sellaisten haavoittuvassa asemassa olevien lasten hoidosta, jotka ovat valtion viranomaisten huollettavana (ks. myös 6. luku ja alaluku 7.3).

381 EIT, *Oyal v. Turkki*, nro 4864/05, 23.3.2010, kohdat 71–72.

382 EIT, *Iliya Petrov v. Bulgaria*, nro 19202/03, 24.4.2012 (saatavana vain ranskaksi).

383 *Ibid.*

Esimerkki: Tapauksessa *Centre for Legal Resources Valentin Câmpeanu puolesta v. Romania*³⁸⁴ oli kyse HIV-positiivisesta romaninuoresta, joka oli vaikeasti kehitysvammainen ja sairasti myös tuberkuloosia, keuhkokuumetta ja hepatiittia. Nuori kuoli 18-vuotiaana. Hän oli ollut valtion huollettavana koko elämänsä ajan. EIT havaitsi vakavia puutteita lääkkeiden ja hoidon antamista koskevassa päätöksenteossa ja totesi lääkinällisen henkilökunnan laiminlyöneen jatkuvasti nuoren asianmukaisen hoivan ja hoidon. EIS 2 artiklaa oli näin ollen rikottu.³⁸⁵

Lisäksi EIT on todennut, että kun kyseessä ei ole hätätilanne, lääkinällinen hoito ilman vanhemman suostumusta on vastoin EIS 8 artiklaa.

Esimerkki: Tapauksessa *Glass v. Yhdistynyt kuningaskunta*³⁸⁶ vaikeasti vammaiselle lapselle oli annettu diamorfiinia lapsen äidin tiukasta vastustuksesta huolimatta. EIT totesi, että sairaalaviranomaisten päätös, jolla ne sivuuttivat ehdotettua hoitoa koskeneen äidin kiellon ilman tuomioistuinten antamaa lupaa, oli vastoin EIS 8 artiklaa.³⁸⁷

Esimerkki: Tapauksessa *M. A. K. ja R. K. v. Yhdistynyt kuningaskunta*³⁸⁸ yhdeksänvuotiaasta työstä oli otettu verikoe ja valokuvia ilman vanhempien suostumusta, vaikka tytön isä oli nimenomaisesti määrännyt, ettei mitään lisäkokeita saanut ottaa tytön ollessa yksin sairaalassa. Koska kyseessä ei ollut hätätilanne, lääketieteellisten toimenpiteiden suorittamisen ilman vanhempien suostumusta katsottiin loukanneen EIS 8 artiklassa vahvistettua lapsen oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen.³⁸⁹

Ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä tehdyn yleissopimuksen³⁹⁰ 6 ja 8 artiklan mukaan jos lapsi ei lain mukaan voi antaa suostumustaan lääkinälliseen toimenpiteeseen, toimenpide voidaan suorittaa hätätilanteita lukuun ottamatta vain lapsen laillisen edustajan luvalla. EIS:ssa ei vaadita lapsen suostumusta lapselta, joka ei vajaavaltaisena

384 EIT, *Centre for Legal Resources Valentin Câmpeanu puolesta v. Romania* [suuri jaosto], nro 47848/08, 17.7.2014. Tuomiota on käsitelty tarkemmin 7. luvussa.

385 Ks. myös 7. luku.

386 EIT, *Gaskin v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 61827/00, 9.3.2004.

387 *Ibid.*, kohta 83.

388 EIT, *M. A. K. ja R. K. v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 45901/05 ja 40146/06, 23.3.2010.

389 *Ibid.*, kohta 79.

390 EN, yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla: yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä, CETS nro 164, 1997.

voi antaa suostumustaan, mutta sopimuksen mukaan lapsen mielipide on otettava huomioon hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavasti (6 artiklan 2 kappale).

Lisäksi Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat ryhtymään asianmukaisiin toimiin, joiden tarkoituksena on järjestää neuvontapalveluja ja valistusta terveyden edistämiseksi ja kannustaa henkilökohtaisen vastuun ottamiseen terveyttä koskevissa asioissa.³⁹¹ Lääkinnällinen apu ja hoito on taattu Euroopan sosiaalisen peruskirjan 13 artiklassa niille, joilla ei ole riittäviä tuloja tai varoja ja jotka eivät pysty hankkimaan tällaisia varoja joko omin avuin tai muista lähteistä. EN:n ministerikomitea antoi vuonna 2011 suuntaviivat lapsiystävällisestä terveydenhuollosta.³⁹²

Kuten seuraavista esimerkeistä käy ilmi, Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean mukaan laittomasti maassa oleskelevilla maahanmuuttajalapsilla on oikeus myös muuhun kuin kiireelliseen sairaanhoitoon hätätilanteissa. Euroopan sosiaaliseen peruskirjaan sisältyy monia viittauksia sosiaaliapua ja terveystalveluja koskeviin lasten oikeuksiin (11, 12, 13, 14, 16 ja 17 artikla). Näitä oikeuksia sovelletaan maahanmuuttajan asemasta riippumatta.

Esimerkki: Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean ratkaisu asiassa *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v. Ranska*³⁹³ koskee Ranskan hyväksymää lakia, jolla lakkautettiin laittomasti maassa oleskelevia, hyvin pienituloisia maahanmuuttajia koskenut vapautus lääkinällisestä hoidosta perittävistä maksuista ja otettiin hoitomaksut käyttöön. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi, että alaikäisille henkilöille, myös ilman huoltajaa oleville lapsille, on annettava maksutonta lääkinällistä hoitoa.

Esimerkki: Tapauksessa *Defence for Children International (DCI) v. Belgia*³⁹⁴ Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea totesi, että Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklaa oli rikottu, koska paperittomille maahanmuuttajalapsille oli asetettu lääkinällisen avun saantia koskevia rajoituksia. Komitea vahvisti, että laittomasti maassa oleskelevilla alaikäisillä maahanmuuttajilla on oikeus saada muutakin lääkinällistä hoitoa kuin kiireellistä

391 Seksuaali- ja lisääntymisterveyskasvatuksesta, ks. myös koulutusta koskeva osio (alaluku 8.2).

392 EN, ministerikomitea, *Guidelines on child-friendly health care*, 21.9.2011.

393 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v. Ranska*, kantelu nro 14/2003, 8.9.2004, 35–37 kohta.

394 ESCR, *Defence for Children International (DCI) v. Belgia*, kantelu nro 69/2011, 23.10.2012.

hätätilanteen hoitoa, myös ensisijaista ja toissijaista hoitoa sekä psykologista apua.³⁹⁵ Se totesi myös, että alaikäisille laittomasti maassa oleskeleville ulkomaalaisille sopivien vastaanottotilojen puute hankaloitti terveydenhuollon saamista. Lisäksi komitea totesi, että sairauden syyt voidaan poistaa ainoastaan, jos lapsille tarjotaan asuntoja ja sijaiskoteja. Näin ollen komitea katsoi, että Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artiklan 1 ja 3 kappaletta oli rikottu asuntojen ja sijaiskotien puutteen vuoksi.³⁹⁶

Siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta tehdyssä eurooppalaisessa yleissopimuksessa³⁹⁷ määrätään vastaavasti, että laillisesti toisen valtion alueella työtä tekevien siirtotyöläisten ja heidän perheidensä olisi saatava yhdenvertainen mahdollisuus sosiaaliapuun ja lääkinnälliseen apuun (19 artikla).

Kansainvälisessä oikeudessa taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen³⁹⁸ 12 artiklassa sekä LOS 24 artiklassa on kattavampia määräyksiä oikeudesta terveyteen. Määräyksissä korostetaan ennaltaehkäisyä ja hoitoa. YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa, että varhaislapsuudessa on tärkeää saada korkeatasoisinta saatavissa olevaa terveydenhoitoa ja ravitsemusta³⁹⁹ ja että nuorten on tärkeää saada seksuaalikasvatusta ja tietoa lisääntymisterveydestä.⁴⁰⁰ Lapsen oikeuksien komitea on selventänyt myös, että lasten oikeus terveyteen sisältää oikeuden määrätä omasta terveydestään ja kehostaan, myös vapauden tehdä vastuullisia seksuaalisuuteen ja lisääntymisterveyteen liittyviä valintoja.⁴⁰¹ Komitea kannustaa valtioita harkitsemaan, että lapsille annettaisiin oikeus antaa suostumuksensa tiettyihin lääkinnällisiin hoitoihin ja toimenpiteisiin ilman vanhemman tai huoltajan lupaa. Tällaisia olisivat esimerkiksi HIV-testit sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyteen liittyvät palvelut mukaan lukien seksuaaliterveyttä, ehkäisyä ja turvallista raskaudenkeskeytystä koskeva valistus ja neuvonta.⁴⁰²

395 *Ibid.*, kohta 128.

396 *Ibid.*, kohdat 116–118.

397 EN, *eurooppalainen yleissopimus siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta*, CETS nro 93, 1977.

398 YK, yleiskokous, taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, 16.12.1966, Yhdistyneet kansakunnat, Sopimussarja, Vol. 993, s. 3.

399 YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 7 (2006): Lapsen oikeuksien täytäntöönpano varhaislapsuudessa*, YK:n asiakirja CRC/C/GC/7/Rev.1, 2006, 27 kohta.

400 YK, lapsen oikeuksien komitea, *General Comment No. 4: Adolescent health and development in the context of the Convention on the Rights of the Child*, YK:n asiakirja CRC/GC/2003/4, 2003, kohta 28.

401 YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 15 (2013) lapsen oikeudesta nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta (24 artikla)*, YK:n asiakirja CRC/C/GC/12, 2013, kohta 24.

402 *Ibid.*, kohta 31.

8.4. Oikeus asuntoon

Keskeiset asiat

- Oikeus kohtuutasoiseen asuntoon on taattu Euroopan sosiaalisen peruskirjan 31 artiklassa.
- Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut, että laittomasti maassa oleskeleville lapsille on tarjottava kohtuutasoinen asunto ja että asunnon elinolojen on oltava ihmisarvon mukaisia.
- EIT:n mukaan epäasianmukaiset asuinolot eivät riitä huostaanoton perusteeksi.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 34 artiklan 3 kohdassa mainitaan oikeus asumisen tukeen yhteiskunnallisen syrjäytymisen ja köyhyyden torjumiseksi. Rotusyrjintädirektiivissä mainitaan asuminen sellaisten yleisesti saatavilla olevien tavaroiden ja palvelujen joukossa, joiden tarjoaminen olisi taattava syrjimättömällä tavalla.⁴⁰³ Samanlainen asumisetuuksiin liittyvä syrjimätön kohtelu koskee maassa pitkään oleskelleita henkilöitä. EU-oikeudella pyritään kuitenkin varmistamaan esimerkiksi perheenyhdistämisen yhteydessä, etteivät perheenjäsenet muodosta taakkaa jäsenvaltioiden sosiaaliturvajärjestelmille.⁴⁰⁴ Perheenyhdistämisdirektiivissä edellytetään, että perheenyhdistämistä koskeissa hakemuksissa on esitettävä todisteita siitä, että perheenkokoajalla (vähintään vuodeksi oleskeluluvan saanut kolmannen maan kansalainen, joka kohtuullisen todennäköisesti saa oikeuden pysyvään oleskeluun) on asunto, jota voidaan pitää vastaavanlaisen perheen tavanomaisena asuntona samalla alueella. Asunnon tulisi täyttää kyseisessä jäsenvaltiossa voimassa olevat yleiset terveys- ja turvallisuusvaatimukset.⁴⁰⁵

EN:n oikeudessa EIS ei turvaa oikeutta saada asunto, mutta jos valtio päättää tarjota asuntoja, niitä on tarjottava syrjimättömällä tavalla.

Esimerkki: Tapauksessa *Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁴⁰⁶ valittaja, joka asui laillisesti Yhdistyneessä kuningaskunnassa, sai luvan tuoda poikan-

403 Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkupe-
rystä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta; direktiivin 3 artikla.

404 Ks. myös FRA ja EIT, 2014, s. 201.

405 Neuvoston direktiivi 2003/86/EY, annettu 22 päivänä syyskuuta 2003, oikeudesta perheen-
yhdistämiseen (perheenyhdistämisdirektiivi), direktiivin 7 artiklan 1 kohdan a alakohta.

406 EIT, *Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 56328/07, 27.9.2011.

sa luokseen sillä ehdolla, ettei valittaja turvautuisi julkisiin varoihin. Pian pojan saapumisen jälkeen valittaja haki asunnon etsimiseen tarkoitettua tukea. Koska pojalle kuitenkin tehtiin maahantulotarkastus, valittajalta evättiin asuntoon liittyvä etuus, johon hänen asemansa tahattomasti kodittomana alaikäisen lapsen huoltajana olisi normaalisti hänet oikeuttanut. Viranomaiset auttoivat häntä lopulta löytämään uuden asunnon ja tarjosivat hänelle myöhemmin sosiaalisin perustein myönnettävää asuntoa. Valittajan mukaan hänen etuutensa oli evätty syrjivällä tavalla. EIT totesi, että vähäisten resurssien, kuten sosiaalisin perustein myönnettävien asuntojen, jakamiselle on hyväksyttävää asettaa kriteerejä, kunhan tällaiset kriteerit eivät ole mielivaltaisia eivätkä syrjiviä. Valittajan etuoikeuden epäämisessä ei ollut mitään mielivaltaista, sillä valittaja oli tuonut poikansa maahan täysin tietoisena maahantulolupaan liittyneestä ehdosta. Valittaja ei ollut sitä paitsi ollut tosiasiaassa koditon, ja myös muissa lakimääräisissä velvoitteissa vaadittiin paikallisviranomaista auttamaan häntä ja hänen poikaansa, jos kodittomuuden uhka olisi todellisuudessa toteutunut. EIS 14 artiklaa luettuna yhdessä 8 artiklan kanssa ei siis ollut rikottu.

EIT on tarkastellut myös tapauksia, joissa romaniperheitä on häädetty leireistään.⁴⁰⁷ EIT on käsitellyt asumisen laatuun liittyvää kysymystä epäsuorasti ja todennut, ettei epäasianmukainen asunto riitä lasten huostaanoton perusteeksi⁴⁰⁸ (ks. myös [alaluvut 5.2 ja 6.2](#)).

Oikeus kohtuutasoiseen asuntoon on taattu Euroopan sosiaalisen peruskirjan 31 artiklassa. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut, että 31 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu ”kohtuutasoinen asunto” tarkoittaa hygienian ja terveyden kannalta turvallista asumusta, jossa on oltava kaikki perusmukavuudet, kuten vesi, lämmitys, jätehuolto, saniteettitilat ja sähkö. Asunnon on myös oltava rakenteellisesti turvallinen, siinä ei saa asua liikaa henkilöitä ja siihen on oltava laissa turvattu hallintaoikeus.⁴⁰⁹ Häätö on sallittua perustelluissa tapauksissa ja edellyttäen, että saatavilla on vaihtoehtoja majoitusta. Häädön on myös tapahduttava ihmisarvoa kunnioittavissa olosuhteissa.⁴¹⁰ Asumuksen elinolojen

407 EIT, *Connors v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 66746/01, 27.5.2004.

408 EIT, *Wallová ja Walla v. Tšekki*, nro 23848/04, 26.10.2006, kohdat 73–74 (saatavana ranskaksi); EIT, *Havelka ym. v. Tšekki*, nro 23499/06, 21.6.2007, kohdat 57–59 (saatavana ranskaksi).

409 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Defence for Children International (DCI) v. Alankomaat*, nro 47/2008, 20.10.2009, kohta 43.

410 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Roma Rights Centre (ERRC) v. Italia*, kantelu nro 27/2004, 7.12.2005, kohta 41; Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Médecins du Monde – International v. Ranska*, kantelu nro 67/2011, 11.9.2012, kohdat 74–75 ja 80.

pitäisi olla sellaiset, että siellä pystyy asumaan ihmisarvoisella tavalla. Elinolojen on lisäksi täytettävä turvallisuutta, terveellisyttä ja hygieniää koskevat vaatimukset mukaan lukien perusmukavuudet, kuten puhdas vesi, riittävä valaistus ja lämmitys. Tilapäistä asuntoa koskeviin perusvaatimuksiin sisältyy myös asunnon lähiympäristön turvallisuus.⁴¹¹

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on todennut paperittomien lasten asumisesta, että sekä majoituksen tarjoamatta jättäminen että epäasianmukaisen majoituksen tarjoaminen hotelleissa ovat vastoin Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklan 1 kappaletta.⁴¹² Lisäksi kodittomuuden ehkäisemiseen liittyvän Euroopan sosiaalisen peruskirjan 31 artiklan 2 kappaleen nojalla valtioiden on tarjottava asianmukainen asunto paperittomille lapsille säilöönottoon turvautumatta.⁴¹³

8.5. Oikeus riittävään elintasoon ja oikeus sosiaaliturvaan

Keskeiset asiat

- Mahdollisuus lapsilisiin ja vanhempainvapaaseen on annettava syrjimättä.
- EU-oikeuden mukaan oppisopimuskoulutuksessa olevien nuorten työntekijöiden sosiaaliturva ei saisi olla niin alhainen, etteivät tällaiset nuoret yllä suojan yleiselle tasolle.
- Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaan perhe-etuuksien keskeyttäminen koulusta lintaamisen vuoksi rajoittaa kohtuuttomasti perheen oikeutta taloudelliseen, sosiaaliseen ja oikeudelliseen suojeluun.

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 34 artiklan 1 kohdassa määrätään, että ”unioni tunnustaa oikeuden sosiaaliturvaetuuksiin ja sosiaalipalveluihin” tapauksissa, jotka kuuluvat sosiaaliturvan perinteisille aloille (raskaus ja synnytys, sairaus, työtapaturmat, hoito tai vanhuus ja työpaikan menetys). Oikeus koskee kaikkia EU:n alueella laillisesti oleskelevia ja liikkuvia. Oikeus sosiaaliturvaan on

411 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Defence for Children International (DCI) v. Alankomaat*, kantelu nro 47/2008, 20.10.2009, kohta 62.

412 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Defence for Children International (DCI) v. Belgia*, kantelu nro 69/2011, 23.10.2012, kohdat 82–83. Ks. myös FRA, 2010, s. 30.

413 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *Defence for Children International (DCI) v. Alankomaat*, kantelu nro 47/2008, 20.10.2009, kohta 64.

tunnustettu asianmukaisen toimeentulon varmistamiseksi niille, joilla ei ole riittävästi tuloja tai varoja, sekä sosiaalisen syrjäytymisen ja köyhyysden torjumiseksi. Kaikkia näitä seikkoja määrittävät unionin oikeus sekä kansalliset lainsäädännöt ja käytännöt (perusoikeuskirjan 34 artiklan 1 kohta).

EU-tuomioistuin on todennut, että jos jäsenvaltion omalta kansalaiselta vaaditaan ainoastaan jäsenvaltiossa oleskelua lapsilisen saamiseksi, muiden EU:n jäsenvaltioiden kansalaisilta ei voi vaatia virallisen oleskeluluvan esittämistä saman etuuden saamiseksi.⁴¹⁴ Vanhempainvapaan epääminen tietyiltä henkilöryhmiltä, kuten sijaissynnyttäjän kautta lapsen hankkineilta äideiltä, on syrjivää.⁴¹⁵ Sama pätee miespuolisiin virkamiehiin, joilta evätään vanhempainloma, jos heidän vaimonsa ei käy työssä tai harjoita jotain ammattia, ellei vaimo ole kykenemätön täyttämään lapsen kasvatukseen liittyviä tarpeita vakavan sairauden tai vamman vuoksi.⁴¹⁶ Jäsenvaltioiden on vastaavasti otettava käyttöön kaksosten syntymään liittyvät vanhempainvapaata koskevat järjestelyt, joilla varmistetaan, että kaksosten vanhempia kohdellaan heidän tarpeidensa mukaan. Tämä voidaan varmistaa asettamalla vanhempainvapaan pituuden perusteeksi syntyvien lasten lukumäärä sekä tarjoamalla muita toimenpiteitä, kuten aineellista apua tai taloudellista tukea.⁴¹⁷

EN:n oikeudessa EIT on tarkastellut väitettyä syrjintää myönnettäessä vanhempainvapaata ja lapsilisiä Venäjällä.

Esimerkki: Tapauksessa *Konstantin Markin v. Venäjä*⁴¹⁸ vanhempainvapaa oli evätty Venäjän armeijan palveluksessa olevalta miessotilalta, vaikka nais-sotilailla oli oikeus tällaiseen vapaaseen. EIT:n näkemyksen mukaan vanhempainvapaata koskevan oikeuden epääminen miessotilailta ei ollut kohtuullisesti perusteltavissa. Erilaista kohtelua ei voitu perustella armeijan erikoisjoukoilla, väitteillä operatiivisen tehokkuuden vaarantumisesta tai naisten erityisestä roolista lastenkasvatuksessa eikä maassa vallitsevilla perinteillä. Tuomioistuin totesi, että EIS 14 artiklaa luettuna yhdessä 8 artiklan kanssa oli rikottu.

414 EU-tuomioistuin, asia C-85/96, *María Martínez Sala v. Freistaat Bayern*, tuomio 12.5.1998, kohdat 60–65.

415 EU-tuomioistuin, asia C-363/12, *Z v. A Government Department, The Board of Management of a Community School* [suuri jaosto], tuomio 18.3.2014.

416 EU-tuomioistuin, asia C-222/14, *Konstantinos Maistrellis v. Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaionaton*, tuomio 16.7.2015, kohta 53.

417 EU-tuomioistuin, *Zoi Chatzi v. Ypourgos Oikonomikon*, 16.9.2010, kohdat 72–75.

418 EIT, *Konstantin Markin v. Venäjä* [suuri jaosto], nro 30078/06, 22.3.2012.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 12–14 artiklassa on kattavampia määräyksiä oikeudesta sosiaaliturvaan, oikeudesta sosiaaliavustukseen ja lääkinnälliseen apuun ja oikeudesta sosiaalipalveluihin. Euroopan sosiaalisen peruskirjan 16 artiklassa mainitaan nimenomaisesti sosiaaliset etuudet ja perhe-etuudet keinona edistää perhe-elämän taloudellista, oikeudellista ja sosiaalista suojelua. Euroopan sosiaalisen peruskirjan 30 artiklassa määrätään oikeudesta suojeluun köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä vastaan. Jotkin sosiaaliturvaa koskevat vaatimukset voivat kuulua EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan soveltamisalaan. Vaatimuksena on kansallisessa lainsäädännössä syntynyt omaisuusintressi, joka syntyy, kun lainsäädännössä säädetään sosiaalietuutta koskevaan oikeuteen perustuvasta maksusta riippumatta siitä, edellytetäänkö etuudessa etukäteen maksettavia maksuosuuksia.⁴¹⁹

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 12 artiklassa vaaditaan valtioita luomaan sosiaaliturvajärjestelmä ja pitämään sitä yllä sekä pyrkimään nostamaan sen tasoa asteittain.

Euroopan sosiaalisen peruskirjan 16 artiklassa vaaditaan valtioita varmistamaan perheen taloudellinen, oikeudellinen ja sosiaalinen suojelu asianmukaisin keinoin. Ensisijaisia keinoja ovat perhe-etuudet tai lapsilisät, joita annetaan osana sosiaaliturvaa ja jotka ovat yleisesti kaikkien saatavilla tai tarveharkintaisia. Etuuksien on täydennettävä riittävästi tuloja huomattavan monen perheen kohdalla. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea arvioi perhe-etuuksien (vanhempainetuuksien) riittävyttä suhteessa kulutusyksikköä kohti laskettuihin mediaanituloihin (Eurostat).⁴²⁰ Komitea on todennut, ettei yleisen perhe-etuusjärjestelmän puuttuminen ole Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaista.⁴²¹

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on kuitenkin myöntänyt, että lapsilisän maksamiseksi voidaan edellyttää lapsen oleskelulupaa.⁴²² Komitean mukaan vain hyvin vähäisen suojelun tarjoaminen lapsille (15–18-vuotiaille) sosiaalisia ja taloudellisia riskejä vastaan erityisissä oppisopimuskoulutusta koskevissa sopimuksissa – lapsilla on ollut oikeus ainoastaan sairauteen liittyviin luontoisuuksiin ja 1 prosentin kattavuuteen työtapaturman osalta – johtaa tosiasiallisesti siihen, ettei yksittäinen ryhmä (alaikäisiä) työntekijöitä yllä sosiaaliturvajärjestelmässä

419 EIT, *Stummer v. Itävalta* [suuri jaosto], nro 37452/02, 7.7.2011, kohta 82.

420 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, Conclusions 2006, Estonia, s. 215.

421 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, Conclusions 2011, Turkey, Art. 16.

422 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea (2007), Conclusions XVIII-1 – General Introduction, s. 11.

yleisesti tarjottuun suojan tasoon. Tämä on siis vastoin valtion velvollisuutta pyrkiä nostamaan sosiaaliturvajärjestelmän tasoa asteittain.⁴²³

Myös perhe-etuuksien keskeyttäminen koulusta lintsaimisen vuoksi rajoittaa kohtuuttomasti perheen oikeutta taloudelliseen, sosiaaliseen ja oikeudelliseen suojeluun.

Esimerkki: Ranskaa koskeneessa kantelussa European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) -niminen järjestö väitti, että perhe-etuuksien keskeyttäminen koulusta lintaamiseen puuttumiseksi loukkasi Euroopan sosiaalisen peruskirjan 16 artiklassa taattua perheiden oikeutta sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun. Komitea totesi toimenpiteen kohtuuttomaksi tavoiteltuun päämäärään nähden ja huomautti, että riidanalainen toimenpide, jossa perhe-etuudet keskeytetään ja mahdollisesti lakkautetaan, asettaa koulusta lintaamisen vähentämisen yksin vanhempien vastuulle ja lisää perheiden taloudellista ja sosiaalista haavoittuvuutta.⁴²⁴

Siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta tehdyssä eurooppalaisessa yleissopimuksessa⁴²⁵ määrätään, että laillisesti toisessa valtiossa työtä tekevien siirtotyöläisten ja heidän perheidensä pitäisi saada yhdenvertainen mahdollisuus sosiaaliturvaan (18 artikla) ja muihin sosiaalipalveluihin, joilla helpotetaan heidän vastaanottoaan vastaanottavassa valtiossa (10 artikla). Vastaavasti sosiaaliturvasta tehdyllä eurooppalaisella sopimuksella suojellaan pakolaisten ja valtiotomien henkilöiden oikeuksia saada sosiaaliturvaa vastaanottavassa valtiossa (lapsiin liittyvät perhe-etuudet mukaan lukien).⁴²⁶

Kansainvälisessä oikeudessa oikeus riittävään elintasoon on taattu taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 11 artiklassa sekä LOS 27 artiklassa.

423 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) ja Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) v. Kreikka*, kantelu nro 66/2011, 23.5.2012, kohta 48.

424 Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) v. Ranska*, kantelu nro 82/2012, 19.3.2013, kohta 42.

425 EN, *eurooppalainen yleissopimus siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta*, CETS nro 93, 1977.

426 EN, *eurooppalainen sopimus sosiaaliturvasta*, CETS nro 78, 1972.

9

Maahanmuutto- ja turvapaikka-asiat

EU	Aiheet	EN
SEUT, 21 artikla Perusoikeuskirja, 45 artikla (liikkumisvapaus) Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU). Palauttamisdirektiivi (2008/115/EY) Turvapaikkamenettelydirektiivi (2013/32/EU). Dublin-asetus (N:o 604/2013) Määrittelydirektiivi (2011/95/EU) Vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi (2004/38/EY) EU-tuomioistuin, asia C-648/11, <i>The Queen, seuraavien hakemuksesta: MA ym. v. Secretary of State for the Home Department</i>, tuomio 6.6.2013 (Dublin-siirrot) Schengenin rajasäännöstöä koskeva asetus (N:o 562/2006), liite VII, 6 Turvapaikkamenettelydirektiivi (2013/32/EU), 25 artiklan 5 kohta	Maahanpääsy ja oleskelu länmääritys	EIS, 8 artikla (perhe-elämä)

EU	Aiheet	EN
SEUT, 67 artikla, 73 artikla ja 79 artiklan 2 kohdan a alakohta Perheenyhdistämisdirektiivi (2003/86/EY) Määrittelydirektiivi (2011/95/EU), 31 artikla Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU). Tilapäistä suojelua koskeva direktiivi (2001/55/EY) Dublin-asetus (N:o 604/2013) Palauttamisdirektiividirektiivi (2008/115/EY), 13 artikla	Perheenyhdistäminen ja perheestään eroon joutuneet lapset	EIS, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) EIT, <i>Sen v. Alankomaat</i>, nro 31465/96, 2001 (oikeuksien tasapainotus) EIT, <i>Jeunesse v. Alankomaat</i> [suuri jaosto], nro 12738/10, 2014 (perhe-elämä, lapsen etu)
Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU), 11 artikla. Palauttamisdirektiividirektiivi (2008/115/EY), 17 artikla	Lasten säilöönotto	EIT, <i>Mubilanzila Mayeka ja Kaniki Mitunga v. Belgia</i>, nro 13178/03, 2006 (säilöönotto karkotusta varten) EIT, <i>Popov v. Ranska</i>, nro 39472/07 ja nro 39474/07, 2012 (säilöönotto karkotusta varten) EIT, <i>Kanagaratnam ym. v. Belgia</i>, nro 15297/09, 2011 (säilöönotto karkotusta varten)
Vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi (2004/38/EY), johdanto-osan 24 perustelukappale sekä 7, 12 ja 13 artikla ja 28 artiklan 3 kohdan b alakohta	Karkotus	EIT, <i>Gül v. Sveitsi</i>, nro 23218/94, 1996 (perheen maastakarkotus) EIT, <i>Boultif v. Sveitsi</i>, nro 54273/00, 2001 (lasten maastakarkotus) EIT, <i>Tarakhel v. Sveitsi</i>, nro 29217/12, 2014 (lasten maastakarkotus)
Perusoikeuskirja, 47–48 artikla (oikeus tehokkaasiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen sekä syyttömyysolettama ja oikeus puolustukseen) Turvapaikkamenettelydirektiivi (2013/32/EU), 7 ja 25 artikla Uhrien oikeuksia koskeva direktiivi (2012/29/EU), 8 artikla	Oikeussuoja	EIS, 13 artikla (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) EIT, <i>Rahimi v. Kreikka</i>, nro 8687/08, 2011 (tehokkaat oikeussuojakeinot säilöönotto-olosuhteiden riittauttamiseksi)

EU:lla on selkeä toimivalta antaa maahanmuutto- ja turvapaikka-asioihin liittyvää lainsäädäntöä. Maahanmuuttajalapsia koskevia säännöksiä sovelletaan erilaisiin maahanmuuttoon liittyviin tilanteisiin, mukaan lukien pitkäaikainen työhön liittyvä maahanmuutto taikka turvapaikan tai toissijaisen suojelun hakeminen. Säännöksillä myös puututaan laittomien maahanmuuttajien tilanteeseen. Maahanmuuttajalapsilla on oikeus suojeluun EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan nojalla, ja perusoikeuskirjan 18 ja 19 artiklassa käsitellään oikeutta turvapaikkaan ja suojaan palauttamis-, karkottamis- ja luovuttamistapauksissa. EU on kiinnittänyt erityistä huomiota myös ilman huoltajaa olevien lasten erityistarpeisiin – myös oikeudellisiin näkökohtiin, kuten lailliseen huoltajuuteen ja edustukseen, iänmäärittämiseen, perheen jäljittämiseen ja yhdistämiseen, turvapaikkamenettelyihin, säilöönottoon ja karkotukseen – sekä lasten elinoloihin liittyviin näkökohtiin, kuten majoitukseen, terveydenhoitoon, opetukseen ja koulutukseen, uskontoon, kulttuurinormeihin ja -arvoihin, virkistytymiseen ja vapaa-aikaan, sosiaaliseen kanssakäymiseen ja koettuun rasismiin.⁴²⁷

EN:n järjestelmässä maahanmuuttajalasten oikeuksia tukee erityisesti neljä yleissopimusta eri asiayhteyksissä: EIS, Euroopan sosiaalinen peruskirja, eurooppalainen yleissopimus siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta ja eurooppalainen yleissopimus kansalaisuudesta. Tässä luvussa keskitytään lähinnä EIS:n määräysten täytäntöönpanoon. Erityisesti tarkastellaan 3 artiklaa (suoja epäinhimilliseltä ja halventavalta kohtelulta), 5 artiklaa (vapauden riisto) ja 8 artiklaa (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) luettuina erikseen tai yhdessä 14 artiklan (syrjintäkielto) kanssa. Näiden määräysten avulla tuetaan maahanmuuttaja-, pakolais- ja turvapaikanhakijalasten ja heidän perheenjäsentensä oikeutta perheenyhdistämiseen, oikeussuojaan ja jatkuvaan oleskeluun vastaanottavassa valtiossa.

Kansainvälisellä tasolla muutamissa LOS:n määräyksissä vahvistetaan lasten oikeuksia maahanmuutto- ja turvapaikka-asioiden yhteydessä, ja nämä määräykset ovat vaikuttaneet eurooppalaisen oikeuden kehitykseen. Erityisesti LOS 7 artiklassa suojataan lasten oikeus syntymän jälkeiseen rekisteröintiin, kansalaisuuteen ja vanhempien antamaan hoitoon. Sopimuksen 8 artiklassa suojataan lapsen oikeutta henkilöllisyyteen, myös kansalaisuuteen, nimeen sekä sukulaissuhteisiin. 9 artiklan mukaan perheestään eroon joutuneilla lapsilla on oikeus ylläpitää yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. 22 artiklassa määrätään puolestaan pakolaislasten oikeudesta asianmukaiseen

427 Ks. FRA, 2010; FRA, 2011a, s. 27–38; FRA, 2011b, s. 26–30.

suojeluun ja apuun. Lisäksi YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskevaa yleissopimusta⁴²⁸ sekä sen vuoden 1967 pöytäkirjaa pidetään yleisesti keskeisenä pakolaisten kansainvälisen suojelun kannalta.

Seuraavissa osioissa keskitytään maahanpääsyyn ja oleskeluun (alaluku 9.1), iänmäärittämiseen (alaluku 9.2), perheestään eroon joutuneiden lasten perheenyhdistämiseen (alaluku 9.3), säilöönottoon (alaluku 9.4), karkotukseen (alaluku 9.5) ja oikeussuojaan (alaluku 9.6).

9.1. Maahanpääsy ja oleskelu

Keskeiset asiat

- EU:n kansalaisilla on oikeus liikkua vapaasti EU:n sisällä.
- Lapsen maahanpääsyä ja oleskelua koskevat päätökset on tehtävä asianmukaisia mekanismeja ja menettelyjä soveltaen lapsen edun mukaisesti.

EU-oikeudessa lasten oikeuksien luonne ja laajuus eroavat suuresti lapsen kansallisuuden ja lapsen vanhempien kansallisuuden mukaan sekä sen mukaan, onko lapsi tulossa maahan vanhempiensa kanssa vai yksin.

EU:n kansalaisten siirtymistä maasta toiseen säännellään erilaisin instrumentein. EU:n kansalaisille taatut oikeudet ovat laaja-alaisia, ja niillä pyritään lisäämään liikkuvuutta mahdollisimman paljon eri puolilla EU:ta. Ensinnäkin SEUT 21 artiklassa määrätään, että EU-kansalaisilla ja heidän perheenjäsenillään on oikeus liikkua ja oleskella vapaasti minkä tahansa jäsenvaltion alueella. Kun he saapuvat vastaanottavaan valtioon, heillä on lisäksi oikeus saada samanlaista kohtelua kuin kyseisen valtion kansalaisilla työhön pääsyn ja työolojen, sosiaalietuuksien, koulun, terveydenhuollon ja muiden vastaavien osalta.⁴²⁹ Myös EU:n perusoikeuskirjan 45 artiklassa taataan EU-kansalaisten vapaa liikkuvuus.

428 YK, yleiskokous, pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus, 28.7.1951, Yhdistyneet kansakunnat, Sopimussarja, Vol. 189, s. 137.

429 EU:iin viimeksi liittyneestä Kroatiaista tuleville on asetettu joitakin rajoituksia, jotka ovat voimassa siirtymäaikana kesäkuuhun 2015 asti. Jäsenvaltioilla on mahdollisuus jatkaa rajoitusten voimassaoloaikaa vuoteen 2020 asti.

Lapsia, joiden vanhemmat/huoltajat ovat EU-kansalaisia ja jotka muuttavat yhdessä vanhempiensa/huoltajiensa kanssa, koskee myös vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi.⁴³⁰ Siinä säädetään, että perheenjäsenillä on oikeus tulla vastaanottamaan valtioon ja oleskella sen alueella joko samaan aikaan EU:sta kotoisin olevan maahantulijan kanssa tai myöhemmin (5 artiklan 1 kohta). Perheenjäsenellä tarkoitetaan direktiivissä kaikkia EU:sta kotoisin olevan maahantulijan tai hänen puolisonsa tai kumppaninsa biologisia lapsia edellyttäen, että lapset ovat alle 21-vuotiaita tai maahantulijasta tai puolisoista riippuvaisia (2 artiklan 2 kohta). Lapset voivat olla EU-kansalaisia tai EU:n ulkopuolisten maiden kansalaisia, kunhan henkilö, jonka mukana he ovat muuttaneet, on EU:n kansalainen. Ensimmäisten kolmen kuukauden aikana muutosta perheen oleskeluoikeus on ehdoton, mutta sen jälkeen EU-kansalaisen, joka haluaa lapsensa pysyvän kanssaan vastaanottavassa valtiossa, on osoitettava, että hänellä on riittävät varat ja kattava sairausvakuutuslasten elättämiseksi (7 artikla). Lapset ja muut perheenjäsenet saavat automaattisesti pysyvän oleskeluluvan oleskeltuaan viisi peräkkäistä vuotta vastaanottavassa valtiossa EU-kansalaisen kanssa (16 artiklan 2 kohta ja 18 artikla). Sen jälkeen lapsiin ei kohdistu enää mitään varoihin tai sairausvakuutukseen liittyviä vaatimuksia.

Sellaisten kolmansien maiden kansalaisten vapaata liikkuvuutta, jotka eivät kuulu EU:sta kotoisin olevan maahanmuuttajan perheeseen, on rajoitettu enemmän. Tätä aluetta säännellään osittain EU-oikeudessa ja osittain kansallisissa maahanmuuttolaeissa.

Kansainväliseen suojeluun liittyvien menettelyjen yhteydessä lapsia pidetään ”haavoittuvina henkilöinä”, joiden erityinen tilanne jäsenvaltioiden on otettava huomioon EU-oikeuden täytäntöönpanossa.⁴³¹ Tämä edellyttää, että valtiot määrittävät ja ottavat käyttöön erityissäännöksiä, joita etenkin turvapaikkaa hakevat lapset saattavat tarvita saapuessaan vastaanottamaan valtioon. EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklaa sovelletaan EU:n turvapaikkasäännösten maahantuloa ja oleskelua koskeviin vaatimuksiin, sillä 24 artikla koskee lapsia. Sen mukaan EU:n jäsenvaltioiden on varmistettava, että kaikissa lasta koskevissa viranomaisen tai yksityisten laitosten toimita otetaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu.

430 Kannattaa huomata, että asiaan liittyviä direktiivin säännöksiä sovelletaan myös ETA-alueella. Ks. Euroopan talousalueesta tehty sopimus, 2.5.1992, Osa III, Henkilöiden, palveluiden ja pääoman vapaa liikkuvuus, sekä Euroopan yhteisön ja sen jäsenvaltioiden sekä Sveitsin valaliiton sopimus henkilöiden vapaasta liikkuvuudesta, allekirjoitettu Luxemburgissa 21.6.1999, tullut voimaan 1.6.2002, EYVL L 114, 2002, s. 6.

431 Ks. erityisesti vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin 2013/33/EU 21 artikla ja palauttamisdirektiivin 2008/115/EY 3 artiklan 9 kohta.

Lapsen edun periaate vaikuttaa siis kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä annetun direktiivin 2013/32/EU (turvapaikkamenettelydirektiivi)⁴³² sekä kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta annetun asetuksen (Dublin-asetus) täytäntöönpanoon lasten osalta.⁴³³ Molempiin säädöksiin sisältyy myös erityisiä suojatoimenpiteitä ilman huoltajaa oleville lapsille, esimerkiksi säännös lasten oikeudellisesta edustuksesta. Schengenin rajasäännöstöstä annetun asetuksen (N:o 562/2006) mukaan rajavartijan on tarkastettava, onko lapsen seurassa oleva aikuinen hänen huoltajansa erityisesti silloin, kun lapsi on vain yhden aikuisen seurassa ja kun on vakavaa syytä epäillä, että lapsi on viety luvottomasti lailliselta huoltajaltaan tai huoltajiltaan. Tällöin rajavartijan on suoritettava lisätutkimuksia selvittääkseen, ovatko annetut tiedot epäjohtonmukaisia tai ristiriitaisia. Kun lapsi matkustaa ilman aikuista, rajavartijoiden on varmistettava matkustusasiakirjat ja muut asiaankuuluvat asiakirjat perusteellisesti tarkastamalla, ettei lapsi poistu alueelta vastoin huoltajansa tai huoltajiensa tahtoa.⁴³⁴

EN:n oikeudessa valtioilla on oikeus vakiintuneen kansainvälisen oikeuden mukaisesti määrätä ulkomaalaisten maahantulosta, oleskelusta ja karkotuksesta. Valtioiden on kuitenkin noudatettava yleissopimuksista, esimerkiksi EIS:sta, johtuvia velvoitteitaan. EIS 8 artiklassa vahvistettuun oikeuteen nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta vedotaan usein karkottamisen vastaisena takeena tapauksissa, jotka koskevat lapsia, jonka ei muussa tapauksessa olisi katsottu tarvitsevan kansainvälistä eikä toissijaista suojelua. Lapsiin liittyvissä tapauksissa on todettu 8 artiklan rikkomisia, sillä läheisistä perheenjäsenistä erottaminen pakolla vaikuttaa todennäköisesti välittömästi lasten kasvatukseen, sosiaaliseen ja emotionaaliseen vakauteen sekä identiteettiin.⁴³⁵

432 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vaatimuksista (uudelleenlaadittu toisinto), EUVL L 180, 29.6.2013, s. 60; direktiivin 25 artiklan 6 kohta.

433 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 604/2013, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta, EUVL L 180, 29.6.2013, s. 31–59; asetuksen 6 artikla.

434 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 562/2006, annettu 15 päivänä maaliskuuta 2016, henkilöiden liikkumista rajojen yli koskevasta yhteisön säännöstöstä (Schengenin rajasäännöstö); asetuksen liitteessä VII oleva 6 kohta.

435 EIT, *Şen v. Alankomaat*, nro 31465/96, 21.12.2001 (saatavana ranskaksi); EIT *Tuquabo-Tekle ym. v. Alankomaat*, nro 60665/00, 1.12.2005.

9.2. Iänmääritys⁴³⁶

Keskeiset asiat

- Iänmäärityksessä käytettävissä menettelyissä on otettava huomioon lapsen oikeudet.
- Iänmäärityksellä tarkoitetaan menettelyjä, joiden avulla viranomaiset pyrkivät selvittämään maahanmuuttajan laillisen iän voidakseen määrittää, mitä ulkomaalaisten oleskeluun liittyviä menettelyjä ja sääntöjä hänen kohdallaan on noudatettava.

EU-oikeudessa turvapaikkamenettelydirektiivin 25 artiklan 5 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat suorittaa lääkärintarkastuksen, joka on kuitenkin tehtävä ”yksilön ihmisarvoa täysimääräisesti kunnioittaen ja sen on oltava vähiten invasiivinen tutkimus, ja [sen] tekijän on oltava lääketieteen ammattilainen”. Säännöksessä vaaditaan myös, että yksilöille annetaan tietoa heidän ymmärtämällään kielellä, jotta nämä ymmärtäisivät, että tällainen tutkimus saatetaan tehdä, ja heiltä on myös pyydettyä suostumus lääkärintarkastukseen. Iänmäärityksestä kieltäytyminen ei voi johtaa kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen hylkäämiseen.

Iänmäärityksessä sovellettavat menetelmät ovat luonteeltaan ja laajuudeltaan huomattavan erilaisia eri puolilla EU:ta.⁴³⁷ Esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa oikeuslaitos on arvioinut iänmäärityksessä sovellettavia kotimaisia menettelyjä. Tapauksessa *Merton* määritettiin iänmäärityksessä sovellettavaa menettelyä koskevat vähimmäisvaatimukset, kun henkilö väittää olevansa ilman huoltajaa matkustava alaikäinen.⁴³⁸ Tällaisiin vaatimuksiin sisältyy muun muassa turvapaikanhakijan oikeus saada tietoa hylkäämisen syistä tai haastattelijan vastaväitteistä.⁴³⁹ Yhdistyneen kuningaskunnan kansalliset tuomioistuinten ovat myös alkaneet soveltaa periaatetta, jonka mukaan ikää arvioitaessa asia ratkaistaan epäselvissä tapauksissa asianomaisen henkilön eduksi, joskin

⁴³⁶ Ks. myös FRA ja EIT, 2014, alaluku 9.1.2.

⁴³⁷ Yleiskatsaus kussakin maassa sovellettuihin erilaisiin menetelmiin, ks. Euroopan turvapaikka-asioiden tukiviraston laatimat ohjeet *Guidelines on Age Assessment Practice in Europe*, Luxembourg, 2014. Tarkempia tietoja, ks. FRA, 2010, s. 53–55.

⁴³⁸ Yhdistynyt kuningaskunta, Court of Appeal, *R (B:n hakemuksesta) v. The Mayor and Burgesses of the London Borough of Merton*, 2003, EWHC 1689, 14.7.2003.

⁴³⁹ Ks. FRA, 2010, s. 61–66.

osa kansallisista tuomioistuimista on tulkinnut tätä pikemmin pelkkänä ”suopeana näytön arviointina” kuin muodollisena periaatteena.⁴⁴⁰

EN:n oikeudessa lasten oikeuksista iänmäärityksessä sovellettavien menettelyjen yhteydessä ei ole olemassa erityisiä säännöksiä eikä EIT:n oikeuskäytäntöä. Erityisen invasiiviset iän arvioimiseksi toteutetut toimenpiteet saattavat kuitenkin kuulua EIS 3 tai 8 artiklan soveltamisalaan. Sopimuksen 3 artiklan on tulkittava kattavan monia tilanteita, joita voidaan pitää epäinhimillisinä tai halventavina, ja myös lapsen invasiivinen fyysinen tarkastus voisi täyttää edellytykset.⁴⁴¹ Kun 8 artiklaa sovelletaan ulkomaalaisasioihin, viranomaiset voivat oikeutetusti puuttua lapsen yksityisyyden suojaan koskevaan oikeuteen ja tehdä iänmäärityksen, jos tämä on lain mukaista ja välttämätöntä jonkin EIS 8 artiklan 2 kohdassa luetellun hyväksyttävän tavoitteen suojaamiseksi.

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 8 artiklassa veloitetaan valtiot kunnioittamaan lasten oikeutta henkilöllisyyteen. Velvoitteeseen liittyy velvollisuus auttaa lasta varmistumaan omasta henkilöllisyydestään, mihin voi liittyä lapsen iän vahvistaminen. Iänmäärityksessä sovellettavien menettelyjen pitäisi kuitenkin olla viimeinen käytettävä keino.

Iänmäärityksessä sovellettavien kansallisten menettelyjen tulisi joka tapauksessa perustua lapsen edun periaatteeseen. YK:n lapsen oikeuksien komitea on vahvistanut, että iän arvioinnissa tulisi ottaa huomioon lapsen fyysinen olemus ja hänen henkinen kehitystasonsa. Arviointi on suoritettava tieteellisellä, turvallisella, lapsisensitiivisellä ja sukupuolen huomioon ottavalla sekä oikeudenmukaisella tavalla siten, että vältetään kaikin tavoin loukkaamista lapsen fyysistä koskemattomuutta. Lapsen ihmisarvoa tulee myös kunnioittaa asianmukaisesti.⁴⁴²

440 Yhdistynyt kuningaskunta, Court of Appeal, *R (CJ:n hakemuksesta) v. Cardiff City Council*, 2011, EWCA Civ 1590, 20.12.2011; vahvistettu asiassa Yhdistynyt kuningaskunta, Upper Tribunal, *R (MK:n hakemuksesta) v. Wolverhampton City Council*, 2013, UKUT 00177 (IAC), 26.3.2013.

441 EIT, *Yazgül Yılmaz v. Turkki*, nro 36369/06, 1.2.2011 (saatavana ranskaksi).

442 Yleiskommentti nro 6 (2005): Ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella (V osan a kohdan 31 alakohdan i alakohhta).

9.3. Perheenyhdistäminen ja perheestään eroon joutuneet lapset⁴⁴³

Keskeiset asiat

- Eurooppalaisissa säännöksissä keskitytään pääasiassa siihen, että lapset saadaan yhdistetyksi turvallisesti vanhempiensa kanssa joko vastaanottavassa maassa tai lähtömaassa.
- Lapsen vanhemmille ja/tai ensisijaisille huoltajille on annettava etusija määritettäessä, ketkä perheenjäsenet yhdistetään.
- Lapsen edun on ohjattava perheenyhdistämistapauksia.

EU-oikeudessa tärkein säädös on perheenyhdistämisdirektiivi, jonka mukaan jäsenvaltioiden on annettava yksin olevan lapsen vanhemmille, jotka ovat kolmansien maiden kansalaisia, lupa maahantuloon ja oleskeluun niissä tilanteissa, kun ei ole lapsen edun mukaista, että perheenyhdistäminen tapahtuisi ulkomailta. Kun vanhempaa ei ole, jäsenvaltiot voivat harkintansa mukaan antaa luvan maahantuloon ja oleskeluun lapsen lailliselle huoltajalle tai muulle perheenjäsennelle.⁴⁴⁴ ”Perheen” määritelmä ja perheeseen liittyvät oikeudet ovatkin laajemmat yksin tulleiden lasten kohdalla muihin maahanmuuttajalapsiin verrattuna.

Turvapaikkaa hakevien lasten osalta määrittelydirektiivissä korostetaan tarvetta varmistaa mahdollisuuksien mukaan, että yksin tulleet alaikäiset sijoitetaan täysi-ikäisen sukulaisen luokse vastaanottavassa jäsenvaltiossa, että sisarukset pidetään yhdessä ja että poissaolevat perheenjäsenet paikannetaan hienotunteisella ja turvallisella tavalla heti, kun tämä on käytännössä mahdollista (30 artikla). Vastaanotto-olosuhteita koskevaan direktiiviin sisältyy samanlaisia säännöksiä yksin tulleista lapsista, jotka eivät ole vielä saaneet pakolaisasemaa (24 artikla).

Vähimmäisvaatimuksista tilapäisen suojelun antamiseksi siirtymään joutuneiden henkilöiden joukottaisen maahantulon tilanteissa ja toimenpiteistä näiden henkilöiden vastaanottamisen ja vastaanottamisesta jäsenvaltioille aiheutuvien rasitusten tasapuolisen jakautumisen edistämiseksi annetulla neuvoston direktiivillä 2001/55/EY (tilapäistä suojelua koskeva direktiivi) pyritään niin ikään

⁴⁴³ Ks. myös FRA ja EIT, 2014, alaluku 5.3 ”Perheenyhdistäminen”.

⁴⁴⁴ 10 artiklan 3 kohdan a ja b alakohhta.

nopeuttamaan kotimaassa tapahtuneen äkillisen evakuoinnin seurauksena toistaan eroon joutuneiden perheenjäsenten (myös lasten) yhdistämistä (15 artikla).⁴⁴⁵ Direktiiviä ei ole kuitenkaan toistaiseksi sovellettu. Sen soveltaminen edellyttää neuvoston päätöstä, eikä tällaista päätöstä ole toistaiseksi tehty.

Myös vastaanotto-olosuhteita koskevan uudelleen laaditun direktiivin 24 artiklan 3 kohdassa vaaditaan jäsenvaltioita aloittamaan yksin tulleen lapsen perheenjäsenten jäljittäminen tarvittaessa. Tämä toteutetaan kansainvälisten tai muiden asiaankuuluvien organisaatioiden avulla mahdollisimman pian kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen tekemisen jälkeen. Samalla on suojeltava lapsen etua. Kun kyseessä on lapsen tai lapsen lähisukulaisen henkeen tai koskemattomuuteen mahdollisesti kohdistuva uhka – erityisesti jos lähisukulaiset ovat jääneet kotimaahan – on huolehdittava siitä, että heitä koskevat tiedot kerätään ja niitä käsitellään ja toimitetaan eteenpäin luottamuksellisesti vaarantamatta heidän turvallisuuttaan. Määrittelydirektiivin 31 artiklan 5 kohdan mukaan kansainvälisen suojelun myöntäminen lapselle ei saisi haitata jäljittämisen aloittamista tai jatkamista.

Dublin-asetuksessa säädetään lisäksi, että jos ilman huoltajaa olevalla alaikäisellä on jossakin jäsenvaltiossa perheenjäsen, mainitulla jäsenvaltiolla on velvollisuus yhdistää lapsi perheenjäsentensä kanssa, mikäli mahdollista, ellei se ole lapsen edun vastaista (8 artikla). Asetukseen sisältyy lisäksi velvollisuus jäljittää sukulaiset jäsenvaltioiden alueella suojellen samalla lapsen etua (6 artikla). Vastaanotto-olosuhteita koskevaan direktiiviin sisältyy lisäksi velvollisuus aloittaa lapsen perheenjäsenten jäljittäminen tarvittaessa kansainvälisten tai muiden asiaankuuluvien organisaatioiden avulla (24 artikla). Viimeksi mainitusta avusta on säädetty myös Dublin-asetuksessa (6 artikla).

Lapsen edun periaatetta on sovellettava aina perheenyhdistämistä koskevaa päätöstä tehtäessä. Vanhempien tulee pystyä esimerkiksi osoittamaan pystyvänsä hoitamaan vanhempainvelvollisuutensa lapsen hyödyksi. Kansalliset tuomioistuimet katsovat lapsen palauttamisen kotimaahansa lainvastaiseksi, jos viranomaiset eivät ole saaneet kerättyä näyttöä siitä, että kyseisessä maassa on tehty asianmukaiset järjestelyt lapsen vastaanottoa ja huoltoa varten (palauttamisdirektiivi, 10 artiklan 2 kohta).

⁴⁴⁵ Neuvoston direktiivi 2001/55/EY, annettu 20 päivänä heinäkuuta 2001, vähimmäisvaatimuksista tilapäisen suojelun antamiseksi siirtymään joutuneiden henkilöiden joukkoittaisen maahantulon tilanteissa, ja toimenpiteistä näiden henkilöiden vastaanottamisen ja vastaanottamisesta jäsenvaltioille aiheutuvien rasitusten tasapuolisen jakautumisen edistämiseksi, EYVL L 212, 7.8.2001.

EN:n oikeudessa EIS 8 artiklassa ei anneta maahanmuuttajavanhemmille ja heidän lapsilleen ehdotonta oikeutta valita, missä haluavat asua. Kansalliset viranomaiset voivat oikeutetusti käännättää perheenjäseniä tai estää heidän maahanpääsynsä, ellei perhe-elämän viettämiselle muualla ole ylivoimaisia esteitä.⁴⁴⁶ Tällaisten päätösten on vastattava aina laajempiin yleistä järjestystä koskeviin huolenaiheisiin oikeasuhtaisella tavalla, kuten haluan käännättää rikollisessa toiminnassa osallisena ollut vanhempi tai estää tämän maahantulo.

Esimerkki: Tapauksessa *Şen v. Alankomaat* EIT vahvisti, että tasapuolisen ratkaisun löytämiseksi lapsen/perheen oikeuksien ja laajempien yleistä järjestystä koskevien näkökohtien välillä on otettava huomioon kolme keskeistä tekijää: lapsen ikä, tilanne kotimaassa ja se, missä määrin lapsi on tosiasiallisesti riippuvainen vanhemmistaan.

Esimerkki: Tapauksessa *Jeunesse v. Alankomaat*⁴⁴⁷ Alankomaiden viranomaiset olivat kieltäytyneet antamasta alankomaalaisen miehen kanssa naimisiin menneelle surinamilaiselle naiselle oikeuta oleskella Alankomaissa siellä vietettävän perhe-elämän perusteella. Naisella ja miehellä oli kolme lasta. EIT katsoi, etteivät viranomaiset olleet kiinnittäneet riittävästi huomiota siihen, miten oleskeluluvan epääminen vaikutti valittajan lapsiin ja heidän etuunsa. EIT totesi, että EIS 8 artiklaa oli rikottu, koska valittajan henkilökohtaisten ja hänen perheensä intressien perhe-elämän viettämiseen Alankomaissa ja toisaalta ulkomaalaisten oleskelun valvontaan liittyvien yleistä järjestystä koskevien valtion intressien välillä ei ollut löydetty oikeudenmukaista ja tasapuolista ratkaisua.

Kansainvälisessä oikeudessa lapsella on oikeus olla joutumatta eroon perheestään, ellei tämän katsota olevan lapsen edun mukaista (LOS 9 artiklan 1 kapale). LOS 10 artiklassa määrätään, että lapsen, jonka vanhemmat asuvat eri valtioissa, pitäisi saada liikkua kyseisten maiden välillä pitääkseen yhteyksiä molempiin vanhempiinsa tai saada perhe yhdistettyä kansallisen ulkomaalaislain mukaisesti. LOS 3 artiklassa vahvistettu lapsen edun periaate on lähtökohtana

446 EIT, *Baj Sultanov v. Itävalta*, nro 54131/10, 12.6.2012; EIT, *Latifa Benamar ym. v. Alankomaat* (päätös), nro 43786/04, 5.4.2005.

447 EIT, *Jeunesse v. Alankomaat* [suuri jaosto], nro 12738/10, 3.10.2014.

kaikissa perheenyhdistämistä koskevissa päätöksissä sekä yksin tulleita lapsia koskevissa päätöksissä.⁴⁴⁸

9.4. Säilöönotto

Keskeiset asiat

- Eurooppalaisessa oikeudessa lapsen säilöönotto on sallittua maahanmuuton yhteydessä ainoastaan viimeisenä keinona.
- Kansallisilla viranomaisilla on velvollisuus sijoittaa lapsi asianmukaiseen vaihtoehtoiseen majoitukseen.

EU-oikeudessa vastaanotto-olosuhteita koskevan uudelleenlaaditun direktiivin 11 artiklassa vaaditaan, että lapsia tulisi ottaa säilöön ainoastaan viimeisenä keinona ja vain, jos lievempiä keinoja ei voida soveltaa tehokkaasti. Säilöönoton on oltava kestoaltaan mahdollisimman lyhyt, ja kaikki mahdollinen on tehtävä säilöön otettujen vapauttamiseksi ja sijoittamiseksi asianmukaiseen majoitukseen. Jos lapsia otetaan säilöön, heillä tulisi olla mahdollisuus ikäänsä sopivaan vapaa-ajan toimintaan, leikki- ja virkistystoiminta mukaan luettuina. Saman artiklan mukaan myös yksin tulleita lapsia saa ottaa säilöön vain poikkeuksellisissa olosuhteissa, ja tällöin on pyrittävä kaikin tavoin vapauttamaan heidät mahdollisimman nopeasti. Lapsia ei saisi milloinkaan majoittaa vankilaan, vaan lapset on majoitettava pikemmin laitoksiin, joissa on heidän ikäistensä tarpeita vastaava henkilökunta ja tilat. Lapset pitäisi majoittaa erilleen aikuisista.

Palauttamisdirektiivin 17 artiklassa säädetään sellaisten lasten ja perheiden säilöönnotosta, joiden turvapaikkahakemus on hylätty. Säilöönottoon sovelletaan tällöin tiettyjä ehtoja. Ilman huoltajaa olevien lasten kohdalla vaaditaan kuitenkin, että lapset on sijoitettava laitoksiin, joissa on heidän ikäistensä tarpeita vastaava henkilökunta ja tilat. Toistaiseksi EU-tuomioistuimella ei ole lasten säilöönottoa koskevaa oikeuskäytäntöä.

⁴⁴⁸ UNICEF:n mukaan kansallisten tuomioistuinten on varmistettava käsitellessään vaatimuksia, jotka koskevat lapsen yhdistämistä perheeseensä vastaanottavassa valtiossa, etteivät vanhemmat käytä lapsiaan hyväksi saadakseen oleskeluluvan kyseiseen maahan. Ks. UNICEF, *Judicial implementation of Art. 3 of the CRC in Europe*, s. 104. Ks. myös UNHCR, *Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*, toukokuu 2008.

EN:n oikeudessa lasten säilöönottoa on käsitelty EIS 3 ja 5 artiklan yhteydessä.

Esimerkki: Tapauksessa *Mubilanzila Mayeka ja Kaniki Mitunga v. Belgia*⁴⁴⁹ yksin tullut lapsi oli otettu säilöön. Viisivuotiaista lasta oli pidetty kaksi kuukautta aikuisille tarkoitettussa kauttakulkukeskuksessa ilman asianmukaista tukea. Lapsi oli matkustanut Kongon demokraattisesta tasavalasta ilman tarvittavia matkustusasiakirjoja toivoen pääsevänsä äitinsä luo, joka oli saanut pakolaisaseman Kanadasta. Lapsi palautettiin Kongon demokraattiseen tasavaltaan, vaikkei hänellä ollut siellä perheenjäseniä huolehtimassa hänestä. EIT katsoi, että koska ei ollut mitään vaaraa, että lapsi olisi pyrkinyt pakenemaan Belgian viranomaisten valvonnasta, hänen pitämisensä aikuisille tarkoitettussa suljetussa keskuksessa oli ollut tarpeellista. EIT huomautti myös, että tilanteessa olisi voitu toteuttaa muitakin toimenpiteitä, kuten sijoittaminen erityiseen keskuksen tai sijaisperheeseen, mikä olisi johtanut paremmin lapsen edun toteutumiseen LOS 3 artiklassa tarkoitettulla tavalla. EIT totesi, että EIS 3, 5 ja 8 artiklaa oli rikottu.

Muissa tapauksissa säilöönoton lainvastaisuutta on alleviivattu myös tilanteissa, joissa asianomainen lapsi on ollut vanhemman mukana.

Esimerkki: Tapauksessa *Muskhadzhiyeva ym. v. Belgia*⁴⁵⁰ EIT totesi, että oli vastoin EIS 3 artiklaa ottaa äiti ja hänen neljä lastaan, jotka olivat iältään seitsemästä kuukaudesta seitsemään vuoteen, kuukaudeksi säilöön suljettuun kauttakulkukeskukseen. Tuomioistuimien kiinnitti päätelmissään huomiota siihen, että keskus oli huonosti varustettu lasten vastaanottamista varten, ja tällä oli vakavia seurauksia lasten mielenterveydelle.

Esimerkki: Tapauksessa *Popov v. Ranska*⁴⁵¹ oli kyseessä perheen hallinnollinen säilöönotto kahdeksi viikoksi ennen perheen karkottamista Kazakstaniin. Tapauksessa vahvistettiin *Muskhadzhiyeva*-tapauksen lopputulos. EIT totesi, että EIS 3 artiklaa oli rikottu, sillä Ranskan viranomaiset eivät olleet ottaneet huomioon kahteen lapseen (jotka olivat iältään viisi kuukautta ja kolme vuotta) kohdistuvia väistämättä haitallisia vaikutuksia, kun heitä oli pidetty säilöönottokeskuksessa huonosti lapsille soveltuvissa

449 EIT, *Mubilanzila Mayeka ja Kaniki Mitunga v. Belgia*, nro 13178/03, 12.10.2006.

450 EIT, *Muskhadzhiyeva ym. v. Belgia*, nro 41442/07, 19.1.2010 (saatavana ranskaksi).

451 EIT, *Popov v. Ranska*, nro 39472/07 ja 39474/07, 19.1.2012.

olosuhteissa.⁴⁵² Tuomioistuin totesi myös, että EIS 5 ja 8 artiklaa oli rikot-
tu koko perheen osalta, ja viittasi LOS 37 artiklaan, jossa määrätään, että
”vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on kohdeltava inhimillisesti ja
kunnioittaen synnynnäistä ihmisarvoa ottaen huomioon hänen ikäistensä
tarpeet”.⁴⁵³

Esimerkki: Vastaavasti tapauksessa *Kanagaratnam ym. v. Belgia*⁴⁵⁴ turva-
paikkaa hakeneen äidin ja hänen kolmen lapsensa ottaminen säilöön ja pi-
ttäminen neljä kuukautta laittomille maahanmuuttajille tarkoitetussa sulje-
tussa keskuksessa oli vastoin EIS 3 ja 5 artiklaa. Vaikka lapset olivat äitinsä
mukana, tuomioistuin katsoi Belgian viranomaisten altistaneen lapset ah-
distuksen ja alemmuuden tunteille sijoittaessaan heidät suljettuun keskuk-
seen ja ottaneen tietoisin riskin, joka oli vaarantanut lasten kehityksen.⁴⁵⁵

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 9 artiklan 4 kohdassa määrätään, että kun lapsi
otetaan säilöön, valtion viranomaisten on ilmoitettava lapsen vanhemmille hä-
nen olinpaikastaan.⁴⁵⁶

452 *Ibid.*, kohta 95.

453 *Ibid.*, kohta 90.

454 EIT, *Kanagaratnam ym. v. Belgia*, nro 15297/09, 13.12.2011 (saatavana ranskaksi).

455 Eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai
rangaistuksen estämiseksi on kuvannut 19. yleiskertomuksessaan vapauden riiston kohteeksi
joutuneita laittomia maahanmuuttajia koskevia suoja-toimia ja lapsia koskevia lisäsuoja-toimia.
Ks. *20 years of combating torture, 19th General Report of the European Committee for the
Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 1 August 2008
to 31 July 2009.

456 Säilöön otettuja lapsia koskevista kansainvälisistä takeista ks. *Report of the Special Rapor-
teur on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, 5.3.2015, A/
HRC/28/68.

9.5. Karkotus⁴⁵⁷

Keskeiset asiat

- Maahanmuuttajalasten altistuminen karkotukselle liittyy olennaisesti heidän vanhempiensa oleskeluasemaan vastaanottavassa valtiossa.
- Lapsen edun periaatteen tulisi ohjata kaikkia päätöksiä, jotka koskevat maahanmuuttajalapsen ja hänen perheensä tai ensisijaisen huoltajansa karkotusta.
- EU-oikeudessa tunnustetaan tilanteita, joissa maahanmuuttajalapset voivat jäädä vastaanottavaan valtioon vanhempiensa oikeudellisesta asemasta riippumatta etenkin suorittaakseen koulunsa loppuun tai jos perhe-elämän viettäminen toisaalla olisi vaikeaa.

EU-oikeudessa lasten karkottamista koskevat säännökset vaihtelevat lasten kansalaisuuden, vanhempien kansalaisuuden ja kontekstin mukaan samoin kuin muillakin EU:n maahanmuuttolainsäädännön aloilla. Kun lapsi pääsee jäsenvaltioon EU:n vapaata liikkuvuutta koskevan lainsäädännön nojalla, hän voi todennäköisesti jäädä sinne, vaikka toisesta EU-maasta kotoisin olevalla vanhemmalla, jonka kanssa lapsi on alun perin muuttanut valtioon, ei olisi enää voimassa olevaa oleskelulupaa tai hän päättäisi lähteä maasta.

Erityisesti vapaata liikkuvuutta koskevan direktiivin nojalla lapset ja muut perheenjäsenet voivat jäädä vastaanottavaan jäsenvaltioon, kun vanhempi, joka on EU:n kansalainen ja jonka kanssa he ovat alun perin muuttaneet, kuolee (12 artiklan 2 kohta). Tämä edellyttää sitä, että lapset ovat asuneet vastaanottavassa valtiossa vähintään 12 kuukautta ennen vanhemman kuolemaa. Vastaavasti he voivat lähtökohtaisesti jäädä vastaanottavaan valtioon myös vanhemman lähdettyä maasta. Jos lapsi tai perheenjäsen on kuitenkin kolmannen valtion kansalainen, voimassa oleva oleskelulupa edellyttää molemmissa edellä mainituissa tapauksissa sen osoittamista, että heillä on tarpeeksi rahaa tullakseen toimeen. Heillä on oltava myös sairausvakuutus (7 artikla).

⁴⁵⁷ Karkotuksesta voidaan puhua palauttamisena, maasta poistamisena, kotimaahan palauttamisena, luovuttamisena tai maastakarkottamisena siitä riippuen, mistä oikeudellisesta asiayhteydestä on kyse. Tässä luvussa karkotuksen käsitteellä tarkoitetaan ulkomaalaisen tai muun henkilön laillista valtiosta poistamista. Ks. myös FRA ja EIT, 2014, 5.4 kohta ”Perheyhteyden säilyttäminen – suoja karkottamista vastaan”.

Säännöt ovat suopeampia lapsille, jotka ovat kirjoilla jossakin vastaanottavan valtion oppilaitoksessa. Tällöin lapsilla ja heidän huoltajallaan tai hoitajallaan on lasten kansalaisuudesta riippumatta oikeus jäädä vastaanottavaan valtioon sen jälkeen, kun ensisijainen vanhempi, joka on EU:n kansalainen, kuolee tai lähtee maasta (12 artiklan 3 kohta). Vaikka tämän koulutukseen liittyvän myönnytyksen ajateltiin alun perin koskevan ainoastaan sellaisten perheiden lapsia, joilla on riittävästi varoja toimeentuloaan varten⁴⁵⁸, myöhempi oikeuskäytäntö on vahvistunut, että suoja ulottuu myös sellaisiin koulua käyviin lapsiin, jotka saattavat olla riippuvaisia sosiaalituesta.⁴⁵⁹

Lisäksi perheenjäsenillä ja erityisesti vanhemmilla, jotka ovat kolmansien maiden kansalaisia, on niin ikään oikeus jäädä vastaanottavaan valtioon, kun he ovat eronneet kumppanistaan, joka on EU:n kansalainen, jos heillä on ensisijaisesti huollettavanaan pariskunnan lapsia tai jos heille on annettu lasten tapamisoikeuksia, joita on käytettävä vastaanottavassa valtiossa (13 artiklan 2 kohdan b ja d alakohta).

EU-tuomioistuimen mukaan lapsen asema EU:n kansalaisena SEUT 20 artiklan mukaisesti on peruste myöntää kyseisen lapsen vanhemmille, jotka ovat kolmansien maiden kansalaisia, työ- ja oleskelulupa siinä EU:n jäsenvaltiossa, jonka kansalainen lapsi on. Näin lapsi voi käyttää EU-kansalaisuuteen liittyviä oikeuksiaan, sillä muussa tapauksessa lapsen pitäisi lähteä EU:n alueelta vanhempiensa mukana.⁴⁶⁰ EU-tuomioistuin on kuitenkin todennut myöhemmässä oikeuskäytännössään, että ”pelkästään sen perusteella, että jäsenvaltion kansalaiselle voisi taloudellisista syistä tai perheen yhtenäisyyden säilyttämiseen unionin alueella liittyvistä syistä olla suotavaa, että hänen perheenjäsenensä, jotka eivät ole jäsenvaltion kansalaisia, voivat oleskella hänen kanssaan unionin alueella, ei sinänsä voida katsoa, että unionin kansalaisen olisi pakko lähteä unionin alueelta, jos tällaista oikeutta ei myönnetä”.⁴⁶¹

458 EU-tuomioistuin, asia C-413/99, *Baumbast ja R v. Secretary of State for the Home Department*, tuomio 17.9.2002.

459 EU-tuomioistuin, asia C-480/08, *Maria Teixeira v. London Borough of Lambeth ja Secretary of State for the Home Department*, tuomio 23.2.2010; EU-tuomioistuin, asia C-310/08, *London Borough of Harrow v. Nimco Hassan Ibrahim ja Secretary of State for the Home Department* [suuri jaosto], tuomio 23.2.2010. Maahanmuuttajalasten koulutusta on käsitelty tarkemmin alaluvussa 8.2.

460 EU-tuomioistuin, asia C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano v. Office National de l'Emploi (ONEm)*, tuomio 8.3.2011.

461 EU-tuomioistuin, asia C-256/11, *Murat Dereci ym. v. Bundesministerium für Inneres*, 15.11.2011, kohta 68. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-40/11, *Yoshikazu Iida v. Stadt Ulm*, 8.11.2012. Ks. FRA ja EIT, 2014, s. 125–127.

Vapaata liikkuvuutta koskevassa direktiivissä todetaan nimenomaisesti, että lasten karkottaminen tulisi tehdä LOS:n määräysten mukaisesti (johdanto-osan 24 perustelukappale). Lisäksi direktiivin 28 artiklan 3 kohdan b kohdassa vahvistetaan, ettei lasta voida karkottaa, ellei sen katsota olevan lapsen edun mukaista ja LOS:n mukaista.

Palauttamisdirektiivissä täsmennetään turvapaikkaa hakeneiden mutta kielteisen päätöksen saaneiden lasten osalta, että lapsen etu olisi otettava huomioon yksin tulleiden lasten palauttamispäätöksissä (10 artikla). Lisäksi ennen yksin tulleen lapsen poistamista jäsenvaltiosta kyseisen jäsenvaltion viranomaisten on varmistettava, että lapsi palautetaan perheensä jäsenelle, nimetylle huoltajalle tai asianmukaisiin vastaanottotiloihin valtiossa, johon hänet palautetaan (10 artiklan 2 kohta).

Jos turvapaikkaa hakenut lapsi palautetaan toiseen jäsenvaltioon turvapaikkahakemuksen arviointia varten, Dublin-asetuksessa säädetään, että lapsen edun periaatteen on ohjattava tällaisen päätöksen soveltamista (6 artikla). Lisäksi asetuksessa luetaan lista tekijöistä, joiden avulla viranomaiset määrittävät, mikä on lapsen edun mukaista. Näihin sisältyvät lapsen perheenyhdistämiseen liittyvien mahdollisuuksien asianmukainen huomioon ottaminen, lapsen hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys, turvallisuusnäkökohdat – erityisesti riski joutua ihmiskaupan uhriksi – ja lapsen mielipide lapsen kehitystasoa vastaavalla tavalla.

Esimerkki: Tapauksessa *The Queen, seuraavien hakemuksesta: MA ym. v. Secretary of State for the Home Department*⁴⁶² EU-tuomioistuimen piti määrittää, mikä valtio oli vastuussa EU:n eri jäsenvaltioille turvapaikkahakemuksia tehneen, ilman huoltajaa olevan lapsen tapauksesta, kun lapsella ei ollut perhettä tai sukulaisia muissa EU:n jäsenvaltioissa. EU-tuomioistuin selvensi, että kun jäsenvaltiossa ei ole laillisesti oleskelevaa perheenjäsentä, vaatimuksen käsittelystä vastaa valtio, jossa lapsi fyysisesti oleskelee. EU-tuomioistuin tukeutui EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan 2 kohtaan, jonka mukaan lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikissa lasta koskevissa toimitissa.

EN:n oikeudessa valtiot voivat lähtökohtaisesti puuttua oikeuteen nauttia perhe-elämän kunnioitusta EIS 8 artiklan 2 kohdan mukaisesti.

⁴⁶² EU-tuomioistuin, asia C-648/11, *The Queen, seuraavien hakemuksesta: MA ym. v. Secretary of State for the Home Department*, tuomio 6.6.2013.

Esimerkki: Tapauksessa *Gül v. Sveitsi*⁴⁶³ valittaja asui Sveitsissä vaimonsa ja tyttärensä kanssa. Heille kaikille oli myönnetty oleskeluluvat humanitaarisin perustein. Valittaja halusi tuoda Sveitsiin myös alaikäisen poikansa, jonka hän oli jättänyt Turkkiin, mutta Sveitsin viranomaiset kieltäytyivät hyväksymästä pyyntöä lähinnä sillä perusteella, ettei valittajalla ollut riittävästi tuloja ja varoja perheensä elättämiseksi. EIT totesi, että valittaja oli itse aiheuttanut eron pojastaan lähtemällä Turkista. Hänen viimeaikaiset vierailunsa Turkissa osoittivat, etteivät hänen alun perin Sveitsissä poliittisen turvapaikanhaun perusteeksi esittämänsä syyt olleet enää päteviä. Mikään ei estänyt perhettä asettumasta omaan kotimaahansa, jossa heidän alaikäinen poikansa oli asunut aina. Tuomioistuimien tunnusti, että inhimilliseltä kannalta tarkasteltuna perheen tilanne oli hyvin vaikea, mutta totesi, ettei EIS 8 artiklaa ollut rikottu.

Esimerkki: Tapauksessa *Üner v. Alankomaat*⁴⁶⁴ vahvistettiin, että karkotuksen oikeasuhtaisuutta arvioidessa huomioon on otettava ne vaikutukset, joita karkotuksella on keneen tahansa perheessä elävään lapseen. Tämä merkitsee huomion kiinnittämistä lapsen etuun ja hyvinvointiin sekä erityisesti niiden vaikeuksien vakavuuteen, joita jokainen lapsi todennäköisesti kohtaa maassa, johon valittaja aiotaan karkottaa, sekä sosiaalisten siteiden, kulttuurisiteiden ja perhesiteiden lujuuteen vastaanottavassa maassa ja kohdemaassa.

Esimerkki: Tapauksessa *Tarakhel v. Sveitsi*⁴⁶⁵ Sveitsin viranomaiset olivat kieltäytyneet tutkimasta afgaanipariskunnan ja heidän kuuden lapsensa turvapaikkahakemusta ja päättäneet lähettää heidät takaisin Italiaan. EIT totesi, että Italian vastaanottojärjestelmän senhetkisen tilanteen valossa Sveitsin viranomaisilla ei ollut riittävää varmuutta siitä, että valittajista huolehdittaisiin heidän lastensa ikään sopivalla tavalla, jos heidät palautettaisiin Italiaan, kun yksityiskohtaista ja luotettavaa tietoa nimenomaisesta kohdepaikasta ei ollut. Näin ollen EIT totesi, että EIS 3 artiklaa rikottaisiin, jos Sveitsin viranomaiset lähettäisivät valittajat takaisin Italiaan Dublin II -asetuksen nojalla ilman, että olivat ensin saaneet yksilöllisiä takeita

463 EIT, *Gül v. Sveitsi*, nro 23218/94, 19.2.1996.

464 EIT, *Üner v. Alankomaat*, nro 46410/99, 18.10.2006, kohdat 57–58. Ks. myös *Boultif v. Sveitsi*, nro 54273/00, 2.8.2001.

465 EIT, *Tarakhel v. Sveitsi* [suuri jaosto], nro 29217/12, 4.11.2014.

Italian viranomaisilta siitä, että valittajista huolehdittaisiin lasten ikään sopivalla tavalla ja että perheenjäsenet pidettäisiin yhdessä.

Kansainvälisessä oikeudessa valtion on annettava vanhemmille tai lapselle pyynnöstä olennaiset tiedot poissaolevan perheenjäsenen olinpaikasta, kun kyseessä on pidätys, vangitseminen, maanpakoon määrääminen, karkotus tai kuolema, ellei tämä olisi haitallista lapsen hyvinvoinnin kannalta (LOS 9 artiklan 4 kappale).

9.6. Oikeussuojat⁴⁶⁶

Keskeiset asiat

- Maahanmuuttajalapsilla on oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoin.

EU-oikeudessa lasten oikeuksista oikeussuojakeinoin maahanmuuton yhteydessä on säädetty eri säädöksissä. Ensinnäkin oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoin ja puolueettomaan tuomioistuimeen on vahvistettu EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklassa. Tähän sisältyy oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa sekä mahdollisuus saada neuvoja sekä puolustus ja asianmukainen oikeudellinen edustus 48 artiklan mukaisesti. Maahanmuuttajalasten osalta tätä oikeutta on vahvistettu useilla johdetun EU-oikeuden säännöksillä. Dublin-asetuksessa jäsenvaltiot velvoitetaan varmistamaan, että yksin tullutta lasta edustaa asianmukaisen pätevyyden hankkinut ammattilainen, joka saa käyttöönsä kaikki olennaiset lasta koskevat tiedot (6 artikla). Vastaavia säännöksiä löytyy määrittelydirektiivistä (31 artikla) ja turvapaikkamenettelydirektiivistä (25 artikla). Lasten oikeutta juridiseen edustukseen tukee myös heidän oikeutensa käyttää uhrien tukipalveluja ja luottamuksellisia tukipalveluja rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista annetun direktiivin 2012/29/EU (uhrien oikeuksia koskeva direktiivi) 8 artiklan mukaisesti.⁴⁶⁷

⁴⁶⁶ Ks. myös FRA ja EIT, 2014, alaluku 4.5 ”Turvapaikkamenettelyyn ja palauttamismenettelyyn liittyvä oikeusapu”.

⁴⁶⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, EUVL L 315, 14.11.2012, s. 55.

Oikeussuojakeinoihin liittyville oikeuksille on kuitenkin asetettu rajoituksia, ja niihin voidaan soveltaa myös tiettyjä ikää koskevia ehtoja. Esimerkiksi turvapaikkamenettelydirektiivin mukaan jäsenvaltiot ”voivat olla nimeämättä edustajaa, jos ilman huoltajaa oleva alaikäinen todennäköisesti saavuttaa 18 vuoden iän ennen kuin ensimmäinen päätös tehdään” (25 artiklan 2 kohta).

EN:n oikeudessa EIT on antanut päätöksen 6 artiklan (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) sovellettavuudesta tapauksissa, jotka koskevat ulkomaalaisten maahan tuloa, oleskelua ja karkottamista.⁴⁶⁸ EIS 13 artiklaa (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon) voidaan soveltaa joissakin olosuhteissa.

Esimerkki: Tapauksessa *Rahimi v. Kreikka*⁴⁶⁹ olivat kyseessä Afganistanista kotoisin olevan ja Kreikkaan laittomasti tulleen maahanmuuttajalapsen olosuhteet säilöönottokeskuksessa, josta hänet oli vapautettu myöhemmin karkottamista varten. EIT totesi, että EIS 13 artiklaa oli rikottu, ja huomautti, ettei valittajalle annetussa tietolehtisessä ollut ilmoitettu, mitä menettelyä noudattaen poliisipäällikölle olisi voinut tehdä asiasta ilmoituksen. Valittajalle ei ollut myöskään kerrottu hänen ymmärtämällään kielellä käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista, jotta hän olisi voinut valittaa säilöönotto-olosuhteista. EIT huomautti kidutuksen vastaisen komitean raportteihin nojautuen, ettei Kreikassa ollut riippumatonta viranomaista, joka tarkastaisi lainvalvontaviranomaisten säilöönottotiloja. Tuomioistuimien huomautti myös, ettei Kreikassa ollut puolueetonta viranomaista, joka tekisi oikeussuojakeinoista tehokkaita. Näin ollen EIT totesi, että EIS 3 artiklaa, 5 artiklan 1 ja 4 kohtaa ja 13 artiklaa oli rikottu.

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa edellytetään, että valtion on edistettävä perhe-elämän oikeudellista (sekä sosiaalista ja taloudellista) kehitystä (16 artikla). Lisäksi sen 19 artiklan 1 kohdassa vaaditaan valtioita ylläpitämään ”riittäviä ja maksuttomia palveluja” ja huolehtimaan siitä, että siirtotyöläiset ja heidän perheensä saavat täsmällisiä tietoja maahanmuutosta ja maastamuutosta. Vastaava maahanmuuttajan oikeussuojan kannalta keskeinen tietovaatimus sisältyy eurooppalaiseen yleissopimukseen siirtotyöläisten oikeudellisesta asemaasta. Kattavampi määräys, joka koskee oikeutta saattaa asia tuomioistuimien

⁴⁶⁸ EIT, *Maaouia v. Ranska* [suuri jaosto], nro 39652/98, 5.10.2000.

⁴⁶⁹ EIT, *Rahimi v. Kreikka*, nro 8687/08, 5.4.2011 (saatavana ranskaksi).

ja hallintoviranomaisten käsiteltäväksi (26 artikla), on suunnattu yksinomaan siirtotyöläisille, ei niinkään perheenjäsenille.⁴⁷⁰

Lisäksi on syytä huomauttaa, että EN on laatinut hyvin kattavat lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevat suuntaviivat, joissa kerrotaan, miten erilaisia tuomioistuimenmenettelyjä ja hallinnollisia menettelyjä – myös ulkomaalaisten oleskeluun liittyviä menettelyjä – tulisi mukauttaa lasten tarpeita vastaaviksi.⁴⁷¹

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 37 artikla on erityisen merkityksellinen vapautensa menettäneille maahanmuuttajalapsille, koska se varmistaa tällaisille lapsille oikeuden pikaiseen oikeusapuun ja muuhun asianmukaiseen apuun sekä oikeuden kiistää vapaudenriiston laillisuus tuomioistuimessa tai muun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman viranomaisen edessä sekä oikeuden saada pikainen päätös tällaisessa asiassa.

470 EN, [eurooppalainen yleissopimus siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta](#), CETS nro 93, 1977.

471 EN, ministerikomitea, 2010, *Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*, 17.11.2010.

10

Kuluttajansuoja ja henkilötietojen suoja

EU	Aiheet	EN
Perusoikeuskirja, 38 artikla SEUT, 169 artikla Direktiivi kuluttajan oikeuksista (2011/83/EU). Sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi (2005/29/EY) Yleinen tuoteturvallisuusdirektiivi (2001/95/EY) Hyvää kliinistä tutkimustapaa koskeva direktiivi (2001/20/EY) EU-tuomioistuin, asia C-244/06, <i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH v. Avides Media AG</i>, 2008 (dvd-levyjen myynti internetissä) EU-tuomioistuin, asia C-36/02, <i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v. Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn</i>, 2004 (pelin pelaamiseksi edellytettävä lisenssi) Asetus (EU) N:o 536/2014 ihmisille tarkoitettujen lääkkeiden kliinisistä lääketutkimuksista Erytisravinnoiksi tarkoitetuista elintarvikkeista annettu direktiivi (2009/39/EY) Leludirektiivi (2009/48/EY) Direktiivi sellaisia tuotteita koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä, jotka näyttäessään muulta kuin ovat vaarantavat kuluttajien terveyttä tai turvallisuutta (87/357/ETY)	Lasten suojeleminen kuluttajina	Eurooppalainen yleissopimus rajat ylittävistä televisiolähetyksistä

EU	Aiheet	EN
Televisio ilman rajoja -direktiivi (89/552/ETY) Audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi (2010/13/EU)		
Perusoikeuskirja, 7 artikla (oikeus yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamiseen), 8 artikla (henkilötietojen suoja) ja 52 artikla (oikeuksien ja periaatteiden ulottuvuus ja tulkinta) SEUT, 16 artikla Tietosuoja-direktiivi (95/46/EY)	Lapset ja tietosuoja	EIS, 8 artikla (oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta) EIT, <i>K. U. v. Suomi</i> , nro 2872/02, 2008 (internetmainonta) EIT, <i>Avilkin v. Venäjä</i> , nro 1585/09, 2013 (potilaskertomusten paljastaminen) Yleissopimus yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä

Tässä luvussa tarkastellaan eurooppalaista lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä kuluttajansuojan ja tietosuojan alalla. Aiheesta on runsaasti EU-lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä, sillä SEUT:ssa määrätään nimenomaisesti EU:n toimivallasta näissä asioissa. EN:n osuus tällä alalla on paljon pienempi. Mediasta ja tietosuojasta on kuitenkin tehty kaksi merkittävää yleissopimusta. Myös EIT on ratkaissut muutamia tapauksia, joissa on ollut kyse yksittäisten henkilöiden tietosuojasta.

Seuraavissa osioissa keskitytään kuluttajansuojalainsäädännön näkökohtiin, jotka koskevat lapsia ([alaluku 10.1](#)) ja tietosuojaa ([alaluku 10.2](#)). Molempien aiheiden osalta tarkastellaan yleistä oikeudellista kehystä ja sen sovellettavuutta lapsiin sekä soveltuvin osin lasten suojelemista koskevia yksittäisiä oikeussääntöjä.

10.1. Lasten suojeleminen kuluttajina

Keskeiset asiat

- EU-tuomioistuimen mukaan lapsikuluttajien etu ja heidän oikeuksiensa suojeleminen ylittävät yleisen edun mukaiset vaatimukset ja riittävät perustelemaan tavaroiden, henkilöiden, palvelujen ja pääoman vapaan liikkumisen rajoittamisen.
- Lapsikuluttajille on annettava oleelliset tiedot, jotta he pystyvät ottamaan huomioon kaikki olennaiset tosiseikat ja perustamaan päätöksensä tietoon.
- Sopimattomia kaupallisia menettelyjä ovat menettelyt, jotka eivät ole huolellisen ammatinharjoittamisen periaatteen mukaisia ja jotka saattavat vaikuttaa aikuis- ja lapsikuluttajien kaupantekoa koskeviin päätöksiin.
- Lapset voivat olla mukana kliinisissä lääketutkimuksissa ainoastaan, jos annettavan lääkkeen odotetaan hyödyttävän heitä suoraan ja siten ylittävän riskit.
- EU-oikeudessa ja EN:n oikeudessa rajoitetaan lapsille suunnattavan mainonnan määrää muttei varsinaisesti kielletä sitä.
- Lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun, mikä tarkoittaa suojaa kaikkea sellaista mainontaa ja sellaisia television ostoskanavien ohjelmia vastaan, jotka voisivat aiheuttaa lapsille moraalista tai fyysistä vaaraa.
- Tuotemainonnan sijoittaminen lastenohjelmiin on kielletty.

10.1.1. Kuluttajan oikeudet

EU-oikeudessa kuluttajansuojan pääpilareita ovat SEUT 169 artiklan 1 kohta ja EU:n perusoikeuskirjan 38 artikla. EU-tuomioistuin on tunnustanut, että lapsen etu ylittää yleisen edun mukaiset vaatimukset ja riittää perusteluksi yhteismarkkinoilla sovellettavien vapauksien rajoittamiselle.

Esimerkki: Tapauksessa *Dynamic Medien*⁴⁷² oli kyse japanilaisia piirrettyjä sisältävien dvd-levyjen internetmyynnistä Saksassa. Piirrettyjen ikärajaksi oli asetettu 15 vuotta Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Saksan viiranomaiset eivät olleet luokitelleet piirrettyjä sallituiksi. EU-tuomioistuin käsitteli lähinnä kysymystä siitä, oliko Saksassa asetettu kielto vastoin

472 EU-tuomioistuin, asia C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH v. Avides Media AG*, 14.2.2008.

vapaan liikkuvuuden periaatetta. EU-tuomioistuin totesi, että Saksan lainsäädännön päätarkoituksena oli suojella lapsia tiedolta, joka olisi haitallista heidän hyvinvointinsa kannalta. Tuomioistuimen mukaan tavaroiden vapaan liikkuvuuden rajoittaminen ei ollut kohtuutonta, ellei se ylittänyt sitä, mikä oli välttämätöntä kyseisen jäsenvaltion tavoitteleman päämäärän – lasten suojelemisen – varmistamiseksi.

Esimerkki: Tapauksessa *Omega*⁴⁷³ oli kyse lasertaisteluareenan toiminnasta Saksassa. Lasertaisteluareenalla pelattavassa pelissä yritettiin saada osumia pelaajien päällä oleviin takkeihin sijoitettuihin sensoreihin. Pelivarusteet oli toimittanut brittiyhtiö, ja sekä peli että varusteet oli saatettu laillisesti markkinoille Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Peli kiellettiin Saksassa sillä perusteella, että se oli vastoin ihmisarvon kaltaisia perusarvoja. EU-tuomioistuin totesi, ettei Saksan viranomaisten asettama rajoitus ollut EU-oikeuden vastainen, koska rajoitus oli asianmukaisesti perusteltu yleiseen järjestykseen vedoten.

EU:n kuluttajansuojalainsäädännön uusimman tarkastamisprosessin tuloksena annettiin kuluttajan oikeuksia koskeva direktiivi 2011/83/EU, jolla pyritään yhdenmukaistamaan etämyyntiä sekä muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimitiloissa tehtyjä sopimuksia ja muita kuluttajasopimuksia koskevat kansalliset lainsäädännöt.⁴⁷⁴ Tarkoituksena on asettaa kuluttajansuojan korkea taso ja yritysten kilpailukyky tasapainoon. Kuluttajan oikeuksia koskevaa direktiiviä ei sovelleta sen 3 artiklan 3 kohdan a alakohdan mukaan sopimuksiin, jotka koskevat sosiaalipalveluja, mukaan lukien sosiaalinen asuntotarjonta, lastenhoito ja tuki jatkuvasti tai tilapäisesti apua tarvitseville perheille ja henkilöille, myös tuki pitkäaikaishoidon tarpeessa oleville. Sosiaalipalveluihin sisältyvät lapsille ja nuorille tarjottavat palvelut, perheille, yksinhuoltajille ja vanhuksille tarjottava apu sekä maahanmuuttajille tarjottavat palvelut. Kuluttajan oikeuksia koskevassa direktiivissä kiinnitetään erityistä huomiota ennen sopimuksentekoa annettaviin tietoihin. Direktiivin tietovaatimukset perustuvat oletamaan, jonka mukaan jos kuluttajille – myös lapsille – annetaan asianmukaista tietoa, kuluttajat pystyvät ottamaan kaikki olennaiset tosiseikat huomioon ja tekemään tietoon perustuvan päätöksen.

473 EU-tuomioistuin, asia C-36/02, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v. Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, tuomio 14.10.2004.

474 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/83/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2011, kuluttajan oikeuksista, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 1999/44/EY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 85/577/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 97/7/EY kumoamisesta, EUVL L 304, 22.11.2011, s. 64. (Direktiivi oli pantava täytäntöön viimeistään 13.12.2013.)

10.1.2. Lapsiin kohdistuvat sopimattomat kaupalliset menettelyt

EU-oikeudessa sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla annettu direktiivi 2005/29/EY⁴⁷⁵ kattaa kaikki yritysten ja kuluttajien väliset kaupalliset toimet (sekä internetissä että muutoin tehtävät ja sekä tavaroita että palveluja koskevat). Lapset sisältyvät sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskevassa direktiivissä tarkoitettuun ”erityisen alttiiden kuluttajien” ryhmään (5 artiklan 3 kohta). Kaupallisia ratkaisuja ei voida tehdä häirinnän, pakottamisen tai epäasianmukaisen vaikuttamisen tai harhaanjohtavan tiedon perusteella, ja lapsikuluttajilla on oikeus tehdä tällaiset ratkaisut vapaasti. Direktiivissä kielletään sellainen tuotteiden markkinointi tai mainonta, joka aiheuttaa sekaannuksen toiseen tuotteeseen tai kilpailijan tavaramerkkiin, ja direktiivissä edellytetään, että kaikki tarvittavat tiedot annetaan kuluttajille selkeällä ja ymmärrettävällä tavalla ja sopivaan aikaan, jotta kuluttaja voi tehdä kaupallisen ratkaisun (6 ja 7 artikla).

10.1.3. Tuotteiden turvallisuus

EU-oikeudessa kattava lainsäädäntö varmistaa, että ainoastaan turvalliset ja myös muutoin vaatimukset täyttävät tuotteet pääsevät markkinoille. Erityisesti yleisestä tuoteturvallisuudesta annetussa direktiivissä 2001/95/EY (yleinen tuoteturvallisuusdirektiivi) kiinnitetään erityistä huomiota lasten turvallisuuteen sisällyttämällä lapset niiden kuluttajien ryhmään, jotka saattavat olla erityisen alttiita kyseessä olevista tuotteista aiheutuville riskeille (direktiivin johdanto-osan 8 perustelukappale). Tuotteiden turvallisuutta on siis arvioitava ottamalla huomioon kaikki asiaan kuuluvat näkökohdat, erityisesti ne kuluttajaryhmät, joille tuote on tarkoitettu.

Neuvoston direktiivi 87/357/ETY on erityinen tuoteturvallisuusdirektiivi, joka koskee sellaisia tuotteita koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämistä, jotka näyttäessään muulta kuin ovat vaarantavat kuluttajien terveyden tai turvallisuuden.⁴⁷⁶ Direktiivissä kielletään elintarvikkeilta näyttävien mutta syömäkelvottomien

475 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/29/EY, annettu 11 päivänä toukokuuta 2005, sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla ja neuvoston direktiivin 84/450/ETY, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 97/7/EY, 98/27/EY ja 2002/65/EY sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 2006/2004 muuttamisesta, EUVL L 149, 11.6.2005, s. 22.

476 Neuvoston direktiivi 87/357/ETY, annettu 25 päivänä kesäkuuta 1987, sellaisia tuotteita koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä, jotka näyttäessään muulta kuin ovat vaarantavat kuluttajien terveyttä tai turvallisuutta, EYVL L 192, 1.7.1987, s. 49.

tuotteiden markkinoille saattaminen, tuonti ja valmistaminen. Jäsenvaltioiden on tehtävä tarkastuksia sen varmistamiseksi, ettei tällaisia tuotteita pidetä markkinoilla. Jos jäsenvaltio kieltää tuotteen direktiivin nojalla, sen on ilmoitettava asiasta komissiolle ja annettava tarkemmat tiedot muille jäsenvaltioille tiedottamista varten. Lelujen turvallisuutta käsitellään tarkemmin [aluvussa 10.1.6](#).

10.1.4. Lapsilla tehtävät kliiniset lääketutkimukset

EU-oikeudessa hyvän kliinisen tutkimustavan noudattamista ihmisille tarkoitettujen lääkkeiden kliinisissä tutkimuksissa koskevien kansallisten säädösten lähentämisestä annetussa direktiivissä 2001/20/EY⁴⁷⁷ lapset luetaan haavoittuvassa asemassa oleviksi henkilöiksi, jotka eivät kykene antamaan laillista suostumustaan kliinisiin tutkimuksiin (johdanto-osan 3 perustelukappale). Lapsia voidaan ottaa mukaan kliinisiin tutkimuksiin ainoastaan, jos heille koituu lääkkeen antamisesta välitöntä hyötyä ja jos tällainen hyöty on aiheutuvia riskejä suurempi (johdanto-osan 3 perustelukappale). Kliinisissä tutkimuksissa koehenkilöille on tarjottava paras mahdollinen suoja (4 artikla).

Vastaavasti ihmisille tarkoitettujen lääkkeiden kliinisistä lääketutkimuksista annettuun asetukseen (EU) N:o 536/2014 sisältyy erityisiä säännöksiä lapsista heikossa asemassa olevana väestöryhmänä (10 artiklan 1 kohta). Asetuksen tarkoituksena on korvata direktiivi 2001/20/EY asteittain.⁴⁷⁸ Sen mukaan lupahakemukset kliinisiä tutkimuksia varten, joissa on mukana lapsia, on arvioitava huolellisesti. Lapsen lailliselta edustajalta on saatava suostumus kliinisen tutkimuksen suorittamiseen, samoin kuin lapseltakin, jos hän kykenee muodostamaan mielipiteen (29 artiklan 1 ja 8 kohta). Asetuksessa säädetään erityisehdoista turvallisten kliinisten tutkimusten tekemiseen lapsilla ja lapsen tietoon perustuvan suostumuksen varmistamisesta (32 artikla). Kyseiset ehdot ovat seuraavat: koehenkilölle ei anneta kannustimia, lukuun ottamatta korvausta kliiniseen lääketutkimukseen osallistumiseen välittömästi liittyvistä kuluista ja ansionmenetyksistä; kliinisellä lääketutkimuksella on tarkoitus tutkia hoitoja sairauteen, jota esiintyy ainoastaan lapsilla; on olemassa tieteellisesti perustellut syyt olettaa, että kliiniseen lääketutkimukseen osallistumisesta koituu alaikäiselle välittömiä etuja, jotka ovat siitä koituvia riskejä ja rasituksia

477 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/20/EY, annettu 4 päivänä huhtikuuta 2001, hyvän kliinisen tutkimustavan noudattamista ihmisille tarkoitettujen lääkkeiden kliinisissä tutkimuksissa koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä, EYVL L 121, 1.5.2001, s. 34.

478 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukset (EU) N:o 536/2014, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, ihmisille tarkoitettujen lääkkeiden kliinisistä lääketutkimuksista ja direktiivin 2001/20/EY kumoamisesta, EUVL L 158, 27.5.2014, s. 1.

suuremmat, tai tiettyjä etuja asianomaisten alaikäisten edustamalle väestöröyh-
mälle. Lisäksi ehtona on, että tutkimuksesta koituu vain minimaalinen riski ja rasi-
tus alaikäiselle tutkittavalle verrattuna hänen sairautensa tavanomaiseen hoitoon.
Kliinisiä lääketutkimuksia voi tehdä lapsilla ilman lapselta tai lailliselta edustajalta
etukäteen saatua suostumusta ainoastaan hätätapauksessa (35 artiklan 1 kohta).

10.1.5. Vauvoille ja pikkulapsille tarkoitetut elintarvikkeet

EU-oikeudessa erityisravinnoksi tarkoitetuista elintarvikkeista annetussa direktii-
vissä 2009/39/EY⁴⁷⁹ keskitytään erityisesti vauvoille ja alle 12 kuukauden ikäisille
pikkulapsille valmistettavien elintarvikkeiden ravintoainekoostumukseen ja turval-
lisuuteen. Direktiivin säännökset koskevat äidinmaidonkorvikkeita ja vieroitusval-
misteita, imeväisille ja pikkulapsille tarkoitettuja viljapohjaisia valmisruokia ja muita
lastenruokia sekä vauvojen ja lasten ruoassa olevia lisäaineita. Direktiivillä pyritään
takaamaan tuotteiden turvallisuus ja tarjoamaan kuluttajille sopivia tuotteita ja
asianmukaista tietoa. Direktiivissä täsmennetään muun muassa, että erityisravin-
non on täytettävä ne erityiset ravitsemukselliset tarpeet, joita on tietyillä henki-
löryhmillä kuten terveillä vauvoilla ja pikkulapsilla (1 artiklan 3 kohdan c alakohta).

10.1.6. Lelujen turvallisuus

EU-oikeudessa lelujen turvallisuudesta annetun direktiivin 2009/48/EY (lelu-
direktiivi)⁴⁸⁰ 2 artiklan mukaan leluilla tarkoitetaan tuotteita, ”jotka on suunni-
teltu tai tarkoitettu käytettäväksi yksinomaan tai muuten kuin yksinomaan alle
14-vuotiaiden lasten leikeissä”.⁴⁸¹ Direktiivin liitteessä I on ei-tyhjentävä luette-
lo tuotteista, joita ei pidetä leluina mutta jotka voivat aiheuttaa sekaannusta.
Myös 2 artiklan 2 kohdassa luetellaan muutamia leluja, jotka eivät kuulu direk-
tiivin soveltamisalaan. Leludirektiivillä vahvistetaan myös terveys- ja turvalli-
suusvaatimuksia rajoittamalla leluissa käytettävien materiaalien mahdollisesti
sisältämien tiettyjen kemikaalien määriä (10 artikla).⁴⁸²

479 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/39/EU, annettu 6 päivänä toukokuuta 2009, erityisravinnoksi tarkoitetuista elintarvikkeista, EUVL L 124, 20.5.2009, s. 21.

480 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/48/EY, annettu 18 päivänä kesäkuuta 2009, lelujen turvallisuudesta, EUVL L 170, 30.6.2009.

481 *Ibid.*, 2 artiklan 1 kohta.

482 Euroopan komissio on tehnyt myös vapaaehtoisia sopimuksia eurooppalaisten leluvalmistajien ja -kauppiaiden kanssa lelujen turvallisuuden parantamiseksi. Ks. http://ec.europa.eu/growth/sectors/toys/safety/index_en.htm.

10.1.7. Lapset ja mainonta

EU-oikeudessa audiovisuaalisia mediapalveluja koskevalla direktiivillä 2010/13/EU⁴⁸³ laajennettiin televisiotoimintaa koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta annettuun direktiiviin 89/552/ETY (televisio ilman rajoja -direktiivi) perustuvan oikeudellisen sääntelyn soveltamisalaa. Audiovisuaalisia mediapalveluja koskevassa direktiivissä asetetaan rajoituksia lapsille suunnatun mainonnan määrälle, laadulle ja sisällölle mainonnan kestoa sääntelemällä (20, 24 ja 27 artikla). Direktiivi kieltää tuotesijoittelun lastenohjelmissa (11 artikla) ja antaa jäsenvaltioille luvan kieltää sponsorien tunusten näyttäminen lapsille tarkoitettujen ohjelmien aikana (10 artiklan 4 kohta).⁴⁸⁴ Audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi asettaa tasapainoon lasten suojelun sekä muut tärkeät demokraattiset arvot, kuten sananvapauden, ja tukee ajatusta siitä, että tällainen suojelu on mahdollista vanhempainvastuun avulla (johdanto-osan 48 ja 59 perustelukappale).

Audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin tehokasta täytäntöönpanoa täydennetään vuosina 1998⁴⁸⁵ ja 2006⁴⁸⁶ annetuilla lasten ja ihmisarvon suojelua koskevilla suosituksilla.

EN:n oikeudessa Eurooppalainen yleissopimus rajatylittävistä televisiolähetyksistä⁴⁸⁷ oli ensimmäinen kansainvälinen sopimus, jolla luotiin oikeudellinen

483 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/13/EU, annettu 10 päivänä maaliskuuta 2010, audiovisuaalisten mediapalvelujen tarjoamista koskevien jäsenvaltioiden tietyjen lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta (audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi), EUVL L 95, 15.4.2010, s. 1.

484 Yleiskuva audiovisuaalisia mediapalveluja koskevan direktiivin toiminnasta, ks. COM(2012) 203 final, Komission ensimmäinen raportti Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle direktiivin 2010/13/EU (audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi) soveltamisesta, Bryssel, 4.5.2012 sekä SWD(2012) 125 final, komission ensimmäiseen raporttiin Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle direktiivin 2010/13/EU (audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi) soveltamisesta liitetty komission yksiköiden valmisteluasiakirja, Bryssel, 4.5.2012.

485 Neuvoston suositus 98/560/EY, annettu 24 päivänä syyskuuta 1998, Euroopan audiovisuaalisia ja tietopalveluja tuottavien yritysten kilpailukyvyyn parantamisesta edistämällä kansallisia järjestelmiä, joiden tarkoituksena on saattaa alaikäisten ja ihmisarvon suojelu vertailukelpoiselle ja tehokkaalle tasolle, EYVL L 270, 7.10.1998.

486 Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus 2006/952/EY, annettu 20 päivänä joulukuuta 2006, alaikäisten ja ihmisarvon suojelusta ja oikeudesta vastineeseen Euroopan audiovisuaalisia ja verkkotietopalveluja tuottavien yritysten kilpailukyky huomioon ottaen, EUVL L 378, 27.12.2006.

487 EN, **eurooppalainen yleissopimus rajatylittävistä televisiolähetyksistä**, CETS nro 132, 1989. Muutettu **lisäpöytäkirjan** määräysten mukaisesti, CETS nro 171, 2002.

kehys rajatylittävien televisiolähetysten vapaalle liikkumiselle Euroopassa. Yleissopimuksella suojataan erityisesti lapsia ja nuoria (7 artiklan 2 kappale) esimerkiksi kieltämällä pornografisen ja väkivaltaisen materiaalin sekä rotuvihaan lietsovien ohjelmien esittäminen. Sopimus määrittää mainonnan normit ja sääntelee mainosaikoja ja mainoskatkoja.

10.2. Lapset ja henkilötietojen suoja

Keskeiset asiat

- EU-oikeudessa ja EN:n oikeudessa henkilötietojen suojeleminen on tunnustettu perusoikeudeksi.
- Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta sekä kotiin ja kirjeenvaihtoon kohdistuvaa kunnioitusta (EIS 8 artikla) sisältää oikeuden henkilötietojen suojaan.
- Lapsilla on muiden henkilötietoihin liittyvien oikeuksien ohella oikeus vastustaa itseään koskevien tietojen käsittelyä, ellei tietojen käsittelylle ole pakottavaa laillista perustetta.

10.2.1. Euroopan tietosuojalainsäädäntö

EU-oikeudessa EU:lla on toimivaltaa antaa lainsäädäntöä tietosuojajärjestelyistä (SEUT 16 artikla).⁴⁸⁸ EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklan 2 kohta sisältää keskeiset tietosuojan periaatteet (asianmukainen käsittely, suostumus tai laissa säädetty oikeuttava peruste, oikeus tutustua tietoihin ja saada tiedot oikaistuksi). 8 artiklan 3 kohdassa vaaditaan, että tietosuojasääntöjen noudattamista valvoo riippumaton viranomainen. Perusoikeuskirjan 8 artiklassa vahvistettua oikeutta henkilötietojen suojaan voidaan rajoittaa noudattaen lakia ja demokraattisen yhteiskunnan periaatteita, kuten muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia (perusoikeuskirjan 52 artikla).⁴⁸⁹

⁴⁸⁸ Yleiskatsaus eurooppalaiseen tietosuojalainsäädäntöön, ks. FRA ja EN, 2014.

⁴⁸⁹ EU-tuomioistuinin yhdistetyt asiat C-468/10 ja C-469/10, *Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) ja Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEDM) v. Administración del Estado*, tuomio 24.11.2011, kohta 48; EU-tuomioistuin, asia C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) v. Telefónica de España SAU* [suuri jaosto], tuomio 29.1.2008, kohta 68.

Henkilötietojen suojasta on tullut yksi keskeisistä yksityisyyttä koskevan eurooppalaisen oikeuden alueista. Yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta annettu direktiivi 95/46/EY (tietosuojadirektiivi)⁴⁹⁰ on alan tärkein säädös.

Koska tietoja käsitellään suljetuissa tiloissa, jotka eivät ole avoinna yleisölle, lapset ja muut rekisteröidyt eivät tavallisesti ole tietoisia omien henkilötietojensa käsittelystä. Rekisteröityjen haavoittuvan aseman lieventämiseksi eurooppalaisessa sääntelyssä taataan lapsille (ja muille rekisteröidyille) erityisiä yksilöllisiä oikeuksia, kuten oikeus saada tieto siitä, että heidän tietojaan kerätään, oikeus saada tutustua tallennettuihin tietoihin ja saada yksityiskohtaista tietoa niiden käsittelystä oikeus vastustaa lainvastaista käsittelyä sekä oikeus oikaista, poistaa ja suojata tietoja.

Tietoja käsittelevän rekisterinpitäjän on annettava asianmukaista tietoa tietojen käsittelystä (tietosuojadirektiivin 10 ja 11 artikla). Lapsiystävällisellä tavalla tulkittuna tämä merkitsee, että annettavan tiedon kieltä ja muotoa on mukautettava lapsen kehitystasoa ja ymmärrystä vastaavaksi. Tiedon tulee sisältää vähintäänkin käsittelyn tarkoitus sekä rekisterinpitäjän henkilöllisyys ja yhteystiedot (tietosuojadirektiivin 10 artiklan a ja b alakohta).

Tietosuojadirektiivissä edellytetään rekisteröityjen suostumusta käsiteltävien tietojen arkaluonteisuudesta riippumatta (7, 8 ja 14 artikla). Lapsiystävälliseen suostumusmenettelyyn kuuluu lapsen kehittyvien kykyjen huomioon ottaminen ja lapsen asteittainen mukaantulo. Ensimmäisessä vaiheessa lasta kuulee lapsen laillinen edustaja ennen suostumuksen antoa. Seuraava vaihe on lapsen ja hänen laillisen edustajansa samanaikainen suostumus ja lopulta nuoren yksin antama suostumus.

Rekisteröidyillä on oikeus saada tietoja poistetuksi, mihin sisältyy mahdollisuus saada henkilötiedot poistettua tai tuhottua pyynnöstä sekä oikeus vastustaa henkilötietojen käsittelyä. Viimeksi mainitusta on tullut entistä tärkeämpää lasten kannalta, sillä suuria määriä lasten henkilötietoja liikkuu ja on saatavilla sosiaalisen median kautta. Vaikka EU-tuomioistuin ei ole käsitellyt vielä lapsia koskevia tapauksia, sen vastikään ratkaisemassa, aikuista kantajaa koskeneessa tapauksessa todettiin, että oikeus vastustaa koskee tietoja ”etenkin silloin, kun

⁴⁹⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY, annettu 24 päivänä lokakuuta 1995, yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta (tietosuojadirektiivi), EYVL L 281, 23.11.1995.

ne eivät ole asianmukaisia, kun ne eivät ole tai eivät enää ole olennaisia taikka kun ne ovat liian laajoja näihin tarkoituksiin tai niitä on säilytetty liian pitkään⁴⁹¹. EU-tuomioistuin totesi myös, että vastustamista koskevan oikeuden sovellettaavuutta on arvioitava suhteessa muihin perusoikeuksiin.

EN:n oikeudessa EIT on katsonut henkilötietojen suojaa koskevan oikeuden sisältyvän EIS 8 artiklaan. Tuomioistuin on tarkastellut tilanteita, joissa on ilmenyt tietosuojaan liittyviä asioita, mukaan lukien viestien sieppaus⁴⁹², erilaiset valvonnan muodot⁴⁹³ ja suojelu viranomaisten suorittamalta henkilötietojen tallentamiselta⁴⁹⁴. Lisäksi EIT on todennut, että kansallisessa lainsäädännössä on asetettava asianmukaiset toimenpiteet oikeussuojakeinojen varmistamiseksi tietosuojaoikeuksien loukkauksien varalta.

Esimerkki: Tapauksessa *K. U. v. Suomi*⁴⁹⁵ lapsi valitti siitä, että hänen nimensään oli julkaistu seksuaalissävytteinen mainos internetin treffisivustolla. Palveluntarjoaja oli kieltäytynyt paljastamasta tiedot julkaisseen henkilön henkilöllisyyttä Suomen lainsäädäntöön sisältyvien salassapittoa koskevien velvoitteiden vuoksi. Hakija valitti, ettei kansallisessa lainsäädännössä tarjottu riittävää suojaa sellaisen yksityisen henkilön toimia vastaan, joka julkaisee epäasianmukaisia tietoja valittajasta internetissä. EIT totesi, että valtioilla on positiivisia toimintavelvoitteita, joihin kuuluu yksityiselämän kunnioittamisen turvaaminen myös yksityishenkilöiden välisissä suhteissa. Valittajan tapauksessa hänen suojaamisensa käytännössä ja tehokkaasti olisi edellyttänyt tehokkaita toimia tekijän tunnistamiseksi ja syytteeseen panemiseksi. Valtio ei kuitenkaan tarjonnut tällaista suojaa, joten EIT totesi, että EIS 8 artiklaa oli rikottu.⁴⁹⁶

491 EU-tuomioistuin, asia C-131/12, *Google Spain SL ja Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) ja Mario Costeja González* [suuri jaosto], 13.5.2014, kohta 93.

492 Ks. esimerkiksi EIT, *Malone v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 8691/79, 2.8.1984; EIT, *Copland v. Yhdistynyt kuningaskunta*, nro 62617/00, 3.4.2007.

493 Ks. esimerkiksi EIT, *Klass ym. v. Saksa*, nro 5029/71, 6.9.1978; EIT, *Uzun v. Saksa*, nro 35623/05, 2.9.2010.

494 Ks. esimerkiksi EIT, *Leander v. Ruotsi*, nro 9248/81, 26.3.1987; EIT, *S. ja Marper v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 30562/04 ja 30566/04, 4.12.2008.

495 EIT, *K. U. v. Suomi*, nro 2872/02, 2.12.2008. Ks. myös 4 luku.

496 FRA ja EN, 2014, s. 122.

Esimerkki: Tapauksessa *Avilkina ym. v. Venäjä*⁴⁹⁷ oli kyse kaksivuotiaan tytön potilaskertomusten antamisesta syyttäjälle syyttäjän pyydettyä tietoja kaikista tapauksista, joissa Jehovan todistajat olivat kieltäytyneet verensiirrosta. EIT totesi, että rikostutkintaan liittyvät intressit saattavat ylittää potilaan ja koko yhteisön intressin suojella potilastietojen luottamuksellisuutta, mutta huomautti, ettei valittaja ollut epäiltynä tai syytettynä rikosoikeudellisessa menettelyssä. Valittajaa hoitaneet lääketieteen ammattilaiset olisivat lisäksi voineet hakea oikeudelta lupaa verensiirtoon, jos olisivat uskoneet tytön tilan olevan hengenvaarallinen. Koska valittajaa koskevien luottamuksellisten potilastietojen paljastamista koskevaan pyyntöön ei ollut pakottavaa yhteiskunnallista tarvetta, EIT totesi, että EIS 8 artiklaa oli rikottu.

Esimerkki: Tapauksessa *S. ja Marper v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁴⁹⁸ yksitoistavuotiaalta oli otettu ryöstöyrittystä koskevan epäilyn yhteydessä sormenjäljet ja DNA-näyte, joita säilytettiin rajoittamattoman ajan, vaikka lapsi oli lopulta vapautettu syytteestä. Solunäytteisiin ja DNA-profiileihin sisältyvien henkilökohtaisten tietojen luonteen ja määrän vuoksi jo näytteiden säilyttäminen merkitsi puuttumista ensimmäisen valittajan oikeuteen nauttia perhe-elämän kunnioitusta. EN:n asiaankuuluvien säädösten keskeiset periaatteet ja muiden sopimusvaltioiden lait ja käytännöt edellyttävät, että tietojen säilyttämisen on oltava oikeassa suhteessa keräämisen tarkoitukseen nähden ja säilyttämisen kesto on rajattava ajallisesti erityisesti poliisitoiminnan alalla. EIS 8 artiklassa vahvistettu suoja heikkenisi kohtuuttomalla tavalla, jos nykyaikaisen tutkintatekniikan käyttö rikosoikeusjärjestelmissä sallittaisiin hinnalla millä hyvänsä ja ilman siitä mahdollisesti saatavan hyödyn huolellista punnitsemista suhteessa tärkeisiin yksityiselämän intresseihin. Tältä osin tietojen säilyttämistä koskevien valtuuksien kaiken kattava ja valikoimaton luonne Englannissa ja Walesissa oli erityisen silmiinpistävä, koska tietoa voitiin säilyttää rajoittamattoman ajan ja riippumatta rikoksen luonteesta tai vakavuudesta taikka epäillyn iästä. Tietojen säilyttäminen voisi olla erityisen haitallista alaikäisten kohdalla ottaen huomioon heidän erityistilanteensa ja heidän kehityksensä ja yhteiskuntaan sopeutumisensa tärkeyden. EIT totesi, että tietojen säilyttämisellä puututtiin kohtuuttomasti valittajan oikeuteen nauttia yksityiselämän kunnioitusta.

497 EIT, *Avilkina ym. v. Venäjä*, nro 1585/09, 6.6.2013.

498 EIT, *S. ja Marper v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 30562/04 ja 30566/04, 4.12.2008.

EN:n yleissopimusta yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä⁴⁹⁹ (yleissopimus nro 108) sovelletaan kaikkeen tietojenkäsittelyyn julkisella ja yksityisellä sektorilla, ja sillä suojellaan yksilöitä, myös lapsia, henkilötietojen käsittelyyn mahdollisesti liittyvältä väärinkäytöltä. Yleissopimuksen nro 108 lisäpöytäkirjalla säännellään valvontaviranomaisten perustamista ja henkilötietojen rajatylittäviä tietovirtoja yleissopimukseen kuulumattomiin valtioihin.⁵⁰⁰

Yleissopimuksessa nro 108 asetetut tietojenkäsittelyn periaatteet koskevat tietojen oikeudenmukaista ja laillista keräämistä sekä automaattista tietojenkäsittelyä, tietojen säilyttämistä tiettyihin oikeutettuihin tarkoituksiin ja sitä, ettei tietoja käytetä kyseisten tarkoitusten vastaisesti tai säilytetä tarvittavaa pidempään. Periaatteet koskevat myös tiedon laatua. Asianmukaisten oikeussuojakeinojen puuttuessa arkaluonteisten tietojen, kuten rotua, poliittista kantaa, terveyttä, uskontoa, seksuaalisuutta tai rikosrekisteriä, koskevien tietojen käsittely on kielletty. Lisäksi yleissopimuksessa vahvistetaan yksilön, myös lasten, oikeus tietää, mitä tietoja hänestä on tallennettu ja saada tiedot tarvittaessa oikaistuiksi. Yleissopimuksessa vahvistettuja oikeuksia on mahdollista rajoittaa vain silloin, kun kyseessä on ylivoimainen etu, kuten valtion turvallisuus tai puolustus.

Kansainvälisessä oikeudessa oikeus tietosuojaan kuuluu LOS 16 artiklassa vahvistettuun yksityisyyden suojaan. 16 artiklassa määrätään, että lapsen yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa puuttua mielivaltaisesti tai laittomasti eikä hänen kunniaansa tai mainettansa saa laittomasti halventaa. Kaikkien, myös lapsen laillisen edustajan, on kunnioitettava tätä oikeutta.

499 EN, [yleissopimus yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä](#), CETS nro 208, 1981.

500 EN, [yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä tehdyn yleissopimuksen valvontaviranomaisia ja rajat ylittäviä tietovirtoja koskeva lisäpöytäkirja](#), CETS nro 181, 2001.

11

Lasten oikeudet rikosoikeudessa ja tuomioistuinten ulkopuolisissa menettelyissä

EU	Aiheet	EN
Perusoikeuskirja, 47 artikla (oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen), 48 artikla (syyttömyysolettama ja oikeus puolustukseen) ja 49 artikla (laillisuusperiaate ja rikoksista määrättävien rangaistusten oikeasuhteisuuden periaate) Tulkkausedirektiivi (2010/64/EU) Tiedonsaantidirektiivi (2012/13/EU) Avustajadirektiivi (2013/48/EU)	Oikeudenmukais-ta oikeudenkäyntiä koskevat ta-keet	EIS, 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) EIT, <i>T. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 24724/94, 1999 (lapset oikeudessa) EIT, <i>Panovits v. Kypros</i>, nro 4268/04, 2008 (oikeus käyttää avustajaa)
Perusoikeuskirja, 4 artikla (kidutus sekä epäinhimillinen ja nöyryyttävä kohtelu) ja 6 artikla (oikeus vapauteen)	Vapaudenmenetys	EIS, 3 artikla (kidutus sekä epäinhimillinen ja nöyryyttävä kohtelu) ja 5 artikla (oikeus vapauteen) EIT, <i>Bouamar v. Belgia</i>, nro 9106/80, 1988 (vapaudenmenetys kasvatuksellista valvontaa varten) EIT, <i>D. G. v. Irlanti</i>, nro 39474/98, 2002 (vapaudenmenetys kasvatuksellista valvontaa varten) EIT, <i>Nart v. Turkki</i>, nro 20817/04, 2008 (vapaudenmenetys ennen oikeudenkäyntiä) EIT, <i>Güveç v. Turkki</i>, nro 70337/01, 2009 (vapaudenmenetyksen olosuhteet)

EU	Aiheet	EN
Uhrien oikeuksia koskeva direktiivi (2012/29/EU) EU-tuomioistuin, asia C-105/03, <i>Rikosoikeudenkäynti vastaan Maria Pupino</i> [suuri jaosto], 2005 (lapsitodistajat oikeudenkäynnissä)	Lapsitodistajat ja -uhrit	EIS, 3 artikla (kidutus sekä epäinhimillinen ja nöyryyttävä kohtelu) ja 8 artikla (yksityiselämä) EIT, <i>Kovač v. Kroatia</i>, nro 503/05, 2007 (lapsitodistaja) EIT, <i>S. N. v. Ruotsi</i>, nro 34209/96, 2002 (lapsitodistaja) EIT, <i>R. R. ym. v. Unkari</i>, nro 19400/11, 2012 (perheen jättäminen todistajansuojeluohjelman ulkopuolelle)

Lasten oikeudet nuoriso-oikeudellisiin asioihin liittyvissä menettelyissä koskevat lapsia, joita epäillään tai syytetään rikoksista tai jotka on tuomittu rikoksista, sekä lapsia, jotka osallistuvat oikeudenkäyntiin tai muihin niihin liittyviin menettelyihin asianomistajana ja/tai todistajana. Lasten asemaa nuoriso-oikeudessa säännellään sekä aikuisia että lapsia koskevilla yleisillä ihmisoikeussäännöksillä.

Luvussa luodaan yleiskatsaus tuomioistuinmenettelyissä ja tuomioistuinmenettelylle vaihtoehtoisissa menettelyissä osallisina olevien lasten kannalta merkityksellisiin Euroopan tason normeihin. Luvussa käsitellään oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia takeita, myös tehokasta osallistumista ja oikeutta käyttää avustajaa; pidätettynä olevien nuorten rikoksenteekijöiden oikeuksia, tutkintavankeus mukaan lukien (aineelliset ja menettelylliset takeet); säilöönoton olosuhteita ja suojaamista kaltoinkohtelulta sekä todistajana tai asianomistajana olevan lapsen suojelua. Suojeluun liittyvät näkökohdat ovat erityisen merkityksellisiä oikeudenkäynnille vaihtoehtoisissa menettelyissä, joita olisi käytettävä aina, kun ne voivat parhaiten toteuttaa lapsen etua.⁵⁰¹ Tietyt rikosoikeuden tavoitteet – yhteiskuntaan sopeutuminen, koulutus ja rikoksen uusimisen ehkäiseminen – ovat arvokkaita perusperiaatteita myös lapsia koskevissa asioissa.⁵⁰²

501 EN, ministerikomitea, 2010, *Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*, 17.11.2010, kohta 24.

502 Ks. EN, ministerikomitea, 2008, Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 5.11.2008. Part I.A.2.

11.1. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat takeet

Keskeiset asiat

- Lapsilla on oikeus saada rikosoikeudellisissa menettelyissä oikeudenmukaista ja lapsiystävällistä kohtelua.
- Tuomioistuinmenettelyjä tulisi mukauttaa lasten tarpeisiin lasten tehokkaan osallistumisen varmistamiseksi.
- Lapsilla on oikeus avustajaan heti rikosoikeudellisten menettelyjen alkaessa ensimmäisestä poliisikuulustelusta lähtien.

Tässä osiossa luodaan lyhyt katsaus oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeviin yleisiin vaatimuksiin sekä EU:ssa että EN:ssä. Erityisesti painotetaan lapsiin sovellettavia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita.

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on demokraattisen yhteiskunnan peruspilari. Rikoksesta epäillyillä tai syytteeseen asetetuilla lapsilla on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ja heitä koskevat samat takeet kuin muitakin lain rikkomisesta epäiltyjä tai syytettyjä henkilöitä. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita on sovellettava lapsen ensimmäisestä kuulustelusta alkaen koko oikeudenkäynnin ajan. Lain rikkomisesta epäillyt tai syytetyt lapset ovat kuitenkin erityisen haavoittuvia ja saattavat näin ollen tarvita lisäsuojaa. Eurooppalaiset valvontaelimet ovat laatineet erityisiä vaatimuksia sen varmistamiseksi, että näiden lasten tarpeet tosiasiallisesti täytetään.

EU-oikeudessa useissa EU:n perusoikeuskirjan määräyksissä vahvistetaan oikeus-suojan käyttöä koskevat perusoikeudet, joihin sisältyvät takeet oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä sekä aikuisille että lapsille. Perusoikeuskirjan 47 artiklassa käsitellään nimenomaan oikeutta tehokkaihin oikeussuojakeinoihin ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asetetaan lasten kannalta erityisen merkittäviä vaatimuksia, kuten vaatimus saada kohtuullisessa ajassa oikeudenmukainen ja julkinen oikeudenkäynti sekä oikeus saada puolustusta ja edustusta sekä neuvoja ja oikeusapua. Vastaavasti myös 49 artiklassa vahvistetut laillisuusperiaate ja rikoksen ja rangaistuksen oikeasuhtaisuuden periaate ovat erityisen merkityksellisiä lasten kannalta. Lisäksi useissa EU:n direktiiveissä säädetään erityisistä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevista takeista rikosoikeudellisissa

menettelyissä. Näitä ovat oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin annettu direktiivi⁵⁰³, tiedonsaantioikeutta koskeva direktiivi⁵⁰⁴ ja direktiivi, joka on annettu oikeudesta käyttää avustajaa⁵⁰⁵. Kahteen ensimmäiseen direktiiviin ei sisälly erityisesti lapsia koskevia takeita, joskin tiedonsaantioikeutta koskevaan direktiiviin sisältyy säännöksiä, joissa käsitellään yleisemmin haavoittuvassa asemassa olevien epäiltyjen tai syytettyjen tilannetta. Oikeudesta käyttää avustajaa annetun direktiivin lapsia koskevia säännöksiä käsitellään [alaluvussa 11.2.2](#).

Vaikka edellämainittuihin direktiiveihin ei sisälly nimenomaan lapsia koskevia säännöksiä, jäsenvaltioiden on noudatettava EU:n perusoikeuskirjaa direktiivien täytäntöönpanon yhteydessä. Näin ollen perusoikeuskirjan 24 artiklassa vahvistetulle lapsen edulle ja muille periaatteille pitäisi antaa asianmukainen painoarvo tapauksissa, joissa direktiiviä sovelletaan lapsiin. EU-tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole toistaiseksi tullut tapauksia, joissa olisi kyse perusoikeuskirjan 24 artiklan tulkinnasta yhdessä jonkin edellä mainitun direktiivin kanssa.⁵⁰⁶

Lasten kannalta erityisen tärkeä on Euroopan komission ehdotus direktiiviksi rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä⁵⁰⁷. Siinä pyritään takaamaan lapsille pakollinen avustajan käyttö kaikissa rikosoikeudellisen menettelyn vaiheissa. Siinä säädetään myös, että lapsille on ilmoitettava viipymättä heidän oikeuksistaan, vanhempien (tai muiden sopivien henkilöiden) antamasta avusta ja suljetuin ovin tapahtuvasta kuulustelusta. Lisäksi vapaudenriiston kohteeksi joutuneilla lapsilla tulisi olla

503 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 280, 26.10.2010, s. 1.

504 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU, annettu 22 päivänä toukokuuta 2012, tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 142, 1.6.2012, s. 1.

505 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/48/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2013, oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1.

506 EU-tuomioistuin on käsitellyt 24 artiklan tulkintaa kansainvälisiin lapsikaappauksiin liittyvissä menettelyissä (ks. [alaluku 5.4](#)).

507 Euroopan komissio, Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, COM(2013) 822 final, Bryssel, 27.11.2013.

oikeus saada asianmukaista koulutusta, opastusta ja valistusta sekä sairaanhoitoa. Lapset tulisi myös pitää erillään aikuisista.⁵⁰⁸

EN:n oikeudessa EIS 6 artiklassa määrätään oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevista takeista, ja EIT:lla onkin laajin oikeuskäytäntö juuri kyseisestä artiklasta. EIS 6 artiklan 1 kappaleeseen sisältyy muutamia nimenomaisia oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia takeita: oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin ja tuomioon (ellei tämä ole vastoin muun muassa nuorten henkilöiden etuja), oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa, oikeus oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa⁵⁰⁹ ja oikeus oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa tuomioistuimessa. EIT on määrittänyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteeseen olennaisesti kuuluvia takeita, joita ovat oikeuskeinojen ja menettelyn tasapuolisuus, oikeus kieltäytyä antamasta lausuntoa, oikeus käyttää avustajaa, tosiasiallinen osallistuminen, läsnäolo käsittelyssä ja perustellut päätökset. Lisäksi jokaista on pidettävä syyttömänä, ennen kuin hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen (EIS 6 artiklan 2 kappale).

Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet: oikeus saada viipymättä tieto syytteistä ymmärtämällään kielellä (EIS 6 artiklan 3 kappaleen a kohta), oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan (EIS 6 artiklan 3 kappaleen b kohta), oikeus saada itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustaja (EIS 6 artiklan 3 kappaleen c kohta), oikeus kuulustella tai kuulusteluttaa todistajia (EIS 6 artiklan 3 kappaleen d kohta) ja oikeus saada maksutta tulkin apua (EIS 6 artiklan 3 kappaleen e kohta). Näitä takeita sovelletaan yhtäläisesti sekä aikuisiin että lapsiin. Lasten kannalta erityisen merkittäviä takeita, joista on olemassa lapsiin liittyvää oikeuskäytäntöä, ovat kuitenkin oikeus tehokkaaseen osallistumiseen sekä oikeus käyttää avustajaa. Näitä kahta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin taetta käsitellään tarkemmin tässä luvussa.

EN:n *suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*⁵¹⁰ ovat erityisen tärkeitä rikoksesta epäillylle tai syytetylle lapselle. Vaikka suuntaviivat eivät ole oikeudellisesti sitovia, ne muodostavat perustan sen varmistamiselle, että oikeuden-

508 Ks. myös [alaluku 11.2](#). Lasten suojelemisen kannalta merkityksellinen asiakirja voi olla myös seuraava Euroopan komission julkaisu, ks. Euroopan komissio, Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ensivaiheen oikeusavusta rikoksesta epäillyille tai syytetyille henkilöille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskeissa menettelyissä, COM(2013) 824 final, Bryssel, 27.11.2013.

509 EIT, *Nortier v. Alankomaat*, nro 13924/88, 24.8.1993; EIT, *Adamkiewicz v. Puola*, nro 54729/00, 2.3.2010.

510 EN, ministerikomitea, 2010, Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä, 17.11.2010.

käyntimenettelyissä, myös rikosoikeudelliseen järjestelmään kuuluvissa, otetaan huomioon lasten erityistarpeet. Suuntaviivat perustuvat EIT:n oikeuskäytäntöön sekä muihin eurooppalaisiin ja kansainvälisiin oikeusnormeihin, kuten lapsen oikeuksien sopimukseen. Suuntaviivat ovat hyödyllinen työkalu lasten kanssa tekemisissä oleville alan ammattilaisille. Suuntaviivojen I luvun 1 kohdan mukaisesti suuntaviivoja sovelletaan lapsiin oikeudenkäyntimenettelyissä (sekä siviili- että rikosoikeudellisissa) tai vaihtoehtoisissa menettelyissä. Rikosoikeudellisissa menettelyissä lasten kannalta erityisen tärkeitä ovat oikeus saada tieto syytteestä niin, että se selitetään sekä lapselle että vanhemmille siten, että he ymmärtävät syytteen täsmällisen sisällön (IV luvun A jakson 1 kohdan 5 alakohta); oikeus kuulusteluun vain, jos paikalla ovat asianajaja, vanhemmat tai muu luottohenkilö (IV luvun C jakson 30 kohta); oikeus nopeaan menettelyyn (IV luvun D jakso) ja oikeus lapsiystävälliseen kuulusteluun tai kuulemiseen (IV luvun D jakson 5 kohta).

EN:n parlamentaarinen yleiskokous antoi kesäkuussa 2014 päätöslauselman lapsiystävällisestä nuoriso-oikeudesta. Päätöslauselmassa korostetaan tarvetta epäiltyinä tai syytettyinä olevien lasten oikeuspohjaiseen ja lapsikohtaiseen kohteluun.⁵¹¹ Parlamentaarinen yleiskokous kehottaa EN:n jäsenvaltioita panemaan täytäntöön nuoriso-oikeuteen liittyvät kansainväliset ihmisoikeusnormit, myös EN:n lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevat suuntaviivat, ja saattamaan kansalliset lait ja käytännöt näiden normien mukaisiksi. Parlamentaarinen yleiskokous ehdottaa vapaudenriiston käyttämistä ainoastaan viimeisenä keinona ja mahdollisimman lyhytaikaisesti, 14 vuoden iän asettamista rikosoikeudellisen vastuun alaikärajaksi sallimatta poikkeuksia vakavien rikosten kohdalla sekä erityistä nuoriso-oikeusjärjestelmää, johon sisältyisi diversiomekanismeja, toimenpiteitä, joihin ei liity vapaudenriistoa, ja alaan erikoistuneita ammattilaisia.

Kansainvälisessä oikeudessa LOS 40 artiklassa todetaan, että jokaisella lapsella, jonka väitetään rikkoneen rikoslakia, jota syytetään rikoslain rikkomisesta tai jonka on todettu rikkoneen rikoslakia, on oikeus tulla kohdelluksi oikeudenmukaisesti ja hänen ikänsä huomioon ottavalla tavalla. LOS 40 artiklan mukaan nuoriso-oikeuden keskeisenä tavoitteena on lapsen sopeutuminen yhteiskuntaan, missä he voivat omaksua rakentavan roolin. LOS 42 artiklassa tunnustetaan lapsen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sekä se, että lapsella on joitakin ylimää räisiä oikeuksia, kuten oikeus saada apua vanhemmiltaan, oikeus muutoksenhakuun ja oikeus yksityisyytensä täysimääräiseen kunnioittamiseen asian käsittelyn kaikissa vaiheissa.

511 EN:n parlamentaarinen yleiskokous, Resolution 2010 (2014) *“Child-friendly juvenile justice: from rhetoric to reality”*.

Muissa asiakirjoissa on käytetty LOS:n oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevia periaatteita ja oikeutta tulla kohdelluksi lapselle sopivalla tavalla, mukaan lukien vapaudenriiston käyttö viimeisenä keinona ja ainoastaan mahdollisimman lyhytaikaisesti (ks. LOS 37 artiklan b kappale). Erityisen tärkeässä asemassa ovat YK:n vähimmäissäännökset nuoriso-oikeudesta (Beijingin säännöt)⁵¹², YK:n suuntaviivat nuorisorikollisuuden ehkäisemiseksi (Riadin suuntaviivat)⁵¹³ ja YK:n säännöt vapautensa menettäneiden nuorten suojelemiseksi (niin sanottu Havannan säännöt)⁵¹⁴. Beijingin säännöissä annetaan yksityiskohtaiset ohjeet LOS 40 artiklaan sisältyvien oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien vaatimusten ja lapselle sopivan kohtelun täytäntöönpanosta. Niihin kuuluvat nuoriso-oikeuden tavoitteet, yksityisyyden suojeleminen, tutkinta ja syytteenpano, tutkintavankeus, vapauttaminen ja tuomitseminen sekä laitoshoido ja muu hoito. Havannan säännöt koskevat vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden nuorten kohtelua, ja niihin sisältyy sääntöjä, jotka koskevat vapaudenriiston, säilöönoton ja tutkintavankeuden määritelmää, nuorisovankiloiden olosuhteita, kurinpitomenettelyitä, seulontaa ja pakkokeinojen tai rajoitusten käyttöä, valitusmekanismeja, tutkinta- ja valvontamekanismeja ja nuorten yhteiskunnallista uudelleen sopeutumista. Riadin suuntaviivoissa annetaan yksityiskohtaiset ohjeet toimintalinjoista, joilla pyritään ehkäisemään nuorisorikollisuutta.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut yleiskommentin nro 10⁵¹⁵ lapsista ja nuoriso-oikeudesta. Yleiskommentissa annetaan yksityiskohtaisia ohjeita siitä, miten lapsen oikeuksien sopimusta tulkitaan ja sovelletaan nuoriso-oikeuden alalla. Yleiskommentissa käsitellään tärkeitä nuoriso-oikeuden periaatteita, kuten oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan oikeuteen kuuluvaa oikeutta tosiasialliseen osallistumiseen (ks. [alaluku 11.1.1](#)), vapaudenriiston käyttämistä viimeisenä keinona ja mahdollisimman lyhytaikaisesti, diversion käyttöä ja nuorisorikollisuuden ehkäisemistä, lapsen edun periaatteen sekä syrjimättömyyden periaatteen juurruttamista nuoriso-oikeusjärjestelmään sekä ikärajoja. Lapsen oikeuksien komitea suosittelee, että rikosoikeudellisen vastuun alaikärajaksi asetettaisiin 12 vuotta tai mieluummin jopa enemmän. Komitea suosittelee myös,

512 YK, yleiskokous, *YK:n vähimmäissäännökset nuoriso-oikeudesta*, YK:n asiakirja GA Res. 40/33, 19.11.1985.

513 YK, yleiskokous, *YK:n suuntaviivat nuorisorikollisuuden ehkäisemiseksi*, YK:n asiakirja GA Res. 45/112, 14.12.1990.

514 YK, yleiskokous, *YK:n säännöt vapautensa menettäneiden nuorten suojelemiseksi*, YK:n asiakirja GA Res. 45/113, 14.12.1990.

515 YK, lapsen oikeuksien komitea, *General Comment No. 10 on Children's rights in juvenile justice* CRC/C/GC/07, 25.4.2007.

että kaikille lapsille annettaisiin oikeus saada asiansa käsiteltyä nuoriso-oikeudessa ja että 16- ja 17-vuotiaiden siirtäminen aikuisten rikosoikeusjärjestelmään vakavien rikosten kohdalla kiellettäisiin. Myös muut yleiskommentit, esimerkiksi yleiskommentit oikeudesta tulla kuulluksi (joka liittyy tehokasta oikeudenkäyntiin osallistumista koskevaan oikeuteen) sekä oikeudesta suojeluun kaikilta väkivallan muodoilta, ovat olennaisia nuoriso-oikeuden kannalta.⁵¹⁶

11.1.1. Tehokas osallistuminen

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklassa annetaan samankaltaiset takeet kuin EIS 6 artiklassa, mukaan lukien oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa sekä oikeus juridiseen edustukseen ja tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin. Rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista annettuun direktiiviehdotukseen sisältyy oikeus tosiasialliseen osallistumiseen sekä oikeudelliseen edustukseen.⁵¹⁷

EN:n oikeudessa EIT on esittänyt EIS 6 artiklan perusteella erityisiä vaatimuksia, joilla varmistetaan lasten tehokas osallistuminen rikosoikeudenkäynteihin. Yleisenä sääntönä menettelyissä on varmistettava, että huomioon otetaan lapsen ikä, kehitystaso ja tunnevalmiudet.⁵¹⁸ Käytännön esimerkkejä tehokasta osallistumista koskevasta vaatimuksesta ovat muun muassa lapsen läsnäolo käsitellyssä, kuuleminen videotekniikan avulla, julkisuuden rajoittaminen ja sen varmistaminen, että lapsi ymmärtää, mistä on kyse. Myös oikeudenistuntojen muodollista luonnetta voidaan vähentää. EIT ei ole toistaiseksi asettunut sille kannalle, että rikosoikeudellista vastuuta koskevan ikärajan asettaminen liian matalaksi olisi itsessään vastoin EIS 6 artiklaa. Kun EIT arvioi, onko lapsi pystynyt osallistumaan kansallisiin menettelyihin tehokkaasti, se tarkastelee kunkin tapauksen konkreettisia olosuhteita.

516 YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 12 (2009): Lapsen oikeus tulla kuulluksi*, CRC/C/GC/12, 1.7.2009; YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 13 (2011): Lapsen oikeus olla joutumatta väkivallan kohteeksi*, CRC/C/GC/13, 18.4.2011.

517 Euroopan komissio, Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä lapsia koskevista menettelytakeista rikosoikeudellisissa menettelyissä, COM(2013) 822 final, Bryssel, 27.11.2013.

518 EIT, *T. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 24724/94, 16.12.1999, kohta 61.

Esimerkki: Tapauksessa *T. v. Yhdistynyt kuningaskunta*⁵¹⁹ kaksi kymmen-vuotiaasta lasta oli murhannut kaksivuotiaan lapsen. Lapset tuomittiin julkisessa oikeudenkäynnissä, joka sai valtavasti huomiota tiedotusvälineissä. Tuomioistuimenmenettelyä oli osittain muutettu esimerkiksi niin, että pidettävät istunnot olivat lyhyempiä, valittajan vanhemmat oli sijoitettu hänen läheisyyteensä ja leikkipaikka oli taukojen aikana käytettävissä. Valittajan ja hänen kanssasyytettynsä asia käsiteltiin kuitenkin aikuisille tarkoitetussa tuomioistuimessa, ja valtaosa rikosoikeudenkäyntiin liittyvistä tiukoista olosuhteista säilytettiin. EIT totesi, ettei valittaja ollut voinut osallistua tehokkaasti menettelyihin istuntojen julkisuuden ja tiedotusvälineiden valttavan mielenkiinnon vuoksi sekä siksi, ettei hän ollut täysin kykenevä antamaan ohjeita asianajajilleen tai esittämään asianmukaisia lausumia. EIS 6 artiklaan perustuvia valittajan oikeuksia oli näin ollen loukattu.

Tehokasta osallistumista koskevan oikeuden tunnustaminen on keskeisellä sijalla myös EN:n laatimissa lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevissa suuntaviivoissa. Lapsiystävällisen oikeudenkäytön, myös nuoriso-oikeuden, tulisi olla ”helposti saatavilla olevaa oikeudenkäyttöä, jossa otetaan huomioon lasten ikä, käsitellään asiat nopeasti ja huolellisesti, mukaudutaan ja keskitytään lasten tarpeisiin ja oikeuksiin sekä kunnioitetaan lasten oikeuksia, kuten oikeutta oikeudenmukaiseen menettelyyn, oikeutta osallistua menettelyyn ja ymmärtää sitä, oikeutta nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta sekä oikeutta koskemattomuuteen ja ihmisarvoon”.⁵²⁰ Suuntaviivoissa annetaan erityisiä ohjeita siitä, miten lapsia tulisi kohdella nuoriso-oikeudellisia asioita käsiteltäessä tai muissa oikeudenkäyntimenettelyissä. Lapsilla tulisi olla oikeus tuomioistuinkäsittelyyn ja oikeudenkäyntiin, ja heidän oikeutensa käyttää oikeusavustajaa ja laillista edustajaa sekä tulla kuulluksi ja esittää näkemyksensä pitäisi turvata. Myös tarpeettomat viivästykset tulisi välttää. Menettelyt pitäisi järjestää lapsiystävällisellä tavalla (ympäristö ja kieli), ja käytössä tulisi olla erityiset takeet lasten esittämien todisteiden ja lausumien ottamiseksi ja niihin vastaamiseksi.⁵²¹

519 EIT, *T. v. Yhdistynyt kuningaskunta* [suuri jaosto], nro 24724/94, 16.12.1999.

520 EN, ministerikomitea, *Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*, 17.11.2010, II luvun c alakohta.

521 *Ibid.*, IV luvun D jakso.

11.1.2. Oikeus käyttää avustajaa

EU-oikeudessa oikeudesta käyttää avustajaa annettu direktiivi 2013/48/EU⁵²², joka on pantava täytäntöön viimeistään 27. marraskuuta 2016, viittaa lapsiin johdanto-osan 52 ja 55 perustelukappaleessa sekä 5 artiklan 2–4 kohdassa. Direktiivin johdanto-osan 55 perustelukappaleen sekä 5 artiklan 2 kohdan mukaan lapsen vapaudenmenetyksestä ja sen syistä on ilmoitettava vanhempainvastuun kantajalle, paitsi jos tämä on vastoin lapsen etua. Viimeksi mainitussa tapauksessa asiasta ilmoitetaan muulle sopivalle aikuiselle. Direktiivin 2 artiklan mukaisesti direktiiviä sovelletaan epäiltyyn tai syytettyyn siitä lähtien, kun hän on saanut tiedon siitä, että häntä epäillään tai syytetään rikoksesta, ja siihen saakka, kunnes menettely on saatu päätökseen ja syytetty on todettu lopullisella päätöksellä syylliseksi tai syyttömäksi. Lisäksi 3 artiklan 3 kohdassa säädetään, että oikeus käyttää avustajaa sisältää epäillyn tai syytetyn oikeuden tavata avustaja yksityisesti ja pitää yhteyttä tämän kanssa, myös ennen ensimmäistä kuulustelua, oikeuden avustajan läsnäoloon ja osallistumiseen kuulustelun aikana sekä oikeuden avustajan läsnäoloon useiden tutkintatoimien tai todisteiden keräämistöimien yhteydessä.

EN:n oikeudessa EIT pitää oikeutta käyttää avustajaa yhtenä oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden perustekijöistä.⁵²³ Rikoksesta syytetyillä on oikeus käyttää avustajaa heti poliisikuulustelun alkuvaiheesta lähtien. Oikeutta voidaan rajoittaa poikkeuksellisissa olosuhteissa edellyttäen, ettei rajoituksella vaaranneta aiheettomasti syytetyn oikeuksia. EIT on todennut, että aiheettomasta syytetyn oikeuksien rajoittamisesta voisi olla kyse, kun tuomio perustuu lausumiin, jotka on annettu ilman mahdollisuutta käyttää avustajaa.⁵²⁴ EIT suhtautuu tiukemmin tosiasialliseen oikeuteen käyttää avustajaa, kun tapauksessa on osallisena lapsia.⁵²⁵

522 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/48/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2013, oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevista menettelyistä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1.

523 EIT, *Salduz v. Turkki* [suuri jaosto], nro 36391/02, 27.11.2008, kohta 51.

524 *Ibid.*, kohta 62.

525 *Ibid.*, kohta 60.

Esimerkki: Tapauksessa *Panovits v. Kypros*⁵²⁶ 17-vuotiaasta oli syytetty murhasta ja ryöstöstä. Nuori oli tuotu poliisiasemalle isänsä seurassa. Tämän jälkeen hänet oli pidätetty ja viety erilliseen huoneeseen kuulusteltavaksi ilman isän tai avustajan läsnäoloa. Valittajan kuulustelun aikana isä oli saanut tiedon valittajan oikeudesta ottaa yhteyttä asianajajaan. Useita minuutteja myöhemmin isälle oli kerrottu, että poika oli tällä välin tunnustanut rikoksen. EIT totesi, että valittajan iän huomioon ottaen hänen ei voitu ajatella olevan tietoinen oikeudesta lailliseen edustajaan lausunnon antamisen aikana. Niin ikään oli epätodennäköistä, että valittaja olisi osannut arvioida järkevästi niitä seurauksia, joita hänelle voisi aiheutua joutuessaan kuulustelluksi ilman asianajajan apua murhaa koskevassa rikosoikeudellisessa menettelyssä. Vaikka viranomaiset vaikuttivat olleen koko ajan halukkaita antamaan valittajalle oikeuden käyttää pyynnöstä asianajajaa, viranomaiset eivät olleet kertoneet valittajalle tämän oikeudesta pyytää asianajajan nimittämistä tarvittaessa maksutta. Näyttää siltä, että valittaja tai valittajan isä olisi nimenomaisesti ja yksiselitteisesti luopunut oikeudesta käyttää avustajaa, ei ollut. Näin ollen EIT totesi, että EIS 6 artiklan 3 kappaleen c kohtaa luettuna yhdessä 6 artiklan 1 kappaleen kanssa oli rikottu.

11.2. Nuorten rikosentekijöiden oikeudet vapaudenmenetyksen yhteydessä

Keskeiset asiat

- Lapsen vapaudenriisto voidaan toteuttaa ainoastaan viimeisenä keinona ja mahdollisimman lyhytaikaisesti.
- Jos lapsi pidätetään, häntä on kohdeltava ikään sopivalla tavalla ja ihmisarvoa kunnioittaen.
- Lapsia ei tulisi säilyttää yhdessä aikuisten kanssa.

Jokaisella henkilöllä on oikeus vapauteen. Vapauden riistäminen on siis poikkeus. Vapaudenriisto käsittää oikeus- tai hallintoviranomaisen päätöksestä toteutettavan

⁵²⁶ EIT, *Panovits v. Kypros*, nro 4268/04, 11.12.2008.

minkä tahansa sijoittamisen laitokseen, josta nuori ei voi halutessaan poistua.⁵²⁷ Lapsen oikeuksien ja lapsen edun turvaamisen tärkeyden vuoksi vapaudenriistoa tulisi tarkastella lasten kohdalla heidän oikeuksiensa näkökulmasta.

Vapaudenmenetyksiä tapahtuu monissa erilaisissa olosuhteissa, mutta seuraavassa keskitytään rikosoikeusjärjestelmän kanssa tekemisissä oleviin lapsiin.

Kansainvälisissä instrumenteissa vahvistetaan yleisesti, että vapaudenmenetyksen on oltava viimeinen keino. Tämä merkitsee sitä, että valtion viranomaisten, joiden on tehtävä päätös lapsen vapaudenmenetyksestä, on harkittava ensin asianmukaisesti eri vaihtoehtoja lapsen edun suojaamiseksi sekä lapsen yhteiskuntaan sopeutumisen edistämiseksi (LOS 40 artiklan 1 kappale). Vaihtoehtoja voivat olla esimerkiksi huolenpito, ohjaus ja valvontaa koskevat päätökset, neuvonta, viranomaisvalvonta, sijaisperhehoito sekä opetus- ja ammattikoulutusohjelmat (LOS 40 artiklan 4 kohta). Vapaudenmenetystä voidaan harkita ainoastaan silloin, kun muut vaihtoehdot eivät ole toteutettavissa. Vapaudenmenetys tulisi määrätä lisäksi mahdollisimman lyhyeksi ajaksi, ja siihen on sovellettava asianmukaisia aineellisia ja menettelyllisiä takeita. Lasten iän ja haavoittuvan aseman vuoksi lapsilla on erityisiä oikeuksia ja takeita vapaudenmenetyksen yhteydessä.

11.2.1. Vapaudenmenetyksen muodot (aineelliset ja menettelylliset takeet)

EU-oikeudessa nykyiseen rikosoikeudellisia menettelyjä koskevaan lainsäädäntöön ei sisälly lasten vapaudenmenetystä koskevaa velvoittavaa säädöstä.

EN:n oikeudessa jokaisen oikeus vapauteen taataan EIS 5 artiklassa. Vapaudenmenetys on poikkeus, josta olisi säädettävä kansallisessa lainsäädännössä ja joka ei saisi tapahtua mielivaltaisesti. Vapaudenmenetyksen tulee myös olla perusteltu jollakin EIS 5 artiklan 1 kappaleen a–f kohdassa tyhjentävästi luetelluista kuudesta tilanteesta. Rikosoikeusjärjestelmän kanssa tekemisissä olevien lasten vapaudenmenetys on perusteltu, kun kyseessä on vangitseminen toimivaltaisessa tuomioistuimessa tuomitsemisen jälkeen (a kohta), tutkintavankeus (c kohta) tai vapaudenmenetys erityisesti lapsen kasvatuksen valvomiseksi (d kohta). Kahta viimeksi mainittua tarkastellaan lähemmin, sillä niiden yhteydessä valtion viranomaisilla on erityisiä velvollisuuksia.

⁵²⁷ EN, ministerikomitea, Recommendation CM/Rec(2008)11 on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 5.11.2008.

Tutkintavankeus

Tutkintavankeudella tarkoitetaan tilannetta, jossa rikoksesta epäilty henkilö otetaan poliisin huostaan odottamaan asian käsittelyä oikeudessa. Tutkintavankeus alkaa, kun henkilö otetaan huostaan, ja päättyy, kun ensimmäisen asteen tuomioistuin ratkaisee asian.⁵²⁸ Lapsille annetaan samat takeet kuin aikuisille, mutta EIT on määrittänyt useita lisäperiaatteita lasten aseman vahvistamiseksi kansallisissa rikosoikeudenkäynneissä.

EIT on tulkinnut EIS 5 artiklan 1 kappaleen c kohtaa ja 5 artiklan 3 kappaletta siten, että niissä vaaditaan asettamaan henkilö tutkintavankeuteen ainoastaan, jos on olemassa varteenotettava epäily hänen syyllistyneen rikokseen. Tutkintavankeus ei saisi myöskään kestää kohtuuttoman kauan, ja sitä tulisi tarkastella uudelleen kohtuullisin väliajoin. Mitä pidempi tutkintavankeusaika, sitä painavammat syyt viranomaisten on sen perusteeksi esitettävä. EIT:n oikeuskäytännön mukaan rikoksesta syytetty on päästettävä vapaaksi odottelemaan oikeudenkäyntiä, ellei valtio voi osoittaa, että tutkintavankeuden jatkamiseen on ”asianmukaiset ja riittävät” perusteet.⁵²⁹

EIT on esittänyt neljä hyväksyttävää perussyitä, joiden nojalla tutkintavankeudessa olevan vapauttamisesta takuita vastaan voidaan kieltäytyä: karkaamisen riski, oikeudenhoidon vaarantumisen riski, uusiin rikoksiin syyllistymisen riski tai yleisen järjestyksen vaarantamisen riski. Lisäksi tutkintavankeuden jatkamisen tulisi olla ehdottoman välttämätöntä. Valtion on myös tutkittava kaikki tosiseikat, jotka puhuvat joko sen puolesta tai sitä vastaan, että vapaudenriiston jatkamiseen on olemassa aito yleiseen etuun perustuva vaatimus.⁵³⁰

Lapsiin liittyvissä tapauksissa EIT on määrännyt, että valtion viranomaisten tulisi kiinnittää erityistä huomiota lapsen ikään, kun ne punnitsevat asiaan kuuluvia argumentteja tutkintavankeuden puolesta ja vastaan. Tutkintavankeutta tulisi käyttää viimeisenä keinona ja mahdollisimman lyhytaikaisesti.⁵³¹ Viranomaisten tulisi siis harkita tutkintavankeuden vaihtoehtoja.⁵³² Lisäksi valtion viranomaisten

528 EIT, *Idalov v. Venäjä*, nro 5826/03, 22.5.2012, kohta 112.

529 EIT, *Smirnova v. Venäjä*, nro 46133/99 ja nro 48183/99, 24.7.2003, kohta 58.

530 *Ibid.*, kohdat 58–59; ks. myös EIT, *Ladent v. Puola*, nro 11036/03, 18.3.2008, kohta 55.

531 EIT, *Korneykova v. Ukraina*, nro 39884/05, 19.1.2012, kohdat 43–44. Ks. myös EIT, *Selçuk v. Turkki*, nro 21768/02, 10.1.2006, 35–36 kohta; EIT, *J. M. v. Tanska*, nro 34421/09, 13.11.2012, kohta 63.

532 EIT, *Đinç ja Çakır v. Turkki*, nro 66066/09, 9.7.2013, kohta 63 (saatavana ranskaksi); EIT, *Güveç v. Turkki*, nro 70337/01, 20.1.2009, kohta 108.

pitäisi toimia erityisen huolellisesti, jotta lapsen asia saataisiin oikeuden käsittelyyn kohtuullisen ajan kuluessa.⁵³³

Esimerkki: Tapauksessa *Nart v. Turkki*⁵³⁴ 17-vuotias valittaja oli pidätetty epäiltynä elintarvikemyymälän ryöstöstä. Valittaja oli sijoitettu tutkintavankeuteen aikuisille tarkoitettuun vankilaan 48 vuorokaudeksi. EIT viittasi erityisesti siihen, että valittaja oli lapsi, ja totesi, että alaikäisten tutkintavankeutta saisi käyttää ainoastaan viimeisenä keinona; sen tulisi olla mahdollisimman lyhyt ja, jos vapaudenriisto on ehdottoman välttämätöntä, alaikäiset tulisi pitää erillään aikuisista.⁵³⁵ Tässä tapauksessa viranomaiset yrittivät perustella tutkintavankeutta näyttöön liittyvillä syillä, mutta EIT:n mielestä tällainen syy ei yksin riittänyt perustelemaan valittajan vapaudenmenetyksen pitkäaikaista kestoja. Näin ollen EIT totesi, että EIS 5 artiklan 3 kappaletta oli rikottu.

Vapaudenmenetys kasvatuksen valvomiseksi

Vapaudenmenetystä kasvatuksen valvomiseksi on käytetty tilanteissa, joissa lapsella on erityinen tarve kasvatuksen valvontaan persoonallisuuden häiriintymisen tai väkivaltaisen käytöksen vuoksi. EIS 5 artiklan 1 kappaleessa tarkoitetaan lähinnä nuoriso-oikeusjärjestelmän ulkopuolelle jääviä vapaudenmenetyksen muotoja.

Esimerkki: Tapauksessa *Bouamar v. Belgia*⁵³⁶ lapsi oli ollut sijoitettuna tutkintavankilaan yhdeksän eri kertaa noin 15 vuorokauden pituisiksi jaksoiksi. Valittaja oli nuori, joka arvioitiin persoonallisuudeltaan häiriintyneeksi ja väkivaltaisesti käyttäytyväksi. Belgian hallitus ilmoitti, että nuori oli sijoitettu tutkintavankilaan kasvatuksen valvomiseksi. EIT huomautti, ettei tilapäinen sijoittaminen tutkintavankilaan ole itsessään vastoin 5 artiklan 1 kappaleen d kohtaa edellyttäen, että viranomaiset tavoittelevat nuoren sijoittamisella kasvatuksen valvontaa. EIT totesi kuitenkin, että valittajan tapauksessa viranomaiset eivät olleet osoittaneet, että niillä oli aikomus tai mahdollisuus sijoittaa nuori laitokseen, jossa nuori voisi hyötyä

533 EIT, *Kuptsov ja Kuptsova v. Venäjä*, nro 6110/03, 3.3.2011, kohta 91.

534 EIT, *Nart v. Turkki*, nro 20817/04, 6.5.2008.

535 *Ibid.*, kohta 31.

536 EIT, *Bouamar v. Belgia*, nro 9106/80, 29.2.1988.

kasvatuksen valvonnasta. Näin ollen EIT totesi, että EIS 5 artiklan 1 kappaaleen d kohtaa oli rikottu.

Esimerkki: Tapauksessa *D. G. v. Irlanti*⁵³⁷ väkivaltainen lapsi oli sijoitettu säilöönottokeskukseen. EIT katsoi, ettei kasvatuksen valvonnan käsitettä pitäisi rinnastaa tiukasti luokkaopetukseen. Kasvatuksen valvonnassa viranomaiset käyttävät vanhempainoikeuksia monin tavoin asianomaisen henkilön hyödyksi ja suojelemiseksi. EIT totesi, että kansallisten viranomaisten on sallittua sijoittaa nuoria tilapäisesti säilöönottotiloihin sopivan sijoituspaikan löytymiseen asti, kunhan tämä tapahtuu nopeasti. Valittajan tapauksessa nopeutta koskeva vaatimus ei täytynyt, sillä valittaja sijoitettiin sopivaan sijoituspaikkaan vasta yli kuusi kuukautta sen jälkeen, kun hänet oli vapautettu. EIT totesi siis, että EIS 5 artiklan 1 kappaaleen d kohtaa oli rikottu.

Vapaudenmenetystä, uudelleen tarkastelun nopeutta ja avustajan käyttöä koskevat valitukset

EIT vaatii, että kansalliset viranomaiset toimivat erityisen huolellisesti tapauksissa, joissa lapselta on riistetty vapaus. Edellä mainittujen takeiden lisäksi valtion viranomaisten on varmistettava, että lapsilla on oikeus riitauttaa vapaudenmenetyksen laillisuus kohtuullisin väliajoin samoin kuin mahdollisuus käyttää avustajaa vapaudenmenetyksen laillisuudesta päättämistä koskevissa menettelyissä. Kansallisten tuomioistuinten on lisäksi ratkaistava nämä asiat nopeasti. EIT on johtanut nämä menettelylliset takeet EIS 5 artiklan 4 kappaaleen sanamuodosta.

Esimerkki: Tapauksessa *Bouamar v. Belgia*⁵³⁸ EIT totesi, että 5 artiklan 4 kappaletta oli rikottu, koska valittajan vapaudenmenetyksestä päättämiseen liittyvät kuulemiset oli pidetty valittajan asianajajien poissa ollessa, päätöksiä ei ollut tehty nopeasti eikä vapaudenmenetyksen laillisuudesta ollut tehty varsinaisesti päätöstä, koska kansalliset tuomioistuimet olivat hylänneet valitukset perusteettomina.

537 EIT, *D. G. v. Irlanti*, nro 39474/98, 16.5.2002.

538 EIT, *Bouamar v. Belgia*, nro 9106/80, 29.2.1988.

11.2.2. Vapaudenmenetyksen olosuhteet

EU-oikeudessa EU:n perusoikeuskirjan 4 artiklassa kielletään kidutus sekä epäinhimillinen tai nöyryyttävä kohtelu. Perusoikeuskirjaa sovelletaan kuitenkin ainoastaan EU-oikeuden soveltamisalalla, joten kyseinen määräys on liitettävä toiseen vapaudenmenetystä koskevaan EU:n oikeudelliseen asiakirjaan, jotta se velvoittaisi jäsenvaltioita tietyssä tapauksessa. Toistaiseksi EU-tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole tullut ainoatakaan perusoikeuskirjan 4 artiklaan liittyvää tapausta.

EN:n oikeudessa EIT on todennut, että vapautensa menettäneiden lasten säilyttäminen yhdessä aikuisten kanssa saattaa olla vastoin EIS 3 artiklaa⁵³⁹ tai 5 artiklaa.⁵⁴⁰ Lisäksi asianmukaisen lääkinnällisen hoidon puuttuminen vapaudenmenetyksen aikana voi niin ikään johtaa 3 artiklaan liittyviin ongelmiin.⁵⁴¹ Muita 3 artiklan kannalta olennaisia seikkoja ovat sellissä käytettävissä oleva tila, valaistus ja virkistystoiminta.⁵⁴² Arvioidessaan vapaudenmenetyksen olosuhteiden yhteensopivuutta EIS 3 artiklaan sisältyvien normien kanssa EIT nojaa usein kidutuksen vastaisen komitean laatimiin normeihin. Kidutuksen vastainen komitea valvoo vankiloiden olosuhteita kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen ehkäisemiseksi tehdyn eurooppalaisen yleissopimuksen nojalla tekemällä tarkastuskäyntejä EN:n jäsenvaltioissa.⁵⁴³

Esimerkki: Tapauksessa *Güveç v. Turkki*⁵⁴⁴ 15-vuotias poika oli pidätetty epäiltynä kuulumisesta Kurdistanin työväen puolueeseen (PKK). Valtion turvallisuustuomioistuin piti poikaa aikuisille tarkoitetussa vankilassa viisi vuotta. EIT huomautti, että pojan vapaudenmenetys oli vastoin Turkin lainsäädäntöä sekä kansainvälisistä sopimuksista johtuvia velvollisuuksia, muun muassa myös vastoin LOS 37 artiklan c kohtaa, jossa vaaditaan, että lapset on pidettävä erillään aikuisista. Tuomioistuin huomautti myös, että valittaja kärsi vankilassa psyykkisistä ongelmista, minkä tuloksena hän oli yrittänyt toistuvasti itsemurhaa. Viranomaiset eivät myöskään tarjonneet valittajalle asianmukaista lääkinnällistä hoitoa. Kun EIT otti huomioon valittajan iän, aikuisten keskellä vankilassa vietetyn vapaudenmenetyksen

539 EIT, *Güveç v. Turkki*, nro 70337/01, 20.1.2009.

540 EIT, *Nart v. Turkki*, nro 20817/04, 6.5.2008.

541 EIT, *Güveç v. Turkki*, nro 70337/01, 20.1.2009; EIT, *Blokhin v. Venäjä*, nro 47152/06, 14.11.2013 (siirrettiin suuren jaoston käsiteltäväksi 24.3.2014).

542 EIT, *Kuptsov ja Kuptsova v. Venäjä*, nro 6110/03, 3.3.2011, kohta 70.

543 Ks. esimerkiksi EIT, *Güveç v. Turkki*, nro 70337/01, 20.1.2009.

544 *Ibid.*

pituuden ja sen, että viranomaiset olivat laiminlyöneet asianmukaisen lääkinnällisen hoidon tarjoamisen psyykkisiä ongelmia varten eivätkä olleet ryhtyneet toimiin estääkseen toistuvat itsemurhayritykset, EIT piti selvänä, että valittajaa oli kohdeltu epäinhimillisellä ja halventavalla tavalla. EIS 3 artiklaa oli näin ollen rikottu.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on tulkinnut Euroopan sosiaalisen peruskirjan 17 artiklaa siten, että jos lapsilta riistetään vapaus tai heidät vangitaan, heitä on säilytettävä erillään aikuisista.

EN:n suosituksessa nuorille rikoksenteikijöille aiheutuvia seuraamuksia tai toimia koskevista eurooppalaisista säännöistä annetaan yksityiskohtaisia ohjeita vapaudenmenetyksen olosuhteista. Suosituksessa määrätään myös, ettei nuoria saa pitää aikuisille tarkoitetuissa laitoksissa, vaan heidät on sijoitettava erityisesti nuorille tarkoitettuihin laitoksiin.⁵⁴⁵

Kansainvälisessä oikeudessa LOS sisältää erillisen määräyksen vapaudenriiston kohteeksi joutuneista lapsista. LOS 37 artiklan c kohdan mukaan lapset on pidettävä erillään aikuisista, paitsi jos toisin menettelemisen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Artiklassa määrätään myös, että lapsilla on lähtökohtaisesti oikeus pitää yhteyttä perheeseensä kirjeitse tai vierailukäynnein.

11.2.3. Suojeleminen pahoinpitelyltä ja kaltoinkohtelulta

EN:n oikeudessa EIT on todennut toistuvasti, että kansallisten viranomaisten on suojeltava vapaudenriiston kohteeksi joutuneita henkilöitä toisten vapautensa menettäneiden tai viranomaisten itsensä aiheuttamalta kuolemalta, pahoinpitelyltä tai kaltoinkohtelulta. Valtion velvollisuudet ovat tässä yhteydessä erityisen vahvoja, sillä vapautensa menettäneet ovat valtion holhouksen alaisina ja valvonnassa.⁵⁴⁶ Vapautensa menettäneiden suojelemiseksi on toteutettava kohdulliseksi katsotut toimenpiteet, ja sen lisäksi valtion viranomaisten on suoritettava tehokas tutkinta väitetystä kaltoinkohtelusta tai kuolemasta.

⁵⁴⁵ EN, ministerikomitea, Recommendation CM/Rec(2008)11 on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 5.11.2008, Rule 59.1.

⁵⁴⁶ EIT, *Angelova v. Bulgaria*, nro 38361/97, 13.6.2002; EIT, *H. Y. ja Hü. Y. v. Turkki*, nro 40262/98, 6.10.2005.

Esimerkki: Tapauksessa *Çoşelav v. Turkki* nuori oli tehnyt itsemurhan vankilassa.⁵⁴⁷ Kyseinen nuori oli yrittänyt itsemurhaa aiemminkin useita kertoja. Itsemurhayritysten jälkeen viranomaiset olivat siirtäneet hänet nuorten siivestä aikuisille tarkoitettuun vankilaan. EIT selvitti ensin, että viranomaiset tiesivät tai niiden olisi pitänyt tietää, että valittajien poika oli todellisessa ja välittömässä hengenvaarassa, ja huomautti sitten, etteivät viranomaiset olleet toteuttaneet kohtuullisia toimenpiteitä itsemurhariskin ehkäisemiseksi. Tuomioistuin painotti vahvasti kuolleen nuoren ikää ja sitä, että nuorta oli pidetty yhdessä aikuisten kanssa. Näin ollen EIT totesi, että EIS 2 artiklan aineellista puolta oli rikottu. Lisäksi se totesi, että myös 2 artiklan menettelyllistä ulottuvuutta oli rikottu, sillä viranomaiset eivät olleet suorittaneet tehokasta tutkintaa valittajien pojan kuolemasta. EIT perusteli kantaansa muun muassa seuraavilla syillä: viranomaiset eivät olleet ilmoittaneet valittajille viipymättä näiden pojan kuolemasta, syyttäväviranomainen ei ollut tutkinut itsemurhan ehkäisemiseen väitetysti liittyneitä laiminlyöntejä, ja asiasta seuranneet hallinnolliset menettelyt olivat kestäneet liian pitkään.

11.3. Lapsiuhrien ja -todistajien suojeleminen

Keskeiset asiat

- Uhriksi joutuneilla ja todistajana olevilla lapsilla on oikeus saada suojelua uudelleen rikoksen uhriksi joutumiselta, oikeus toipua ja sopeutua uudelleen sekä oikeus osallistua tehokkaasti rikosoikeudellisiin menettelyihin ja vaihtoehtoisin menettelyihin.

Sekä EU-oikeudessa että EN:n oikeudessa tunnustetaan uhriksi joutuneen tai todistajana olevan lapsen asema.

EU-oikeudessa uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä 2012/29/EU⁵⁴⁸ tunnustetaan nimenomaisesti uhriksi joutuneen lasten asema. Direktiivissä säädetään, että jos uhri on lapsi, hänen etunsa on otettava ensisijaisesti huomioon ja sitä on arvioitava yksilöllisesti. Lisäksi on sovellettava lapsisensitiivistä lähestymistapaa,

⁵⁴⁷ EIT, *Çoşelav v. Turkki*, nro 1413/07, 9.10.2012.

⁵⁴⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättökseen 2001/220/YOS korvaamisesta, EUVL L 315, 14.11.2012, s. 55.

mikä tarkoittaa lapsen iän, kypsyysden, näkemysten, tarpeiden ja huolenaiheiden huomioon ottamista. Direktiivillä pyritään lisäksi varmistamaan, että lapselle ja vanhempainvastuun kantajalle (tai muulle oikeudelliselle edustajalle) ilmoitetaan kaikista erityisesti lapseen kohdistuvista toimenpiteistä tai oikeuksista (1 artiklan 2 kohta). Lapsiuhrilla on myös oikeus tulla kuulluksi rikosoikeudellisissa menettelyissä, ja jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että he voivat myös esittää todisteita. Lapsen ikä ja kypsyys on otettava asianmukaisesti huomioon (10 artiklan 1 kohta). Lisäksi direktiivillä pyritään muun muassa suojelemaan lapsiuhria yksityisyyttä ja henkilöllisyyttä rikosoikeudellisen menettelyn aikana sekä estämään toissijainen uhriksi joutuminen (21 artiklan 1 kohta; ks. myös 26 artikla). Direktiiviin sisältyy myös erityissäännös lapsiuhrien oikeudesta suojeluun rikosoikeudellisten menettelyjen kuluessa (24 artikla). Säännöksessä käsitellään lapsiuhrien kuulustelujen tallentamista audiovisuaalisin välinein ja tallenteiden käyttöä todistusaineistona rikosoikeudenkäynnissä, erityisedustajan nimeämistä sekä oikeutta tulla edustetuksi omissa nimissään, jos lapsiuhria ja vanhempainvastuun kantajan välillä on eturistiriita. Direktiiviin sisältyy lisäksi erinäisiä säännöksiä, joissa säädetään yleisesti uhrien suojelemisesta, esimerkiksi uhrien tukipalveluista. Lapsille ja muille haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille, on tarjottava erityisiä tukipalveluja (ks. direktiiviin liittyvän päätöslauselman 38 kohta).⁵⁴⁹

Uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyissä tehty puitepäätös 2001/220/YOS korvattiin uhrien oikeuksia koskevalla direktiivillä, mutta sitä ennen puitepäätös kattoi muun muassa uhrien osallistumisen, uhrien oikeudet ja oikeudenmukaisen kohtelun. Puitepäätöksessä tunnustettiin haavoittuvassa asemassa olevien uhrien erityinen asema, mutta siinä ei viitattu nimenomaisesti lapsiin. EU-tuomioistuin on todennut kyseisen puitepäätöksen perusteella, että lapsia voidaan pitää haavoittuvassa asemassa olevina, kun otetaan huomioon heidän ikänsä sekä rikokset, joiden uhriksi he katsovat joutuneensa. Tämän perusteella lapsilla on oikeus erityiseen suojaan, kuten kuulemiseen oikeuden ulkopuolella ennen oikeudenkäyntiä.⁵⁵⁰ EU-tuomioistuin on todennut myös, että kaikki uhrien suojelemiseksi toteutettavat toimenpiteet on suunniteltava siten, että syytetty saa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Asianomistajien ja todistajien suojeleminen ei toisin sanoen saa vaarantaa syytetyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (ks. myös EIT:n oikeuskäytännöstä annetut esimerkit).⁵⁵¹

549 Ks. FRA, 2014b, s. 36.

550 EU-tuomioistuin, asia C-105/03, *Rikosoikeudenkäynti vastaan Maria Pupino* [suuri jaosto], 16.6.2005, kohta 53.

551 EU-tuomioistuin, asia C-105/03, *Rikosoikeudenkäynti vastaan Maria Pupino* [suuri jaosto], 16.6.2005. Ks. myös EU-tuomioistuin, asia C-507/10, *Rikosoikeudenkäynti vastaan X*, 21.12.2011.

Esimerkki: Tapauksessa *Pupino*⁵⁵² italialaista opettajaa syytettiin oppilaan pahoinpitelystä. Italian rikoslain mukaan todistajien on pääsääntöisesti annettava lausuntonsa oikeudessa oikeudenkäynnin aikana. Tietyissä olosuhteissa heitä voidaan kuitenkin kuulla tuomarin edessä ennen oikeudenkäyntiä soveltaen erikoismenettelyä (*incidente probatorio*). Tässä tapauksessa syyttäjä oli pyytänyt kansallista tuomioistuinta sallimaan pienten lasten esittää lausuntonsa etukäteen todisteena, mutta kansallinen tuomioistuin oli kieltäytynyt. EU-tuomioistuin tulkitsi ensimmäisen kerran erinäisiä säännöksiä, joka liittyvät lasten asemaan asianomistajana tai todistajana rikosoikeudenkäynnissä. Tuomioistuin korosti, että puitepäätöksessä 2001/220/YOS vaaditaan jäsenvaltioita varmistamaan haavoittuvassa asemassa olevien uhrien erityissuojelu. Tämä tarkoittaa, että kansallisten tuomioistuinten tulee voida sallia haavoittuvassa asemassa olevien uhrien todistajanlausunnon antaminen siten, että heidän suojelunsa voidaan taata, esimerkiksi oikeudenkäynnin ulkopuolella ja ennen oikeudenkäyntiä. EU-tuomioistuin totesi: ”Riippumatta siitä, onko yleisesti se, että rikollisen teon uhri on alaikäinen, riittävää, jotta hänet voidaan luokitella puitepäätöksessä tarkoitettuihin erityisen haavoittuvaksi, on kuitenkin riidatonta, että tilanteessa, jossa – kuten pääasiassa – pikkulasten väitetään joutuneen pahoinpitelyn kohteeksi ja vieläpä opettajan taholta, kyseiset lapset voidaan luokitella tällä tavoin, kun otetaan huomioon erityisesti heidän ikänsä sekä niiden rikosten luonne ja seuraukset, joiden uhreiksi heidän oletetaan joutuneen”.⁵⁵³ Lisäksi EU-tuomioistuin totesi, että kaikki suojelemista ja uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisemistä koskevat toimenpiteet on suunniteltava siten, että vastaaja saa edelleen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin.⁵⁵⁴

EN:n oikeudessa EIT on todennut, että valtiolla on velvollisuus suojella uhrien intressejä. Tämä koskee uhreja, jotka osallistuvat todistajina rikosoikeudenkäynteihin. Heidän Euroopan ihmisoikeussopimukseen, esimerkiksi sen 2 ja 8 artiklaan, perustuvia intressejään on punnittava puolustuksen intresseihin nähden.⁵⁵⁵ EIT on antanut useita ratkaisuja seksuaalirikoksista, joissa lapset ovat joutuneet todistamaan väitettyä tekijää vastaan. Oikeuskäytännön mukaan EIT on todennut, että seksuaalirikoksia koskevat rikosoikeudenkäynnit nähdään usein uhrin kannalta koettelemuksena, erityisesti jos uhri joutuu kohtaamaan vastaajan vasten

⁵⁵² EU-tuomioistuin, C-105/03, *Rikosoikeudenkäynti vastaan Maria Pupino* [suuri jaosto], 16.6.2005.

⁵⁵³ *Ibid.*, kohta 53.

⁵⁵⁴ *Ibid.*, kohta 59.

⁵⁵⁵ EIT, *Doorson v. Alankomaat*, nro 20524/92, 26.3.1996.

tahtoaan. Tämä on ollut vieläkin selvempää, kun kyseessä ovat olleet lapset.⁵⁵⁶ Näin ollen EIT on katsonut, että tällaisissa tapauksissa voidaan toteuttaa tiettyjä toimenpiteitä lapsiuhrien suojelemiseksi. EIT on kuitenkin huomauttanut, ettei tällaisilla toimenpiteillä saa vaarantaa puolustautumista koskevan oikeuden asianmukaista ja tehokasta käyttämistä. Oikeusviranomaiset saattavat siis joutua toteuttamaan toimenpiteitä, joilla tasoitetaan puolustukselle aiheutuvia haittoja.⁵⁵⁷

Esimerkki: Tapauksessa *Kovač v. Kroatia*⁵⁵⁸ 12-vuotias tyttö oli todistanut tutkintatuomarin edessä valittajan tehneen hänelle sopimattomia tekoja. Valittaja ei ollut ollut läsnä eikä edustettuna kyseisen todistelun aikana, eikä valittajalle ollut annettu tilaisuutta kiistää uhrin lausuntoa. EIT toisti, että kaikki todisteet on pääsääntöisesti esitettävä syytetyn läsnä ollessa julkisessa oikeuskäsittelyssä vasta-argumenttien esittämiseksi. Poliisitutkinnan tai esitutkinnan aikana annettujen lausuntojen käyttäminen todisteena ei ole itsessään vastoin EIS 6 artiklaa edellyttäen, että vastaajalle annetaan riittävä ja asianmukainen tilaisuus kiistää lausunto ja kuulustella lausunnon antanutta todistajaa joko lausunnon antamisen hetkellä tai myöhemmässä vaiheessa menettelyä. Valittajan tapauksessa uhrin lausunnot olivat ainoa suora todiste valittajaa vastaan esitettyjen seikkojen puolesta, ja tämä näyttö oli ratkaiseva tuomioistuimen päätyessä langettavaan tuomioon. Valittaja ei ollut kuitenkaan voinut kiistää lausuntoa, eikä hän ollut saanut kansallisilta tuomioistuimilta vastausta asiaa koskevaan valituksestaan. Uhrin lausuntoa ei myöskään ollut missään vaiheessa luettu ääneen oikeudenkäynnin aikana. Tuomari oli sen sijaan vain todennut, että uhri pysyi tutkintatuomarin edessä antamassaan lausunnossa. Näin ollen EIT totesi, ettei valittajalle ollut annettu oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, mikä on vastoin EIS 6 artiklan 1 kappaletta luettuna yhdes- sä sopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen d kohdan kanssa.

Esimerkki: Tapauksessa *S. N. v. Ruotsi*⁵⁵⁹ kymmenvuotias poika oli todistanut poliisille valittajan käyttäneen häntä seksuaalisesti hyväksi. Poliisitutkija, jolla oli huomattavasti kokemusta lasten hyväksikäyttöön liittyvistä tapauksista, oli kuulustellut poikaa kahdesti. Ensimmäisestä kuulustelusta tehtiin

556 EIT, *S. N. v. Ruotsi*, nro 34209/96, 2.7.2002, kohta 47.

557 EIT, *Bocos-Cuesta v. Alankomaat*, nro 54789/00, 10.11.2005; EIT, *A. L. v. Suomi*, nro 23220/04, 27.1.2009; EIT, *W. v. Suomi*, nro 14151/02, 24.4.2007; EIT, *Kovač v. Kroatia*, nro 503/05, 12.7.2007.

558 EIT, *Kovač v. Kroatia*, nro 503/05, 12.7.2007.

559 EIT, *S. N. v. Ruotsi*, nro 34209/96, 2.7.2002.

videotallenne, toisesta äänitallenne. Valittajan asianajaja ei ollut paikalla toisen kuulustelun aikana mutta sopi tutkijan kanssa, mistä asioista kuulustelussa oli puhuttava. Oikeudenkäynnin aikana ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimien katseli ja kuunteli lapsen kuulusteluista tehdyt tallenteet muttei kuulustellut lasta. Tuomioistuimien totesi valittajan lopulta syylliseksi, ja perusteluina käytettiin lähes yksinomaan lapsen todistuksia. Muutoksenhaku-tuomioistuimien pysytti tuomion ennallaan. Se totesi, että poliisikuulustelussa oli saatu riittävästi näyttöä valittajan syyllisyyden toteamiseksi, vaikkakin se tunnusti, ettei lapsen paikoin epätasmoisten väitteiden tueksi ollut tek-nistä näyttöä. EIT myönsi, että seksuaalirikostapauksissa todistajan ristiin-kuulustelu ei ole aina mahdollista, ja tällöin todistajanlausuntoihin tulisi suh-tautua erityistä varovaisuutta noudattaen. Vaikka lapsen lausunnot olivat näennäisesti ainoa näyttö syytettyä vastaan, oikeudenkäynti oli ollut koko-naisuudessaan oikeudenmukainen. Videotallenne esitettiin sekä ensimmäi-sessä oikeusasteen käydyn oikeudenkäynnin aikana että muutoksenhaus-sa järjestetyn kuulemisen aikana, ja toisen kuulustelun transkriptio luettiin ääneen ensimmäisessä oikeusasteessa. Muutoksenhakutuomioistuimessa kuunneltiin myös äänitallenne. Tämä antoi valittajalle riittävän tilaisuuden lapsen lausunnon ja uskottavuuden kiistämiseen rikosoikeudenkäynnin ai-kana. EIS 6 artiklan 3 kappaleen d kohta ei siis ollut rikottu.

EIT:n oikeuskäytännössä pyritään paitsi tasapainottamaan lapsiuhrien suojelu ja vastaajan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin myös suojelemaan todistajien ja heidän perheidensä, myös lasten, oikeutta elämään EIS 2 artiklan nojalla. Tämä käy ilmi seuraavasta esimerkistä.

Esimerkki: Tapauksessa *R. R. ym. v. Unkari*⁵⁶⁰ vanki oli todistanut julkisessa istunnossa huumekauppatoiminnastaan. Vanki otettiin vaimonsa ja kahden lapsensa kanssa viralliseen todistajansuojeluohjelmaan kostonriikin vuoksi. Kun viranomaisille selvisi, että vanki piti edelleen yhteyttä rikollisiin piireihin, hänet ja hänen perheensä poistettiin todistajansuojeluohjelmasta ohjelman ehtojen rikkomisen vuoksi. Perhe väitti EIS 2 artiklaan vedoten, että perheen erottaminen todistajansuojeluohjelmasta oli asettanut heidän henkensä vaaraan mahdollisen mafian koston vuoksi. EIT myönsi, että valittajien ot-taminen todistajansuojeluohjelmaan ja isän yhteistyö viranomaisten kanssa merkitsivät sitä, että valittajien henki oli ollut uhattuna, kun perhe alun pe-riin otettiin todistajansuojeluohjelmaan. Koska suojeluohjelman lakkaamisen

⁵⁶⁰ EIT, *R. R. ym. v. Unkari*, nro 19400/11, 4.12.2012.

syynä ei ollut valittajiin kohdistuvan riskin vähentyminen vaan ohjelman ehtojen rikkominen, EIT ei katsonut viranomaisten osoittaneen vakuuttavasti, ettei riskiä ollut enää olemassa. Ei ollut myöskään kohtuutonta olettaa, että perheen peitehenkilöllisyyden peruuttamisen seurauksena heidän henkilöllisyytensä ja olinpaikkansa tulivat jokaisen sellaisen henkilön saataville, joka halusi heille vahinkoa. Tällä tavoin viranomaiset asettivat perheen mahdollisesti alttiiksi henkeä uhkaavalle vaaralle, mikä oli vastoin EIS 2 artiklaa.

Lanzaroten yleissopimuksen 31 artiklassa luetellaan ne yleiset suojelutoimenpiteet, joita jäsenvaltioiden on toteutettava suojellakseen uhrien oikeuksia ja etuja, mukaan lukien heidän erityistarpeensa todistajina, kaikissa tutkinnan ja rikosprosessin vaiheissa (31 artiklan 1 kappale). Suojelutoimenpiteisiin kuuluu, että uhreille ilmoitetaan oikeuksistaan ja käytettävissä olevista palveluista sekä tutkinnan tai oikeudenkäynnin yleisestä edistymisestä, uhrien yksityisyyttä ja turvallisuutta suojellaan (myös tieto syytetyn tai tuomitun henkilön vapautumisesta annetaan) ja että uhrien ja rikoksenteekijöiden välinen kontakti vältetään tuomioistuimen ja lainvalvontaviranomaisen tiloissa. Lisäksi 31 artiklassa määrätään, että uhrien saatavilla on oltava oikeudellista apua (31 artiklan 3 kappale). Tieto on annettava tavalla, joka sopii lapsen ikään ja kehitystasoon, ja se on annettava kielellä, jota lapsi ymmärtää (31 artiklan 6 kappale).

Myös EN:n lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevissa suuntaviivoissa⁵⁶¹ kiinnitetään huomiota lapsiuhriin ja -todistajan asemaan erityisesti tämän antaessa lausuntoa oikeudenkäynnissä. Suuntaviivojen mukaan ”tavoitteena olisi oltava, että lapset voisivat antaa todistajanlausunnon mahdollisimman suotuisissa ja sopivissa olosuhteissa, joissa otetaan huomioon lasten ikä, kehitystaso, tietämys taso ja mahdolliset kommunikaation rajoitukset”.⁵⁶² Näin ollen mukana tulisi olla erityiskoulutuksen saaneita ammattihenkilöitä, ja esimerkiksi ääni- ja kuvallenteiden avulla annettuja lausumia pitäisi käyttää enemmän. Rikosasioissa lapsilla tulisi olla tilaisuus antaa lausuntonsa ilman väitetyn tekijän läsnäoloa. Lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevissa suuntaviivoissa tunnustetaan myös, että lapsiystävällisen lähestymistavan pitäisi kunnioittaa muiden osapuolten oikeutta kiistää lapsen lausunnon sisältö. Lisäksi suuntaviivoissa esitetään, että lapsitodistajien yksityisyyttä ja perhe-elämää pitää suojella (IV luvun a jakson 9 kohta) ja oikeudenkäynnit tulisi pitää mieluummin suljetuin ovin.

561 EN, ministerikomitea, *Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*, 17.11.2010. Ks. myös FRA, 2015b.

562 EN, ministerikomitea, *Suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä*, 17.11.2010, kohta 64.

Kansainvälisessä oikeudessa lapsiuhrien asema on tunnustettu nimenomaisesti LOS 39 artiklassa, jonka mukaan sopimusvaltioiden on ryhdyttävä kaikkiin asianmukaisiin toimiin edistääkseen uhriksi joutuneen lapsen ruumiillista ja henkistä toipumista sekä yhteiskunnallista sopeutumista. Toipumisen ja sopeutumisen on tapahduttava ympäristössä, joka edistää lapsen terveyttä, itsekunnioitusta ja ihmisarvoa.

On myös tärkeää huomata, että YK on antanut oikeudenkäytön suuntaviivat asioissa, joissa lapsi on uhrina tai rikoksen todistajana⁵⁶³. Suuntaviivojen mukaan uhrina tai todistajana olevia lapsia on kohdeltava lapsisensitiivisellä tavalla, jossa tasapainotetaan lapsen oikeus suojeluun ja otetaan huomioon lapsen yksilölliset tarpeet ja näkemykset.⁵⁶⁴ Suuntaviivoissa annetaan hyvin yksityiskohtaiset ohjeet näiden seikkojen täytäntöönpanosta. YK:n lapsen oikeuksien komitea on painottanut yleiskommentissaan suuntaviivojen merkityksellisyyttä LOS 12 artiklan (oikeus tulla kuulluksi) yhteydessä.⁵⁶⁵ Komitean mukaan rikoksen uhriksi tai todistajaksi joutuneelle lapselle on tarjottava tilaisuus käyttää täysimääräisesti oikeuttaan ilmaista näkemyksensä vapaasti, mikä tarkoittaa erityisesti sitä, ”että on pyrittävä kaikin tavoin varmistamaan, että rikoksen uhriksi tai todistajaksi joutunutta lasta kuullaan asioissa, jotka liittyvät hänen osallisuuteensa käsiteltävänä olevaan asiaan, ja että hän voi ilmaista vapaasti ja omalla tavallaan näkemyksiään ja huolenaiheitaan, jotka koskevat hänen osallistumistaan oikeudenkäyntiin”.⁵⁶⁶ Komitea esittää myös, että ”rikoksen uhriksi tai todistajaksi joutuneella lapsella on myös oikeus saada tietoa muun muassa saatavilla olevista terveydenhuoltopalveluista, psykologisesta avusta ja sosiaaliavusta, rikoksen uhriksi ja/tai todistajaksi joutuneen lapsen asemasta, ’kuulustelun’ toteuttamistavasta, tukimekanismeista, joita lapsi voi käyttää tehdessään valituksen ja osallistuessaan tutkimuksiin ja oikeudenkäynteihin, kuulemisten tarkoista ajankohdista ja paikoista, saatavilla olevista turvaamistoimista, mahdollisuudesta saada korvausta ja muutoksenhakukeinoista”.⁵⁶⁷

563 YK:n talous- ja sosiaalineuvosto, Resolution 2005/20, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime*, 22.7.2005.

564 *Ibid.*, 9 kohdan b alakohta.

565 YK, lapsen oikeuksien komitea, *Yleiskommentti nro 12 (2009): Lapsen oikeus tulla kuulluksi*, CRC/C/GC/12, 1.7.2009, 62–64 kohta.

566 *Ibid.*, kohta 63.

567 *Ibid.*, kohta 64.

Kirjallisuutta

1 luku

Johdanto eurooppalaiseen lasten oikeuksia koskevaan oikeuteen: tausta ja avainperiaatteet

Breen, C., "The emerging tradition of the best interests of the child in the European Convention on Human Rights", teoksessa Breen, C., *The standard of the best interest of the child*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 2002.

Cullen, H., "Children's rights", teoksessa Peers, S. ja Ward, A. (toim.), *The EU Charter of Fundamental Rights: Politics, law and policy*, Oxford, Hart Publishing, 2004, s. 323–348.

González Bou, E., González Viada, N., Aldecoa Luzárraga F. ja Forner Delaygua, J., *La protección de los niños en el derecho internacional y en las relaciones internacionales: Jornadas en conmemoración del 50 aniversario de la Declaración Universal de los Derechos del Niño y del 20 aniversario del Convenio de Nueva York sobre los Derechos del Niño*, Marcial Pons, 2010.

Kilkelly, U., *The child and the ECHR*, Aldershot, Ashgate, 1999.

Kilkelly, U., "The CRC and the ECHR: The contribution of the European Court of Human Rights to the implementation of Article 12 of the CRC", teoksessa Liefaard, T. ja Doek, J. (toim.), *Litigating the Rights of the Child*, London, Springer, 2014, s. 193–209.

Lamont, R., "Article 24", teoksessa Peers, S., Hervey, T., Kenner, J. ja Ward, A. (toim.), *The EU Charter of Fundamental Rights: A commentary*, Oxford, Hart Publishing, 2014, s. 209–215.

Liefaard, T. ja Doek, J., "Kinderrechten in de rechtspraak: Een internationaal perspectief", *Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht*, 2015/12(4), 2015, s. 82–87.

McGlynn, C., "Rights for children?: The potential impact of the European Union Charter of Fundamental Rights", *European Public Law*, Vol. 8, nro 3, 2002, s. 387–400.

Pulles, G., "Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens en het IVRK: receptie in het belang van het kind", teoksessa Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. ja Wijk, F. K. van (toim.), *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 2013, s. 109–138.

Stalford, H., *Children and the European Union: Rights, welfare and accountability*, Oxford, Hart Publishing, 2012.

Stalford, H., "Using the Convention on the Rights of the Child in litigation under EU law", teoksessa Liefaard, T. ja Doek, J. (toim.), *Litigating the Rights of the Child*, London, Springer, 2014, s. 1–11.

Stalford, H. ja Schuurman, M., "Are we there yet?: The impact of the Lisbon Treaty on the EU Children's Rights Agenda", *International Journal of Children's Rights*, Vol. 19, nro 3, 2011, s. 381–403.

Trinidad Núñez, P., "¿Qué es un niño? Una visión desde el Derecho Internacional Público", *Revista española de educación comparada* (Ejemplar dedicado a: La infancia y sus derechos), No. 9, 2003, s. 13–48.

Trinidad Núñez, P., *El niño en el derecho internacional de los derechos humanos*, Universidad de Extremadura Servicio de Publicaciones, 2002.

UNICEF, Innocenti Research Centre, *Reformas Legislativas e a Implementação sobre os Direitos da Criança*, UNICEF, 2009.

UNICEF, Innocenti Research Centre, *In difesa dei diritti dell'infanzia: Uno studio globale sulle istituzioni indipendenti dei diritti umani per l'infanzia – Relazione di sintesi*, UNICEF, 2013.

Verheyde, M., "Kinderen en het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens", teoksessa Verhellen, E., Cappelaere, G. ja Decock, G. (toim.), *Kinderrechtengids: Commentaren, regelgeving, rechtspraak en nuttige informatie over de maatschappelijke en juridische positie van het kind*, Gent, Mys en Breesch, 2004, s. 1-76.

Villagrasa Alcaide, C. ja Ravetllat Ballesté, I., *Por los derechos de la infancia y de la adolescencia: un compromiso mundial desde el derecho de participación en el XX aniversario de la Convención sobre los Derechos del Niño*, Editorial Bosch, S.A., 2009, s. 55-80.

2 luku

Peruskansalaisoikeudet ja -vapaudet

Brems, E., "Article 14: The right to freedom of thought, conscience and religion", teoksessa Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2006, s. 7-40.

Daly, A., Eurobarometer (2011), "The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the European Court of Human Rights", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 15, nro 3, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_right_child_sum_en.pdf.

Enkelaar, A. ja Zutpen, M., "De autonomie van het kind in de rechtszaal", teoksessa Graaf, J. H. de, Mak, C., Wijk, F. K. van ja Mulders, L. A. (toim.), *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen, 2010.

Euroopan komissio, *Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union*, Luxembourg, Publications Office of the European Union (Publications Office), 2014.

FRA, *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union*, Luxembourg, Publications Office, 2010a.

FRA ja EIT, *Handbook on European non-discrimination law*, Luxembourg, Publications Office, 2011.

Koeren, M., "Recht op informatie?", teoksessa: Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. ja Wijk, F. K. van, *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen, 2013.

Lundy, L., "'Voice' is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child", *British Educational Research Journal*, Vol. 33, nro 6, 2007, s. 927–942.

Mazey, S., "Gender mainstreaming strategies in the EU: Delivering on an agenda", *Feminist Legal Studies*, Vol. 10, nro 3–4, 2002, s. 227–240.

Nowak, M., *U.N. Covenant on Civil and Political Rights, CCPR commentary*, 2. tarkistettu painos, Kehl, Strasbourg and Arlington: N.P. Engel Publisher, 2005.

Partsch, K. J., "Freedom of conscience and expression, and political freedoms", teoksessa Henkin, L. (toim.), *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York, Columbia University Press, 1981.

Schutter, O. de, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *The prohibition of discrimination under European Human Rights Law: Relevance for the EU non-discrimination directives – an update*, Euroopan komission oikeusasioiden pääosasto, Luxembourg, Publications Office, 2011.

Tomuschat, C., "Freedom of association", teoksessa Macdonald, R. St. J., Matscher, F. ja Petzold, H., *The European system for the protection of human rights*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1993.

Wheatley Sacino, S., "Article 17: Access to a diversity of mass media sources", teoksessa Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2011.

Woodward, A. E., "Too late for gender mainstreaming? Taking stock in Brussels", *Journal of European Social Policy*, Vol. 18, 2008, s. 289–302.

3 luku

Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö

Breen, C., *Age discrimination and children's rights: Ensuring equality and acknowledging difference*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2006.

Carmona Luque, M., "La no discriminación como principio rector de la Convención sobre los Derechos del Niño", *Cursos de derechos humanos de Donostia-San Sebastián*, Vol. 4, 2003, s. 173–188.

FRA, *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States. Comparative Report*, Luxembourg, Publications Office, 2010b.

FRA, *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Luxembourg, Publications Office, 2011a.

FRA, *Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States*, Luxembourg, Publications Office, 2011b.

FRA ja EIT, *Euroopan syrjinnänvastaisen oikeuden käsikirja*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2011.

FRA, *Guardianship for children deprived of parental care: A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking*, Luxembourg, Publications Office, 2014a.

Karagiorgi, C., "The concept of discrimination by association and its application in the EU Member States", *European Anti-Discrimination Law Review*, Vol. 18, 2014, s. 25–36.

Toggenburg, G., "Discrimination by association: a notion covered by EU equality law?", *European Law Reporter*, Vol. 3, 2008, s. 82–87.

4 luku

Henkilöllisyyteen ja identiteettiin liittyvät kysymykset

Doek, J., "The CRC and the Right to Acquire and to Preserve a Nationality", *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25, nro 3, 2006a, s. 26–32.

Doek, J., "Article 8 – The Right to Preservation of Identity; Article 9 – The Right Not to be Separated from His or Her Parents", teoksessa Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2006b.

FRA, *The fundamental rights situation of intersex people*, FRA Focus, Wien, 2015a.

Mak, C., "Baas in eigen buik? De rechtsgeldigheid in nakoming van draagmoederschapsovereenkomsten in het licht van grondrechten", teoksessa Graaf, J. H. de, Mak, C. ja Wijk, F. K. van (toim.), *Rechten van het kind en ouderlijke verantwoordelijkheid*, Nijmegen, 2008.

Vonk, M., "De autonomie van het kind in het afstammingsrecht", teoksessa Graaf, J. H. de, Mak, C., Wijk, F. K. van ja Mulders, L. A. (toim.), *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen, 2010.

Waas, L. E. van, *Nationality matters. Statelessness under international law*, Antwerpen, Intersentia, 2008.

Ziemele, I., "Article 7 – The Right to Birth Registration, Name and Nationality, and the Right to Know and Be Cared for by Parents", teoksessa Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2007.

5 luku

Perhe-elämä

Bueren, G. van, *Child rights in Europe, convergence and divergence in judicial protection*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2007.

Kilkelly, U., "Protecting children's rights under the ECHR: The role of positive obligations", *NILQ*, Vol. 61, nro 3, 2010a, s. 245–261.

Kilkelly, U., "Relocation: A children's rights perspective", *Journal of Family Law and Practice*, Vol. 1, nro 1, 2010b, s. 23–35.

Lázaro González, I., "Intervención pública en la protección de los menores y respecto a la vida en familia: aportaciones del Tribunal de Estrasburgo", *Icade: Revista de las Facultades de Derecho y Ciencias Económicas y Empresariales*, nro°83–84, 2011, s. 255–290.

6 luku

Sijaishuolto ja adoptio

FRA, *Guardianship for children deprived of parental care: A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking*, Luxembourg, Publications Office, 2014a.

O'Halloran, K., *The politics of adoption: International perspectives on law, policy and practice*, Dordrecht, Springer, 2009.

Vité, S. ja Boéchat, H., "Article 21 – Adoption", teoksessa Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2008.

7 luku

Lasten suojeleminen väkivallalta ja hyväksikäytöltä

Fitch, K., Spencer-Chapman, K. ja Hilton, Z., *Protecting children from sexual abuse in Europe: Safer recruitment of workers in a border free Europe*, London, NSPCC, 2007.

Forder, C., "Child protection in accordance with human rights and children's rights", teoksessa Meuwese, S. ym. (toim.), *100 years of child protection*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2007.

FRA, *Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices*, Luxembourg, Publications Office, 2009.

FRA, *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Luxembourg, Publications Office, 2014b.

FRA, *Violence against women: An EU-wide survey, Main Results*, Luxembourg, Publications Office, 2014c.

FRA, *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxembourg, Publications Office, 2015b.

FRA, *Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union, States' obligations and victims' rights*, Luxembourg, Publications Office, 2015c.

FRA ja EIT, *Turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevan eurooppaoikeuden käsikirja*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2015.

Fredette, K., "International legislative efforts to combat child sex tourism: Evaluating the Council of Europe Convention on Commercial Child Sexual Exploitation", *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 32, nro. 1, 2009, s. 1–43.

Hartwig, M., "The elimination of child labour and the EU", teoksessa Nesi, G., Nogler, L. ja Pertile, M. (toim.), *Child labour in a globalized world: A legal analysis of ILO action*, Aldershot, Ashgate, 2008.

Lalor, K. ja McElvaney, R., "Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe", teoksessa *Protecting children from sexual violence: A comprehensive approach*, Council of Europe, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2010, s. 13–36.

Liefwaard, T. ja Doek, J., "Fysieke en geestelijke mishandeling van kinderen: over begripsvorming en de grenzen van het toelaatbare, volgens Nederlands recht", teoksessa Deetman, W. ym. (toim.), *Seksueel misbruik van en geweld tegen meisjes in de Rooms-Katholieke kerk: Een vervolgonderzoek*, Amsterdam, Uitgeverij Balans, 2013, s. 247–282.

Ruelle, E., "Sexual violence against children: The European legislative framework and outline of Council of Europe conventions and European Union policy", teoksessa *Protecting children from sexual violence: A comprehensive approach*, Council of Europe, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2010.

Staiger, I., "Trafficking in children for the purpose of sexual exploitation in the EU", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 13, nro 4, 2005, s. 603–624.

UNICEF, Innocenti Research Centre, *Handbuch zum Fakultativprotokoll Betreffend den Verkauf von Kindern, die Kinderprostitution und die Kinderpornografie, Kinderhilfswerk der Vereinten Nationen*, UNICEF, 2010.

UNICEF, *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children*, 2006.

Vrancken, P., "Child trafficking and Article 4 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Foreign judicial decisions", *South African Yearbook of International Law*, Vol. 32, 2007, s. 285–510.

8 luku

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet sekä riittävä elintaso

Eide, A., "Article 27 – The Right to an Adequate Standard of Living", teoksessa Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2006.

Eide, A. ja Eide, W. B., "Article 24 – The Right to Health", teoksessa Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2006.

FRA, *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Luxembourg, Publications Office, 2010b.

FRA ja EIT, *Turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevan eurooppaoikeuden käsikirja*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2015.

Koch, I. E., *Human rights as indivisible rights: the protection of socio-economic demands under the European Convention on Human Rights*, Leiden, Brill, 2009.

Nolan, A., *Children's socio-economic rights, democracy and the courts*, Oxford, Hart Publishing, 2011.

Stoecklin, D., "Droits et capacité des enfants", teoksessa Meyer-Bisch, P. (toim.), *L'enfant témoin et sujet. Les droits culturels de l'enfant*, Genève-Zurich-Bâle, Schulthess Editions Romandes, Collection interdisciplinaire, 2012, s. 123–146.

Vandenhoe, W., "Article 26 – The Right to Benefit from Social Security", teoksessa Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2007.

Verheyde, M., "Article 28 – The Right to Education", teoksessa Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. ja Verheyde, M. (toim.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff, 2006.

9 luku

Maahanmuutto- ja turvapaikka-asiat

Euroopan neuvosto, parlamentaarinen yleiskokous, Recommendation 1969 (2011) on unaccompanied children in Europe: Issues of arrival, stay and return, 15.4.2011.

Euroopan parlamentin kansalaisvapauksien sekä oikeus- ja sisäasioiden valiokunta, mietintö ilman huoltajaa olevien alaikäisten tilanteesta EU:ssa, 2012/2263(INI), 26.8.2013.

Eurydice, Euroopan komissio, koulutuksen ja kulttuurin pääosasto, Integrating immigrant children into schools in Europe: Communication with families and opportunities for mother tongue learning, 2004.

FRA, *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Luxembourg, Publications Office, 2010b.

FRA, *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Luxembourg, Publications Office, 2011a.

FRA, *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States*, Luxembourg, Publications Office, 2011b.

FRA ja EIT, *Turvapaikkaa, rajoja ja maahanmuuttoa koskevan eurooppaoikeuden käsikirja*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2015.

Ktistakis, Y., *Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2013.

Lázaro González, I., Benlloch Sanz, P. ja Moroy Arambarri, B., *Los menores extranjeros no acompañados*, Universidad Pontificia Comillas, Tecnos, 2010.

Lodder, G. ja Rodrigues, P. (toim.), *Het kind in het immigratierecht*, Den Haag, 2012.

McBride, J., European Committee on Legal Co-operation, *Access to justice for migrants and asylum seekers in Europe*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2009.

Spijkerboer, T., "Structural instability: Strasbourg case law on children's family reunion", *European Journal of Migration and Law*, Vol. 11, nro 3, 2009, s. 271–293.

Stalford, H., *Children and the European Union: Rights, welfare and accountability*, Oxford, Hart Publishing, 2012.

10 luku

Kuluttajansuoja ja henkilötietojen suoja

Bergkamp, L., "EU data protection policy the privacy fallacy: Adverse effects of Europe's data protection policy in an information driven economy", *Computer Law & Security Review*, Vol. 18, nro 1, 2002, s. 31–47.

Buckingham, D., *The Material Child*, Cambridge, Polity, 2011.

Cook, D. T., "The missing child in consumption theory", *Journal of Consumer Culture*, Vol. 8, nro 2, 2008, s. 219–243.

Cook, D. T., "Taking exception with the child consumer", *Childhood*, Vol. 20, nro 4, 2013, s. 423–428.

De Hert, P. ja Papakonstantinou, V., "The proposed data protection regulation replacing Directive 95/46/EC: A sound system for the protection of individuals", *Computer Law & Security Review*, Vol. 28, nro 2, 2012, s. 130–142.

Garde, A., "The best interest of the child and EU consumer law and policy: A major gap between theory and practice?", teoksessa Devenney, J. ja Kenny, M. (toim.), *European consumer protection: Theory and practice*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012, s. 164–201.

FRA ja Euroopan neuvosto, *Käsikirja Euroopan tietosuojaoikeudesta*, Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2014.

Hughes, K., "The child's right to privacy and Article 8 European Convention on Human Rights", teoksessa Freeman, M. (toim.), *Current Legal Issues: Law and Childhood Studies*, Vol. 14, 2012, s. 456–486.

Kunnecke, A., "New standards in EU consumer rights protection? The new Directive 2011/83/EU", *European Scientific Journal*, Vol. 1, 2014, s. 426–437.

Marsh, J. (toim.), *Popular culture, new media and digital literacy in early childhood*, London, Routledge Falmer, 2005.

Tonner, K. ja Fangerow, K., "Directive 2011/83/EU on consumer rights: a new approach, in European consumer law?", *EUVR*, Vol. 2, 2012, s. 74.

Wuermeling, U., "Modernization of European data protection law at a turning point", *Computer Law & Security Review*, Vol. 28, nro 28, 2012, s. 587–588.

11 luku

Lasten oikeudet rikosoikeudessa ja tuomioistuinten ulkopuolisissa menettelyissä

Bartels, H., "De rechtspositie van het verdachte kind tijdens het plotieverhoor", teoksessa Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. ja Wijk, F. K. van, *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen, 2013.

Brink, Y. van den ja Liefwaard, T., "Voorlopige hechtenis van jeugdige verdachten in Nederland", *Strafblad*, Vol. 12, nro 1, 2014, s. 44–55.

Doek, J., "Juvenile justice: International rights and standards", teoksessa Loeber, R., Slot, N.W., van der Laan, P. van der ja Hoeve, M. (toim.), *Tomorrow's criminals*, Farnham and Burlington, Ashgate, 2008, s. 229–246.

Dünkel, F., "Diversion: A meaningful and successful alternative to punishment in European juvenile justice systems", teoksessa Junger-Tas, J. ja Dünkel, F. (toim.), *Reforming juvenile justice*, Dordrecht, Springer, 2009.

Dünkel, F., "Where do we go from here?: Current trends in developing juvenile justice in Europe", teoksessa Groenhuijsen, M. ym. (toim.), *Fervet opus: Liber amicorum Anton van Kalmthout*, Apeldoorn ja Antwerpen ja Portland, Maklu, 2010, s. 49–62.

Dünkel, F., "Juvenile justice systems in Europe: Reform developments between justice, welfare and "new punitiveness"", *Kriminologijos Studijos*, Vol. 1, 2014.

FRA, *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Luxembourg, Publications Office, 2014b.

FRA, *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Luxembourg, Publications Office, 2015b.

Goldson, B. ja Kilkelly, U., 2013, "International human rights standards and child imprisonment: Potentialities and limitations", *International Journal of Children's Rights*, Vol. 21, nro 2, s. 345–371.

Jonge, G de. ja Linden, A van der, *Handboek Jeugd en strafrecht*, Deventer, 2013.

Liefaard, T., "The right to be treated with humanity: Implications of Article 37(c) CRC for children in detention", teoksessa Alen, A. ym. (toim.), *The UN Children's Rights Convention: Theory meets practice*, Antwerpen ja Oxford, Intersentia Publishing, 2007.

Liefaard, T., *Deprivation of liberty of children in light of international human rights law and standards*, Antwerpem, Oxford ja Portland, Intersentia Publishing, 2008.

Newell, P., "The principles of child-friendly justice at international level", teoksessa *International justice for children*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2008, s. 129–132.

Oikeuskäytäntö

Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntö

<i>Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) ja Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) v. Administración del Estado</i> , yhdistetyt asiat C-468/10 ja C-469/10, 24.11.2011	191
<i>Barbara Mercredi v. Richard Chaffe</i> , asia C-497/10 PPU, 22.12.2010	84
<i>Baumbast ja R v. Secretary of State for the Home Department</i> , asia C-413/99, 17.9.2002	16, 29, 137, 147, 176
<i>Carlos Garcia Avello v. Belgian valtio</i> , asia C-148/02, 2.10.2003	16, 29, 63
<i>Donato Casagrande v. Landeshauptstadt München</i> , asia C-9/74, 3.7.1974	146
<i>Doris Povse v. Mauro Alpago</i> , asia C-211/10 PPU, 1.7.2010	76, 91
<i>Dynamic Medien Vertriebs GmbH v. Avides Media AG</i> , asia C-244/06, 14.2.2008	29, 183, 185
<i>E. v. B.</i> , asia C-436/13, 1.10.2014	83
<i>Euroopan parlamentti v. Euroopan unionin neuvosto</i> [suuri jaosto], asia C-540/03, 27.6.2006	28, 30
<i>Gerardo Ruiz Zambrano v. Office National de l'Emploi (ONEm)</i> , asia C-34/09, 8.3.2011	62, 176
<i>Google Spain SL ja Google Inc. v. Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) ja Mario Costeja González</i> [suuri jaosto], asia C-131/12, 13.5.2014	193
<i>J. McB. v. L.E.</i> , asia C-400/10 PPU, 5.10.2010	78

<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v. Euroopan yhteisöjen komissio, asia C-4/73, 14.5.1974</i>	26
<i>Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia, asia C-403/09 PPU, 23.12.2009</i>	82
<i>Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz, asia C-491/10 PPU, 22.12.2010</i>	29, 34, 41, 91
<i>Konstantinos Maistrellis v. Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthroponon Dikaiomaton, asia C-222/14, 16.7.2015</i>	158
<i>Kunqian Catherine Zhu ja Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department, asia C-200/02, 19.10.2004</i>	16, 29, 47, 55, 62, 71
<i>London Borough of Harrow v. Nimco Hassan Ibrahim ja Secretary of State for the Home Department [suuri jaosto], asia C-310/08, 23.2.2010</i>	16, 29, 147, 176
<i>M.J.E. Bernini v. Minister van Onderwijs en Wetenschappen, asia C-3/90, 26.2.1992</i>	146
<i>María Martínez Sala v. Freistaat Bayern, asia C-85/96, 12.5.1998</i>	158
<i>Maria Teixeira v. London Borough of Lambeth ja Secretary of State for the Home Department, asia C-480/08, 23.2.2010</i>	16, 29, 147, 176
<i>Murat Dereci ym. v. Bundesministerium für Inneres [suuri jaosto], asia C-256/11, 15.11.2011</i>	176
<i>Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH v. Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn, asia C-36/02, 14.10.2004</i>	183, 186
<i>Productores de Música de España (Promusicae) v. Telefónica de España SAU [suuri jaosto], asia C-275/06, 29.1.2008</i>	191
<i>Rikosoikeudenkäynti vastaan Maria Pupino [suuri jaosto], asia C-105/03, 16.6.2005</i>	198, 215, 216
<i>Rikosoikeudenkäynti vastaan X, asia C-507/10, 21.12.2011</i>	215
<i>S. Coleman v. Attridge Law ja Steve Law [suuri jaosto], asia C-303/06, 17.7.2008</i>	48, 58
<i>Stefan Grunkin ja Dorothee Regina Paul [suuri jaosto], asia C-353/06, 14.10.2008</i>	63
<i>The Queen, seuraavien hakemuksesta: MA ym. v. Secretary of State for the Home Department, asia C-648/11, 6.6.2013</i>	161, 177
<i>Yoshikazu Iida v. Stadt Ulm, asia C-40/11, 8.11.2012</i>	176
<i>Z v. A Government Department ja the Board of Management of a Community School [suuri jaosto], asia C-363/12, 18.3.2014</i>	158
<i>Zoi Chatzi v. Ypourgos Oikonomikon, asia C-149/10, 16.9.2010</i>	158

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö

<i>A. L. v. Suomi</i> , nro 23220/04, 27.1.2009	217
<i>A.M.M. v. Romania</i> , nro 2151/10, 14.2.2012	67
<i>Adamkiewicz v. Puola</i> , nro 54729/00, 2.3.2010	201
<i>Airey v. Irlanti</i> , nro 6289/73, 9.10.1979	139
<i>Ali v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 40385/06, 11.1.2011	142
<i>Anayo v. Saksa</i> , nro 20578/07, 21.12.2010	85
<i>Angelova v. Bulgaria</i> , nro 38361/97, 13.6.2002	213
<i>Assenov ym. v. Bulgaria</i> , nro 24760/94, 28.10.1998	118
<i>Avilkina ym. v. Venäjä</i> , nro 1585/09, 6.6.2013	184, 194
<i>B. B. ja F. B. v. Saksa</i> , nro 18734/09 ja nro 9424/11, 14.3.2013	95, 103, 104
<i>B. v. Romania (nro 2)</i> , nro 1285/03, 19.2.2013	95, 103
<i>Bah v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 56328/07, 27.9.2011	138, 155
<i>Bajsultanov v. Itävalta</i> , nro 54131/10, 12.6.2012	171
<i>Blokhin v. Venäjä</i> , nro 47152/06, 14.11.2013	212
<i>Bocos-Cuesta v. Alankomaat</i> , nro 54789/00, 10.11.2005	217
<i>Bouamar v. Belgia</i> , nro 9106/80, 29.2.1988	57, 197, 210, 211
<i>Boultif v. Sveitsi</i> , nro 54273/00, 2.8.2001	162, 178
<i>C.N. ja V. v. Ranska</i> , nro 67724/09, 11.10.2012	114, 127
<i>C.N. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 4239/08, 13.11.2012	127
<i>Campbell ja Cosans v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 7511/76 ja 7743/76, 25.2.1982	113, 120
<i>Catan ym. v. Moldova ja Venäjä [suuri jaosto]</i> , nro 43370/04, 8252/05 ja 18454/06, 19.10.2012	137, 142, 145
<i>Centre for Legal Resources Valentin Câmpeanu puolesta</i> <i>v. Romania [suuri jaosto]</i> , nro 47848/08, 17.7.2014	114, 138, 134, 152
<i>Connors v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 66746/01, 27.5.2004	138, 156
<i>Copland v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 62617/00, 3.4.2007	193
<i>Çoşelav v. Turkki</i> , nro 1413/07, 9.10.2012	19, 214
<i>Costello-Roberts v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 13134/87, 25.3.1993	117
<i>Cusan ja Fazzo v. Italia</i> , nro 77/07, 7.1.2014	64
<i>D. G. v. Irlanti</i> , nro 39474/98, 16.5.2002	57, 197, 211
<i>D. H. ym. v. Tšekki [suuri jaosto]</i> , nro 57325/00, 13.11.2007	47, 52, 137
<i>Darby v. Ruotsi</i> , nro 11581/85, 23.10.1990	35
<i>Dinç ja Çakır v. Turkki</i> , nro 66066/09, 9.7.2013	209

<i>Dogru v. Ranska</i> , nro 27058/05, 4.12.2008.....	33, 36
<i>Doorson v. Alankomaat</i> , nro 20524/92, 26.3.1996	216
<i>E. B. v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 43546/02, 22.1.2008.....	96, 109
<i>Eremia v. Moldovan tasavalta</i> , nro 3564/11, 28.5.2013	124
<i>Eriksson v. Ruotsi</i> , nro 11373/85, 22.6.1989	105
<i>Fabris v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 16574/08, 7.2.2013	48, 58, 59
<i>Folgerø ym. v. Norja</i> [suuri jaosto], nro 15472/02, 29.6.2007	37, 143
<i>Gas ja Dubois v. Ranska</i> , nro 25951/07, 15.3.2012.....	96, 110
<i>Gaskin v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 10454/83, 7.7.1989	33, 40, 61, 66
<i>Genovese v. Malta</i> , nro 53124/09, 11.10.2011	62, 71
<i>Glass v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 61827/00, 9.3.2004.....	138, 152
<i>Godelli v. Italia</i> , nro 33783/09, 25.9.2012.....	61, 68
<i>Grzelak v. Puola</i> , nro 7710/02, 15.6.2010	33, 36, 143
<i>Guillot v. Ranska</i> , nro 22500/93, 24.10.1993	64
<i>Gül v. Sveitsi</i> , nro 23218/94, 19.2.1996	162, 178
<i>Güveç v. Turkki</i> , nro 70337/01, 20.1.2009.....	19, 197, 209, 212
<i>H. Y. ja Hü. Y. v. Turkki</i> , nro 40262/98, 6.10.2005.....	213
<i>Handyside v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 5493/72, 7.12.1976	33, 39
<i>Harroudj v. Ranska</i> , nro 43631/09, 4.10.2012.....	27, 96, 111
<i>Hasan ja Eylem Zengin v. Turkki</i> , nro 1448/04, 9.10.2007	37
<i>Havelka ym v. Tšekki</i> , nro 23499/06, 21.6.2007	156
<i>Horych v. Puola</i> , nro 13621/08, 17.4.2012.....	88
<i>Idalov v. Venäjä</i> , nro 5826/03, 22.5.2012.....	209
<i>Ignaccolo-Zenide v. Romania</i> , nro 31679/96, 25.1.2000.....	78
<i>Iliya Petrov v. Bulgaria</i> , nro 19202/03, 24.4.2012.....	138, 151
<i>J. M. v. Tanska</i> , nro 34421/09, 13.11.2012.....	209
<i>Jeunesse v. Alankomaat</i> [suuri jaosto], nro 12738/10, 3.10.2014.....	162, 171
<i>Johansson v. Suomi</i> , nro 10163/02, 6.9.2007	61, 64
<i>K. A. v. Suomi</i> , nro 27751/95, 14.1.2003.....	100, 105
<i>K. ja T. v. Suomi</i> [suuri jaosto], nro 25702/94, 12.7.2001.....	79, 85
<i>K. U. v. Suomi</i> , nro 2872/02, 2.12.2008.....	61, 70, 184, 193
<i>Kanagaratnam ym. v. Belgia</i> , nro 15297/09, 13.12.2011.....	162, 174
<i>Kayak v. Turkki</i> , nro 60444/08, 10.7.2012.....	113, 117
<i>Kearns v. Ranska</i> , nro 35991/04, 10.1.2008	96, 108
<i>Kervanci v. Ranska</i> , nro 31645/04, 4.12.2008.....	33, 36

<i>Kjeldsen, Busk Madsen ja Pedersen v. Tanska</i> , nro 5095/71, 5920/72 ja 5926/72, 7.12.1976	37
<i>Klass ym. v. Saksa</i> , nro 5029/71, 6.9.1978	193
<i>Konstantin Markin v. Venäjä</i> [suuri jaosto], nro 30078/06, 22.3.2012	139, 158
<i>Kontrová v. Slovakia</i> , nro 7510/04, 31.5.2007	124
<i>Korneykova v. Ukraina</i> , nro 39884/05, 19.1.2012	209
<i>Kovač v. Kroatia</i> , nro 503/05, 12.7.2007	198, 217
<i>Kristillisdemokraattinen kansanpuolue v. Moldova</i> , nro 28793/02, 14.2.2006	34
<i>Krušković v. Kroatia</i> , nro 46185/08, 21.6.2011	67
<i>Kuptsov ja Kuptsova v. Venäjä</i> , nro 6110/03, 3.3.2011	210, 212
<i>Labassee v. Ranska</i> , nro 65941/11, 26.6.2014	68
<i>Ladent v. Puola</i> , nro 11036/03, 18.3.2008	209
<i>Latifa Benamar ym. v. Alankomaat</i> (päätös), nro 43786/04, 5.4.2005	171
<i>Lautsi ym. v. Italia</i> [suuri jaosto], nro 30814/06, 18.3.2011	33, 37, 38
<i>Lavida ym. v. Kreikka</i> , nro 7973/10, 30.5.2013	52
<i>Leander v. Ruotsi</i> , nro 9248/81, 26.3.1987	193
<i>Levin v. Ruotsi</i> , nro 35141/06, 15.3.2012	76, 85
<i>M. A. K. ja R. K. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 45901/05 ja 40146/06, 23.3.2010	138, 152
<i>M. C. v. Bulgaria</i> , nro 39272/98, 4.12.2003	117, 123
<i>Maaouia v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 39652/98, 5.10.2000	180
<i>Malone v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 8691/79, 2.8.1984	193
<i>Marckx v. Belgia</i> , nro 6833/74, 13.6.1979	15, 19
<i>Markovics ym. v. Unkari</i> (päätös), nro 77575/11, 19828/13 ja 19829/13, 24.6.2014	141
<i>Maslov v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 1638/03, 23.6.2008	16, 31
<i>Mazurek v. Ranska</i> , nro 34406/97, 1.2.2000	58
<i>McMichael v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 16424/90, 24.2.1995	103
<i>Menesson v. Ranska</i> , nro 65192/11, 26.6.2014	61, 66, 67
<i>Mikulić v. Kroatia</i> , nro 53176/99, 7.2.2002	66
<i>Mizzi v. Malta</i> , nro 26111/02, 12.1.2006	61, 66
<i>Mubilanzila Mayeka ja Kaniki Mitunga v. Belgia</i> , nro 13178/03, 12.10.2006	162, 173
<i>Muskhadzhiyeva ym. v. Belgia</i> , nro 41442/07, 19.1.2010	173
<i>Mustafa ja Armağan Akin v. Turkki</i> , nro 4694/03, 6.4.2010	76, 86
<i>Nart v. Turkki</i> , nro 20817/04, 6.5.2008	197, 210, 212
<i>Nencheva ym. v. Bulgaria</i> , nro 48609/06, 18.6.2013	114, 116, 125, 135

<i>Neulinger ja Shuruk v. Sveitsi</i> [suuri jaosto], nro 41615/07, 6.7.2010	76, 92
<i>Nortier v. Alankomaat</i> , nro 13924/88, 24.8.1993	201
<i>O’Keeffe v. Irlanti</i> [suuri jaosto], nro 35810/09, 28.1.2014	113, 117, 118
<i>Odièvre v. Ranska</i> [suuri jaosto], nro 42326/98, 13.2.2003.....	65, 68
<i>Olsson v. Ruotsi</i> (nro 1), nro 10465/83, 24.3.1988.....	95, 101, 104
<i>Oršuš ym. v. Kroatia</i> [suuri jaosto], nro 15766/03, 16.3.2010	47, 53, 137
<i>Oyal v. Turkki</i> , nro 4864/05, 23.3.2010.....	138, 151
<i>P. V. v. Espanja</i> , nro 35159/09, 30.11.2010	86
<i>Panovits v. Kypros</i> , nro 4268/04, 11.12.2008.....	197, 207
<i>Pini ym. v. Romania</i> , nro 78028/01 ja 78030/01, 22.6.2004	96, 107
<i>Ponomaryovi v. Bulgaria</i> , nro 5335/05, 21.6.2011.....	47, 55, 137, 149
<i>Popov v. Ranska</i> , nro 39472/07 ja 39474/07, 19.1.2012	162, 173
<i>Povse v. Itävalta</i> (päättös), nro 3890/11, 18.6.2013	92
<i>R. M. S. v. Espanja</i> , nro 28775/12, 18.6.2013	75, 79, 80
<i>R. R. ym. v. Unkari</i> , nro 19400/11, 4.12.2012.....	198, 218
<i>Rahimi v. Kreikka</i> , nro 8687/08, 5.4.2011.....	162, 180
<i>Rantsev v. Kypros ja Venäjä</i> , nro 25965/04, 7.1.2010	114, 130
<i>S. ja Marper v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 30562/04 ja 30566/04, 4.12.2008	193, 194
<i>S. N. v. Ruotsi</i> , nro 34209/96, 2.7.2002.....	198, 217
<i>Sahin v. Saksa</i> [suuri jaosto], nro 30943/96, 8.7.2003.....	34, 42
<i>Salduz v. Turkki</i> [suuri jaosto], nro 36391/02, 27.11.2008	206
<i>Salgueiro da Silva Mouta v. Portugali</i> , nro 33290/96, 21.12.1999	87
<i>Saviny v. Ukraina</i> , nro 39948/06, 18.12.2008.....	95, 102
<i>Schneider v. Saksa</i> , nro 17080/07, 15.9.2011	76, 85
<i>Schwizgebel v. Sveitsi</i> , nro 25762/07, 10.6.2010	19, 109
<i>Selçuk v. Turkki</i> , nro 21768/02, 10.1.2006	209
<i>Şen v. Alankomaat</i> , nro 31465/96, 21.12.2001.....	162, 166, 171
<i>Siliadin v. Ranska</i> , nro 73316/01, 26.7.2005	127
<i>Slivenko ym. v. Latvia</i> [suuri jaosto] (päättös), nro 48321/99, 23.1.2002	71
<i>Smirnova v. Venäjä</i> , nro 46133/99 ja 48183/99, 24.7.2003	209
<i>Söderman v. Ruotsi</i> [suuri jaosto], nro 5786/08, 12.11.2013.....	114, 132
<i>Sommerfeld v. Saksa</i> [suuri jaosto], nro 31871/96, 8.7.2003.....	76, 43, 86
<i>Stummer v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 37452/02, 7.7.2011	159
<i>T. v. Tšekki</i> , nro 19315/11, 17.7.2014	95, 105

<i>T. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 24724/94, 16.12.1999.....	197, 204, 205
<i>Tapaus "Opetuskielten käyttöä Belgiassa koskevan lainsäädännön erinäiset näkökohdat" v. Belgia</i> , nro 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 ja 2126/64, 23.7.1968	58, 142
<i>Tarakhel v. Sveitsi</i> [suuri jaosto], nro 29217/12, 4.11.2014	162, 178
<i>Tuquabo-Tekle ym. v. Alankomaat</i> , nro 60665/00, 1.12.2005.....	166
<i>Tyrer v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 5856/72, 25.4.1978.....	117, 120
<i>Üner v. Alankomaat</i> , nro 46410/99, 18.10.2006	178
<i>Uzun v. Saksa</i> , nro 35623/05, 2.9.2010.....	193
<i>Valsamis v. Kreikka</i> , nro 21787/93, 18.12.1996	37
<i>Vidal v. Belgia</i> , nro 12351/86, 22.4.1992.....	42
<i>Vojnity v. Unkari</i> , nro 29617/07, 12.2.2013	76, 86
<i>W. v. Suomi</i> , nro 14151/02, 24.4.2007	217
<i>W. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 9749/82, 8.7.1987	103
<i>Wallová ja Walla v. Tšekki</i> , nro 23848/04, 26.10.2006.....	95, 102, 156
<i>X v. Latvia</i> [suuri jaosto], nro 27853/09, 26.11.2013.....	76, 93
<i>X ym. v. Itävalta</i> [suuri jaosto], nro 19010/07, 19.2.2013.....	96, 110
<i>Y. C. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> , nro 4547/10, 13.3.2012.....	79
<i>Yazgül Yilmaz v. Turkki</i> , nro 36369/06, 1.2.2011.....	168
<i>Z ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta</i> [suuri jaosto], nro 29392/95, 10.5.2001.....	117, 125
<i>Zorica Jovanović v. Serbia</i> , nro 21794/08, 26.3.2013	114, 136

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean oikeuskäytäntö

<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) v. Belgia</i> , kantelu nro 98/2013, 29.5.2015.....	120
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) v. Slovenia</i> , kantelu nro 95/2013, 27.5.2015	120, 121
<i>Association for the Protection of All Children (APPROACH) v. Tšekki</i> , kantelu nro 96/2013, 29.5.2015.....	120
<i>Defence for Children International (DCI) v. Alankomaat</i> , kantelu nro 47/2008, 20.10.2009	19, 27, 156, 157
<i>Defence for Children International (DCI) v. Belgia</i> , kantelu nro 69/2011, 23.10.2012	31, 138, 153, 157
<i>European Action of the Disabled (AEH) v. Ranska</i> , kantelu nro 81/2012, 11.9.2013	140, 144

<i>European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) v. Ranska</i> , kantelu nro 82/2012, 19.3.2013.....	139, 160
<i>European Roma Rights Centre (ERRC) v. Italia</i> , kantelu nro 27/2004, 7.12.2005.....	156
<i>Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) v. Irlanti</i> , nro 89/2013, 12.9.2014	131
<i>General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) ja Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) v. Kreikka</i> , kantelu nro 66/2011, 23.5.2012.....	141, 160
<i>International Association Autism Europe (IAAE) v. Ranska</i> , kantelu nro 13/2002, 4.11.2003	59, 140
<i>International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) v. Kroatia</i> , kantelu nro 45/2007, 30.3.2009	144
<i>International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) v. Ranska</i> , kantelu nro 14/2003, 8.9.2004.....	138, 153
<i>Kansainvälinen lakimieskomissio v. Portugali</i> , kantelu nro 1/1998, 9.9.1999	31, 32
<i>Kidutuksen vastainen maailmanjärjestö v. Belgia</i> , kantelu nro 21/2003, 7.12.2004.....	113, 120
<i>Kidutuksen vastainen maailmanjärjestö v. Irlanti</i> , kantelu nro 18/2003, 7.12.2004.....	27
<i>Kidutuksen vastainen maailmanjärjestö v. Kreikka</i> , kantelu nro 17/2003, 7.12.2004	31
<i>Médecins du Monde – International v. Ranska</i> , kantelu nro 67/2011, 11.9.2012.....	143, 156
<i>Mental Disability Advocacy Center (MDAC) v. Bulgaria</i> , kantelu nro 41/2007, 3.6.2008.....	31, 59, 141, 144
<i>Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) v. Ranska</i> , kantelu nro 26/2004, 15.6.2005	48

Kansallisten tuomioistuinten oikeuskäytäntö

Yhdistynyt kuningaskunta, Court of Appeal, <i>R (B:n hakemuksesta) v. The Mayor and Burgesses of the London Borough of Merton</i> [2003] EWHC 1689, 14.7.2003	167
Yhdistynyt kuningaskunta, Court of Appeal, <i>R (C:n hakemuksesta) v. Cardiff City Council</i> [2011] EWCA Civ 1590, 20.12.2011	168
Yhdistynyt kuningaskunta, Upper Tribunal, <i>R (MK:n hakemuksesta) v. Wolverhampton City Council</i> [2013] UKUT 00177 (IAC), 26.3.2013.....	168

Miten löytää eurooppalaisten tuomioistuinten oikeuskäytäntöä?

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin: HUDOC-tietokanta

HUDOC-tietokannasta pääsee maksuttomasti Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten oikeuskäytäntöön: <http://HUDOC.echr.coe.int>.

Tietokanta on käytettävissä englanniksi ja ranskaksi, ja siinä on käyttäjäystävällinen hakukone, jonka avulla on helppo etsiä oikeuskäytäntöä. (Kääntäjän huomautus: Tietokanta on nykyisin käytettävissä myös venäjäksi ja turkiksi.)

Video-opastusta ja käyttöoppaita on saatavilla tietokannan opastussivulta. Asettamalla hiiriosoitimen Hudoc-liitännän kyseisen hakutyökalun oikealla puolella olevan kysymysmerkin (?) kohdalle käyttäjä voi saada lisätietoja ja esimerkkejä siitä, miten suodattimia ja hakukenttiä käytetään.

Tämän käsikirjan viittaukset oikeuskäytäntöön antavat lukijalle kattavat tiedot, joiden avulla hän voi helposti etsiä tietyn tuomion tai päätöksen koko tekstin.

Ennen haun aloittamista on huomattava, että tietokannan perusasetukset näyttävät Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston ja muiden jaostojen viimeiseksi julkaistut tuomiot ensin. Jos käyttäjä haluaa tehdä haun muista kokoelmista, esimerkiksi päätöksistä, hänen on napsautettava **Document Collections** -kentän asianmukaista ruutua näytön vasemmassa yläkulmassa.

Yksinkertaisin tapa löytää oikeustapauksia on merkitä hakunumero **Advanced Search** -kohdan **Application Number** -kenttään näytön oikeassa yläkulmassa ja tämän jälkeen napsauttaa sinistä Search-painiketta.

Saadakseen muita aiheita, esimerkiksi lasten oikeuksia, koskevaa oikeuskäytäntöä käyttäjä voi käyttää **hakukenttää**, joka on merkitty suurennuslasikuvakeella näytön oikeassa yläkulmassa. Hakukentässä käyttäjä voi tehdä hakuja tekstistä käyttämällä:

- yksittäistä sanaa (esim. child)
- fraasia (esim. "migrant children")
- oikeustapauksen otsikkoa
- valtion nimeä
- Boolean hakufraasia (esim. child IN alternative care)

Tekstihaun helpottamiseksi voidaan käyttää **Simple Boolean search** -hakua napauttamalla **hakukentässä** olevaa nuolta. Hakumahdollisuuksia on kuusi: tarkka sana tai fraasi (this exact word or phrase), kaikki hakusanat (all of these words), jokin näistä hakusanoista (any of these words), ei mikään näistä hakusanoista (none of these words), lähellä olevat hakusanat (near these words) tai vapaa haku (free Boolean search).

Kun hakutulokset näytetään, käyttäjä voi rajata tuloksia käyttämällä näytön vasemmalla puolella olevan **Filters**-kentän suodattimia (esim. kieli tai valtio). Suodattimia voidaan käyttää yksittäin tai yhdistelmällä niitä tulosten rajaamiseksi edelleen. Suodatin "Keywords" voi olla käyttökelpoinen työkalu, koska avainsanat ovat usein termejä, jotka on otettu Euroopan ihmisoikeussopimuksen tekstistä ja tämän jälkeen linkitetty suoraan tuomioistuimen perusteluihin ja päätelmiin.

Esimerkki: Etsitään tuomioistuimen oikeuskäytäntöä sellaisten turvapaikanhakijoiden karkottamisesta, jotka ovat vaarassa joutua EIS 3 artiklan mukaisen kidutuksen tai epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kohteeksi.

- 1) Käyttäjä käyttää ensin fraasia "asylum seekers" Search-kentässä ja napauttaa sinistä Search-painiketta.
- 2) Kun hakutulokset ilmestyvät, käyttäjä valitsee Filters-kentän Violation filter -kohdassa rajatakseen tulokset niihin, jotka liittyvät 3 artiklan loukkaamiseen.
- 3) Käyttäjä voi tämän jälkeen valita asiaankuuluvia avainsanoja Keywords filter -kohdassa rajatakseen tulokset niihin, jotka ovat merkityksellisiä 3 artiklan kannalta, esim. avainsanat "(Art. 3) Prohibition of torture"

Keskeisimmistä oikeustapauksista on esitetty oikeudellinen tiivistelmä HUDOCissa. Tiivistelmään sisältyy kuvaava pääotsikko ja lyhyt esitys tosiasioista ja oikeusseikoista, ja painopisteenä ovat oikeudelliselta kannalta kiinnostavat kohdat. Jos tapauksesta on laadittu tiivistelmä, hakutulosten yhteydessä näytetään linkki **Legal Summaries** sekä linkki tuomioon tai päätökseen. Käyttäjä voi myös hakea pelkästään oikeudellisia tiivistelmiä rastittamalla ruudun ”Legal Summaries” **Document Collections** -kentässä.

Jos tietyistä oikeustapauksesta on julkaistu epävirallisia käännöksiä, tulosten yhteydessä näytetään linkki **Language versions** ja linkki tuomioon tai päätökseen. HUDOCissa on myös linkkejä ulkoisiin internetsivuihin, joissa on muita käännöksiä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä. Lisätietoja saa HUDOCin ”Help”-osion ”Language versions” -kohdasta.

Euroopan unionin tuomioistuin: CURIA-tietokanta

CURIA-tietokannasta on maksuton pääsy Euroopan yhteisön / Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön: <http://curia.europa.eu>.

Hakukone on käytettävissä kaikilla EU:n virallisilla kielillä.⁵⁶⁸ **Kieli** valitaan näytön oikeasta yläkulmasta. Hakukonetta voidaan käyttää, kun haetaan tietoja kaikista asiakirjoista, jotka liittyvät unionin tuomioistuimessa, unionin yleisessä tuomioistuimessa ja virkamiestuomioistuimessa ratkaistuihin ja vireillä oleviin asioihin.

Ohjeet ovat saatavilla osoitteessa <http://curia.europa.eu/common/juris/en/aideGlobale.pdf>. Jokaisella hakuruudulla on oma ohjesivunsa, joka avautuu, kun käyttäjä napsauttaa kuvaketta. Ohjesivu sisältää hyödyllistä tietoa, jolla autetaan käyttäjää käyttämään työkalua parhaalla mahdollisella tavalla.

Yksinkertainen tapa löytää tietty tapaus on kirjoittaa koko asianumero hakuruutuun **Asian numero** ja napsauttaa tämän jälkeen vihreää Hae-painiketta. Haun voi tehdä myös merkitsemällä asian numeron osittain. Esimerkki: Jos kenttään **Asian numero** merkitään 122, hakukone etsii asian numeroa 122 kaikilta vuosilta

⁵⁶⁸ Käytettävissä olevat kielet 30.4.2004 lähtien: espanja, tanska, saksa, kreikka, englanti, ranska, italia, hollanti, portugali, suomi ja ruotsi; 1.5.2004 lähtien: tšekki, viro, latvia, liettua, unkar, puola, slovakki, sloveeni; 1.1.2007 lähtien: bulgaria ja romanian; 30.4.2007 lähtien: malta; 31.12.2011 lähtien: iiri. Tilapäisistä poikkeuksista on säädetty asetuksella (EY) N:o 920/2005 ja asetuksella (EU) N:o 1257/2010. Liittymispäivänä voimassa oleva johdettu lainsäädäntö käännetään kroatian kielelle ja julkaistaan vaiheittain Euroopan unionin virallisen lehden erityispainoksessa.

ja jokaisesta kolmesta tuomioistuimesta: unionin tuomioistuimesta, unionin yleisestä tuomioistuimesta ja/tai virkamiestuomioistuimesta.

On myös mahdollista käyttää kenttää **Asianosaisten nimet**, jonka avulla voi hakea asioita niiden kutsumanimen perusteella. Asian nimi koostuu yleensä asianosaisten nimistä niiden yksinkertaistetussa muodossa.

Käytettävissä on yhteensä 16 hakukenttää, joissa on monia eri toimintoja hakutulosten rajaamisen helpottamiseksi. Eri hakukentät ovat käyttäjäystävällisiä, ja niitä voidaan käyttää eri yhdistelminä. Kentillä on usein hakuluetteloita, jotka avautuvat, kun käyttäjä napsauttaa kuvaketta, ja tämän jälkeen käyttäjä voi valita käytettävissä olevista hakutermeistä.

Jos halutaan käyttää yleisempää hakua, kentän **Tekstihaku** käyttö antaa tuloksia, jotka perustuvat avainsanahakuihin kaikissa asiakirjoissa, jotka on julkaistu oikeustapauskokoelmassa vuodesta 1954 lähtien ja henkilöstöasioiden oikeustapauskokoelmassa (Kok. H) vuodesta 1994 lähtien.

Aihekohtaisissa hauissa voidaan käyttää kenttää **Aihe**. Tämä edellyttää, että käyttäjä napsauttaa kentän oikealla puolella olevaa kuvaketta ja valitsee aiheen luettelosta. Hakutuloksissa esitetään aakkosjärjestyksessä luettelo valituista asiakirjoista, jotka liittyvät oikeudellisiin kysymyksiin, joita on käsitelty unionin tuomioistuimen, unionin yleisen tuomioistuimen ja virkamiestuomioistuimen ratkaisuihin ja julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksissa.

CURIAn verkkosivustolla on myös muita oikeuskäytäntötyökaluja:

Asianumeroiden mukainen järjestys: tässä osastossa on tietoa kaikkien kolmen tuomioistuimen käsittelemistä asioista. Asiat luetellaan asianumeron mukaisessa järjestyksessä, joka määräytyy asioiden kirjaamoon toimittamisen päivän mukaan. Asianumeron yhteydessä on linkki, jota napsauttamalla pääsee tutustumaan kyseiseen asiaan. "Asianumeroiden mukainen järjestys" on saatavilla osoitteessa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7045/.

Oikeuskäytännön hakemisto: osasto sisältää systemaattisen luokittelun ratkaisutiivistelmistä, jotka koskevat kyseisten ratkaisujen olennaisia oikeuskysymyksiä. Tiivistelmät perustuvat mahdollisimman tarkasti ratkaisujen sanamuotoon. "Oikeuskäytännön hakemisto" on saatavilla osoitteessa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/.

Oikeuskirjallisuudessa esiintyvät tuomioita koskevat kommentaarit: osasto sisältää viittauksia oikeustieteellisiin kommentaareihin, jotka koskevat kunkin kolmen tuomioistuimen antamia tuomioita kyseisten tuomioistuinten perustamisesta lähtien. Tuomiot on lueteltu kunkin tuomioistuimen osalta asianumeron mukaisessa järjestyksessä, kun taas viittaukset kommentaareihin on lueteltu aikajärjestyksessä ilmestymisajankohdan mukaan. Viittaukset esitetään alkuperäisillä kielillä. ”Oikeuskirjallisuudessa esiintyvät tuomioita koskevat kommentaarit” on saatavilla osoitteessa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7083/.

Kansallisen oikeuskäytännön tietokanta: tähän ulkoiseen tietokantaan pääsee CURIA-verkkosivuston kautta. Tietokannassa voi tutustua kansalliseen oikeuskäytäntöön unionin oikeuden alalta. Tietokantaan on koottu EU:n jäsenvaltioiden kansallisten tuomioistuinten oikeuskäytäntöä. Tietoja on valikoitu oikeudellisista aikakauslehdistä sekä lisäksi suoraan useista kansallisista tuomioistuimista. Kansallisen oikeuskäytännön tietokanta on saatavilla ainoastaan englanniksi ja ranskaksi osoitteessa http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7062/.

Lähteenä olleet säädökset

YK:n sopimukset

Tietoa keskeisistä YK:n sopimuksista ja niiden valvonnasta, mukaan lukien lapsen oikeuksien sopimuksesta:

www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx.

Tietoa Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin yleissopimuksista, jotka koskevat lasten, perheiden ja omistussuhteiden suojelua:

<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>.

Euroopan neuvoston sopimukset

Kaikki Euroopan neuvoston sopimukset ovat saatavana internetissä osoitteessa <http://conventions.coe.int/Treaty/>. Tietoa siitä, miten Euroopan neuvoston sopimusten hyväksyminen on edennyt EU:n jäsenvaltioissa, ks. FRA:n verkkosivujen osio "International obligations" osoitteessa

<http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/int-obligations>.

	Otsikko
Lasten oikeudet / kansalaisoikeudet	
<i>Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi</i>	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista ja neljännellätoista lisäpöytäkirjalla, CETS nro 005, Rooma, 4.11.1950, s. 1–15.
<i>Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja</i>	Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirja, sellaisena kuin se on muutettuna yhdennellätoista lisäpöytäkirjalla, CETS nro 009, Pariisi, 20.3.1952, s. 1–3.
<i>Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen kahdestoista lisäpöytäkirja</i>	Ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista koskevan yleissopimuksen kahdestoista lisäpöytäkirja, CETS nro 177, Rooma, 4.11.2000, s. 1–3.
<i>Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus</i>	Lasten oikeuksien käyttöä koskeva eurooppalainen yleissopimus, CETS nro 160, Strasbourg, 25.1.1996, s. 1–10.
<i>Eurooppalainen yleissopimus avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeudellisesta asemasta</i>	Eurooppalainen yleissopimus avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeudellisesta asemasta, CETS nro 085, Strasbourg, 15.10.1975, s. 1–5.
<i>Yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä</i>	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja ihmisarvon suojaamiseksi biologian ja lääketieteen alalla: yleissopimus ihmisoikeuksista ja biolääketieteestä, CETS nro 164, Oviedo, 4.4.1997, s. 1–12.
Henkilöllisyyteen liittyvät kysymykset	
<i>Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus</i>	Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, CETS nro 157, Strasbourg, 1.2.1995, s. 1–10.
<i>Eurooppalainen yleissopimus kansalaisuudesta</i>	Eurooppalainen yleissopimus kansalaisuudesta, CETS nro 166, Strasbourg, 6.1.1997, s. 1–13.
<i>Euroopan neuvoston yleissopimus valtiottomuuden välttämisestä valtioseuraannon yhteydessä</i>	Euroopan neuvoston yleissopimus valtiottomuuden välttämisestä valtioseuraannon yhteydessä, CETS nro 200, Strasbourg, 19.5.2006, s. 1–7.
Perhe-elämä ja huoltajuus	
<i>Lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus</i>	Lapsiin liittyvää yhteydenpitoa koskeva yleissopimus, CETS nro 192, Strasbourg, 15.5.2003, s. 1–13.
<i>Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu)</i>	Eurooppalainen yleissopimus lasten adoptiosta (uudistettu), CETS nro 202, Strasbourg, 27.11.2008, s. 1–11.
<i>Eurooppalainen yleissopimus lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja lasten palauttamisesta</i>	Eurooppalainen yleissopimus lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja lasten palauttamisesta, CETS nro 105, Luxembourg, 20.5.1980, s. 1–12.

Lasten suojeleminen väkivallalta ja hyväksikäytöltä	
<i>Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan</i>	Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan, CETS nro 201, Lanzarote, 25.10.2007, s. 1–21.
<i>Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi</i>	Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi, CETS nro 126, Strasbourg, 26.11.1987, s. 1–9.
<i>Tietoverkkorikollisuutta koskeva yleissopimus</i>	Tietoverkkorikollisuutta koskeva yleissopimus, CETS nro 185, Budapest, 23.11.2001, s. 1–27.
<i>Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta</i>	Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, CETS nro 197, Varsova, 16.5.2005, s. 1–21.
<i>Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta</i>	Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, CETS nro 210, Istanbul, 11.5.2011, s. 1–31.
Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet	
<i>Euroopan sosiaalinen peruskirja</i>	Euroopan sosiaalinen peruskirja, CETS nro 035, Torino, 18.10.1961, s. 1–18.
<i>Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu)</i>	Euroopan sosiaalinen peruskirja (uudistettu), CETS nro 163, Strasbourg, 3.5.1996, s. 1–29.
Turvapaikka- ja maahanmuuttoasiat	
<i>Eurooppalainen yleissopimus alaikäisten palauttamisesta</i>	Eurooppalainen yleissopimus alaikäisten palauttamisesta, CETS nro 071, Haag, 28.5.1970, s. 1–9.
<i>Eurooppalainen yleissopimus siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta</i>	Eurooppalainen yleissopimus siirtotyöläisten oikeudellisesta asemasta, CETS nro 093, Strasbourg, 24.11.1977, s. 1–14.
<i>Eurooppalainen sopimus sosiaaliturvasta</i>	Eurooppalainen sopimus sosiaaliturvasta, CETS nro 078, Pariisi, 14.12.1972, s. 1–42.
<i>Euroopan sosiaaliturvakoodi</i>	Euroopan sosiaaliturvakoodi, CETS nro 048, Strasbourg, 16.4.1964, s. 1–33.
Kuluttajansuoja ja tietosuoja	
<i>Yleissopimus yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä</i>	Yleissopimus yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä, CETS nro 108, Strasbourg, 28.1.1981, s. 1–10.
<i>Eurooppalainen yleissopimus rajat ylittävistä televisiolähetyksistä</i>	Eurooppalainen yleissopimus rajat ylittävistä televisiolähetyksistä, CETS nro 132, Strasbourg, 5.5.1989, s. 1–20.

EU:n säädökset

Kaikki EU:n säädökset ovat saatavana internetissä osoitteessa
<http://eur-lex.europa.eu>.

Lyhyt nimi	Otsikko
Syrjintäkielto	
<i>Rotusyrjintädirektiivi (2000/43/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta, EYVL L 180, 19.7.2000, s. 22–26.
<i>Työsyryntädirektiivi (2000/78/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, annettu 27 päivänä marraskuuta 2000, yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista, EYVL L 303, 2.12.2000, s. 16–22.
<i>Tasa-arvodirektiivi tavaroiden ja palvelujen alalla (2004/113/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 2004/113/EY, annettu 13 päivänä joulukuuta 2004, miesten ja naisten yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta tavaroiden ja palvelujen saatavuuden ja tarjonnan alalla, EUVL L 373, 21.12.2004, s. 37–43.
Perhe-elämä ja huoltajuus	
<i>Bryssel II a -asetus (EY) N:o 2201/2003</i>	Neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, annettu 27 päivänä marraskuuta 2003 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevista asioista ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta, EUVL L 338, 23.12.2003, s. 1–29.
<i>Elatusvelvoitteita koskeva asetus (EY) N:o 4/2009</i>	Neuvoston asetus (EY) N:o 4/2009, annettu 18 päivänä joulukuuta 2008, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevista asioissa, EUVL L 7, 10.1.2009, s. 1–79.
<i>Sovitteludirektiivi (2008/52/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/52/EY, annettu 21 päivänä toukokuuta 2008, tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla, EUVL L 136, 24.5.2008, s. 3–8.
<i>Oikeussuojakeinojen parantamista koskeva direktiivi (2002/8/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 2002/8/EY, annettu 27 päivänä tammikuuta 2003, oikeussuojakeinojen parantamisesta rajat ylittävissä riita-asioissa vahvistamalla oikeusapuun kyseisissä riita-asioissa liittyvät yhteiset vähimmäisvaatimukset, EYVL L 26, 31.1.2003, s. 41–47.
Lasten suojeleminen väkivallalta ja hyväksikäytöltä	
<i>Nuorten työntekijöiden suojelusta annettu direktiivi (94/33/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 94/33/EY, annettu 22 päivänä kesäkuuta 1994, nuorten työntekijöiden suojelusta, EYVL L 216, 20.8.1994, s. 12–20.

<i>Ihmiskauppadirektiivi (2011/36/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2002/629/YOS korvaamisesta, EUVL L 101, 15.4.2011, s. 1–11.
<i>Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta annettu direktiivi (2011/93/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/93/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta, EUVL L 335, 17.12.2011, s. 1–14.
<i>Uhrien oikeuksia koskeva direktiivi (2012/29/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta, EUVL L 315, 14.11.2012, s. 57–73.
<i>Ihmiskaupan uhrien oleskelulupia koskeva direktiivi (2004/81/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 2004/81/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi, EUVL L 261, 6.8.2004, s. 19–23.
<i>Komission päätös 2007/698/EY</i>	Komission päätös, tehty 29 päivänä lokakuuta 2007, päätöksen 2007/116/EY muuttamisesta uusien 116-alkuisten numeroiden varaamiseksi (tiedoksiannettu numerolla K(2007) 5139) (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EUVL L 284, 30.10.2007, s. 31–32.
Maahanmuutto- ja turvapaikka-asiat sekä maahanmuuttajalasten sosiaaliset oikeudet	
<i>Turvapaikkamenettelydirektiivi (2013/32/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä, EUVL L 180, 29.6.2013, s. 60–95.
<i>Dublin-asetus (EU) N:o 604/2013</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 604/2013, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta, EUVL L 180, 29.6.2013, s. 31–59.
<i>Määrittelydirektiivi (2011/95/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle, EUVL L 337, 20.12.2011, s. 9–26.
<i>Asetus (EU) N:o 492/2011</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 492/2011, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, työntekijöiden vapaasta liikkuvuudesta unionin alueella, EUVL L 141, 27.5.2011, s. 1–12.

<i>Vapaata liikkuvuutta koskeva direktiivi (2003/38/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/38/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, asetuksen (ETY) N:o 1612/68 muuttamisesta ja direktiivien 64/221/ETY, 68/360/ETY, 72/194/ETY, 73/148/ETY, 75/34/ETY, 75/35/ETY, 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY kumoamisesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EUVL L 158, 30.4.2004, s. 77-123.
<i>Siirtotyöläisten lasten koulutuksesta annettu direktiivi 77/486/ETY</i>	Neuvoston direktiivi 77/486/ETY, annettu 25 päivänä heinäkuuta 1977, siirtotyöläisten lasten koulutuksesta, EYVL L 199, 6.8.1977, s. 32-33.
<i>Perheenyhdistämisdirektiivi (2003/86/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 2003/86/EY, annettu 22 päivänä syyskuuta 2003, oikeudesta perheenyhdistämiseen, EUVL L 251, 3.10.2003, s. 12-18.
<i>Tilapäistä suojelua koskeva direktiivi (2001/55/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 2001/55/EY, annettu 20 päivänä heinäkuuta 2001, vähimmäisvaatimuksista tilapäisen suojelun antamiseksi siirtymään joutuneiden henkilöiden joukottaisen maahantulon tilanteissa, ja toimenpiteistä näiden henkilöiden vastaanottamisen ja vastaanottamisesta jäsenvaltioille aiheutuvien rasitusten tasapuolisen jakautumisen edistämiseksi, EYVL L 212, 7.8.2001, s. 12-23.
<i>Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/33/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vaatimuksista, EUVL L 180, 29.6.2013, s. 96-116.
<i>Palauttamisdirektiivi (2008/115/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/115/EY, annettu 16 päivänä joulukuuta 2008, jäsenvaltioissa sovellettavista yhteisistä vaatimuksista ja menettelyistä laittomasti oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten palauttamiseksi, EUVL L 348, 24.12.2008, s. 98-107.
<i>Pitkään oleskelleita koskeva direktiivi (2003/109/EY)</i>	Neuvoston direktiivi 2003/109/EY, annettu 25 päivänä marraskuuta 2003, pitkään oleskelleiden kolmansien maiden kansalaisten asemasta, EUVL L 16, 23.1.2004, s. 44-53.
<i>Schengenin rajasäännöstö (asetus (EY) N:o 562/2006)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 562/2006, annettu 15 päivänä maaliskuuta 2006, henkilöiden liikkumista rajojen yli koskevasta yhteisön säännöstöstä (Schengenin rajasäännöstö), EUVL L 105, 13.4.2006, s. 1-32.
Kuluttajansuoja ja henkilötietojen suoja	
<i>Direktiivi kuluttajan oikeuksista (2011/83/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/83/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2011, kuluttajan oikeuksista, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 1999/44/EY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 85/577/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 97/7/EY kumoamisesta, EUVL L 304, 22.11.2011, s. 64-88.

<i>Direktiivi sellaisia tuotteita koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä, jotka näyttäessään muulta kuin ovat vaarantavat kuluttajien terveyttä tai turvallisuutta (87/357/ETY)</i>	Neuvoston direktiivi 87/357/ETY, annettu 25 päivänä kesäkuuta 1987, sellaisia tuotteita koskevan jäsenvaltioiden lainsäädännön lähentämisestä, jotka näyttäessään muulta kuin ovat vaarantavat kuluttajien terveyttä tai turvallisuutta, EYVL L 192, 11.7.1987, s. 49–50.
<i>Etämyyntiä koskeva direktiivi (97/7/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 97/7/EY, annettu 20 päivänä toukokuuta 1997, kuluttajansuojasta etäostimuksissa – Neuvoston ja Euroopan parlamentin lausuma 6 artiklan 1 kohdan osalta – Komission lausuma 3 artiklan 1 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan osalta, EYVL L 144, 4.6.1997, s. 19–27.
<i>Yleinen tuoteturvallisuudirektiivi (2001/95/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/95/EY, annettu 3 päivänä joulukuuta 2001, yleisestä tuoteturvallisuudesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EYVL L 11, 15.1.2002, s. 4–17.
<i>Erityisravinnoksi tarkoitetuista elintarvikkeista annettu direktiivi (2009/39/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/39/EY, annettu 6 päivänä toukokuuta 2009, erityisravinnoksi tarkoitetuista elintarvikkeista (uudelleenlaadittu) (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EUVL L 124, 20.5.2009, s. 21–29.
<i>Leludirektiivi (2009/48/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/48/EY, annettu 18 päivänä kesäkuuta 2009, lelujen turvallisuudesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EUVL L 170, 30.6.2009, s. 1–37.
<i>Televisio ilman rajoja -direktiivi (89/552/ETY)</i>	Neuvoston direktiivi 89/552/ETY, annettu 3 päivänä lokakuuta 1989, televisiotoimintaa koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta, EYVL L 298, 17.10.1989, s. 23–30.
<i>Audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi (2010/13/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/13/EU, annettu 10 päivänä maaliskuuta 2010, audiovisuaalisten mediapalvelujen tarjoamista koskevien jäsenvaltioiden tiettyjen lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EUVL L 95, 15.4.2010, s. 1–24.
<i>Tietosuojadirektiivi (95/46/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 95/46/EY, annettu 24 päivänä lokakuuta 1995, yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä ja näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta, EYVL L 281, 23.11.1995, s. 31–50.
<i>Sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi (2002/58/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2002/58/EY, annettu 12 päivänä heinäkuuta 2002, henkilötietojen käsittelystä ja yksityisyyden suojasta sähköisen viestinnän alalla (sähköisen viestinnän tietosuojadirektiivi), EYVL L 201, 31.7.2002, s. 37–47.

<i>Sopimattomia kaupallisia menettelyitä koskeva direktiivi (2005/29/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/29/EY, annettu 11 päivänä toukokuuta 2005, sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla ja neuvoston direktiivin 84/450/ETY, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 97/7/EY, 98/27/EY ja 2002/65/EY sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 2006/2004 muuttamisesta (sopimattomia kaupallisia menettelyitä koskeva direktiivi) (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EUVL L 149, 11.6.2005, s. 22–39.
<i>Hyvää kliinistä tutkimustapaa koskeva direktiivi (2001/20/EY)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/20/EY, annettu 4 päivänä huhtikuuta 2001, hyvän kliinisen tutkimustavan noudattamista ihmisille tarkoitettujen lääkkeiden kliinisissä tutkimuksissa koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä, EUVL L 121, 1.5.2001, s. 34–44.
<i>Asetus (EU) N:o 536/2014 ihmisille tarkoitettujen lääkkeiden kliinisistä lääketutkimuksista</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 536/2014, annettu 16 päivänä huhtikuuta 2014, ihmisille tarkoitettujen lääkkeiden kliinisistä lääketutkimuksista ja direktiivin 2001/20/EY kumoamisesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EUVL L 158, 27.5.2014, s. 1–76.
Rikosoikeudellinen menettely ja vaihtoehtoiset menettelyt	
<i>Tulkkauksidirektiivi (2010/64/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2010/64/EU, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, oikeudesta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 280, 26.10.2010, s. 1–7.
<i>Tiedonsaantidirektiivi (2012/13/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU, annettu 22 päivänä toukokuuta 2012, tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä, EUVL L 142, 1.6.2012, s. 1–10.
<i>Avustajadirektiivi (2013/48/EU)</i>	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/48/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2013, oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevista menettelyistä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitukseksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuli-viranomaisiin, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1–12.
<i>Perusoikeuskirja</i>	Euroopan unionin perusoikeuskirja, EUVL C 326, 26.10.2012, s. 391–407.
Vammaiset lapset	
<i>Neuvoston päätös 2010/48/EY</i>	Neuvoston päätös 2010/48/EY, tehty 26 päivänä marraskuuta 2009, vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen tekemisestä Euroopan yhteisön puolesta, EUVL L 23, 27.1.2010, s. 35–61.

Euroopan unionin perusoikeusvirastosta on runsaasti tietoa internetissä perusoikeusviraston (FRA) verkkosivuilla osoitteessa fra.europa.eu.

Lisätietoa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä on saatavana tuomioistuimen verkkosivuilla osoitteessa <http://echr.coe.int>. HUDOC-hakuvuodolta on pääsy englannin- ja/tai ranskankielisiin tuomioihin ja päätöksiin, niiden muunkielisiin käännöksiin, ratkaisutiivistelmiin, lehdistötiedotteisiin sekä muuhun tuomioistuimen toimintaa koskevaan tietoon.

MISTÄ EU:N JULKAISUJA SAA?

Maksuttomat julkaisut:

- yksi kappale:
EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>)
- enemmän kuin yksi kappale tai julisteet/kartat:
Euroopan unionin edustustoista (http://ec.europa.eu/represent_fi.htm),
muissa kuin EU-maissa sijaitsevista lähetystöistä (http://eeas.europa.eu/delegations/index_fi.htm),
ottamalla yhteyttä Europe Direct -palveluun (http://europa.eu/europedirect/index_fi.htm)
tai soittamalla 00 800 6 7 8 9 10 11 (maksuton numero koko EU:n alueella) (*).

(*) Saat pyytämäsi tiedot maksutta. Myös useimmat puhelut ovat maksuttomia, joskin jotkin operaattorit, puhelinkioskit tai hotellit voivat periä puhelusta maksun.

Maksulliset julkaisut:

- EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>)

Miten hankkia Euroopan neuvoston julkaisuja?

Euroopan neuvoston kustantamo julkaisee teoksia kaikilta organisaation eri osa-alueilta, kuten ihmisoikeuksista, oikeustieteestä, terveydestä, etiikasta, sosiaaliasioista, ympäristöstä, koulutuksesta, kulttuurista, urheilusta, nuorisosta ja kulttuuriperinnöstä. Kirjoja ja elektronisia julkaisuja voi tilata laajasta luettelosta osoitteessa <http://book.coe.int/>.

Virtuaalilukusalissa käyttäjät voivat tutustua maksutta tärkeimpien hiljattain ilmestyneiden teosten lyhennelmiin tai tiettyihin virallisiin asiakirjoihin kokonaisuudessaan.

Tietoa Euroopan neuvoston yleissopimuksista sekä niiden tekstit kokonaisuudessaan ovat saatavilla sopimustoimiston verkkosivuilla osoitteessa <http://conventions.coe.int/>.

Lapset ovat oikeuksien haltijoita. Kaikki ihmis- ja perusoikeudet kuuluvat lapsille; toisaalta lapset ovat aikuisiin nähden erityisasemassa, ja siksi lapsia koskevat monet erityissäännökset. Tämä käsikirjan tavoite on havainnollistaa, miten Euroopan tason lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö ottavat huomioon lasten erityiset edut ja tarpeet. Käsikirja käsittelee myös vanhempien ja huoltajien tai muiden laillisten edustajien merkitystä ja ottaa esille tilanteita, joissa oikeudet ja vastuut kuuluvat selvimmin lapsesta huolehtiville henkilöille. Käsikirjan tarkoitus on lisätä tietoisuutta ja parantaa lapsen oikeuksia suojaavien ja edistävien oikeudellisten normien tuntemusta Euroopassa. Käsikirja kuvaa, miten lasten oikeuksien eri osa-alueista on säädetty Euroopan unionin (EU) oikeudessa Euroopan unionin perusoikeuskirja mukaan lukien, ja Euroopan neuvoston (EN) oikeudessa, muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa ja muissa EN:n sopimuksissa. Käsikirja on tarkoitettu sekä sellaisille oikeusalan ammattilaisille, tuomareille, syyttäjäviranomaisille, lastensuojeluviranomaisille ja muille ammattilaisille, jotka eivät ole erikoistuneet lapsen oikeuksiin, että lapsen oikeuksien lainmukaisesta suojelusta huolehtiville organisaatioille. Käsikirja esittelee lyhyesti sekä Euroopan unionin tuomioistuimen että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen keskeisiä lapsen oikeuksiin liittyviä ratkaisuja.

EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta
Puh. +43 (1) 580 30-60 – Faksi +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

EUROOPAN NEUVOSTO

67075 Strasbourg Cedex – Ranska

EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIN

Puh. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Faksi +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

LASTEN OIKEUKSIEN OSASTO

Puh. +33 (0) 388 41 25 07 – Faksi +33 (0) 3 90 21 52 85
coe.int/children – children@coe.int

Julkaisuisto

ISBN 978-92-871-9907-2 (Euroopan neuvosto)
ISBN 978-92-9239-910-8 (FRA)